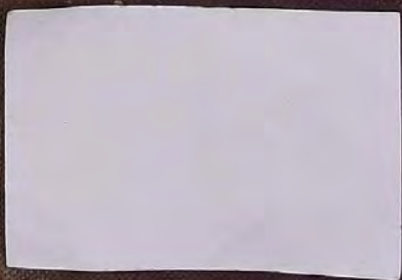

НБ ОНУ імені І.І.Мечникова

НБ ОНУ імені І.І.Мечникова

НБ ОНУ імені І.І.Мечникова

НБ ОНУ імені І.І.Мечникова

ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΑ
ΠΟΛΕΜΙΚΑ,

ΔΙΑΦΟΡΩΝ ΜΑΧΩΝ ΣΥΓΚΡΟΤΗΘΕΙΣΩΝ
ΜΕΤΑΞΕΥ ΕΛΛΗΝΩΝ ΚΑΙ ΟΘΩΜΑΝΩΝ

ΚΑΤΑ ΤΕ ΤΟ ΣΟΥΔΙΟΝ ΚΑΙ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΑΠΟ ΤΟΥ 1820
ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ 1829 ΕΤΟΥΣ.

Συγγραφέντα παρὰ τοῦ Συνταγματάρχου

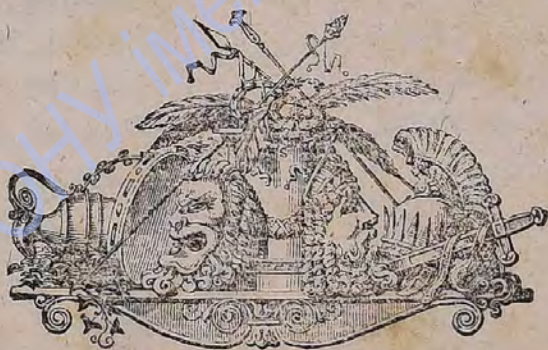
ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΥ ΠΕΡΡΑΙΒΟΥ

ΤΟΥ ΕΞΟΔΥΜΠΟΥ ΤΗΣ ΘΕΤΤΑΛΙΑΣ,

ΚΑΙ ΔΙΨΗΜΕΝΑ ΕΙΣ ΤΟΜΟΥΣ ΔΙΩ

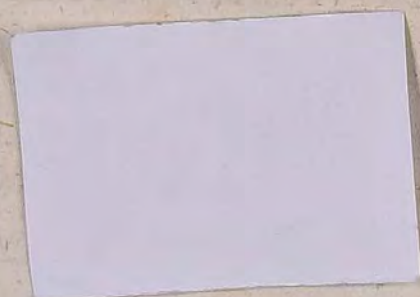
ΤΟΜΟΣ ΠΡΩΤΟΣ.

ΠΕΡΙΕΧΩΝ ΤΑΣ ΑΠΟ ΤΩΝ 1820 ΜΕΧΡΙ ΤΕΛΟΥΣ ΤΟΥ 1821.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ,
ΕΚ ΤΗΣ ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΑΣ ΑΝΔΡΕΟΥ ΚΟΡΟΜΗΛΑ
ΟΔΟΣ ΕΡΜΟΥ ΑΡΙΘ. 215.

1836.

НБ ОНУ імені М. Грушнікова

Π Ι Ν Α Ε

Τ Ω Ν

Ε Μ Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ω Μ Ε Ν Ω Ν.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.

✓ ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α. Περὶ ἀρχῆς τῆς ἐπαναστάσεως.	1
ΚΕΦ. Β'. Περὶ τῆς ἐξόδου τῶν Σουλιωτῶν ἀπὸ τὴν Ἐπτάνησον διὰ τὰ Ἰωάννινα.	5
ΚΕΦ. Γ'. Συμμαχία τῶν Σουλιωτῶν μετὰ τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ.	11
ΚΕΦ. Δ'. Μάχη τῆς Μπογόριτζας.	24
ΚΕΦ. Ε'. Ἐκστρατεία διὰ τὴν Πρέβεζαν.	33
ΚΕΦ. ΣΤ'. Πολιορκία καὶ ἄλωσις Δελόθων.	37
ΚΕΦ. Ζ'. Πολιορκία καὶ κυρίευσις τῶν Βαρυβάδων.	39
ΚΕΦ. Η'. Πολιορκία καὶ ἄλωσις τοῦ Τόσκεισι καὶ μάχη τῶν Πέντε Πηγαδίων.	43
ΚΕΦ. Θ'. Μάχη τοῦ Τόσκεισι.	51
ΚΕΦ. Ι'. Μάχη τῶν Θερμοπυλῶν.	53
ΚΕΦ. ΙΑ'. Μάχη εἰς τὸ Χάνι τῆς Γραβιάς.	59
ΚΕΦ. ΙΒ'. Πολιορκία καὶ ἄλωσις τῶν Δερβιζανῶν.	62
ΚΕΦ. ΙΓ'. Ἀναφορὰ πρὸς τοὺς Σουλιώτας συνω- δευμένη μετ' ἑνα σύντομον ὀργανισμόν πολιτεύ- ματος.	69
ΚΕΦ. ΙΔ'. Μάχη τῶν Βασιλικῶν.	78
ΚΕΦ. ΙΕ'. Πολιορκία τῆς Ἀρτας.	82

Διάλυσίς τῆς συμμαχίας τῶν Σουλιωτῶν καὶ ἐκστρατεία δύο πασάδων κατὰ τῆς Ἄρτας.	84
Ἀναφορὰ τῶν Παργίων πρὸς τοὺς Σουλιώτας.	96
Ἐτέρα τοῦ Περραιβοῦ πρὸς τοὺς ἰδίους.	98
ΚΕΦ. ΙΣΓ'. Μάχη τῆς Πάργας.	102
Ἐπιστολὴ πρὸς τὸν Διοικητὴν τῆς Ἐπτανήσου.	107
ΚΕΦ. ΙΖ'. Πόλεμος τῆς Ῥινιάτσης.	111
Ἀναφορὰ τῶν Σουλιωτῶν πρὸς τὸν Πρόεδρον τῆς ἐθνικῆς βουλῆς καὶ ἐπιλοίπους βουλευτάς.	117
Περὶ ἡθῶν καὶ ἐθίμων τῶν Τσάμηδων, Λάπηδων, Τόσκηδων καὶ Γκέγκηδων, καὶ πρῶτον περὶ τῶν Τσάμηδων.	124
Ὀμιλία τῶν Τσάμηδων πρὸς τὸν ἀρχιστράτηγον Χουρσίτ Πασᾶν.	126
Ἐπιστολὴ τοῦ Μεχμέτ Χουρσίτ Πασᾶ πρὸς τοὺς Σουλιώτας.	127
✓ Ὀμιλία τοῦ Περραιβοῦ πρὸς τοὺς Σουλιώτας.	129
Ἐπιστολὴ τῶν Σουλιωτῶν πρὸς τὸν ἀρχιστράτηγον, τῶν Ἰωαννίνων.	130
✓ Ἀναφορὰ τῶν Σουλιωτῶν πρὸς τὴν Διοίκησιν, καὶ προὔχοντες Πελοποννήσου καὶ Σερραῖς Ἑλλάδος.	133
ΚΕΦ. ΙΗ'. Ἐκστρατεία τοῦ Χουρσίτ Πασᾶ κατὰ τοῦ Σουλίου καὶ μάχη τῆς Στρεθίζης.	140
ΚΕΦ. ΙΘ'. Μάχη τοῦ Μαμάκου.	142
ΚΕΦ. Κ'. Μάχη τοῦ Ζαβρούχου.	143
ΚΕΦ. ΚΑ'. Μάχη τοῦ Ἀγίου Δονάτου.	144
Παρατάξεις, ἣ συνήθειαι τῶν Τουρκαλβανῶν, Σουλιωτῶν καὶ ἐπιλοίπων Ἑλλήνων, τὰς ὁποίας	

μεταχειρίζονται εἰς τὰς μάχας, ὁρμᾶς καὶ ἐκ- στρατείας.	147
ΚΕΦ. ΚΒ'. Μάχη τοῦ Νιβαρίκου, Χωνίων καὶ φρουρίου τῆς Κιάφας κατ' αὐτὴν τὴν ἡμέραν.	154
ΚΕΦ. ΚΓ'. Μάχη τῶν Δερβενακίων, κειμένων με- ταξὺ Ἀργούς καὶ Κορίνθου.	161
ΚΕΦ. ΚΔ'. Κυρίευσίς τῶν ἐν Σαμωνίβα καὶ Σα- μωνίῃ ὀχυρωμάτων.	165
ΚΕΦ. ΚΕ. Μάχη τῆς Σπλάντζας.	168
Ὀμιλία τῶν Σουλιωτῶν πρὸς τοὺς δημογέροντας τῶν χωρίων.	174
Συνθήκη μεταξὺ Σουλιωτῶν καὶ Ὀθωμανῶν.	177
Παρατηρήσεις τινὲς περὶ τῆς ἐπαναστάσεως.	184
Ἐκθεσίς σύντομος τῶν συμβάντων τοῦ Σουλίου πρὸς τὸν Διοικητὴν τῆς Κεφαλληνίας.	201
✓ Ἐπιστολὴ τοῦ Πεῤῥαιβοῦ πρὸς τοὺς Σουλιώτας, Νικόλαον Τζαβέλλαν, Γεώργιον Δράκον καὶ Λάμπρον Ζάρμπαν.	204

ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΑ ΤΟΥ Α. ΤΟΜΟΥ.

Σελ. α στιχ. 7. γράφ. ἐπίτασιν.—Σ. η. στ. 14 γρ. ἀκριβέστερα.—Σ. ια. στ. 11 γρ. σταυροί.—Σ. ιβ. στ. 13 γρ. καὶ ἔπλευσε λοιπὸν διὰ τὴν ἐπτάνη-
σον.—Σ. β. στ. 2. γρ. ἑ Πύλιος.—Σ. ιι. στ. 7. γρ. γραμματαῖς.—Σ. ι4.
στ. 8. γρ. βασιλικήν.—Σ. 3. στ. 4 γρ. ὀπλαρχηγῶν.—Σ. 34. στ. 16. γρ.
συνεβουλεύοντο.—στ. 27. γρ. Λάμαρης.—Σ. 36. στ. 20. γρ. ἐδιηγῆθη.—
Σ. 40. στ. 29. γρ. προσκολλοῦν.—Σ. 47. στ. 10. γρ. ἐκαιροφυλάκει.—στ.
15. γρ. μετὰ τρόμου.—Σ. 43. στ. 17. γρ. ἐκτός.—Σ. 58. στ. 8. γρ. ὁ στρα-
τηγός.—Σ. 67. στ. 17. γρ. τοπικά.—Σ. 80. στ. 1. γρ. περιττῶν.—
Σ. 94. στ. 5. γρ. ταύτους.—Σ. 96. στ. 15. γρ. συμπατριώτας.—
Σ. 100. στ. 20. Λέλοθα.—Σ. 111. στ. 10. γρ. συνομόσαντες ὀκτακόσιοι.—
Σ. 120. στ. 3. γρ. ἐχθροῦ.—Σ. 125. στ. 7. γρ. ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν ἀπλοελλη-
νικήν.—στ. 16. γρ. Ἀδριατικοῦ.—Σ. 126. στ. 28. γρ. ἀποστάτας.—
Σ. 128. στ. 7. γρ. τὸ ὑψηλόν.—Σ. 158. στ. 25. γρ. ἀνωφερές.—Σ. 160.
στ. 26. γρ. οὔτε εἰς τὴν ἀνδρείαν, οὔτε εἰς τὴν τοποθεσίαν αὐτῶν, ἀλλ' εἰς
τὴν ἰδικήν σας δειλίαν καὶ ἀναξιότητα.—Σ. 186. σ. 17 γρ. ἐκ διαλλειμμάτων.
Σ. 101. στ. 9 γρ. ἐπ' αὐτῷ.—Σ. 185. στ. 18 γρ. τῶν Ἰωαννίνων.—Σ. 187.
στ. 21. κατακυριευμένην.—Σ. 189. στ. 12. ἥτις αὐροῦσα τὰ σώματα ἀδύνατα
καὶ μολυσμένα τὰ αἵματα ἀπὸ τὴν πρώτην, ἐπέφερε τὴν φθορὰν ὀδυνοτέραν
καὶ ἑλεεινοτέραν.—Σ. 196. στ. 8 γρ. τοὺς ἐπρόφθασαν. στ. 27 καὶ νὰ λεί-
ψουν ἐκεῖθεν καὶ οἱ Σουλιῶται.

НБ ОНУ імені І.І.Мечникова

ΡΗΓΑΣ ΦΕΡΡΑΙΟΣ

Εἰς ὁμνὸς ἀριστες, ἀμύνασθαι περὶ Πατρὸς."

Ἐκ τῆς Βασιλικῆς Λιθογραφίας ἐν Ἀθήναις.

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΕΛΛΗΝΑΣ.

Συρήθεια ἐπεκράτησε πρὸ πολλῶν χρόνων ἢ ἀφιε-
ρόντων οἱ συγγραφεῖς τὰ πορήματα των εἰς Βασιλεῖς,
Πρίγκιπας, Πατριάρχας, Μητροπολίτας, μεγαλεμπόρους
καὶ πάντες σημαντικοῦ ἐπαγγέλματος ἄνθρώπους· ὁ σκο-
πὸς των ἦτο τῷντι ἀξιεπαῖνος· διότι ἀφιερόντες τὰ
συγγράμματά των πρὸς αὐτοὺς, διήγειρον τὴν φιλοτι-
μίαν των διὰ τῆς ἐμπνεύσεως τῶν πρὸς τὴν πατρίδα
χρεῶν των ὥστε ἐκ τούτου οὐκ ὀλίγα καὶ ὠφέλιμα
πράγματα ἐφάνησαν κατὰ καιροὺς εἰς τὸ ἔθνος.

Τὸ παρὸν πόνημα, ἐμπεριέχον κυρίως πράξεις πολε-
μικὰς, σωτηριώδεις δὲ διὰ τὸ ἔθνος μου, ἐὰν ἤθελα τὸ
ἀφιερώσω εἰς τινα τῶν διαληφθέντων, πιθανὸν γὰρ μὴν
ἐφαίνετο τόσον εὐάρεστον· διότι ὅσον ἀναγκαῖαι καὶ ὠ-
φέλιμοι εἶναι ἐσθότε διὰ τὴν ἀνθρωπότητα αἱ μεταβολαί,
τόσον μισηταὶ καὶ ἀποτρόπαιοι εἰς αὐτοὺς παριστάνον-
ται· μολαταῦτα δυσκολεύομαι γὰρ πιστεύσω, ὅτι εἰς τὴν
ἐνεστῶσαν ἐποχὴν ὑπάρχουσι τοιοῦτοι ἀφιλόκαλοι εἰς τὴν
Ἑλλάδα, ἐνῶ ἐδείχθησαν φιλόανθρωποι καὶ σωτῆρες τῆς
πατρίδος των.

Ὅθεν διὰ τὰ μὴ δυσαρεστήσω, καὶ κατηγορηθῶ ταντο-
χρόνως ὡς κόλαξ, ἐρέξω κατὰλληλον τὴν ἀφιέρω-
σιν τοῦ συγγράμματος εἰς τὸν ἀοίδημον Ῥῆγαν Φεβρίατον
Θετταλόν. Οὗτος εἰς τὸ ἄνθος τῆς ἡλικίας του, μι-
σησας τὰς δόξας καὶ τρυφὰς, ἐρηγκυλλίσθη τὰς Μούσαις.

Αὐτὸς πρῶτος μὲ τοὺς πατριωτικοὺς τοῦ ὕμνου ἐνθουσία-
σε τὸ ἔθνος μας ὑπὲρ ἐλευθερίας· αὐτὸς πρῶτος ὑπέφερε
τὰς ὕβρεις καὶ φυλακίσεις δι' αὐτό· αὐτὸς πρῶτος τέλος
πάντων ἀγωνισθεὶς, καὶ θῦμα γενῶν ὑπὲρ πατρίδος,
ἐγνώρισθη εἰς τὸ ἔθνος του, ὡς τύπος καὶ ὑπογραμμὸς
τῶν μετὰ παρέλκουσι εἰκοσιτριῶν ἐτῶν ὑπὲρ ἀνεξαρτη-
σίας ἀγόνων καὶ θυσιῶν του.

Δὲν νομίζω λοιπὸν ῥὰ φανῇ παράδοξος (καίτοι ἀσυ-
νήθης) ἡ ἀφιέρωσις τῆς ἱστορίας, μικρὰ μάλιστα καὶ ἀ-
σήματος ἢ πρὸς τὸν ἄνδρα θυσίαν, ἀλλ' ὅχι καὶ ἀ-
νάρμοστος· δὲν ἀμφιβάλλω ἐκ τοῦ ἑτέρου, ὅτι μίαν ἡμέραν
μέλλει τὸ ἔθνος μου ῥὰ ὑψώσῃ ἀνδριάντα τούτου τοῦ ἥρωος
εἰς ὅλας τὰς πόλεις καὶ τριόδους μὲ κρότους, πομπὰς
καὶ σέβας, ἀνάλογα τῶν θυσιῶν του.

Ἐν Ἀθήναις κατὰ μῆνα Αὐγούστου 1836.

Ὁ Πολλὴς

ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΣ ΠΕΡΡΑΙΒΟΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.

ΔΙΑΦΟΡΟΙ ὁμογενεῖς καὶ τινες ἄλλογενεῖς, ἐπιστηρίζομενοι εἰς τὰ ὅσα ἤκουσαν παρὰ διαφόρων ὑποκειμένων, παρὰ τῶν ἐφημερίδων, ἀπλῶν γραμμῶν καὶ κοινολογουμένων εἰδήσεων, ἐπροθυμοποιήθησαν νὰ δώσουν εἰς φῶς πρακτικά τινα τῶν Ἑλλήνων, πρὶν οἱ ὑπὲρ πατρίδος ἀγωνεῖς τῶν λάθωσι τέλος· ἠγωνίσθησαν νὰ τὰ καταστήσωσιν ἀξιόπιστα μὲ τὴν εὐγλωττίαν καὶ ἐπίστασιν, καὶ ὄχι μὲ τὴν ἀκριβῆ ἔρευναν· ὁ ἰδικός μου σκοπὸς δὲν ἀποβλέπει εἰς τὸ νὰ ἐλέγξω τὴν πρᾶξιν αὐτῶν, ἀλλὰ νὰ τοὺς βεβαιώσω, ὅτι, παρὰ τῶν ὁποίων ἤκουσαν τοιαύτας περὶ πολέμων πληροφορίας, ἐκεῖνοι δὲν ἐχρημάτισαν οὔτε συναγωνισταί, οὔτε αὐτόπται τῶν ἐν τῇ Ἑλλάδι κατ' ἐποχὴν συμβάντων.

Δὲν ἤθελε βέβαια ὑποπέσωσιν εἰς τόσα σφάλματα αἱ ἐφημερίδες καὶ ἐπομένως ἡ ἱστορία, ἂν εἰς τὰ Ἑλληνικὰ στρατόπεδα παρευρίσκωντο πάντοτε Ἕλληνες λόγιοι, χρηστοὶ καὶ ἱκανοὶ νὰ περιγράψωσι λεπτομερῶς τὰ κατὰ καιροὺς συμβαίνοντα· ἔκτος τούτου, ἤθελαν ὠφελῆσαι περισσότερον τὴν πατρίδα, νουθετοῦντες καὶ ἐμπνέοντες εἰς τοὺς ἀμαθεῖς ὀπλαρχηγούς τ' ἀληθῆ συμφέροντά της, καὶ ἐμποδίζοντες αὐτοὺς ἀπὸ τόσας καταχρήσεις· (ἃς μὲ συγχωρήσωσιν οἱ λόγιοι ὁμογενεῖς μου λέγοντα τὴν ἀλήθειαν)· διότι καθὼς ἔδραμαν μετὰ ταῦτα αὐθόρμητοι εἰς τὰ διάφορα ὑπουργήματα καὶ γραφεῖα τῆς Κυβερνήσεως διὰ τὴν ἰδιο-

τέλειαν, πολλῶ μᾶλλον ἔπρεπε νὰ τρέξουν εἰς τὰ Ἑλληνικὰ στρατόπεδα διὰ τὸ κοινὸν συμφέρον. Ἐχρεώστων νὰ γίνουν αὐτοὶ πρῶτοι πρὸς τοὺς ἄλλους Ἕλληνας τὸ παράδειγμα τῆς κακοπαθείας καὶ τῆς ὑπομονῆς, καὶ τότε καὶ οἱ ὀπλαρχηγοὶ καὶ ἀπλοὶ στρατιῶται, δὲν ἦτον ἀμφιβολία, ὅτι ἐμελλαν νὰ ἐκτελέσωσι τὰ πρὸς τὴν πατρίδα χρέη των μὲ περισσοτέραν δραστηριότητα καὶ εὐταξίαν, καὶ ἡ Ἑλλὰς δὲν ἤθελε στερηθῇ μιᾶς ὁπωσοῦν ἐξηκριβωμένης περιγραφῆς τῶν ἐν αὐτῇ συμβάντων καθ' ὅλον τὸ ἑννεαετὲς στάδιον τῶν ἀγώνων.

Δὲν συστέλλομαι, ἀλλὰ μάλιστα νομίζω χρέος μου ἀπαρκήντον νὰ ἐκφρασθῶ μὲ τὰς ἰδίαις λέξεις τὰ ὅσα πολλοὶ πολλάκις ὀπλαρχηγοὶ καὶ στρατιῶται εἰς διάφορα στρατόπεδα καὶ συνομιλίας μ' ἐπρότειναν, λέγοντες. « Καὶ ποῦ εἶναι, » Περῶχιθ, ἐκεῖνοι οἱ λογιώτατοι καὶ διδάσκαλοι, οἱ ὁποῖοι » μὲ τοὺς πατριωτικοὺς των ὕμνους μᾶς ἐσήκωσαν εἰς τὰ » ὕπλα κατὰ τῶν Τούρκων; ἡμεῖς ἠκούσαμεν, καὶ ἐθάλαμεν » εἰς προῶξιν τὰ ὅσα μᾶς ἐδίδαξαν, χωρὶς νὰ μετρήσωμεν ἀγῶ- » νας, αἱματοχυσίας, αἰχμαλωσίας καὶ παντὸς εἴδους κακο- » παθείας· ἀλλὰ διὰ τί καὶ αὐτοὶ νὰ μὴ συντρέξουν εἰς τοῦ- » τον τὸν ἀγῶνα σωματικῶς; ἡμεῖς δὲν εἴχαμεν χρείαν, οὔτε » ἐκαταδεχόμεθα νὰ τοὺς παρατάξωμεν εἰς κινδύνους, ἀλλ' » εἴχαμεν χρείαν μεγάλην ἀπὸ τὰς συμβουλὰς των καὶ » ὀδηγίας, καὶ μάλιστα ἐπεθυμούσαμεν νὰ γράψωσι τοὺς πο- » λέμους μας κατὰ τάξιν καὶ χωρὶς φιλοπροσωπίαν, ὥστε » νὰ μάθωσιν οἱ μεταγενέστεροι, ὅτι ἐπληρώσαμεν τὰ πρὸς » τὴν πατρίδα χρέη μας μὲ ὅλην τὴν ἀπαιτουμένην προ- » θυμίαν καὶ τὸν ζῆλον· διότι αἱ ἐφημερίδες ἡδῆκησαν πολ- » λὰς ἀπὸ ἡμῶς, ἐπειδὴ ἐπαίνεσαν τινὰ ὑποκείμενα, τὰ » ὁποῖα δὲν ἔπρεπεν ἴσως οὔτε εἰς τὸν κατάλογον τῶν ἀπλῶν

« Ἕλληνας γὰρ τὰ καταριθμήσωσιν· ὅθιν οἱ ἀγῶνες οἱ ἴδι-
 « καί μας ἔδωκαν εἰς αὐτοὺς τὰ ἄθλα, καὶ εἰς ἡμᾶς ἔμει-
 « ναν πάλιν οἱ καθημερινοὶ κίνδυνοι. »

Τοιαῦτα καὶ ἄλλα παρόμοια παράπονα ἤκουον συχνὰ
 εἰς τὰ στρατόπεδα κατὰ τῶν λογίων τοῦ ἔθνους μας, ἀλλὰ
 πλείότερον ἠϋζήσαν τὰ παράπονά των μετὰ ταῦτα· διό-
 τι πολλοὶ ἐξ αὐτῶν λαβόντων πολιτικά ὑπουργήματα,
 ἀντὶ γὰρ εὐπολογήπτονται καὶ ἀγαπῶσι τοὺς πολεμικοὺς διὰ
 τὰς ὑπὲρ πατρίδος πολυχρόνιους αὐτῶν θυσίας, τοὺς ἐπραγ-
 ματεύοντο μὲ τρόπους τοιούτους, οἱ ὅποιοι οὔτε εἰς τὰς θυ-
 σίας τῶν πολεμικῶν, οὔτε εἰς τὸν χαρακτῆρα τῶν λογίων
 ἦσαν ἀνήκοντες. Δύο λοιπὸν σημαντικὰ καλὰ ἐστέρηθη ἡ
 Ἑλλὰς διὰ τὴν ἄλλειψιν τῶν πρὸς αὐτὴν χρεῶν τῶν λογίων
 τέκνων τῆς· πρῶτον, τὴν εὐταξίαν, ἣ ὑπέσασθ' ἐν τῇ συστολῇ
 τῶν τόσων καταχρήσεων, καὶ δεύτερον, τὴν ἀκριβοῦς σημείω-
 σιν τῶν συμβάντων καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς ἐπαναστά-
 σεως· καὶ οὕτω ἀπὸ τὰ μερικά καὶ διάφρα αὐτῶν ἀπομνη-
 μονεύματα, δὲν ἦτον ἀμφιβολία, ὅτι μετὰ καιρὸν ἐμελλε νὰ
 συγγραφῇ γενικὴ τῆς Ἑλλάδος ἱστορία, ἱκανὴ ν' ἀφήσῃ τῷ
 ὄντι ἀξιωματικὸν ἐποχὴν εἰς τοὺς μεταγενεστέρους.

Ἀφ' ὅσους πολέμους θέλω διηγηθῆ. ἐξαίρουμένων τεσσά-
 ρων, δηλαδὴ τῶν Θερμοπυλῶν, Γραβιᾶς, Βασιλικῶν καὶ
 Δερβενάκίων τῆς Πελοποννήσου, εἰς ὅλους τοὺς ἄλλους παρ-
 ευρέθην συναγωνιστῆς καὶ κινδυνεύων ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέ-
 λους, ἐκτὸς ὀλίγων, εἰς τοὺς ὁποίους μὴ δυνάμενος ἐκ περι-
 στάσεως νὰ παρευρεθῶ ὁ ἴδιος, ἔπεμπον ἐπίτηδες ἄνθρωπον
 ἱκανὸν νὰ τοὺς περιγράψῃ λεπτομερῶς· ὅσον δὲ διὰ τοὺς
 ῥηθέντας τέσσαρας θέλω τοὺς διηγηθῆ μὲ συντομίαν, γρά-
 φων ὅχι ὅσα μ' ἔγραφεν ἡ ἔλεγεν ἕκαστος, ἀλλ' ὅσα, ἐξετα-

ζων καὶ παραβάλλων, ὅσον τὸ δυνατόν, μὲ περισσοτέραν ἀκρίβειαν, μ' ἐφαίνοντο ἀξιόπιστα· ἐπεὶ δὴ ὅσοι εὐρίσκονται εἰς τοὺς πολέμους, διαφορετικὰ καθέναν ἐξ αὐτῶν διηγεῖται τὸ ἴδιον συμβάν, ὁ μὲν, συγκεχυμένως, ὁ δὲ, παθητικῶς, ποτὲ μὲν ἐπαινῶν, ἄλλοτε δ' ἐλέγχων, κατὰ τὴν ὁποίαν ἔχει εὐνοίαν ἢ μῖσος ἕκαστος εἰς τὰ ἀντικείμενα· διότι ἂν πολλάκις ἐδοκίμαζα μεγάλην δυσκολίαν νὰ θηρεύσω τὴν ἀλήθειαν, παρευρισκόμενος εἰς τὰ πράγματα, καὶ θεωρῶν αὐτὰ μὲ τὰ ἴδιά μου ὀμματα, πολλῷ μᾶλλον παραδεχόμενος αὐτὰ ἐξ ἀκουῆς· ἀγκυλὰ αἱ σημαντικώτεραι καὶ ὠφελιμώτεραι σχεδὸν μάχαι ἐμπεριέχονται εἰς τοὺς παρόντας δύο τόμους· ἐπεὶ δὴ αἱ ἄλλαι οὐ μόνον δὲν ἔγιναν μὲ τόσῃ ἐπιμονῇ, καὶ ἀνδρείᾳ, ἀλλ' οὔτε καὶ εἰς ἐποχὰς κρίσεως. Ἐάν τις λοιπὸν συγγραφεὺς θελήσῃ νὰ παραβάλλῃ τινὰ ἐξ ἐκείνων μὲ τὰς ῥηθησομένας, δὲν θέλει κάμει ἄλλο, παρὰ θὰ συγχέῃ τὴν ἀλήθειαν μὲ τὰ πλάσματα, μεταχειριζόμενος τὴν δύναμιν τοῦ λόγου καὶ ὄχι τὴν ἀκρίβειαν τῶν γεγονότων. Εἰς ταύτας τὰς μάχας δὲν ἐμπεριέχονται οὔτε αἱ ναυμαχίαι, οὔτε ἐκεῖναι τοῦ Μεσολογγίου· διότι ἡ θαλάσσιος δύναμις ἦτο σχεδὸν συσσωματωμένη πάντοτε, ἐπεὶ δὴ ἐγνώριζεν ἕναν ἀρχηγόν, τὸν Ἀνδρέαν Μιαούλην· πρὸς τούτοις καὶ τὸ εἶδος τοῦ θαλασσίου πολέμου εἶναι πάντῃ διαφορετικὸν ἀπὸ ἐκεῖνο τῆς ξηρᾶς, διὸ καὶ ἡ ἱστορία αὐτῶν μέλλει νὰ γραφῇ ἀκριβεστέρα, παρ' ὅτι ἐκεῖνη τῶν κατὰ ξηρὰν ἀγωνισθέντων· ἐπεὶ δὴ ἔγραφαν τὰ καθημερινῶς συμβαίνοντα, τόσον ὁ ναύαρχος, ὅσον καὶ ἕκαστος πλοίαρχος. Τοῦ δὲ Μεσολογγίου τὰ ἀνδραγαθήματα δυσκολεῖσθαι νὰ πισεύσω, ὅτι θέλει γραφῶσι μὲ ἀκρίβειαν, μάλιστα τῆς ἐσχάτης πολιορκίας τοῦ· διότι ὁ ἑλβετὸς Μάγερ, ὅστις ἐφύλαττεν ἀκριβῆ περιγραφὴν καθ' ὅλον τὸν χρόνον τῆς πολιορκ-

κίας, εἰς τὴν ἔξοδον καὶ ἄλωσιν τοῦ Μεσολογγίου, κατὰ δυσ-
τυχίαν ἀπώλετο καὶ ὁ ἴδιος μαζί μὲ τὸ ἀξιόλογον σύγ-
γραμμά του.

Ἡ ἀλληλογραφία, ἥτις διήρκησεν ἕως τέλους μεταξὺ Σουλιω-
τῶν, Πελοποννησίων ὀπλαρχηγῶν τῆς Στερεᾶς, Ἑλλάδος, Ἑπτα-
νησίων, Τουρκαλβανῶν, πασάδων καὶ ἄλλων μερικῶν, εἰς τό-
σον ἀριθμὸν ἐπιστολῶν ἀνέβη, ὥστε, ἂν ἀπεφάσιζα νὰ τὴν κατα-
χωρήσω ἐνταῦθα, ἔπρεπε μόνη αὐτὴ νὰ γίνη ἕνας τόμος πλέον
ὀγκώδης ἀπὸ τὸν παρόντα. Ἐνέκρινα λοιπὸν νὰ καταχωρήσω
τὰς ἀναγκαιοτέρας, τῶν δὲ ἄλλων (διὰ νὰ τηρῇται ἡ σχέσις
καὶ ἡ σειρὰ τῆς ἱστορίας) νὰ ἐξηγήσω ἐν περιλήψει τὴν ἐννοίαν
τῶν· διότι, ἐκτὸς τοῦ ὅγκου, αἱ πλειότεραι ἐξ αὐτῶν ἔλεγαν
τὰ αὐτὰ, ἄλλαι ἐναπετείνοντο ἐσθότε εἰς πολυλογία, βρ-
θαρότητας, κακοςυνταξίας καὶ τὰ ὅμοια, ὥστε ἀηδίαν μᾶλ-
λον καὶ δυσaréσκεϊαν ἤθελαν προξενήσει εἰς τὸν ἀναγνώ-
στην· μολαταῦτα φυλάττω ὅλα τὰ κύρια ἐγγραφα καὶ ἄλ-
λα τινὰ ἀναγκαῖα, τὰ ὅποια ἴσως μίαν ἡμέραν θὰ χρη-
σιμεύσουν.

Ὅσοι εὐρέθησαν μακρὰν τῶν πραγμάτων, καὶ μάλιστα
οἱ Εὐρωπαῖοι, ἐπιστηριζόμενοι, ὡς προεῖπον, εἰς τὰ ὅσα
ἐμάνθην ἀπὸ ἐφημερίδας καὶ φίλων γράμματα, καὶ ἀ-
κούοντες παρ' ἄλλων τὰ διατρέχοντα, ἐκθείσαν ὑποκείμε-
να τινὰ, διὰ τὰ ὅποια ἡ ἀμερόληπτος ἱστορία δὲν θὰ σιω-
πήσῃ τὴν ἀλήθειαν. Πολλοὶ ἐσφετέρισαν τὴν δόξαν τῶν ἄλ-
λων, ἐπιθυμοῦντες νὰ κηρύττεται τὸ ὄνομά των εἰς τὰς ἐφημε-
ρίδας, ἐνῶ οἱ ἴδιοι σωματικῶς ἴσταντο εἰς τὰς κορυφὰς τῶν
βουνῶν, θεωροῦντες τὰς μάχας, καὶ μετὰ τὸ τέλος αὐτῶν
ἐπεμπον ταχυδρόμους εἰς τὰς ἐν Μεσολογγίῳ, Ὑδρὰ καὶ
Ναυπλίᾳ Τυπογραφίας, γράφοντες, ὅτι αὐτοὶ μετὰ τοῦ μὲν

καὶ τοῦ δὲ ἐθιμάμβευσαν εἰς τὴν δαίνα μάχην. Οἱ τίμιαι ὁμῶς, ἀνδρεῖται καὶ ἐμπειροπόλεμοι ὀπλαρχηγοὶ κατεγίνοντο πάντοτε εἰς τὸ νὰ νικῶσι τὸν ἐχθρὸν, νὰ ἀνατρέπωσι τὰ σχέδιά του, ν' ἀσφαλίζωσι τὰς νίκας καὶ νὰ ὠφελῶνται ἀπ' αὐτὰς, καὶ ὅχι νὰ ὑποχρεόνωσι τοὺς τυπογράφους, διὰ νὰ καταχωρίζωσι τὰ ὀνόματά των εἰς τὰς ἐφημερίδας. Ὁ δεύτερος τόμος θέλει περιέχει πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ ἐν ἔγγραφον τῶν ἀξιωματικῶν πολεμησάντων εἰς τὴν Ἀμπλιανῇ τῶν Σαλῶνων κατὰ τοῦ ἐν Μεσολογγίῳ τυπογράφου, ἀπὸ τοῦ ὁποῖον καταλαμβάνει ἕκαστος τὰ διατρέξαντα, καὶ ἐξάγεται ἡ ἀφιλονεικητος ἀλήθεια.

Δὲν ἀμφιβάλλω, ὅτι καὶ ἄλλοι ὁμογενεῖς σκοπεύουσι νὰ γράψουν ἱστορίας περὶ τῶν ἐν τῇ Ἑλλάδι πολεμικῶν συμβάντων, καὶ ἴσως τὰς φυλάττουσι τινὲς καὶ ἐτόιμοι, ἀλλὰ δὲν τὰς ἐκδίδουσιν, ὑποπτευόμενοι πρῶτον μήπως κατηγορηθῶσι διὰ τὰ γεγραμμένα ἀπὸ τοὺς συγχρόνους των, ὡς μὴ χρηματίσαντες οὔτε αὐτόπται, οὔτε ἀγωνισταί· δεύτερον μὴ τολμῶντες νὰ ἐλέγξωσι τινὲς τὰ ἀμαρτήματα, καὶ ὑποβληθῶσιν ἔπειτα εἰς ἐξέτασιν. Ἐμὲ οὔτε τὸ πρῶτον οὔτε τὸ δεύτερον δειλιά· ἐπειδὴ δὲν ἔγραψα πράγματα ἐξ ἀκοῆς καὶ φαντασίας, οὔτε φοβοῦμαι τινὰ, ἐλέγχων τὰ ἐλαττώματά του, καθὼς δὲν ὑπεχρεώθην ἀπὸ τὸν ἴδιον νὰ κοινοποιήσω καὶ τὰ προτερήματά του· ἀλλ' αἰσθήματα πατριωτικὰ, ἢ, ἀληθέστερον εἰπεῖν, χρέη πρὸς τὴν πατρίδα ἀπαραίτητα μ' ὀδηγοῦν νὰ γνωστοποιήσω πρὸς τοὺς παρόντας καὶ μεταγενεστέρους ὁμογενεῖς μου συμβάντα, ἢ τελείως ἄγνωστα πρὸς τοὺς πλείονας, ἢ σφαλερῶς γραμμένα, ὡς προεῖρηται.

Εἰς μὲν τὸν παρόντα πρῶτον τόμον ἐμπεριέχονται αἱ μάχαι τῶν Σουλιωτῶν, συγκροτηθεῖσαι εἰς τὸ ἴδιον Σούλιον ἀπὸ τοῦ

1820 μέχρι τοῦ 1822 ἔτους κατὰ τὸν Σεπτέμβριον μῆνα, ὁμοῦ καὶ αἰρήθεισαι τέσσαρες τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος καὶ Πελοποννήσου· εἰς δὲ τὸν δεύτερον ἐκείναι, αἱ συγκροτηθεῖσαι εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τοῦ 1823 μέχρι τοῦ 1829, ἐν αἷς συμπεριλαμβάνεται καὶ ἡ ἐκστρατεία τοῦ Καραϊσκάκη καὶ Ὑψηλάντη. Ὅλοι δὲ ἔχουν τὴν χρονολογίαν καὶ μηνολογίαν των· ἐπεὶδὴ μετὰ τὸ τέλος ἐκάστης μάχης ἐσημείονα τὰ ὅσα ἦσαν γραφῆς ἄξια. Αὕτη ἡ ἱστορία, ὡς μὴ περιέχουσα οὔτε μύθους, οὔτε πλάσματα, ἴσως ὅλῃ φανῇ εἰς μερικῶν τὰς ἀκοὰς ἀηδής· διότι πολλοὶ διὰ νὰ ἐκλύσωσι τοὺς ἀκροατάς, λέγουσι πολλάκις ὅχι τὴν ἀλήθειαν, ἀλλὰ τὸ ὁποῖον ἡδύνηι περισσότερον τὰς ἀκοὰς τῶν ἀνθρώπων· διὸ καὶ ἐξετασθὲν μετὰ καιρὸν, συναριθμεῖται εἰς τὴν μυθολογίαν. Εἰς ὅσους ὅμως ἐπιθυμοῦν νὰ μάθωσι τὴν ἀλήθειαν τῶν γεγυνότων, θέλει [χρησιμεύσει διὰ τὰς μελλούσας πράξεις· εἰς αὐτοὺς, λέγω, εἶναι ἀρκετὴ αὕτη ἡ ἱστορία νὰ τοὺς κάμῃ νὰ κρίνωσι τὴν ὅση ἐξ αὐτῆς γεννᾶται ὠφέλεια· εἰς ταύτην θέλει γνωρίσει πρὸς τούτοις τὰς ἀρετὰς καὶ ἐλαττώματα τῶν σημαντικωτέρων τῆς Ἑλλάδος Στρατηγῶν, τοὺς ὁποῖους ἡ πολυχρόνιος πείρα μ' ἐδίδαξε νὰ γνωρίσω εἰς διαφόρους περιστάσεις.

Δὲν ὑπόσχομαι εἰς τὸν ἀναγνώστην, ὅτι θέλει εὖρε εἰς ταύτην τὴν ἱστορίαν φράσεις καὶ σχήματα ῥητορικὰ, ἀλλὰ πράξεις καὶ κατορθώματα ὄντως ἥρωϊκά, τὰ ὅποια εἰς ὅσους δὲν τὰ εἶδαν, ἢ δὲν ἐδοκίμασαν τὴν εἰς τὴν Ἑλλάδα πολυχρόνιον στρατιωτικὴν κακοπάθειαν, θέλει νομισθῶσιν ἴσως ἀλλόκοτα καὶ ἀπίστευτα· οὔτ' ἐγὼ παραξενεύομαι εἰς τὴν ἀπορίαν των· ἐπεὶδὴ, ἂν δὲν ἤμην ὁ ἴδιος αὐτόπτης, συναγωνιστὴς καὶ συμπάσχων, ἂν δὲν περιέγραφον αὐτὰ κατ'

ἐκείνην τὴν στιγμήν μ' ὅλην τὴν δυνατὴν ἀκρίβειαν, ἐμελλὰ νὰ ᾔμαι κ' ἐγὼ ἓνας ἀπὸ τοὺς τοιούτους δυσκολοπίστους· καὶ μολαταῦτα πολλάκις συλλογιζόμενος τὰ διατρέξαντα, ἀπορῶ, πῶς τὰ ὑπέφεραν, πῶς τὰ ἐκτέλεσαν, καὶ πῶς ἐσώθησαν οἱ Ἕλληνες!

Ἀναγκαῖον ἴσως ἦτο νὰ ὁμιλήσω περὶ τῆς ἐταιρείας τῶν Ἑλλήνων, ἀπὸ τῆς ὁποίας τὰς πράξεις προέκυψεν ἡ ἐπανάστασις, ἀλλὰ διὰ νὰ μὴ προσκρούσῃ τις εἰς μίαν τοιαύτην διήγησιν, ὥφειλε νὰ δαπανήσῃ καιρὸν καὶ ἀγῶνας, διὰ νὰ ἐξιχνιάσῃ, καὶ νὰ ἀνακαλύψῃ πολλὰ περὶ ἐργα πράγματα· ἐγὼ ὅχι μόνον δὲν ἔλαβα ποτὲ τοιαύτην εὐκαιρίαν, ἀλλ' οὔτε καὶ κλίσιν εἰς ταύτην τὴν ὕλην· ὅσον διὰ τὴν πρώτην ἐταιρείαν τοῦ ἀοιδήμου Ῥήγα τοῦ Φεῤῥαίου, χρεωστῶ νὰ εἴπω τινὰ ἐν περιλήψει· διότι τὰ ἡζεύρω ἀκριβέστατα ἀπὸ κάθε ἄλλον, ἐπειδὴ ἐ χρημάτισα μέλος ἐκείνης καὶ συνκοινωνὸς τῶν κινδύνων τῆς, καθὼς καὶ τῆς δευτέρας· τὸ δὲ κυριώτερον, ὅτι τινὲς ἢ ἀπὸ ἄγνοιας, ἢ σφαλερὰς πληροφορίας συγκεχυμένως τὰ ἐξήγησαν.

Κατὰ τὸ 1796 ἔτος διέβη ὁ Πεῤῥαῖος ἀπὸ Βουκουρέστιον εἰς Βιέννην τῆς Αὐστρίας διὰ νὰ διδαχθῇ τὴν ἰατρικὴν· ἐκεῖ ἤυρε τὸν Ῥῆγαν Φεῤῥαῖον τὸν Θετταλὸν (*), ὅστις τὸν ἐδέχθη φιλοφρόνως εἰς τὴν οἰκίαν του, φίλος ὢν ἀπὸ

(*) Ἡ πατρίς τοῦ Ῥήγα ὠνομάζετο τὸ πάλαι Φεῤῥαί, νῦν δὲ καλεῖται Βελεστινός· ὅθεν τὸ πάτριον ὄνομά του ποτὲ μὲν Ῥῆγας Φεῤῥαῖος, ποτὲ δὲ Ῥῆγας Βελεστινῆς· τὸ γράφει εἰς τὰ συγγράμματά του· αὐτὸς ἀνεχώρησεν ἀπὸ τὴν πατρίδα του δεκαεπταετῆς, ἀφοῦ ἐδιδάχθη τὴν Ἑλληνικὴν· ἀπελθὼν δὲ εἰς Λακίαν ἐσπούδαξε τὴν Γαλλικὴν καὶ Ἀραβικὴν· ἐ χρημάτισεν εἰς ὑπουργήματα τῶν ἐκεῖσε ἀρχόντων, καὶ τελευταῖον, τοῦ ἡγεμονεύσαντος Μαυρογένους, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ὁποίου ἐνηγκαλίσθη τὰς Μούσας.

Βουκουρέστιον, καὶ μετ' ὀλίγας ἡμέρας τῷ ἐξήγησε τοὺς ὑπὲρ πατρίδος σκοποὺς του· ὅθεν ἀπεφάσισε καὶ αὐτὸς νὰ συναγωνισθῇ καὶ συγκινδυνεύσῃ μετ' αὐτοῦ, εἰκοσαετῆς ὧν τότε τὴν ἡλικίαν. Ὁ δὲ Ῥῆγας πρὸ ἐνὸς χρόνου διέτριβεν εἰς Βιέννην, ὅπου ἐξέδωκε χάρτας γεωγραφικὰς, ἐτύπωσε κρυφίως ἐν βιβλίον πολεμικόν, ἐπιγραφόμενον Ἐγκόλπιον Στρατιωτικόν, ὁμοίως καὶ κανόνας τινὰς νομικοὺς διὰ τὴν Ἑλλάδα, σὺν αὐτοῖς καὶ ἐν ποίημα, φέρον τίτλον, Θούριος Ὑμνος, οὗ ἡ ἀρχή, « ἔς ποτε παληκάρια νὰ ζῶμεν σ' ἀ στενὰ, μονάχοι » σ' ἀν λιογτάρια, σ' ἀτς ῥάχαις σ' ἀ βουνά· » ἕτερον πάλιν « Ὅλα » τὰ ἔθνη πολεμοῦν, κ' εἰς τοὺς τυράννους των ὁρμοῦν » καὶ ἄλλους διαφόρους πατριωτικοὺς ὕμνους ἀπέδωκεν τινὲς εἰς τὸ ὄνομά του, ἀλλ' ἠπατήθησαν· ἐτύπωσεν ἀκόμη καὶ τὸν τέταρτον τόμον τοῦ Νέου Ἀναχάρσιδος, τοῦ ὁποίου ὁ Βεντότης εἶχε μεταγλωττίσει μέρος εἰς τὴν ἀρχὴν, καὶ ἀπέθανεν, ὁ δὲ Ῥῆγας ἔδωκε τέλος τῆς μεταγλωττίσεως καὶ ἐκδόσεως ἐνταυτῷ. Εἰς ἐνὸς καὶ ἡμίσεως χρόνου διάστημα, ὁπότε διέτριψεν εἰς Βιέννην, ἐνθουσίασεν ὅλους τοὺς ἐκεῖσε μεγαλεμπόρους Ἕλληνας ὑπὲρ ἐλευθερίας τῆς Ἑλλάδος. Ἡ διάβασις τοῦ Ναπολέοντος ἀπὸ τὰς Ἀλπείας καὶ προχώρησός του εἰς τὴν Ἰταλίαν ἐνεθάρρυνε τὸν Ῥῆγαν νὰ λάβῃ ἀλληλογραφίαν μετ' αὐτοῦ, καὶ ἐπομένως νὰ ζητήσῃ βοήθειαν ὅπλων διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος· ἡ δέησίς του, φαίνεται, εἰσηκούσθη, ὅτε οἱ Γάλλοι ἐκυρίευσαν τὴν Βενετίαν καὶ ὅλον τῆς τὸ κράτος· ὅθεν ἀπεφάσισε ν' ἀφήσῃ τὴν Βιέννην, καὶ νὰ διαβῇ εἰς τὴν Βενετίαν πρὸς συνέντευξιν τοῦ Ναπολέοντος· πρὸ δέκα ἡμερῶν τῆς ἀπὸ Βιέννης ἀναχωρήσεώς του ἔπεμψεν εἰς περιλαβὴν τοῦ ἐν Τριεστίῳ Ἀντωνίου Κωρονίου (*) δώδεκα κιβώτια, πλήρη ἐκ τῶν ῥηθέντων ποιημάτων του ὁμοῦ καὶ ἓνα φάκελλον γραμμάτων, διευθυνόμενον πρὸς τὸν

(*) Οὗτος ὁ Ἀντώνιος ἦν τὴν πατρίδα Χῖος σύντροφος εἰς τὸ ἐμπορικόν μὲ κάποιον Δημήτριον Οἰκονόμου Κοζανίτου.

Ναπολέοντα· κατὰ δυσυχίαν ὁ Κωρονιὸς εὗρέθη τότε εἰς τὴν ἀντικρὺ Ἰστριαν δι' ὑποθέσεις ἐμπορικὰς, καὶ ἐδέχθη τὰ κιβώτια καὶ γράμματα ὁ συνέμπορος τοῦ Δημήτριος Οἰκονόμου, ὁ ἐκ κωμοπόλεως Κοζάνης τῆς Μακεδονίας, ὅστις μολονότι εἶδεν ὅτι τὰ γράμματα δὲν ἀπέβλεπον εἰς τὴν συντροφίαν, ἀλλ' εἰς μόνον τὸν σύντροφόν τοῦ Κωρονιὸν, ἐτόλμησε καὶ ἤνοιξε καὶ τὸν πρὸς τὸν σύντροφόν τοῦ καὶ τὸν πρὸς τὸν Ναπολέοντα φάκελλον· ἡ πρώτη ἀσέβεια καὶ παρανομία ἐξώκειλε τὸν Οἰκονόμον εἰς ἀσυγκρίτως ἀσεβέστεραν καὶ παρανομωτέραν πράξιν· διότι ἀφοῦ ἀνέγνωσεν ὅλα τὰ γράμματα, ἀμέσως διευθυνθεὶς πρὸς τὸν διοικητὴν τοῦ Τριεστίου Βερὼν Πετόνκην καλούμενον, τὰ παρέδωκεν εἰς χεῖράς τοῦ, ὅστις τὰ ἐφύλαττε κρυμμένα ἑωσοῦ συλλάβῃ καὶ τὸν προδοθέντα.

Ἐφθασαν τέλος πάντων μετ' ὀλίγας ἡμέρας ὁ τε Ῥήγας καὶ ὁ Περόραιζος εἰς Τριέστιον, καὶ κατέλυσαν εἰς τὸ παρὰ τὸν Αἰγιάλὸν βασιλικὸν ξενοδοχεῖον. Παρὶ δὲ τὴν μίαν ὥραν τῆς νυκτὸς, καθ' ἣν ἐσκόπευεν ὁ Ῥήγας νὰ ὑπάγῃ πρὸς τὸν ἐκεῖσε Γαλλικὸν πρόξενον, ὀνομαζόμενον Μπρεσέ, διὰ νὰ λάβῃ τὴν προστασίαν τοῦ, ἀπροσδοκῆτως εἰσῆλθεν εἰς τὸ οἶκόν τοῦ ἑναε πολεμικὸς ἀξιωματικὸς, ὅστις, μετὰ τὸν συνήθη ἐσπερινὸν χαιρετισμὸν, ἠρώτησε Γερμανιστὶ, τίς καλεῖται Ῥήγας; Ἐγὼ, ἀπεκρίθη· τότε ὁ ἀξιωματικὸς καλέσας δύο στρατιώτας, (τοὺς ὁποίους ἐπίτηδες ἄφησεν ἔξω τοῦ οἴκηματος) διέταξε νὰ τοὺς φυλάττωσιν ἀσφαλῶς· καὶ μηδὲν ἄλλο εἰπὼν, ἀποχαιρετήσας ἀνεχώρησεν. Αὐτὸ τὸ ἀπροσδόκητον καὶ λυπηρὸν συμβάν προῆλθεν ἴσως ἀπὸ τὴν ἀμέλειαν τοῦ Ῥήγα· διότι, ἂν ἐπαρουσιαζέτο τὴν ἡμέραν πρὸς τὸν Γαλλικὸν πρόξενον διὰ νὰ λάβῃ τὴν προστασίαν τοῦ, τότε ἡ

Αυστρία δὲν ἐτόλμα νὰ πράξῃ τι κατ' αὐτῶν, καὶ μάλιστα κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἐφοβεῖτο σφόδρα τοὺς Γάλλους; καθὼς ἡ πείρα τὸ ἐδειξεν εἰς τὸν Περραιβόν, ὡς κατωτέρω ῥηθήσεται· ἐντοσούτῳ ἔρριψαν εἰς τὴν θάλασσαν πλησίον οὖσαν ἓνα φάκελλον γραμμάτων, τὰ ὅποια ἔφεραν ὑπογραφὰς πολλῶν, καὶ διαφόρων μεγαλεμπόρων τῆς Ἑλλάδος, αἵτινες χρείας τυχοῦσης ἐμέλλαν νὰ χρησιμεύσωσιν εἰς τὴν Ἑλλάδα εἰς περιλαβὴν χρημάτων· πρὸς τοῦτοις καὶ τὴν σφραγίδα τοῦ ἔθνους, ἣτις ἔφερε τὸ σχῆμα καὶ τὴν μεγαλειότητα ἐνὸς Ἰσπανικοῦ δισηλίου, εἰς δὲ τὴν ἐπιφάνειάν της ἦσαν τρεῖς ῥόπαλα, κείμενα πλαγίως, ἐπὶ ἐκάστου τούτων τρεῖς σταυροὺς, εἰς δὲ τὴν περιφέρειαν τὰ ἐξῆς « Ὑπὲρ Πίστεως, Πατρίδος, Νόμων καὶ Ἐλευθερίας. »

Μετὰ μίαν καὶ ἡμίσειαν ὥραν ἐπαρουσιάσθη εἰς τὸ οἶκμά των ὁ ῥηθεὶς Διοικητὴς μετ' ἄλλων ἐξ ὑπαλλήλων· καὶ ἀφοῦ ἐκάθισαν ἤρχισαν νὰ ἐρωτοῦν τὸν Ῥήγαν ὅτε μὲν Γερμανισί, ὅτε δὲ Γαλλισί, Πόθενεῖναι, καὶ ποῦ ὑπάγει; τὰ δὲ προδοθέντα γράμματά του δὲν τὰ ἐφάνέρωσαν κατ' ἐκεῖνο τὸ ἑσπέρας μετὰ τὴν ἐξέτασιν τοῦ Ῥήγα· ἔστρεψαν ἐνταυτῷ τὰ ὄμματα των καὶ πρὸς τὸν Περραιβόν διὰ νὰ τὸν ἐξετάσωσιν, ἀλλ' ἀντ' αὐτοῦ (ἐπειδὴ δὲν ἦτον ἐγκρατὴς ἄλλης διαλέκτου) ἀπεκρίθη ὁ Ῥήγας ὡς ἐφεξῆς· « Ἐγὼ αὐτὸν τὸν νέον δὲν τὸν γνωρίζω ὡς συκοινωνόν μου, ἀλλ' ὡς συνοδοιπόρον, μάλιστα » (καθὼς μ' ἐξωμολογήθη) μέλλει νὰ ὑπάγῃ εἰς τὴν Ἀκαδημίαν τῆς Μπάδουβας νὰ διδασθῇ τὴν ἰατρικὴν » πιστεύσαντες λοιπὸν οἱ ἐξετασταὶ τοὺς λόγους τοῦ Ῥήγα, ἀμέσως διέταξαν νὰ μεταβῇ εἰς ἄλλο οἶκημα τοῦ ξενοδοχείου, ὃ δὲ Ῥήγας ἐβλήθη ὑπὸ φυλακὴν· πρὶν ὅμως ἔβγῃ τῆς οἰκίας, τὸν ἐσυμβούλευσε νὰ ὑπάγῃ τὸ πρῶτ' πρὸς τὸν Γαλλικὸν πρόξενον,

διὰ νὰ λάβῃ τὴν προστασίαν τοῦ ἀφοῦ πολιτογραφηθῇ Πάργιος, (ἡ δὲ Πάργα ἦν τότε ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ Γαλλικοῦ κράτους) ἔπραξε λοιπὸν ὡς ὠδηγήθη.

Μετὰ δὲ δεκατεσσάρων ἡμερῶν παρέλευσιν ἐστάλη βασιλικὴ προσταγὴ πρὸς τὸν ἐν Τριεστίῳ διοικητὴν, διὰ νὰ συλλάβῃ καὶ φυλακίσῃ καὶ αὐτὸν ὡς συνομῶτην τοῦ Ῥήγα· ἰδὼν δὲ τὸ τρίχρωον Γαλλικὸν σημεῖον εἰς τὸ σκιαδίον μου, δὲν ἐτόλμησεν, ἀλλ' ἀνεφέρθη πρῶτον εἰς τὸν πρόξενον, ὅστις τὸν ἐσυντρόφευσε ἐπτάκις μετὰ τὸν ὑπασπιστὴν τοῦ εἰς διαφόρους ἐξετάσεις· ἀλλ' ἐσχάτως γνοὺς τοὺς κακοβούλους σκοποὺς τῶν Αὐστριακῶν, τὸν ἐσυμβούλευσε ν' ἀναχωρήσῃ ἐκεῖθεν, ὅσον τάχος, διὰ νὰ μὴ τὸν δολοφονήσωσι τὴν νύκτα, (μὴ τολμῶντες νὰ τὸν συλλάβωσι φανερά,) καὶ ἔπλευσε διὰ τὴν Ἐπτάνησον. Ὁ Ῥήγας ἔπειτα ἀπὸ πολλὰς ἐξετάσεις, διετάχθη νὰ ἐπιστρέψῃ ἐκ νέου εἰς τὴν βασιλεύουσαν μετὰ τοῦ ρηθέντος Ἀντωνίου Κωρονίου, (τὸν ὁποῖον συγχρόνως συνέλαβαν καὶ ἐφυλάκισαν) διὰ νὰ ἐξετασθῶσι μετὰ τῶν ἄλλων πέντε, τοὺς ὁποίους ἐπ' αὐτὸ τοῦτο συνέλαβαν κατ' ἀρχὰς εἰς Βιέννην, δηλ. τὸν Δημήτριον ἱατρὸν Ἰωαννίτην, Ἀργέντην Χίον, Τουρούντζιαν Κοζανίτην καὶ Κανδηλανάπτην. Ὁ Ῥήγας, διὰ ν' ἀποφύγῃ, εἰ δυνατόν, τὴν βασιλικὴν διαταγὴν τῆς προσκλήσεως, φέρων μικρὸν μαχαιρίδιον, τὸ ἔμβασε τρίς εἰς τὴν κοιλίαν τοῦ οἱ φύλακες ἰδόντες τὸ γεγωνὸς, ἔδραμαν καὶ ἤρπασαν ἐκ χειρὸς τοῦ τὸ μαχαιρίδιον, ἀνέφεραν καὶ τὸ συμβᾶν εἰς τὸν διοικητὴν, ὅστις ἔπεμψεν εὐθὺς χειρουργοὺς διὰ νὰ ἐπισκεφθῶσι τὰς πληγὰς τοῦ, τὰς ὁποίας καὶ μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἰάτρευσαν· ἐπειδὴ τὸ πάχος τῆς κοιλίας καὶ ἡ μικρότης τοῦ μαχαιριδίου ἐμπόδισαν πᾶσαν ἐσωτερικὴν βλάβην· ἀλλ' εἰς τέλος ἐστάλη εἰς Βιέννην, καὶ ἐφυλακίσθη μετὰ τῶν ἄλλων, καὶ

ἔπειτα ἀπὸ πολλὰς ἐξετάσεις ἀπεφάσισεν ὁ Αὐτοκράτωρ Αὐ-
 ρίας νὰ σταλῶσιν εἰς τὸν Σουλτάνον, δι' ἐπιμονῆς τοῦ Ὀθω-
 μανικοῦ ἀντιπροσώπου Τιπάλδου. Ἡ διαταγὴ τοῦ ἐβάλλη εἰς
 ἐνέργειαν· ἐπειδὴ ἀφοῦ τοὺς ἐβγάλεν αὐτοὺς ἀπὸ τὴν ἐπικρά-
 τειάν του, καὶ τοὺς παρέδωκεν εἰς χεῖρας τοῦ πασᾶ τοῦ Βελε-
 γραδίου, ἐκεῖνος παραλαβὼν αὐτοὺς τοὺς ἐφυλάχισε σιδηροδε-
 σμίους· δι' ὅσον ὅμως ἐπάσχισε νὰ τοὺς στείλῃ εἰς Κωνσταν-
 τινούπολιν, δὲν ἐδυνήθη· διότι ὁ τότε ἡγεμὼν τοῦ Βιδι-
 νίου Πασβάνογλους καλούμενος κατέλαβεν ὅλας τὰς πλα-
 τεῖας καὶ στενωποὺς, διὰ νὰ τὸν σώσῃ ἀπὸ τὰς χεῖρας τῶν
 Ὀθωμανῶν, ὧν φανερός ἐχθρὸς τοῦ Σουλτάνου, καὶ φίλος
 πιστὸς τοῦ Ῥήγα, ἐπειδὴ εἶχε φυλάξει τὴν ζωὴν του εἰς
 Βλαχίαν ἀπὸ τὴν ὀργὴν τοῦ ἡγεμόνος Μαυρογένου· διὸ καί,
 τὸν ἐκραζε πάντοτε σωτῆρά του· δὲν ἐφιλοτιμήθη ὅμως ὀλιγό-
 τερον καὶ ὁ Ἀλῆ πασᾶς ὑπὲρ τοῦ Ῥήγα, ὥς ἐπεμψεν ἐπίτη-
 δες ἔκτακτον ταχυδρόμον πρὸς τὸν ἐν Βελεγραδίῳ πασᾶν,
 παρακαλῶν διὰ νὰ τοὺς στείλῃ πρὸς αὐτὸν, ὅστις ὑπέσχετο
 νὰ μεσιτεύσῃ ὑπὲρ αὐτῶν εἰς τὸν Σουλτάνον· τοῦναντίον δὲ
 ἂν δὲν εἰσακουσθῇ, νὰ τοὺς πέμψῃ ἀσφαλῶς εἰς Κωνσταντι-
 νούπολιν· ἡ δὲ φιλικὴ του δέησις οὐ μόνον δὲν εἰσηκούσθη,
 ἀλλ' ἐρέθισε πρὸς τούτοις τὸν πασᾶν νὰ τοὺς πνίξῃ τὴν ἰδίαν
 νύκτα εἰς τὸν Ἰστρον ποταμόν· πρὸς δὲ τὸν Ἀλῆ πασᾶν ἀπε-
 κρίθη, ὅτι εὐχαρίστως ἤθελεν ἐκτελέσῃ τὴν αἵτησίν του,
 ἂν τοὺς ἐπρόφθανε ζῶντας· ὁ τρόπος τοῦ θανάτου αὐ-
 τῶν ἔγεινεν ὥς ἐφεξῆς.—Ἐπρόσταξε νὰ τοὺς ἐβγάλωσιν ἀ-
 πὸ τὴν φυλακὴν ἀνὰ ἓνα, λέγοντές τους, ὅτι ἐδῶθη διαταγὴ
 νὰ εἰσέλθουν εἰς τὸ πλοῖον καὶ νὰ πλεύσωσι διὰ Κωνσταντινού-
 πολιν, ἀλλ' ἐκεῖνοι τοὺς ἐπνίξαν εἰς τὸν ποταμόν· ἔμεινε λοιπὸν
 ἔσχατος ὁ δυστυχὴς Ῥήγας, ὅστις ἀπὸ τὰ ἔγγραφα κινήματα

τῶν στρατιωτῶν ἐννόησεν, ὅτι οἱ σύντροφοί του δὲν εἰσῆλθον εἰς τὸ πλοῖον, ἀλλ' εἰς τὸν Ἄδην· ἐνῶ δ' ἓνας στρατιώτης ἐπλησίασεν αὐτὸν σύρηκαί τὸν ἴδιον, ὁ Ῥῆγας τὸν ἐκτύπησε μὲ τὴν πυγμὴν (ἦν γὰρ ῥωμαλαῖος τὸ σῶμα) εἰς τὸ στήθος· τόσον σφοδρῶς, ὥστε τὸν ἐρρίψε χαμαὶ ἡμιθανῆ· ἀνήγγειλαν λοιπὸν τὸ γεγινός εἰς τὸν πλοῦν, καὶ ἐκεῖνος διέταξε νὰ τὸν φονεύσουν μὲ πυροβόλον ὕπλον· ὅθεν εἰσελθόντες δύο Τοῦρκοι εἰς τὴν φυλακὴν, καὶ ἀποσπᾶσαντες τὰ πιστόλιά των ἀπὸ τὴν ζώνην, τὰ διεύθυναν εἰς τὸ στήθος του· πρὸ τοῦ δὲ τὸν πυροβολίσουν, εἶπε Τουρκιστὶ τοὺς λόγους τούτους· « ἔτσι ἀποθνήσκουν τὰ
« παληκάρια! ἀρκετὸν σπόρον ἐσκόρπισα, ἔρχεται ἡ ὥρα νὰ
» συνάξῃ τὸ ἔθνος μου τὸν γλυκὺν καρπόν. »

Τοιοῦτον τέλος ἔδωκαν οἱ πρωτομάρτυρες τῆς Ἑλλάδος, καὶ τοιαῦται ἦσαν αἱ ἀρχαὶ τῆς πρώτης ἐταιρείας· ἀλλὰ μαζὺ μ' αὐτοὺς ἀπεκοιμήθη πρὸς καιρὸν καὶ τῶν ἄλλων ὁμοφρόνων Ἑλλήνων ὁ ἐνθουσιασμός, ὅχι ὁμως ποτὲ, ἢ ὑπομονή, ἐνθύμησις καὶ ἐπιθυμία· ἐπεὶ αὐτὰ μετὰ δεκαεπτὰ ἐτῶν παρέλευσιν ἐξύπνισαν ἐκ νέου, καὶ διοργανίσθοντα, ἐξῆλθον εἰς τὸ στάδιον τοῦ ἀγῶνος, τὰ ἀποτελέσματα τοῦ ὁποίου κηρύττει τρανῶς ἡ ἱστορία. Περὶ δὲ τῆς δευτέρας ἐταιρείας ὁ κύριος Ἰωάννης Φιλήμων ἔγραψε κατὰ πλάτος, καὶ ἀνεκάλυψε καὶ ἱκανὰ πράγματα, τὰ ὁποῖα ἦσαν ἄγνωστα, καὶ ἐκ τούτου πιθανὸν νὰ ἐλησμονῶντο παντάπασιν· συνέγραψε δὲ καὶ τὴν κατὰ τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα ἐκστρατείαν τοῦ στρατάρχου Δημητρίου Ἰψηλάντη, τοῦ ὁποίου ἐχρημάτισε καὶ ἀρχιγραμματεὺς. Μετὰ τὴν σύντομον λοιπὸν ταύτην περιγραφὴν τῆς πρώτης ἐταιρείας προχωρῶ εἰς τὴν διήγησιν τῶν πολεμικῶν τῆς ἐπαναστάσεως συμβάντων, τὰ ὁποῖα εἶναι τὸ κύριον ἀντικείμενον τοῦ σκοποῦ μου.

Ὁ Πολίτης.

ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΣ ΠΕΡΡΑΙΒΟΣ.

ΠΕΡΙ ΑΡΧΗΣ
ΤΗΣ
ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

ΚΑΤΑ τὸ 1820 διατρίβων εἰς τὴν Σπάρτην ὁ Περραιβὸς ἐπὶ ἡγεμονίας τοῦ Πέτρου Μαυρομιχάλη, διέβη εἰς Κωνσταντινούπολιν, κατέκειθεν εἰς Δακίαν, Βασσαραβίαν καὶ Ὀδησσὸν, ὅπου εὔρε τὸν Ἀλέξανδρον Ὑψηλάντην καὶ Γεώργιον Καντακοζηνὸν, φέροντας τὰ πρῶτα τῆς ἑταιρείας, καὶ μὲ ἀπερίγραφτον ἐνθουσιασμὸν ἐτοιμαζομένους διὰ νὰ κινηθῶσι κατὰ τοῦ Σουλτάνου. Τὸν αὐτὸν σχεδὸν ἐνθουσιασμὸν ἔβλεπέ τις οὐ μόνον κατ' ἐκεῖνα τὰ μέρη, ἀλλὰ καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα, τόσον εἰς σημαντικούς, ὅσον καὶ παντὸς ἐπαγγέλματος Ἕλληνας κατοικοῦντας εἰς πόλεις, χώρας καὶ χωριά. (*) Δὲν συστέλλομαι νὰ ὁμολογήσω, ὅτι ἤμην ἐναντίος τοῦ τοιούτου κινήματος κατὰ τοῦ Σουλτάνου· ὅχι διότι δὲν ἐπεθύμουν τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἔθνους μου, ἀλλὰ διότι μ' ἐφαίνετο ἄωρον τὸ κίνημα, μὲ τὸ νὰ ᾔσαν ἀπειροπόλεμοι οἱ Ἕλληνες, καὶ οἱ πλεῖστοι ἄοπλοι, ὁ δὲ κίνδυνος μέγας.

Μετὰ δέκα μηνῶν περιήγησιν διαβάς ἐκ νέου ἀπὸ Κων-

(*) Μόνη ἡ Στερεὰ Ἑλλὰς δὲν ἦτο τόσον κατηχημένη ἐξ αἰτίας τοῦ φόβου τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ.

Ξαντινούπολιν ἔπλευσε διὰ Σπάρτην, ὅπου μόλις ἀνεπαύθη
 μῆνας τρεῖς εἰς τοὺς κόλπους τῆς οἰκογενείας του, καὶ ὁ
 βρασμὸς τῆς ἐταιρείας ἄρχισε ν' ἀνακαλύπτῃ τὴν προσωπίδα
 τῆς ἐπαναστάσεως. Οἱ Πελοποννήσιοι Ὀθωμανοὶ ἐβεβαιώθη-
 σαν, ὅτι οἱ Ἕλληνες μέλλουν νὰ κινήσωσι τὰ ὄπλα· ἡμέρᾳ
 παρ' ἡμέραν ἐπερίσσευε, καὶ ἐγνωρίζετο τὸ μῖσος καὶ ἡ ἀντι-
 πάθεια τῶν Ἑλλήνων κατ' αὐτῶν, δὲν ἐπίστευαν ὅμως ποτὲ,
 ὅτι θὰ τολμήσουν οἱ Ἕλληνες μόνοι νὰ ἔμβωσιν εἰς τὸ μέγα
 τοῦτο καὶ κινδυνῶδες στάδιον, ἀλλὰ πάντοτε ἐφρονοῦσαν,
 ὅτι ἔχουν συμμάχους τοὺς Εὐρωπαϊοὺς, καὶ πρὸ πάντων τοὺς
 Ῥώσους. Αὕτη εἶναι ἡ αἰτία, ἣτις κατεῖχεν εἰς δειλίαν τοὺς
 Ὀθωμανοὺς, ὥστε νὰ μὴ προλάβωσι μετὰ τὰ ὄπλα τὰ ἐπαναστατικά
 κινήματα τῶν Πελοποννησίων. Οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμά-
 των, συνήχθησαν οἱ ἔγκριτοι τῶν Ὀθωμανῶν εἰς Τριπολι-
 τσάν, διὰ νὰ συσκεφθῶσι καὶ ἀποφασίσωσι τὸ πρακτέον·
 κοινῇ γνώμῃ ἐνέκριναν νὰ προσκαλέσωσιν ἐκεῖ τοὺς προὔ-
 χοντας καὶ ἀρχιερεῖς τῆς Πελοποννήσου, καὶ συλλαβόντες
 νὰ τοὺς φυλακίσωσι, διὰ νὰ σβυσθῇ πλέον κάθε σπινθὴρ τῆς
 ὑποπτευομένης κατ' αὐτῶν ἐπαναστάσεως. Ἡ σύναξις αὕτη
 ἐφόβισε πολὺ τοὺς Πελοποννησίους. Ὁ μητροπολίτης Μο-
 νεμβασίας καὶ ὁ Χριστιανουπόλεως τῆς Ἀρκαδίας μετὰ τοῦ
 προὔχοντος τῆς Λακεδαιμονίας κυρίου Π. Κρεβάτα, συναι-
 νέσει καὶ ἄλλων πολλῶν, συνελθόντες εἰς Καλαμάταν, ἐπροσ-
 κάλεσαν τὸν Πέτρον Μαυρομιχάλην καὶ τὸν Πεῖρραιβὸν, διὰ νὰ
 συσκευθῶσι περὶ τῆς δεινῆς καὶ κινδυνώδους ἐκείνης περι-
 στάσεως· ὁ κύριος σκοπὸς αὐτῶν ἀπέβλεπεν εἰς τὸ νὰ σβυ-
 σθῇ καὶ ἀποσιωπηθῇ, εἰ δυνατόν, κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν
 ὁ ἐνθουσιασμὸς τῶν Ἑλλήνων, καὶ ἐξαλειφθῇ ἀπὸ τὰς κεφα-
 λὰς τῶν Ὀθωμανῶν κάθε ὑποψία, καὶ εἰς ἄλλον ἀρμοδιώ-

τερον καιρόν νὰ κινηθῇ τὸ πρᾶγμα μὲ περισσοτέραν φρόνησιν καὶ δραστηριότητα.

Ἡ γνώμη τῶν ἀρχιερέων καὶ τοῦ προὔχοντος δὲν ἦτον ἄλογος καὶ χωρὶς βάσιν· διότι ἔβλεπαν φανερά τὸν κίνδυνον, εἰς τὸν ὁποῖον ἔμβαιναν. Οἱ Ἕλληνες, ἐκτὸς ὅτι ἐσεροῦντο τῶν ἀναγκαίων τοιαύτης μεγάλης καὶ κινδυνώδους ἐπιχειρήσεως, ἦσαν πρὸς τούτοις ἐλλειπέστατοι καὶ ἀπὸ ὅπλα, οὐδὲ εἶχαν κανένα σχέδιον γενικὸν τοῦ ποῦ, πότε καὶ πῶς νὰ πρωταρχίσουν τὸν πόλεμον· ἀλλὰ κάθε ἐπαρχία, ἡ πόλις ἐκεντοῦσε τὴν ἄλλην διὰ νὰ κάμῃ τὴν ἀρχὴν, καὶ γίνῃ τὸ παράδειγμα. Τὸ πρᾶγμα τέλος πάντων κατήντησεν εἰς τόσον βαθμὸν ἐνθουσιασμοῦ καὶ συγχύσεως, ὥστε καὶ μυρίας γλώσσας Δημοσθενικὰς ἂν εἶχέ τις νὰ τὰς μεταχειρισθῇ διὰ νὰ καθήσυχάσῃ τὴν ὁρμὴν τῶν Ἑλλήνων, οὐ μόνον ἐκοπίαζε ματαίως, ἀλλ' ἐκινδύνευεν ἀκόμη καὶ ἡ ζωὴ του· ἐπειδὴ τὸν ἐνόμιζαν ὡς Τουρκολάττην, καὶ μάλιστα πολὺ περισσότερον ὑπέκειντο εἰς τὸν κίνδυνον οἱ ἀρχιερεῖς καὶ δημογέροντες, ὡς συνεχῇ σχέσιν ἔχοντες μετὰ τῶν Τούρκων, ἀντιπρόσωποι ὄντες τῶν ἐπαρχιῶν.

Τῷ ὄντι πολλοὶ ἄνθρωποι, μολοντί δὲν σκέπτονται περὶ τῶν πρακτέων ὀρθῶς, κατορθοῦσιν ὅμως πολλάκις τὸ σκοπούμενον εὐτυχῶς· ἴσως διότι εὐρίσκουσι τοὺς πολεμίους ἀσκεπτοτέρους καὶ ἀπροβουλευτέρους ἀπ' αὐτούς· καθὼς ἐξ ἐναντίας πολλοὶ μὲν συλλογίζονται διὰ τὰ συμφέροντά των μὲ τὴν προσήκουσαν φρόνησιν, ἀλλ' αἱ πράξεις αὐτῶν οὐ μόνον κατηγοροῦνται ἐνίοτε μ' ἐντροπὴν, ἀλλὰ καὶ τὸ σκοπούμενον ἀποτυγχάνουν. Ἀγκαλὰ δὲν δύναται τινὰς νὰ ἐκτελέσῃ τοὺς σκοπούς του κατὰ τὴν ὁποίαν πεποίθησιν καὶ ἐλπίδα τοὺς ἐσχημάτισε πρότερον εἰς τὸν νοῦν του· διότι,

ὅταν σκεπτώμεθα διὰ τὰ μέλλοντα, εἴμεθα εἰς ἀφσάλειαν, ὅταν ὁμως ἐνεργῶμεν τὰ πράγματα, εὐρισκόμεθα εἰς κινδύνους, ἀπὸ τὸν φόβον τῶν ὁποίων ταραττόμενοι ἀποτυγχάνομεν τὸ σκοπούμενον.

Δὲν ἐφοβοῦντο τόσον οἱ Πελοποννήσιοι τοὺς αὐτόχθονας Τούρκους, ὅσον τὴν εἰσβολὴν τῶν Τουρκαλθανῶν, οὔτινες καὶ ἄλλοτε τόσον ἐπὶ Ἀλεξίου Ὁρλῶφ κατὰ τὸ 1769, ὅσον καὶ κατὰ τὸ 1790 ἔτος ἐπὶ Λάμπρου Κατζίου, ὁρμήσαντες ὡς χεῖμαρροι κατέσφαξαν, ἠχμυλώτευσαν, καὶ κατεσήμεσαν ἀνιλεῶς τὸ πλείστον μέρος τῆς Πελοποννήσου. Τοιαῦτα τρομερὰ παραδείγματα τοὺς κατέστεινον ἀνησύχους, καὶ ἀπηλπισμένους· ἀλλ' ἡ ὑπόνοια αὕτη διελύθη παρευθὺς, καὶ εἰσῆλθεν ἀντ' αὐτῆς ἡ ἀφοβία· ἐπειδὴ ὁ μὲν Πέτρος Μαυρομιχάλης, ἡγεμὼν ὧν τότε τῆς Σπάρτης, τοὺς ἐβεβαίωσε, ὅτι ἔχει ἐτοίμους εἰς τὰ ὅπλα ὅλους τοὺς Σπαρτιάτας, καὶ πρῶτος ὁρμᾷ κατὰ τῶν γειτόνων Ὀθωμανῶν, καὶ ἐπομένως, ὅπου ἡ φωνὴ τῆς Πατρίδος τὸν προσκαλεῖ, ὑπόσχεται νὰ ἐκτελέσῃ τὰ πατριωτικὰ χρέη· καὶ τῷ ὄντι ἐπλήρωσε τὴν ὑπόσχεσίν του μέχρι τέλους, χωρὶς νὰ δειλιάσῃ ποτὲ ἀπὸ τὰς τόσας θυσίας τῶν τέκνων του, ἀδελφῶν, συγγενῶν καὶ συμπατριωτῶν· ὁ δὲ Πεῤῥαιθὸς τοὺς ἀφαίρεσε τὸν φόβον τῶν Τουρκαλθανῶν, ὑποσχόμενος αὐτοῖς, ὅτι θέλει διαβῆ ὁ ἑῷος εἰς τὸ Σούλιον, νὰ ἐμποδίσῃ πᾶσαν ἐκστρατείαν ἐκείνων κατὰ τῆς Πελοποννήσου μὲ τὴν συγκρότησιν ἀδικοῦπων ἐκείσε πολέμων. Ὅθεν καὶ μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἀνεχώρησε πανοικί. Πρὶν ὁμως ἔμβω εἰς τὸ προκείμενον τοῦ λόγου, ἃς μοὶ συγχωρηθῇ νὰ εἶπω ὀλίγα τινα συμβάντα τῶν Σουλιωτῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄.

*Περὶ τῆς ἐξόδου τῶν Σουλιωτῶν ἀπὸ τῆς
Ἐπάρησου διὰ τὰ Ἰωάννινα.*

Οἱ Σουλιῶται, ἀγκαλὰ καὶ ἔλαβαν τὰ ὅπλα εἰς χεῖρας
ὀκτῶ μῆνας πρὸ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων, δὲν εἶχαν ὅμως ἀκόμη
τὰ μεταχειρισθῆ ὑπὲρ τῆς κοινῆς τοῦ ἔθνους ἐλευθερίας·
ἀλλ' ἐν πρώτοις ὑπὲρ τοῦ Σουλτάνου κατὰ τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ,
καὶ ἔπειτα ὑπὲρ τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ κατὰ τοῦ Σουλτάνου, ὡς
κατωτέρω ρηθήσεται· διότι δὲν ἦτό τις ἐξ αὐτῶν κα-
τηχημένος ἀπὸ τὴν Ἐταιρείαν, οὔτ' ἐγνώριζαν ἔτι τὰ κινή-
ματα τῶν Ἐταιριστῶν, μὲ τὸ νὰ διέτριβαν εἰς Κορφοὺς, ὅπου
ὁ φόβος τῶν Ἀγγλων καὶ ἡ ἐνδειὰ των δὲν τοὺς ἐσυγχω-
ροῦσαν νὰ φρονῶσι κοινωνικώτερα πράγματα, εἰμὴ μόνον
διὰ τὴν ἰδίαν αὐτῶν πατρίδα, τὸ ὅποιον καὶ ἐπέτυχαν κατὰ
τὸν ἀκόλουθον τρόπον.

Κατὰ τὸ 1820, καθ' ὃν καιρὸν ὁ Σουλτάνος ὠργίσθη τὴν
Ἀλῆ Πασᾶ, καὶ ἐκίνησε κατ' αὐτοῦ τὸν πόλεμον, διὰ νὰ τὸν
ἐξολοθρεύσῃ, τινὲς τῶν Σουλιωτῶν εὐρίσκοντο εἰς τὴν δού-
λευσιν αὐτοῦ τοῦ ἡγεμόνος, τὸ δὲ πλεῖστον μέρος εἰς Κορ-
φοὺς. Ἀφοῦ κατέβη ὁ Βασιλικὸς στόλος, ἐπρόσταξεν ὁ Καπε-
τανάμπεϊς (ὑποναύαρχος) τὸν Σιαχὴν μπεϊν, υἱὸν τοῦ Μου-
σταφᾶ Πασᾶ ἀπὸ τὸ Δέλβινον, νὰ γράψῃ κοινῶς πρὸς τοὺς
εἰς Κορφοὺς Σουλιώτας, διὰ νὰ ἔλθωσιν εἰς ἀντάμωσιν τοῦ
εἰρημένου ὑποναύαρχου. Ὁ προσταχθεὶς ἔβαλε τὸ προσαχθέν·
εἰς πρᾶξιν· οὗτοι δὲ, λαβόντες τὴν ἐπιστολὴν, καὶ συμβουλευθέν-
τες κοινῶς, ἀποφάσισαν νὰ πέμψωσι τέσσαρας ἐκατοντάρχους
νὰ δμιλήσωσι στοματικῶς μὲ τὸν ὑποναύαρχον, ναυλοχοῦντα

τότε εἰς τὰ Σάββατα. Ἦσαν οὗτοι ὁ Νότης Μπότζαρης, ὁ Κίτσο Διαμάντης Τζαβέλλας, ὁ Πέλιος Γούσης καὶ ὁ Νάστος Καραμπίνης, οἱ ὅποιοι ἐλθόντες καὶ παρουσιασθέντες, τῷ ἐπρόβαλαν παρακαλοῦντες νὰ συνεργήσῃ νὰ τοῖς δοθῇ ἡ πατρίς των κατὰ τὸ βασιλικὸν πρόσταγμα, ὑποσχόμενοι ὅτι θέλουσι δουλεύει τὸν Σουλτάνον μὲ πίστιν καὶ προθυμίαν. Τοὺς ὑπεδέχθη εὐμενῶς, καὶ ἐβεβαίωσε, ὅτι θέλουσιν ἀπολαύσει τὸ αἴτημά των κατὰ τὸ βασιλικὸν δόγμα· (διότι ἦν προλαβόντως ἐκδεδομένον παρὰ τοῦ Σουλτάνου, διὰ νὰ λάβῃ ἕκαστος πατρίδα καὶ ἰδιοκτησίαν, τὰ ὅποια εἶχεν ἀφηρησμένα ὁ Ἀλῆ Πασᾶς) πλὴν δὲν εἶναι εἰς τὴν ἐξουσίαν του, ὥσάν ὅπου αὐτὸς ἄρχει μόνον εἰς τὰ τῆς θαλάσσης, ἐξήρτηται δὲ εἰς τὴν ἀπόφασιν τοῦ Ἰσμαήλ Πασᾶ, ὅστις εἶναι ψηφισμένος ἡγεμὼν τῶν Ἰωαννίνων, ἀρχιστράτηγος τῶν κατὰ ξηρὰν στρατευμάτων, καὶ ἐκτελεστής τῶν βασιλικῶν προσταγμάτων. Ἀφοῦ δὲ τοὺς ἐνουθέτησε, καὶ τοὺς ἔδωκε χρηστὰς ἐλπίδας, τοὺς ἀπέστειλεν εἰς Ἰωάννινα, ὅπου ἔπρεπε νὰ περιμένουν αὐτὸν τὸν νέον ἡγεμόνα.

Οἱ τέσσαρες ἀπεσταλμένοι, ἀφοῦ ἔγραψαν εἰς Κορφοὺς διὰ νὰ ἐξέλθωσι καὶ οἱ ἄλλοι συμπατριῶταί των, ἀνεχώρησαν διὰ τὰ Ἰωάννινα, συστημένοι ἀπὸ τὸν ὑποναύαρχον. Ἐν ὅσῳ δὲ γὰ διαβῶσιν οἱ Σουλιῶται, ἔφθασε καὶ ὁ Ἰσμαήλ Πασᾶς, τοὺς ἐδέχθη εὐμενῶς καὶ φιλοφρόνως τρέφων σταθερὰς ἐλπίδας, ὅτι, ἀνδρεῖοι ὄντες, θέλει συντελέσουν πολὺ κατὰ τοῦ ἐχθροῦ τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ, καὶ τοὺς διέταξεν νὰ στρατεύσωσι διὰ τὸ Σούλιον, τὸ ὅποῖον ἐκράτει ἡ φρουρὰ τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ, καὶ διώξαντές την ἐκεῖθεν, νὰ κυριεύσωσι τὴν πατρίδα των καὶ ὅλας τὰς ἰδιοκτησίας. Τοιαύτην τύχην πρὸ πολλῶν χρόνων ὠνειρεύοντο οἱ Σουλιῶται· μάλιστα δὲ ἡ ἐσχάτη ἐνδειὰ των τοὺς ἔκαμε νὰ ἐπιθυμῶσιν ἐπιπόνως. Διὸ ἀμέσως ἐξεκίνησαν,

Δὲν ἦτον ἀμφιβολία, ὅτι ἡ ἀνδρία, καὶ ὁ πόθος διὰ ν' ἀπολαύσωσι τὴν γλυκυτάτην πατρίδα των, ἔμελλε νὰ συντείνῃ μεγάλως εἰς τὸ νὰ θριαμβεύσωσι κατὰ τῶν κρατούντων, μολονότι δὲν ἦσαν κατ' ἀρχὰς πλείότεροι τῶν τριακοσίων εἴκοσιν, οἵτινες, πατήσαντες τὸ φίλον ἔδαφος, κατεφίλουν αὐτὸ, καὶ κατέβρεχον μὲ δάκρυα χαρᾶς καὶ δοξολογίας πρὸς τὸν θεόν, τὸ ὁποῖον πρὸ δεκαεπτὰ ἐτῶν εἶχαν ἀφήσει καταξηραμένον ἀπὸ δάκρυα κοπετῶν καὶ στεναγμῶν· ἐπειδὴ ἔμελλαν, ὡς προεῖπον, ν' ἀπολαύσωσι τὴν πατρίδα των, ἂν ἡ φθονερὰ τύχη δὲν ἐξυπνοῦσεν ἐκ νέου οὐ μόνον τὴν πατρίδα νὰ τοὺς στερήσῃ, ἀλλὰ καὶ τὴν ὑπαρξίν των νὰ φέρῃ εἰς παντελεῖ ἀπώλειαν.

Ἡ ἐκστρατεία αὕτη ἐξύπνῃσε τὸ παλαιὸν πάθος τῶν Τουρκαλβανῶν κατὰ τῶν Σουλιωτῶν, συνελθόντες οἱ πρῶτιστοι, καὶ συμβούλιον ποιήσαντες, ἐπαρουσιάσθησαν εἰς τὸν Ἰσμαὴλ Πασᾶν, καὶ ὠμίλησαν ὡς ἐφεξῆς.

« Ὑψηλότατε Πασᾶ Ἐφέντη! ἐπειδὴ ἐγεννήθης καὶ ἀνε-
 » τράφης εἰς τὰ Ἰωάννινα, γνωρίζεις, ὡς καὶ ἡμεῖς, ποῖοι
 » εἶναι οἱ Σουλιῶται, πόσα κακὰ μᾶς ἔκαμαν, καὶ πόσον
 » σήμερον ζυγιάζουν. Ἐὰν αὐτοὶ κατὰ τὸ βασιλικὸν προσκυ-
 » νητὸν φερμάνι λάβωσι τὴν πατρίδα των, δὲν θὰ ᾔναι
 » πλέον ῥαγιάδες πιστοὶ τοῦ βασιλέως μας, καθὼς ὑπόσχον-
 » ται· ἐπειδὴ ποτὲ ῥαγιάδες δὲν ἔζησαν, οὔτε χαράτζι ἐπλή-
 » ρωσαν· ἀλλὰ θέλουν νὰ ᾔναι ἀνεξάρτητοι καὶ αὐτόνομοι,
 » καθὼς ἦσαν ἐξ ἀρχῆς μαθημένοι. Ἐὰν τοὺς δοθῇ σήμερον
 » ἡ πατρίς των, τότε τὸ δεβλέτι θὰ βιασθῇ νὰ πολεμήσῃ
 » δύο Ἀλῆ Πασάδες, καὶ τὸ χερίστον, ἂν συμμαχήσωσι τὰ
 » δύο μέρη, (τὸ ὁποῖον εἶναι πιθανόν), τότε μὲ πολλοὺς κιν-
 » δύνους καὶ αἱματοχυσίας θὰ τοὺς νικήσωμεν. Ἐξεύρεις,

» ὅτι ὅλοι οἱ Τουρκαλβανοὶ καὶ αἱ γυναῖκες αὐτῶν γογγύ-
 » ζουν καὶ πνέουν ἐκδίκησιν κατὰ τῶν Σουλιωτῶν ἐπειδὴ
 » εἰς τοὺς προλαβόντας διαφόρους μετ' αὐτῶν πολέμους ἔχα-
 » σαν τὰ φίλτατα τέκνα των, τοὺς ἀγαπητοὺς ἀδελφούς
 » των καὶ τοὺς ἀκριβεῖς ἄνδρας των, τῶν ὁποίων τὰ πλειό-
 » τερα πτώματα δὲν ἤξιώθησαν οὔτ' ἐνταφιασμοῦ, ἀλλ' ἐκα-
 » ταφαγώθησαν ἀπὸ σκύλους, ἄγρια θηρία καὶ κόρακας.
 » Γνωρίζεις, ὅτι οἱ Σουλιῶται μὲ τὴν δύναμιν τῶν ὅπλων
 » ἐκυρίευσαν κατὰ διαφόρους ἐποχάς, ὑπὲρ τὰ ἐξήκοντα χι-
 » ρία καὶ τόσους καρποφόρους τόπους, τὰ ὅποια ἦσαν πρὸ
 » πολλῶν ἐτῶν νόμιμος ιδιοκτησία τῶν ἀγάδων τῆς Ἡπεί-
 » ρου. Ὅταν αὐτοὶ ἐκπατριωτίσθησαν μὲ τὴν δύναμιν τοῦ
 » Ἀλῆ Πασᾶ, δηλαδὴ κατὰ τὸ 1803, ἔλαβεν ἕκαστος ἐξ
 » ἡμῶν τὸ ἰδικόν του. Ἐὰν λάβωσι τώρα τὴν πατρίδα των
 » κατὰ τὸ βασιλικὸν διάταγμα, θ' ἀρπάξωσι συγχρόνως καὶ
 » τὰ χωρία καὶ τοὺς τόπους, καὶ τότε οἱ γνήσιοι καὶ παλαιοὶ
 » κτηματῆαι θὰ μείνουν πάλιν ἡδικοημένοι, καὶ ἐπομένως
 » δυστυχεῖς. Διὰ τὰ εἰρημένα δίκαια, ὑψηλότατε, ἡμεῖς οἱ
 » πιστοὶ Μωαμετάνοι, καὶ εὐπειθεῖς ὑπήκοοι τοῦ Κραταιο-
 » τάτου βασιλέως μας δίδομεν τοιαύτην γνώμην περὶ τῶν
 » Σουλιωτῶν, ἥγουν, ὅχι μόνον πατρίς νὰ μὴ δοθῇ εἰς αὐτοὺς,
 » ἀλλὰ καὶ ἡ ζωὴ των ἡἰδία νὰ τοὺς σηκωθῇ ἀπὸ μικροῦ ἕως
 » μεγάλου χωρὶς κἀνένα ἔλεος καὶ συμπάθειαν, ὡς ἀσπόνδων
 » ἐχθρῶν τῆς πίστεώς μας. » Ὁ Ἰσμαὴλ Πασᾶς ἤκουσε, φαί-
 » νεται, καὶ ἐδέχθη τὰ προβλήματα καὶ τὴν γνώμην τῶν ἀγάδων
 » μὲ εὐχαρίστησιν· ὥςτε ἀμέσως διέταξε τοὺς Σουλιώτας νὰ δια-
 » λύσωσι πρὸς καιρὸν τὴν πολιορκίαν τοῦ Σουλίου, καὶ νὰ ἐπι-
 » στρέψωσιν ὅλοι ὁμοῦ εἰς Ἰωάννινα, ὅπου ἡ παρουσία των εἶναι
 » ἀναγκαιότερα διὰ τὰ βασιλικὰ συμφέροντα, ὑποσχόμενος ὅτι

μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ θέλει φροντίσει καὶ διὰ τὴν κυρίευσιν τοῦ Σουλίου. Μία τοιαύτη ἀνέλπιστος διαταγὴ ἐφάνη πρὸς αὐτοὺς ἡ ἐσχάτη ἀπελπισία διὰ τὴν ἀπόλαυσιν τῆς πατρίδος των· μὴ δυνάμενοι ὅμως ν' ἀντιτείνωσι, στρέψαντες τὰ νῶτα πρὸς τὴν πατρίδα, διευθύνθησαν εἰς Ἰωάννινα, ὅπου παρουσιασθέντες εἰς τὸν Ἰσμαήλ Πασᾶν, ἄρχισαν νὰ παραπονῶνται διὰ τὴν κακὴν των τύχην. Ὁ πασᾶς τοὺς ἀπεκρίθη προφασίζόμενος, ὅτι μὲ τὸ νὰ ἐστερῇτο τροφῶν καὶ πολεμεφιδίων, τοὺς ἐπροσκάλεσε νὰ παρευρίσκωνται μαζί του· τοὺς ἐσυμβούλευσε πρὸς τούτοις νὰ προσκαλέσωσιν ἀπὸ Κορφοὺς καὶ ὅλους τοὺς συμπατριώτας των σὺν γυναίξιν καὶ τέκνοις, διὰ νὰ ζήσωσιν εἰς τὸ ἐξῆς ὅπου ἐγεννήθησαν.

Τοιαύτας παρηγορίας καὶ κολακείας ἐμεταχειρίσθη ὁ Πασᾶς, διὰ νὰ καθησυχάσῃ τοὺς Σουλιώτας καὶ νὰ τοὺς πλανᾷ μὲ ἐλπίδας· κρυφίως ὅμως συνεβουλεύετο μετὰ τῶν ἐγκριτωτέρων ἀγάδων, καὶ ἐζητοῦσε τὸν ἐπιτηδεϊότερον τρόπον, διὰ νὰ τοὺς ἐξαλείψῃ ἀπὸ τὸ πρόσωπον τῆς γῆς. Ἐγνωμοδοτήθη δὲ εἰς τὴν συνέλευσιν νὰ τοὺς φονεύσωσιν ἐξαίφνης σκορπισμένους ὄντας ἔνθεν κακεῖσε εἰς τὰ Ἰωάννινα, δὲν ἐτόλμησαν ὅμως, φοβούμενοι ὅτι ἐμελλον νὰ σκοτοθῶσι πλείοτεροι ἐξ αὐτῶν· ἐκτὸς δὲ τούτου ὑπωπτεύοντο μὴ γεννηθῇ μεταξὺ τῶν στρατοπέδων καμμία σύγχυσις καὶ ἀταξία, δι' ὧν πιθανὸν ἦτο νὰ ὤφελῃτο ὁ Ἀλῆ Πασᾶς. Ἐνεκρίθη δὲ καὶ ἀποφασίσθη εἰς ἄλλην συνέλευσιν τὸ ἐξῆς ἡγουν, ἐπεὶ δὲ καὶ δὲν ἔφεραν μαζί των ἀπὸ Κορφοὺς τὰ γυναῖκόπαιδά των, νὰ ἐπιστρέψωσι καὶ αὐτοὶ· καὶ ὅταν ἐλευθερωθῇ ἡ πατρίς των, τότε νὰ ἔλθωσι νὰ τὴν λάβουν ἀπὸ τὸν ἴδιον ἡγεμόνα τῶν Ἰωαννίνων κατὰ τὸ βασιλικὸν διάταγμα. Ἡ μὲν ἀπόφασις τοιαύτη ἦν κατὰ τὸ φαινόμενον· τὸ δὲ ἀληθὲς σχέδιον, νὰ τοὺς διαιρέσωσιν εἰς μικρὰ τμή-

ματα, ἔπειτα νὰ τὰ πέμψωσιν εἰς διάφορα πηγάδια τῆς ἡπείρου· καὶ ἡ μὲν φανερὰ διαταγὴ ἐπρόσταζε τοὺς ἐκεῖσε κατοίκους Τουρκαλβανοὺς νὰ εὕρωσι πλοῖα, καὶ νὰ πέμψωσιν αὐτοὺς ἀκινδύνως καὶ ἀνεξόδως εἰς Κορφοὺς· ἡ προλαβοῦσα ὁμῶς καὶ μυσικὴ, νὰ δολοφονήσουν ὅλους χωρὶς συμπάθειαν.

Τοιαῦτα μυστικοσυμβούλια καὶ ἀποφάσεις ἐγίνοντο κατὰ τῶν Σουλιωτῶν διὰ τινας ἡμέρας· φίλος δέ τις αὐτῶν, καὶ μέλος τοῦ ἰδίου συμβουλίου, φιλανθρωπία κινούμενος, τὰ ἐγνωστοποίησεν εἰς δύο ἐκατοντάρχους Σουλιώτας, Γεώργιον Δράκον καὶ Γιώτην Δαγκλῆν· αὐτοὶ δὲ πρὸς τοὺς ἄλλους συμπατριώτας των. Ἐκτοτε λοιπὸν περιεφέροντο εἰς τὴν ἀγορὰν καὶ τὰ στρατόπεδα πολλοὶ ὁμοῦ καὶ ἑνοπιοί· ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἦτον ἱκανὸν ν' ἀπομακρύνῃ ἀπ' αὐτοὺς τὸν κίνδυνον· ἐπειδὴ οἱ Τοῦρκοι ἦσαν ὑπὲρ τὰς τεσσαράκοντα χιλιάδας, οἵτινες ἐπολιοῦρκον τὸν Ἀλῆ Πασᾶν, καὶ μία ἀπόφασις ἐκεῖνων ἐξαρκοῦσε νὰ τοὺς ἀφανίσῃ κατὰ κράτος. Εἰς τοιαύτην κινδυνώδη θέσιν καταντήσαντες, ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος ἐπολιτεύοντο μὲ ταπεινότητα καὶ ὑπόκλισιν τὸν πασᾶν ὑποσχόμενοι ν' ἀναχωρήσωσι σήμερον ἢ αὔριον, ἀπὸ τὸ ἄλλο ἡγωνίζοντο ὅχι μόνον τὸν προκείμενον κίνδυνον ν' ἀποφύγωσιν, ἀλλὰ καὶ νὰ ὠφεληθῶσιν ἀπ' αὐτὴν τὴν περίστασιν.

» Βλέποντες ὅτι ὅχι μόνον ἔχασαν τὴν ἐλπίδα διὰ τὴν πατρίδα των, ἀλλὰ καὶ ἡ ἰδία ζωὴ των κινδυνεύει ἀπ' ὥραν εἰς ὥραν νὰ σβυσθῇ ἐκ μέρους τῶν βασιλικῶν στρατευμάτων, ἀπεφάσισαν νὰ ἔμβωσι μόνοι των εἰς ἓνα κίνδυνον, ὅστις, ὅποιονδὴποτε τέλος ἂν ἐλάμβανεν, ἔμελλε νὰ τοὺς ἀπαθανάτισῃ, καὶ ὅχι ποτὲ νὰ ἀποθάνωσι κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν τῶν Τούρκων· διότι τότε δὲν ἤθελε κερδίσωσιν ἄλλο, παρὰ τὴν συμπάθειαν μόνον τῶν ἀνθρώπων. Τρόπον λοιπὸν ἄλλον προ-

σφύεστερον καὶ σύμμορφον μὲ τὰς περιστάσεις, διὰ νὰ ἀπο-
λαύσουν τὴν πατρίδα των, ἢ ν' ἀποθάνουν ὅλοι ὁμοῦ δι'
ἀγάπην τῆς, δὲν ἐνέκριναν ἄλλον παρὰ τὸ νὰπραγματευθῶσι
τὴν φιλίαν καὶ συμμαχίαν τοῦ μέχρι τότε ἀσπόνδου ἐχθροῦ
των Ἀλῆ Πασᾶ· ὄργανον δὲ ταύτης τῆς κινδυνώδους ἐπιχειρή-
σεως ἐμεταχειρίσθησαν τὸν Ἀλέξιον Νοῦτσον (*) καὶ δύο
γραμματα εἰς τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ, Κῶνσταν καὶ Γιαννάκην, ἀπὸ
τοὺς ὁποίους ὁ δεύτερος ἐσύχναζεν εἰς τὸ φρούριον, καὶ μετέ-
φερε τοὺς λόγους πρὸς ἐκάτερα τὰ μέρη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Συμμαχία τῶν Σουλιωτῶν μετὰ τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ.

Τὴν ἀνέλπιστον ταύτην συμμαχίαν ἐβίβασεν ἡ περίστασις
τὸν Ἀλῆ Πασᾶ νὰ τὴν δεχθῇ μὲ πολλὴν προθυμίαν καὶ εὖ-
χαρίστησιν· ὑπεσχέθη εἰς αὐτοὺς πᾶν ὅ,τι ἀναγκαιοῖ καὶ
συμφέρει, ἀρκεῖ μόνον νὰ φανῶσι πιστοὶ εἰς τὴν φιλίαν του,
καὶ ν' ἀγωνισθῶσι νὰ τὸν σώσωσιν ἀπὸ τὸν προκείμενον

(*) Οὗτος ἦν Δημογέρων τοῦ Ζαγορίου· ὁ Πατὴρ αὐτοῦ ἔχων ἰσχυρὰ μέσα
εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Σουλτάνου συνήργησε διὰ νὰ λάβῃ ὁ Ἀλῆ Πασᾶς κατ' ἀρ-
χὰς τὴν ἡγεμονίαν τῆς ἡπείρου, τὸ Τουρκιστὶ λεγόμενον, Πασαλῆκι· μετὰ τὸν
θάνατον ἐκείνου ἔλαβεν εἰς τόσῃν εὐνοίαν ὁ ἡγεμὼν τὸν υἱὸν του, ὥστε πολ-
λάκις παρέδωκε περισσοτέρας ἀταξίας αὐτοῦ, παρὰ τῶν υἱῶν του· ἦτον ἄν-
θρωπος μετρίου νοῦς, ἐπιρρεπὴς εἰς τὴν ἀσωτίαν, ὠφέλησεν ὅμως εἰς πολλὰς
περιστάσεις τὴν ἰδίαν του Πατρίδα, καὶ ἄλους πολλοὺς ἔσωσεν ἐκ τῆς ὀργῆς
τοῦ τυράννου· κατ' ἐξοχὴν τὸν Ὀδυσσεῖα Ἀνδρίτζου δις ἐκ τῆς ἀγχόνης ἔσω-
σεν, ἀλλ' ἐκεῖνος λησμονήσας τὸν σωτῆρα του, τὸν ἐθχινάτωσεν ἔπειτα ἀνι-
στῶς, καὶ παρανόμως.

κίνδυνον, καὶ τότε θέλει τοὺς νομίζει ὅχι ὡς φίλους, ἀλλ' ὡς τέκνα του· οἱ λόγοι οὗτοι ἐμψύχωσαν τὰς ἐλπίδας τῶν Σουλιωτῶν καὶ κάθε λεπτόν τῆς ὥρας ἦν εἰς αὐτοὺς τρομερὸν, καὶ ἐπικίνδυνον ἐκ μέρους τοῦ Ἰσμαήλ Πασᾶ, ἀμέσως ὅθεν ἀνταπεκρίθησαν, ὅτι διὰ τὴν φιλίαν, καὶ συμμαχίαν θέλει τὴν γνωρίσει πραγματικῶς, ὁπόταν παρουσιασθῇ ἐκείνη ἡ περίστασις, καὶ μάλιστα γνωρίζει πρὸ χρόνων, ὅτι οὔτε ἄπιστοι, οὔτε δειλοὶ ποτὲ ἐφάνησαν οἱ Σουλιῶται· μολοντοῦτο διὰ πλειοτέραν ἀσφάλειαν ἀμφοτέρων τῶν μερῶν τῷ δίδωσι πέντε ὁμήρους ἐκ τῶν σημαντικότερων οἰκογενειῶν τοῦ Σουλίου, ἡ δὲ ὑψηλότης του νὰ δώσῃ ἀντ' αὐτῶν ἓνα του ἔγκονον· νὰ τοὺς ἐγχειρίσῃ ἀκόμη μίαν διαταγὴν πρὸς τὸν φρούραρχον τοῦ Σουλίου ὀνομαζόμενον Μουρτατζιάλην, διὰ νὰ τοὺς ἐμβάσῃ εἰς τὸ φρούριον, καὶ γνωρίσῃ ὡς φίλους καὶ συμμάχους τῆς ὑψηλότητός του· νὰ τοὺς ἐξοικονομήσῃ πρὸς τούτοις καὶ ἀπὸ χρήματα, ἐπειδὴ εὐρίσκονται κατάγυμνοι, καὶ τετραχληλισμένοι· καὶ ὅτι ὅλα ταῦτα πρέπει νὰ ἐκτελεσθῶσι μὲ πολλὴν ταχύτητα, καὶ μυστικότητα, ἐπειδὴ ὁ Ἰσμαήλ Πασᾶς παρατηρεῖ καὶ τὰ μικρότατα κινήματά των καὶ προσμένει ἀνυπομόνως τὴν ἀπόκρισιν τῆς διὰ Κορφοῦς ταχείας ἀναχωρήσεώς των· ὁ γραμματεὺς Κῶνστας χωρὶς ἀναβολὴν καιροῦ εἰσελθὼν εἰς τὸ φρούριον διὰ νυκτὸς ἐγνωστοποίησεν ὅλα εἰς τὸν Ἀλῆ Πασᾶν, ὅστις τὰ ἐδέχθη προθύμως, καὶ ἔβαλεν εἰς πρᾶξιν· ὑποσχέθη πρὸς τούτοις νὰ δίδῃ ἀνὰ ἑκατὸν γρόσια τὸν μῆνα εἰς κάθε Σουλιώτην, καὶ εἰς ὅσους Ἕλληνας ἔμελλον νὰ συστρατεύσωσι· διέταξεν ἔτι τρεῖς ἐκ τῶν πρωτίστων αὐλικῶν του Τουρκαλθανῶν, δηλαδὴ, τὸν Σελικτάρην Μπούταν, τὸν Ἄγον Μουχουρδάρην, ἡ Ἄγον βασιάρην λεγόμενον, καὶ τὸν Ταχὶρ Ἀμπάζην, νὰ ὑπάγωσιν

ἐπομένως μ' ὅσους περισσοτέρους Τουρκαλβανούς στρατιώ-
τας δυνήθουν νὰ συνάξωσι, καὶ νὰ ἐνωθῶσι μετὰ τῶν Σουλιω-
τῶν. Ὅθεν οἱ μὲν Σουλιῶται κατὰ τὴν ἑκτὴν Δεκεμβρίου 1820
εἰσῆλθον εἰς τὸ Σούλιον, οἱ δὲ ῥηθέντες σύμμαχοι κατὰ τὴν
δωδεκάτην Ἰαννουαρίου 1821 μὲ χιλίους πεντακοσίους στρα-
τιώτας Τουρκαλβανούς.

Ἀφοῦ τὰ πράγματα ἐτελείωσαν κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν ἀμφο-
τέρων τῶν μερῶν, οἱ Σουλιῶται, λαβόντες τὸν ἕγγονον τοῦ Ἀλῆ
Πασᾶ, λεγόμενον Χουσεῖν Πασᾶν, διευθύνθησαν τὴν δευτέραν
νύκτα (σκοτεινὴν καὶ βροχερὴν οὖσαν) διὰ τὸ Σούλιον, ὅπου
ἐδέχθησαν παρὰ τοῦ φρουράρχου Μουρτοτζᾶλη κατὰ τὴν
διαταγὴν τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ· μετὰ δύο δὲ ἡμερῶν ἀνάπαυσιν καὶ
δοξολογίαν πρὸς τὸν Θεόν, ἐξῆλθον τοῦ Φρουρίου, καὶ ἔτρεχαν
ἀποβάλλοντες τὰ βασιλικά στρατεύματα ἀπὸ ὅλα τὰ γειτονι-
κὰ χωρία· εἰς διάστημα πέντε μηνῶν ἠλευθέρωσαν καὶ τῆς
μέσα καὶ ἔξω λεγομένης Λακιᾶς τὰ χωρία, ὡς ῥηθήσεται πα-
ραιτέρω· τὸ δὲ φιλάνθρωπον φέρεσιμόν των πρὸς τοὺς γειτόνους
συνετέλεσε τόσον, ὥστε ὑπεχρεώθησαν καὶ αὐτοὶ νὰ ὀπλι-
σθῶσι κατὰ τῶν βασιλικῶν στρατευμάτων.

Ὁ Ἰσμαὴλ Πασᾶς, ἀκούσας τὴν ἐπιούσαν τὴν πράξιν τῶν
Σουλιωτῶν, προσεκάλεσεν ἀμέσως τοὺς σημαντικοτέρους
ὀπλαρχηγούς, καὶ ἀφοῦ μὲ ὀργὴν ὕβρισε τὴν ἀπροσεξίαν των
διὰ τὰ γεγονότα, ἐσυσκέπτετο περὶ τοῦ πρακτέου· ἐπέμψεν
ἀμέσως πέντε χιλιάδες στρατεύματα ὑπ' ὀδηγίαν ἐνὸς ὁμο-
νύμου του πασᾶ, καὶ ἄλλας δύο ἀκόμη ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν τοῦ Σου-
λεμᾶν Πασᾶ, ὁ τούτων δὲ πρῶτος ἐστρατοπέδευσεν εἰς Λερβιζα-
νὰ χωρίον ἀπέχον τοῦ Σουλίου ὥρας δέκα, ὁ δευτερός εἰς Λέ-
λοβα, χωρίον καὶ αὐτὸ ἀπέχον ἐννέα· ἔβαλε προσέτι ὁ πρῶτος
καὶ φρουρὰς εἰς τὰ χωρία Μπογόριτζαν, Τόσκεισι καὶ

Λύπαν. δὲν εὐχαριστήθη δὲ ὁ Ἰσμαῆλ πασᾶς μόνον εἰς τὴν ἀποστολὴν τῶν ἑπτὰ χιλιάδων στρατευμάτων, ἀλλ' ἐμεταχειρίσθη καὶ τὸ ἱερατεῖον πρὸς καταδρομὴν τῶν Σουλιωτῶν, πέμψας μὲ ἱκανὴν χρημάτων ποσότητα τὸν μητροπολίτην τῆς Ἄρτας κύριον Πορφύριον διὰ νὰ νοουθετήσῃ, καὶ δωροδοκήσῃ τοὺς κατοίκους τῶν πέριξ τοῦ Σουλίου χωρίων, ὥστε νὰ μὴ δίδωσιν τὴν παραμικρὰν ἀκρόασιν εἰς τοὺς λόγους τῶν Σουλιωτῶν, ὄντων ὑπὸ ὀργὴν βασιλικὸν, καθὼς καὶ ὁ Ἀλῆ Πασᾶς, καὶ νὰ προσέξωσι νὰ μὴ πέσουν εἰς τὴν ἐκείνων κατηγορίαν. Ἐδραμον οἱ Σουλιῶται νὰ συλλάβωσι τὸν Πορφύριον· εἰδοποιηθεὶς ὁμῶς οὗτος κρυφίως ἔφυγε διὰ νυκτός ἐντρομος εἰς Ἰωάννινα· πληροφορηθέντες ὁμῶς δὲ τὴν ἀποστολὴν τῶν στρατευμάτων, καὶ κυρίευσιν τῶν ῥηθέντων χωρίων, ἐκστράτευσαν κατ' αὐτῶν, καὶ τοὺς ἐπολιόρκησαν, ἀφήσαντες ἐλεύθερον μόνον τὸν εἰς τὰ Λέλλοβα Πασᾶν ἦσαν τότε δυνατώτεροι, ἐπειδὴ εἶχαν φθάσει πρὸ ἡμερῶν εἰς τὸ Σούλιον οἱ παρὰ τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ διορισθέντες μὲ χιλίους πεντακοσίους Τουρκαλβανούς, συνενώθησαν ἀκόμη καὶ ἕως τετρακόσιοι Ἕλληνες ἐκ τῶν πέριξ χωρίων, ἄνδρες ὅμοιοι κατὰ τὴν ἀνδρείαν μὲ τοὺς Σουλιώτας, ἐξεῖχον δὲ οἱ Βαρειαδίται.

Εἰς τοιαύτην κατάστασιν εὐρίσκοντο τὰ πράγματα τῶν Σουλιωτῶν, ὅτε εἰσῆλθεν ὁ Περβραιβὸς εἰς τὸ Σούλιον. Μετὰ δὲ τὴν ἄφιξίν του διεφημίσθη εἰς τὰ στρατόπεδα ὅτι ἔφερε μαζί του ὅλους τοὺς εἰς Κορφοὺς διατρίβοντας Σουλιώτας· διὰ σημεῖον δὲ χαρᾶς καὶ ἐμψυχώσεως, ἄρχισαν κατὰ τὴν συνήθειαν νὰ πυροβολῶσιν ὅλα τὰ στρατόπεδα. Ὁ Σελικτάρης Μπότας, ὢν εἰς τὴν πολιορκίαν τοῦ Ἰσμαῆλ Πασᾶ εἰς τὰ Δερβιζανὰ μετὰ τοῦ Μάρκου Μπότζαρη, καὶ ἀκούσας τὸν ἐρχο-

μόν τοῦ Πεῤῥαίβοῦ, ἐλειποτάκτησε τὴν δευτέραν ἡμέραν (*) μαζὺ μὲ τετρακοσίους Τουρκαλβανούς, καὶ ἐνώθη μὲ τὸν, πρὸ μικροῦ ἐχθρόν του Ἰσμαὴλ Πασᾶν, ὅστις ἀκούσας τὴν νέαν εἰσελθοῦσαν δύναμιν τῶν Σουλιωτῶν, τὴν ἐξέλαβε, φαίνεται, πολὺ τρομακτικὴν διὰ τὸν ἑαυτόν του· διότι ἀφήσας εἰς τὰ ῥηθέντα τέσσαρα χωρία τὰς φρουρὰς καλῶς ὠχυρωμένας ἀνεχώρησε διὰ τὰ Ἰωάννινα. Ἐν τοσούτῳ οἱ Σουλιῶται ἐξακολουθοῦσαν στενοτέρας τὰς πολιορκίας, κλείσαντες τὰς ὁδοὺς, καὶ ἀρπάζοντες τὰς τροφὰς, καὶ πολεμοφόδια, τὰ ὅποια ἐπέμποντο πρὸς αὐτοὺς ἀπὸ Ἰωάννινα· ἀλλ' ἐπειδὴ ἐπλησίαζε τότε τὸ μέγα Πάσχα, διέλυσαν ὅλας τὰς πολιορκίας, καὶ κατὰ τὴν ἀγίαν μεγάλην πέμπτην, συνελθόντες εἰς τὸ Σούλιον, καὶ ἐξαγορευθέντες ἐκοινώνησαν τῶν ἀχράντων μυστηρίων, καὶ ἐώρτασαν τὸ ἅγιον Πάσχα τριήμερον.

Ὁ Ἰσμαὴλ Πασᾶς ἔπεμψεν ἱκανὰς δυνάμεις εἰς τὰ χωρία τῶν Σουλιωτῶν, καὶ μὲ μέσα διαφόρων ἀγάδων τοὺς ἐπαπειλοῦσε συχνὰ, ὅτι, ἂν δὲν μετανοήσωσι, καὶ ζητήσωσι τὴν εὐμένειάν του, θὰ τοὺς ἀφανίσῃ κατὰ κράτος, καὶ ὅτι αὐτὸς ἔτρεφε πάντοτε καλοὺς σκοποὺς δι' αὐτοὺς, ἀλλ' αὐτοὶ, ἀπὸ ἄλογον ὑποψίαν καὶ κακούργων συμβουλὰς ἀπατηθέντες, ἔπραξαν τὸ μεγαλῆτερον κακόν, τὸ νὰ ἀπομακρυνθῶσιν ἀπὸ τὴν Σερραῖν, καὶ ἐπεικὴ σκέπην τοῦ Σουλτάνου, καὶ νὰ ἐνωθῶσι

(*) Δὲν ἦτον ἡ παρουσία τοῦ Πεῤῥαίβοῦ, ἥτις ἔκαμε τὸν Σελικτάρην νὰ λειποτακτῇ· ἐπειδὴ ὡς σύμμαχος ἔπρεπε μάλιστα νὰ χαρῇ, βλέπων τοὺς συμμάχους του δυνατωτέρους· ἀλλ' ὁ κύριος σκοπὸς τῆς λειποταξίας του ἦτο νὰ χωνεύσῃ τρεῖς χιλιάδες τάλαντα, τὰ ὅποια ὁ Ἀλῆ Πασᾶς τῷ παρέδωκε νὰ διανέμῃ τοὺς μισθοὺς εἰς τοὺς Σουλιώτας, κατὰ τὴν συμφωνηθεῖσαν ὑπόσχισίν του, ὡς εἴρηται.

μέ τὸν ὀργισμένον παρὰ Θεοῦ καὶ βασιλέως Ἀλῆ Πασᾶν,
ὥστε νὰ χαθῶσι καὶ αὐτοὶ μετ' αὐτοῦ (*).

Ὑψηλότατε Ἰσμαήλ Πασᾶ, Σερασκέρη τῆς Ῥούμελης,
σὲ προσκυνοῦμεν.

« Ἀπὸ πολλοὺς φίλους μας ἀγαδὲς καὶ μπέιδες πληρο-
» φορούμεθα συχνά, ὅτι μᾶς ἔχετε ὑπ' ὀργήν, διότι ἐσυμ-
» μαχήσαμεν μετ' ὁν Ἀλῆ Πασᾶν, καὶ ἐλάβομεν παρ' αὐτοῦ
» τὴν γλυκυτάτην πατρίδα μας.

« Ὑψηλότατε! ἐν ᾧ τὸ προσκυνητὸν φερμάνι τοῦ κραταιο-
» τάτου Σαλτάνου ἐκηρύχθη εἰς ὅλην τὴν Ῥούμελην, καὶ διέταξε
» ῥητῶς, ὅτι ὅσοι Μουσουλμάνοι καὶ ῥαγιάδες ἦσαν ἐξωρισμέ-
» νοι ἀπὸ τὴν πατρίδα των, καὶ ἥρπασμένα τὰ ὑποστατικά
» των ἀπὸ τὸν Ἀλῆ Πασᾶν, ἔχουν τὴν ἀδειαν νὰ ἐπιστρέψω-
» σιν ἐλευθέρως εἰς τὴν πατρίδα των, νὰ λάβωσι τὴν ἰδιο-
» κτησίαν των, καὶ νὰ ὀπλισθῶσι κατ' αὐτοῦ τοῦ ἀποστάτου
» ἀκούσαντες καὶ ἡμεῖς ταύτην τὴν δικαιοσύνην τοῦ βασι-
» λέως, ὄντες καὶ περισσότερον ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἡδίκημέ-
» νοι, καθὼς εἶναι πασίγνωστον, ἐτρέξαμεν παρευθὺς εἰς τὸν
» βασιλικὸν ὑποναύαρχον, ὅστις μᾶς ἐδέχθη εὐμενῶς, καὶ ἐξα-
» πέστειλε πρὸς τὴν ὑμετέραν ὑψηλότητα, ὡς ἔχουσιν ὅλην
» τὴν πληρεξουσιότητα νὰ ἐνεργήσῃς τὰς βασιλικὰς προστα-
» γὰς. Δὲν ἀρνούμεθα, ὅτι μᾶς ἐδέχθητε κατ' ἀρχὰς εὐνοϊ-
» κῶς, καὶ μᾶς διετᾶξετε ἀμέσως νὰ ἐξώσωμεν τοὺς ἐχθροὺς
» καὶ νὰ λάβωμεν τὴν πατρίδα μας· ἀλλ' ἔπειτα ἀπὸ ὀλίγας
» ἡμέρας μᾶς ἐφέρετε παρ' ἐλπίδα ὀπίσω εἰς Ἰωάννινα, ὅπου

(*) Οἱ Σουλταῖοι δὲν τῷ ἀποκρίθησαν προφορικῶς, ἀλλὰ τῷ ἔγραψαν
ὡς ἐφεξῆς.

» ἐκαθήμεθα ἄργοι καὶ ὑποπτοι μῆνας σχεδὸν τέσσαρας.
 » Ἐν τῷ μεταξὺ μερικοὶ ἀπὸ τοὺς ἀγάδες μᾶς ἐπαρηγοροῦσαν,
 » ὅτι σήμερον ἢ αὔριον θὰ λάβωμεν τὴν πατρίδα μας· ἄλ-
 » λοι πλέον εὐσυνείδητοι μᾶς ἐβεβαίοναν, ὅτι, ἐν ὧσφ ὑπ-
 » ἄρχει ἀρχιστράτηγος ὁ Ἰσμαήλ πασᾶς, πατρίδα δὲν θὰ
 » ἴδωμεν. Ἐωσοῦ τὰ πράγματα ἔτρεχον, ὡς ἄνωθεν, ἀγνοού-
 » σαμεν διόλου τῆς τύχης τὸ ἀποθησόμενον. Ἄφου ὁμως
 » ἐλάβωμεν τὴν ἀποφασιστικὴν σας προσταγὴν νὰ ἐπιστρέψω-
 » μεν εἰς Κορφοὺς, καὶ ταῦτοχρόνως ἐπληροφορήθημεν,
 » ὅτι διέταξες εἰς ὅλα τὰ παράλια νὰ μᾶς θυσιάσωσι βερ-
 » θαρικῶς, τί ἔπρεπε πλέον νὰ κάμωμεν; ὅχι μόνον ἀπὸ τὴν
 » ὑψηλότητά σας ἔπρεπε νὰ ἀπομακρυνθῶμεν τότε, ἀλλὰ
 » καὶ ἀπὸ τὸν ἴδιον θεόν, ἃν ἔδιδε κ' ἐκεῖνος τοιαύτην παρα-
 » νομωτάτην καὶ βερβαρωτάτην προσταγὴν.

» Σᾶς παρακαλοῦμεν λοιπὸν νὰ μᾶς ἀφήσετε ἡσυχους,
 » κατὰ τὸ βασιλικὸν θέσπισμα, ν' ἀσηκώσετε τὰ στρατεύ-
 » ματά σας ἀπὸ τὰ χωρία μας, καὶ νὰ μὴ μᾶς ἀπειλῆτε,
 » διότι δεχόμεθα τοὺς χωριάτας. Ἡ ἀνυπόφορος τυραννία
 » τῶν στρατευμάτων σας τοὺς ἐβίασε νὰ ζητήσωσι καταφύ-
 » γιον· ὅταν ὁμως ἴδωσι τὰς οἰκίας των ἐλευθέρως, τότε
 » καὶ αὐτοὶ ἐπιστρέφουν, καὶ ἡμεῖς ἡσυχάζομεν· ἀλλέως, ἐν
 » ὧσφ ἐξακολουθεῖς τὰ ἐναντία τῶν βασιλικῶν προσταγμά-
 » των, τόσον ἡμεῖς, ὅσον καὶ αὐτοὶ θέλομεν ὑπερασπίσει τὸ
 » δίκαιόν μας μὲ τὴν ὑστερινὴν σταλαγματίαν τοῦ αἵματός
 » μας· καὶ εἰς τὴν κρίσιν τοῦ θεοῦ καὶ τοῦ Βασιλέως ῥίπ-
 » τομεν τὸ αἷτιον τοῦ παρόντος καὶ μέλλοντος κακοῦ, καὶ
 » ξαναπροσκυνοῦντες ὑποσημειούμεθα

Τῇ 17 Ἀπριλίου 1821, ἀπὸ Σούλιον.

ὅλοι οἱ Σουλιῶται
μεγάλοι καὶ μικροί.

Εἰσελθὼν ὁ Πεῤῥαιβὺς εἰς τὸ Σούλιον, καὶ μαθὼν τὰ ὅσα ἐν συντόμῳ ἐδιηγήθη, δὲν ἐτόλμησε νὰ ἐκφρασθῇ παρρησίᾳ τὰ περὶ τοῦ ἔθνους πράγματα, ἀλλὰ κατὰ μέρος καὶ εἰς τοὺς σημαντικότερους τῶν οἰκογενειῶν ἐξωμολογήθη τὸν μέγαν σκοπὸν τοῦ ἔθνους καὶ τὰς ὁποίας σταθερὰς ἐλπίδας τρέφει πρὸς αὐτούς· ἢ κατὰ τὰς Ἰονικὰς νήσους εἰκοσαετῆς συναναστροφῇ μετ' αὐτῶν τοῦ Πεῤῥαιβοῦ, ἢ συγγένειᾳ, καλὴ ἁρμο- νία, ὁμόνοια καὶ ὑπόληψις ὑπερίσχυσαν εἰς τὰς ψυχὰς τῶν Σουλιωτῶν, τοὺς ἐνέπνευσαν ἀπτοησίαν εἰς τὰ προσπίπτον- τα ὑπὲρ πατρίδος δεινὰ· καὶ πρὸς τούτοις τὸ ἐξῆς γράμμα τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντη τοὺς ἐμβασεν εἰς φιλοτιμίαν· καὶ ἄμιλλαν ὑπὲρ τῶν κοινῶν συμφερόντων.

Ἀνδρεῖσι ἀρχηγοὶ τῶν Ἑλληνικῶν στρατευμάτων.

» Ἐγγίζει πλέον ὁ καιρὸς, τὸν ὁποῖον τοσοῦτους αἰῶνας
 » ἐπροσμέναμεν! ἢ προσκλητικὴ σάλπιγξ τῆς πατρίδος
 » ἐντὸς ὀλίγου μέλλει νὰ ἠχήσῃ. Διὰ τοῦτο σᾶς στέλλω τὸν
 » ἀνδρεῖον καὶ γενναῖον Πεῤῥαιβόν, τὸν παλαιὸν συνασπι-
 » στήν σᾶς, μὲ τὸν ὁποῖον πολλάκις συνηγωνίσθητε κατὰ τῶν
 » ἐχθρῶν τῆς πίστεως καὶ πατρίδος, καὶ ἐμοιράσατε εὐτυ-
 » χίας καὶ ταλαιπωρίας. Αὐτὸς θέλει σᾶς ἐξηγήσῃ τοὺς
 » σκοποὺς μῆν καὶ σᾶς δώσῃ τὰς διαταγὰς μου. Ἀκούσατε
 » λοιπὸν τοὺς λόγους του, ἀκολουθήσατε τὰς συμβουλὰς του
 » καὶ δείξατε εἰς ὅλον τὸν κόσμον, ὅτι τῷ ὄντι εἰσθε ἀπό-
 » γονοὶ τῶν λαμπρῶν ἡρώων τοῦ Μαραθῶνος καὶ τῶν Θερ-
 » μοπυλῶν, καὶ ὅτι καταφρονεῖτε καὶ σεῖς τὸν θάνατον ὡς
 » καὶ ἐκεῖνοι. Ἡ δὲ εὐγνώμων πατρίς θέλει ἀνταμείψῃ τὰς
 » ἀνδραγαθίας σας μὲ τὰς πλουσίας της δωρεάς, δόξαν,
 » εὐγένειαν, τιμὰς καὶ ἀξιώματα.

Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης.

Τῇ 7 Ὀκτωβρίου 1820, Ἰσμαήλ.

(Τ. Σ.)

Ἡ θέσις τῶν Σουλιωτῶν ἦτο πολλὰ διαφορετικὴ ἀφ' ὅτι ἠδύνατο νὰ ᾔῃαι εἰς ἄλλα μέρη τῆς Ἑλλάδος· καὶ διὰ νὰ φυλάξωσι μὲν τὴν ὑπαρξίν των, ἀπολαύσωσι δὲ καὶ τὴν μερικὴν των πατρίδα, ἐβιάσθησαν νὰ συμμαχήσωσι μὲ τὸν παλαιὸν ἐχθρὸν τῆς πατρίδος των, καὶ νὰ μάχωνται ὑπὲρ αὐτοῦ κατὰ τὸ φαινόμενον, ἔχοντες συμμαχοὺς Τούρκους, καὶ πολεμοῦντες ἄλλους Τούρκους μὲ πλειοτέραν δύναμιν καὶ εὐκολίαν. Ἐνα τοιοῦτον σχίσμα τῶν Τουρκαλβανῶν ἐνίσχυσε τὰς ἐλπίδας των, καὶ εὐκόλυνε κατ' ἀρχὰς τὰς πολεμικὰς προόδους· ὥστε ἐσυμφώνησαν ὅλοι κοινῶς νὰ πολιτεύωνται τοὺς συμμαχοὺς των μὲ εἰλικρίνειαν καὶ προσοχήν. Καὶ εἰς τὰς μάχας ἐπροπορεύοντο πάντοτε οἱ Σουλιῶται, χωρὶς ποτε νὰ ἐρεθίσουν αὐτοὺς εἰς κινδύνους, μολονότι τὸ παράδειγμα των τοὺς κατέσταινε πλέον φιλοκινδύνους καὶ τολμηροὺς. ὄντες δὲ φύσει φιλότιμοι, ἐνόμιζαν ὡς ἀμάρτημα καὶ ἄκραν καταισχύνῃν τὸ νὰ φανῶσι κατώτεροι κατὰ τὴν ἀνδρίαν ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας. Σημαίαν ἐθνικὴν δὲν ὕψωσαν εἰς ὅλον τὸ διάστημα τῆς συμμαχίας των, διὰ νὰ μὴ δώσωσι τινὰ ὑπόνοιαν εἰς τοὺς συμμαχοὺς των· μάλιστα εἰς τὰς συναναστροφάς των, ὅταν συνεπίπτε λόγος περὶ ἐπαναστάσεως τῶν Ἑλλήνων, αὐτοὶ τὸ ἀπέδιδον πάντοτε εἰς τὸν Ἀλῆ πασᾶν, ὅτι αὐτὸς τὴν ὠργάνισεν προλαβόντως πέμψας ἀποστόλους καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα, Πελοπόννησον, καὶ Αἰγαῖον πέλαγος, διὰ νὰ φέρῃ μεγάλην σύγχυσιν εἰς τὸν Σουλτάνον, ὥστε νὰ βιασθῇ νὰ τὸν συγχωρήσῃ, ἢ τοῦλάχιστον νὰ μὴ δυνηθῇ νὰ τὸν χαλάσῃ.

Μολονότι ἦσαν φίλοι τοῦ Ἀλῆ πασᾶ ὁ Ἄγιο Μουχουρδάρης, καὶ Ταχίρ Ἀμπαζής, ἐπεμψε δὲ μετ' αὐτῶν εἰς τὸ Σούλιον καὶ τὸν ἐπιστήθιον του Ἀλέξιον Νοῦτζον, τὸν ὁποῖον ἔμπροσθεν ὠνομάσαμεν. Αὐτὸν ἐπολιτεύετο κατ' ἰδίαν ὁ Παῖρραιβός με τοὺς

πλέον γλυκεῖς τρόπους, ἐπιβεβαιῶν πάντοτε τὰ συμφέροντα τοῦ Ἀλῆ πασᾶ σύμφωνα καὶ ἀδιαίρετα μὲ τὰ τοῦ ἔθνους· πρὸς δὲ τοὺς Σουλιώτας ἐκφράζετο τ' ἀληθῆ τῆς πατρίδος συμφέροντα· διὰ νὰ μὴν ὑπερισχύσῃ ὁμως τις συκοφάντης νὰ προδώσῃ τὰ φρονήματά του, καὶ ἐκ τούτου πιθανὸν ἦν ἔπειτα νὰ λάβωσιν ἄλλην μορφήν τὰ πράγματα τοῦ Σουλίου, καὶ ἐπομένως τοῦ ἔθνους, ἐνησχολεῖτο νὰ φυλάττῃ σταθερὰν φιλίαν καὶ περιποιήσιν μὲ τὸν ῥηθέντα Νοῦτζον, ὅστις ἐφιλοτιμήθη νὰ γράψῃ καὶ ὑπὲρ αὐτοῦ πρὸς τὸν Ἀλῆ πασᾶν· μάλιστα καὶ ὁ ἴδιος ἐνέκρινε νὰ τὸν γράψῃ τὴν ἀκόλουθον ἐπιστολήν.

Ἵψηλότατε καὶ μεγαλοπρεπέστετε ἡγεμὼν
τῆς Ἡπείρου ταπεινῶς προσκυνῶ σε.

« Ἀφ' ἧς ὥρας ἐπάτησα τούτην τὴν γῆν, καὶ ἐγνωρίσθην
» μετὰ τοῦ ἰδικουῦσας Κυρίου Ἀλέξη Νοῦτζου, ἀμέσως ἐξή-
» γησα τοὺς σκοποὺς, τοὺς ὁποίους τρέφει τὸ ἔθνος πρὸς τὴν
» Ἵψηλότητά Σας. Ἐπληροφορήθην δὲ ταυτοχρόνως παρὰ τοῦ
» ἰδίου τὰ ὀρθὰ καὶ πατρικὰ φρονήματά Σας διὰ τὸ αὐτὸ
» ἔθνος. Ὅθεν, κατὰ τὸ χρέος μου, ἐγνωστοποίησα ὅλα ταῦτα
» ὅπου ἀνήκει, διὰ νὰ ἐξαλείψω πᾶσαν ἀμφιβολίαν ἀπὸ με-
» ρικοὺς, καὶ βεβαιώσω τὸν πρὸς τὸ ἔθνος θερμὸν ζῆλόν σας.
» Μὴ παραπονῆσθε, Ἵψηλότατε, ἂν οἱ Σουλιῶται καὶ
» οἱ Καπετάνοι τῶν Ἐπαρχιῶν τῆς Ἑλλάδος δὲν ἐκατόρθω-
» σαν ἕως τῆς σήμερον κἀνένα ἀξιόλογον ἀνδραγάθημα,
» καθὼς τὰ καθημερινὰ ἡρωϊκὰ τῆς ὑψηλότητός Σας. Τοῦτο,
» παρακαλῶ, μὴ τὸ ἀποδώσετε παρὰ εἰς τὴν δύσκολον
» συνομιλίαν των διὰ τὰ μακρὰ διαστήματα τῶν Ἐπαρ-
» χιῶν των, καὶ διὰ τὰ ἀπανταχοῦ διεσκορπισμένα βασιλικά

» στρατεύματα, τὰ ὅποια ἐπαπειλοῦσι τὴν σφαγὴν καὶ αἰχ-
 » μαλωσίαν αὐτῶν τῶν Ἐπαρχιῶν. Νὰ ᾗσθε βέβαιοι ὅμως,
 » ὅτι εἰς τὸ ἐξῆς τὰ πράγματα θέλουν λάβει ἄλλην μορφήν.
 » ἐπειδὴ ὠμιλήσαμεν περὶ τούτου μετὰ τῶν Σουλιωτῶν,
 » Ἄγο Μουχουρδάρη καὶ Ταχὶρ Ἀμπάζη, καὶ κατ' αὐτὰς θέλω
 » ὑπάγει ἐπίτηδες εἰς τὴν Καμαρίναν, διὰ ν' ἀποσπάσω τὸν
 » Καπετᾶν Γιαννάκην Γεώργην ἀπὸ τὴν βασιλικὴν ὑπηρεσίαν,
 » καὶ νὰ τὸν συναριθμήσωμεν εἰς τὴν συντροφίαν μας, τὸ
 » ὅποτον ἐλπίζω νὰ ἐπιτύχω, μὲ τὸ νὰ μ' ἀνήγγειλεν ὁ ἴδιος
 » κρυφίως νὰ ὑπάγω εἰς ἀντάμωσίν του.

» Δεῖξατε, Ὑψηλότατε, τὴν συνήθη μεγαλοψυχίαν σας,
 » καὶ δὲν ἀμφιβάλλω, ὅτι ἡ ἐπίμονος ὀργὴ τοῦ Σουλτάνου
 » θὰ ματαιωθῇ γρήγορα· ἐπειδὴ κατεπάτησε, χωρὶς συνεί-
 » δησιν καὶ φόβον θεοῦ, τὰ δίκαια τῆς ἀνθρωπότητος· δὲν
 » στοχάζεται, ὅτι εἶναι ἐπίτροπος τοῦ θεοῦ εἰς τὴν ἀνθρω-
 » πότητα, καὶ ὅτι μίαν ἡμέραν μέλλει νὰ δώσῃ λογαριασμὸν,
 » ἂν ἐπλήρωσε τὰ πρὸς τοὺς λαοὺς χρέη του· καὶ ἐπειδὴ
 » κατατρέχει σήμερον τοὺς κκλοὺς ἡγεμόνας, μαζὺ δὲ μ'
 » αὐτοὺς καὶ τοὺς εὐπειθεῖς ὑπηκόους· διὰ τοῦτο ὁ θεὸς μέλ-
 » λει νὰ τὸν κρημνίσῃ, διὰ νὰ σώσῃ τὸν κόσμον ἀπὸ ἑνα
 » τέτοιον παράνομον βασιλέα.

» Τέλος πάντων, ἂν συγκατανεύσωσιν οἱ Σουλιῶται καὶ
 » Ἄγο Μουχουρδάρης εἰς ὅσα τοὺς ὠμίλησα περὶ ἐκστρατείας,
 » (τὰ ὅποια ἴσως σᾶς ἐγνωστοποίησε καὶ ὁ ἀγαπητὸς σας
 » Ἀλέξης Νοῦτζος) σᾶς βεβαιῶ, ὅτι ἡ ἐλευθερία σας γίνεται
 » πολὺ γρήγορα καὶ αὐτὴ μόνη εἶναι ἱκανὴ νὰ φέρῃ εἰς εὐ-
 » ταξίαν καὶ εὐτυχίαν τοῦ ἔθνους τὰ πράγματα. Τὸ μεγάλ-
 » λον σας ὄνομα, τὰ φυσικὰ σας προτερήματα, αἱ γνώσεις,
 » τὰς ὁποίας ἀπεκτήσατε μὲ τὴν πολυχρόνιον τριβὴν τοῦ

» ἔθνους καὶ τὰ χρηματικὰ μέσα κατορθοῦσι τὰ πάντα εἰς
» τὴν Ἑλλάδα.

» Αὐριον ἐκστρατεύομεν διὰ τὴν Μπογόριτζαν, καὶ ἐλπίζω
» ν' ἀκούσετε γρήγορα τὰς ἀνδραγαθίας τῶν Σουλιωτῶν· ἐπει-
» δὴ κινοῦνται μὲ μεγάλην προθυμίαν καὶ θυμὸν κατὰ τῶν
» βασιλικῶν, ἔχοντες εἰς τὴν μνήμην τῶν ζωντανῆν τὴν εἰς
» Ἰωάννινα ἐπιβουλὴν τοῦ Ἰσμαήλ πασᾶ· μάλιστα πρὸ ἡμερῶν
» τῷ ἔγραψαν φανερὰ ὅλας τὰς ἐπιβουλὰς του.

καὶ μὲ ὅλην τὴν ταπεινότητα ὑποσημειοῦμαι

2. Ἀπριλίου 1821, ἀπὸ Σούλιον.

τῆς Ἱμετέρας Ἰψηλότητος

ταπεινὸς δοῦλος

Χριστοφόρος Παῤῥαιδός.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΠΙΣΤΟΛΗΝ.

Ἀκριβέ μου φίλε!

» Ἀπὸ τὸ φιλικόν σου, σημειωμένον τῇ 2 τοῦ Ἰσταμένου,
» μαθὼν τὴν εἰς τὰ αὐτόσε αἰσίαν κατάφθοσίν σου, ἐχάρην.
» Ἐγὼν ἐφεξῆς τὰ ὅσα μοὶ ἐπισημειοῖς περὶ τῶν τρεχόντων,
» περὶ ὧν μ' ἐπληροφόρησεν ἰδιαίτερος καὶ ὁ ἰδικός μου Ἀ-
» λέξης Νοῦτζος εἰς ἔκτασιν. Μοὶ γράφεις δὲ νὰ στέκωμαι μὲ
» τὴν συνήθη μεγαλοψυχίαν μου· ὅσον κατὰ τοῦτο, ἐγὼ νο-
» μίζω ὅτι ἔως τότε δὲν ἄφησα ὑπόλοιπον· κάθε κίνημά μου
» ὠδηγήθη ἀπὸ τὸν ζῆλον τῆς ἀπολυτρώσεως τούτου τοῦ
» δυστυχοῦς γένους, δι' ἣν αἰτίαν καὶ εὐρίσκομαι ἤδη πο-
» λιорκημένος ἐδῶ. Μὲ λύπην μου ὁμως βλέπω, ὅτι ἀπὸ
» τὸ μέρος των δὲν γίνεται ἡ ἀπαιτουμένη εἰς τὰς χρείας
» ἐπιμέλεια· ἐγὼ μὲ ὅλα τὰ μακρὰ γηρατεῖά μου πρὸ ὀλίγου

» τοῖς ἔδωκα ἐμπράκτως τὸ παράδειγμα τοῦ Λεωνίδα, ὅπου
 » σχεδὸν μὲ χιλίους πεντακοσίους στρατιώτας ἐκυρίευσα
 » τὰς δυνατωτέρας προφυλακὰς τῶν ἐχθρῶν ἀπὸ τὰς χειρὰς
 » τοσούτων χιλιάδων· καὶ ἂν ἤθελε μιμηθῶν καὶ αὐτοὶ ταύ-
 » τοχρόνως τὸ παράδειγμά μου, ὡς ἀπόγονοι ἐκείνων, τῶν ὁ-
 » ποίων καυχῶνται νᾶ ᾗναι, πρὸ πολλοῦ οἱ ἐχθροὶ ἤθελε διασκορ-
 » πισθῶν κακὴν κακῶς. Τώρα λοιπὸν ἐλπίζω μὲ τὸν ἐρχο-
 » μόν σου νὰ γνωρίσουν τὸ συμφέρον τους, καὶ νὰ φανῶσι
 » δραστικότεροι, καθὼς τὸ καλεῖ ἡ παροῦσα κοινὴ ἀνάγκη.
 » Ἐν τοσούτῳ σοὶ δηλοποιῶ, ὅτι ἡ σύμπνοια τοῦ σωτηριώδους
 » σκοποῦ μας ἐπέθηκεν εἰς ταύτην τὴν πρώτην γνωριμίαν
 » μας τὸν δεσμὸν τῆς εἰλικρινοῦς φιλίας· ὥστε πολὺ ἐπιθυ-
 » μῶ νὰ σὲ γνωρίσω καὶ προσωπικῶς· ἀλλ' ἐπειδὴ κατὰ τὸ
 » παρὸν τοῦτο εἶναι ὀπωσοῦν δύσκολον, εὐχομαι ἡ θεία πρό-
 » νοια νὰ μᾶς ἀξιῶσῃ ταχέως, διὰ νὰ ἐλευθερώσωμεν τὸν
 » τόπον μας, καὶ συνακουσθῶμεν ἀμέσως περὶ πάντων. Ἡδὴ
 » δὲ παρακαλῶ νὰ μὲ φανερώσῃς μὲ πρῶτον ἐκτεταμμένα
 » ὁποῖαν ἀπόκρισιν ἔλαβεν ὁ φίλος (*), ὅστις εἶχε σταλθῇ εἰς
 » τὰ βόρεια μέρη ὑπὲρ τῆς τρεχούσης ὑποθέσεώς μου· διότι
 » περὶ μὲν τῆς ἐπιστροφῆς τοῦ ἐκείθεν εἰδῆσιν ἔχω, περὶ
 » δὲ τῆς ἀποκρίσεως οὐκ ἔχω. Καὶ ἐν τούτοις νὰ μὲ βεβαιώ-
 » σῃς μὲ τὴν ἐπανάληψιν τῶν, ὅσα ὁ ῥήθεις Ἀλέξης μου μ'
 » ἐφανερώσε κατ' ἰδίαν ἀπὸ τὸ μέρος σου, δημοποιοῦντές μοι

(*) Φίλον ἐδῶ ἐγνοεῖ τὸν κύριον Ἰ. Βλασόπουλον, πρόξενον ὄντα τῆς Ῥω-
 σίας κατὰ τὰς παλαιὰς Πάτρας τῆς Πελοποννήσου, πρὸς τὸν ὅποιον εἶχε
 στείλῃ γράμματα, διὰ νὰ τὰ διευθύνῃ εἰς τὸν αὐτοκράτορα τῆς Ῥωσσίας Ἀλέξαν-
 δρον, διὰ τῶν ὁποίων τὸν ἐπαρακαλοῦσε νὰ τὸν προφθάσῃ μὲ στρατιωτικὰς δι-
 νάμεις, νομίζων αὐτὸν ὑπερασπιστὴν τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως.

» τέλος πάντων ἐπ' ἀκριβὲς τὰ ἐν Κωνσταντινουπόλει πολι-
 » τικῶς τρέχοντα. Καὶ ἂν ὁ σταλθεὶς φίλος (*) διὰ τὴν Βουλ-
 » γαρίαν (τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα ἤξεύρει ὁ αὐτὸς Ἀλέξης μου)
 » ἐμβῆκε μέσα, ἢ ὄχι. Περὶ δὲ τῶν εἰς Κορφοῦς (**) Σουλιω-
 » τῶν περικλείω ἐν γράμμα πρὸς τὸν Γκενεράλ Μέτλαντ,
 » τὸ ὁποῖον ἂς σταλθῇ ἀσφαλῶς, καὶ εἴθε νὰ εἰσακουσθῶ!
 Ταῦτα ἐπὶ τοῦ παρόντος, καὶ θεᾶθεν ὑγιαίνουσιν εὐτυχῶν.

τὸ σημεῖον τῆς ὑπογραφῆς του.

Ο

Τῇ 6 Ἀπριλίου: 1821.

Κάστρον Ἰωαννίνων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ΄.

Μάχη τῆς Μπογόριτζας.

Εορτάσαντες τριήμερον τὸ ἅγιον Πάσχα, τὴν τετάρτην
 ἡμέραν συμβούλιον πολεμικὸν ἐποίησαν ὅπου ἀποφάσισαν νὰ
 ἐκστρατεύσωσι κατὰ τῶν εἰς Μπογόριτζαν, Τόσχεσι, Δερβι-
 ζανὰ καὶ Λέλοβα ὀχυρωθέντων Τούρκων. Κοινῇ γνώμῃ ἐνε-
 κρίθη νὰ δοκιμάσωσι τὴν τύχην τῆς μάχης ἐν πρώτοις με-
 τοὺς εἰς Μπογόριτζαν. Ἡ θέσις αὕτη οὐ μόνον πλησιεστέρα

(*) Εἶχεν ἀποστείλῃ ἄνθρωπον εἰς τὴν Σερβίαν μετὰ γράμματα, παρακινῶν
 διὰ νὰ ἀποστατήσῃ καὶ αὕτῃ κατὰ τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους.

(**) Ἐπειδὴ ὁ Κυβερνήτης τῆς Ἑπτανήσου Μίτλαντ δὲν ἄφινε τοὺς λοιποὺς
 Σουλιώτας νὰ ἐξέλθωσιν εἰς τὸν ἀγῶνα, τῷ ἐγγράψε παρακαλεστικῶς νὰ μὴ
 τοὺς ἐμποδίσῃ, καὶ εἰς τοῦτο ἐπέτυχε.

ἦν τοῦ Σουλίου, δηλαδή οὐ πλέον τῶν πέντε ὠρῶν κατ' ἀνατολὰς· ἀλλὰ καὶ ὀχυρωτέρα τόσον διὰ τὴν λοφώδη θέσιν της, ὅσον καὶ διὰ τὴν τρίτοιχον, καὶ κυκλοειδῆ κατασκευὴν της. Ὅθεν, ὡς πλησιεστέρα τοῦ Σουλίου καὶ ὑποκειμένη πλέον τῶν ἄλλων εἰς τὴν ἐπιδρομὴν τῶν Σουλιωτῶν, ἐφυλάττετο ἀπὸ πεντακοσίους ἀνδρείους Τουρκομακεδόνas, λεγομένους Γκέγκιδες. Φθάσαντες λοιπὸν κατὰ τὴν τετάρτην ὥραν τῆς ἡμέρας εἰς τὰς ὄχθας τοῦ ποταμοῦ Θυάμεως (*), ὅς τις ἀπέτρεχεν ἐν μίλλιον μακρὰν τοῦ ὀχυρώματος, ἐκεῖ ἐκάθισαν ν' ἀναλάβωσι τὰς δυνάμεις των ἀπὸ τὸν κόπον τῆς ὁδοιπορίας. Μετὰ δὲ τοῦτο ἔβγαλεν ἕκαστος ἀπὸ τὸ σακκούλιόν του ἄρτον, κρέας, τυρὸν καὶ ὠὰ κόκκινα, τὰ ὁποῖα ἐπιθέντες εἰς τὰ εὐώδη ἄνθη, καὶ πρασινάδας, καὶ ποιήσαντες τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ μὲ τὴν σύγχρονον ἐκφώνησιν τοῦ «Χρισὸς Ἀνέστη» καὶ τοῦ «Φάκε Μπάρδα» (**) ἄρχισαν νὰ γεύωνται ἀγαλλόμενοι ὡς εἰς πανήγυριν, πίνοντες καὶ ὕδωρ κοίλαις χερσὶ καὶ προύμιτα ἀπὸ τὰ ἥσυχα ρεύματα τοῦ ποταμοῦ. Μετὰ δὲ τὸ φαγεῖν ἀνεπαύθησαν. Καὶ περὶ τὴν ὀγδόην ὥραν ἐγερθέντες, καὶ λαβόντες τὰ ὅπλα εἰς τὰς χεῖρας, ἡτοιμάζοντο κατὰ τοῦ ἐχθροῦ· πρὶν ὅμως διαβῶσι τὸν ποταμὸν, συνέβη τις ἔρις μεταξὺ Γεωργίου Δράκου καὶ Μάρκου Μπότζαρη περὶ ἀτομικῶν ἀνδραγαθιῶν καὶ πρὸς τὴν πατρίδα ἐκδουλεύσεων· ὁ Δράκος, διὰ νὰ μὴ χρονοτριβῇ εἰς τοιαύτας φιλονεικίας (καὶ μάλιστα διότι ἦσαν ἐν τῷ κινεῖσθαι), εἶπε πρὸς τὸν Μπότζαρη τὰ ἐξῆς· «Φίλε,

(*) Τώρα ἔχει δύο κοινὰ ὀνόματα, δηλαδή, ποτάμι τοῦ Γλυκὸ καὶ ποτάμι τοῦ Φαναρίου· ἡ ἱστορία πολλὰκις θὰ τὸ ἀναφέρῃ μὲ αὐτὰ τὰ ὀνόματα.

(**) Δέξις ἀθανικὴ, ἥτις δηλοῖ, ἀσπροπρόσωποι· μεταφορικῶς δὲ, Νικηταί· λέξις συνήθης εἰς τοὺς Ἑπειρώτας χριστιανούς καὶ Τούρκους, ὅταν ἐπιχειρίζωνται νὰ πράξωσι τι ἐπικερδές, κυρίως δὲ, ὅταν κινῶσι κατὰ τῶν πολεμίων, μὲ ταύτην τὴν εὐχὴν τοὺς συνοδεύουσι.

» τὰ τιμημένα παληκάρια δὲν καυχῶνται· ἰδοὺ ἡ ῥόδος, ἰδοὺ
 » καὶ τὸ πῆδημα, » μετὰ τοὺς λόγους τούτους διέβησαν τὸν πο-
 ταμὸν ὄντες ὀκτακόσιοι τεσσαράκοντα. Οἱ ἐχθροὶ, ἐν ᾧ οἱ
 Σουλιῶται ἐστρατοπέδευσαν εἰς τὰς ὄχθας τοῦ ποταμοῦ, ἐνό-
 μιζαν ὅτι ἦσαν διαβάται· διὸ καὶ ἐκάθηντο ἔξω τοῦ ὀχυρώ-
 ματος θεωροῦντες τὰ κινήματά των· ἐσθότε δὲ καὶ πυροβο-
 λοῦντες μακρόθεν κατὰ τὴν συνήθειάν των. Ἰδόντες δὲ ἀπροσ-
 δοκῆτως ὅτι διευθύνονται ἀφόβως κατ' αὐτῶν, ἄρχισαν νὰ
 τοὺς πυροβολῶσι διὰ νὰ μὴ πλησιάσωσιν εἰς τὸ ὀχύρωμα.
 Ἐκεῖνοι ὁμως, χωρὶς ν' ἀντιπυροβολίσωσιν ἀραιώσαντες, παρευ-
 θὺς τοὺς στρατιώτας, διὰ περισσότεραν ἀσφάλειαν, ὥρμησαν
 κατ' αὐτῶν. Τότε φοβηθέντες οἱ Τοῦρκοι διὰ τὴν ἀνέλπισον ὀρ-
 μὴν, ἔτρεχαν δρομαῖοι καὶ ἀλλεπάλληλοι εἰς τὸ ὀχύρωμά των.
 ἀλλὰ πρὶν εἰσελθῶσι καὶ καταλάβωσι τὰς θέσεις των, ἐπλη-
 σίασαν οἱ Σουλιῶται εἰς τὸν περίβολον, ὅπου ἄρχισεν ἡ μάχη
 νὰ γίνεται τρομακτικὴ καὶ μανιώδης, καὶ ὁ πυροβολισμὸς ἀ-
 διάκοπος καὶ ἀδιάκριτος· ἄλλοι ἐκρήμνιζον τὸν τοῖχον, καὶ
 ἄλλοι ἐπυροβολοῦν, μέρος ἐμάχετο μὲ τὰς πιστόλας, καὶ ἄλ-
 λοι μὲ τὰ ξίφη καὶ μαχαίρας· οἱ δὲ Τοῦρκοι μὴ δυνάμενοι νὰ πυ-
 ροβολῶσι μὲ τὸ νὰ ἀπέκλεισαν οἱ Σουλιῶται τὰς πολεμήστρας τοῦ
 τοίχου (*), ἔρριπτον σορηδὸν πέτρας χειροπληθεῖς ἐπὶ τὰς κε-
 φαλάς των. Τοιαύτη μανιώδης μάχη διήρκεσεν ὑπὲρ τὴν μίαν
 ὥραν, καὶ μὲ ἱκανὴν ζημίαν τῶν Σουλιωτῶν· καὶ ἤθελαν ἴσως
 ὑποφέρει καὶ πλειοτέραν, ἂν ἀπροσδοκῆτως δὲν ἔπιπτε μία
 ῥαγδαία βροχὴ, συνοδευμένη μὲ τρομεροὺς κεραυνούς, ἀδιακό-
 πους ἀστραπάς, καταπληκτικὴν χάλαζαν καὶ σφοδρὸν ἄνε-
 μον, ὥστε τὰ μὲν πυροβόλα ὅπλα ἀμφοτέρων τῶν μερῶν

(*) Πολεμήστραι. Τουρκοθαρβαρικὰ λέγονται τὰ μασγάλια.

ἀπεκατέστησεν ἄχρηστα, τοὺς δὲ ἐπιδρομητὰς ἐβίασε νὰ ἐπισθοδρομήσωσιν ἀτάκτως, ἀλλὰ χωρὶς βλάβην· ἐπειδὴ τὰ τρομερὰ συμπτώματα τῆς βροχῆς ἐβίαζαν καθένα νὰ εὕρῃ ὅσον τάχος ἀτομικὸν ἄσυλον.

Τοιοῦτον τέλος ἔλαβεν ἡ εἰς Μπογόριτζαν μάχη, ἥτις διήρκεσεν ὥρας δύο καὶ ἡμίσειαν, δηλαδὴ ἀπὸ τὰς δέκα τῆς ἡμέρας μέχρι τῆς ἡμισείας τῆς νυκτὸς, ὅπου ἐσκοτώθησαν διὰ μὲν τῶν πυροβόλων ὅπλων ἑνδεκα, καὶ εἰκοσιεπτὰ ἐπληγώθησαν, ἐξ ὧν ἀπέθαναν πέντε· διὰ δὲ τῶν πετρῶν ἐπληγώθησαν ἑκατὸν τριάκοντα δύο, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἀπέθαναν μόνον τέσσαρες. Τόσον οἱ Σουλιῶται, ὅσον καὶ οἱ ἐκ τῶν πέριξ τοῦ Σουλίου χωρίων ἐδείχθησαν χωρὶς ἐξαίρεσιν ἀνδρεῖοι καὶ τολμηροὶ, ἴσως χρεωστεῖται ἓνας ξεχωριστὸς ἑπαινος εἰς τὸν Γεώργιον Δράκον, ὁ ὁποῖος μὲ τὸ νὰ ἐκρήμνισε πρῶτος τὸν τοῖχον, καὶ μολονότι ἐπληγώθη κατὰ τε τὸν μηρὸν, καὶ τὴν χεῖρα ἀπὸ χειροπληθεῖς λίθους, καὶ διέκειτο ἐκτάδην ὀδυνημένος, οὐ μόνον δὲν ἄφησε νὰ τὸν ἀπομακρύνωσιν ἐκεῖθεν, ἀλλ' ἐφώναζε πρὸς τοὺς συντρόφους του τὸ, «Μέσα, μέσα, Ζωντανούς, ζωντανούς.»

Ἐπανῆλθον πάλιν οἱ Σουλιῶται εἰς τὴν πρώτην των θέσιν, τὴν ὁποίαν πρὸ τριῶν ὥρῶν εἶχαν ἀφήσει, φέροντες ἐπ' ὤμων ὅλα τὰ πτώματα, καὶ τοὺς πληγωμένους, καὶ ἀνάψαν πολλὰς καὶ μεγάλας φωτίας διὰ νὰ θερμανθῶσι, καὶ ξηράνωσι τὰ φορέματά των· ὅλην δὲ τὴν νύκτα ἐκάθηντο αὐπνοὶ ὑποπτεύοντες μὴ διὰ νυκτὸς ἔλθωσι καὶ ἄλλοι τοῦρκοι, καὶ ὀρμήσωσι κατ' αὐτῶν, καὶ τότε πιθανὸν νὰ ἐβιάζωντο ν' ἀφήσωσι τὰ πτώματα, καὶ τοὺς βαρέως πληγωθέντας εἰς τὴν διάκρισιν τοῦ ἐχθροῦ· μολονότι ἐδοκίμασαν τόσῃν ζημίαν, πάλιν ἡ ἀπόφασίς των ἦτον ἀμετάβλητος, ὥστε τὴν

αὐγὴν ἡτοιμάζοντο νὰ ὀρμήσουν ἐκ νέου μὲ περισσότερον θυμόν. Ἀνατείλαντος δὲ τοῦ ἡλίου, ἐφώναξαν τοὺς ἱερεῖς, καὶ τοὺς διέταξαν νὰ θάψωσι τοὺς ὑπὲρ Πατρίδος ἀποθανόντας εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῆς Λίπας (*), ὅμως τοὺς παρήγγειλαν νὰ τοὺς βάλωσιν εἰς θέσιν τοιαύτην, ὥστε νὰ βλέπωσι καὶ τὴν δευτέραν μάχην τῆς Μπογόριτζας, διότι ἐλπίζουν νὰ ἐκδικηθῶσι τὸ αἷμά των. Καὶ τοὺς μὲν πληγωμένους ἔπεμψαν εἰς τὸ Σούλιον· αὐτοὶ δὲ λαβόντες ἄρτον καὶ προσφάγιον ἔφαγον· καὶ μετὰ τὸ φαγεῖν ἐνέκριναν νὰ κοιμηθῶσιν ὀλίγον διὰ τὴν ἀγρυπνίαν ἐκείνης τῆς νυκτός, καὶ ἔπειτα νὰ κινηθῶσι κατὰ τοῦ ἔχθρου. Ἐν ᾧ δὲ ἐκοιμῶντο, οἱ σκοποὶ (***) ἐκύτταζαν συχνὰ εἰς τὸ ὄχύρωμα τῆς Μπογόριτζας, ἀλλὰ δὲν ἐβλεπαν τι· νὰ Τοῦρκον, οὔτε σκοπὸν νὰ περιφέρεται ἢ φυλάττη κατὰ τὸ σύνθηρες· ἐγνωστοποίησαν καὶ εἰς τοὺς συναγωνιστὰς τὴν παρατήρησίν των, οἵτινες ἐγερθέντες, καὶ τὰ ὅπλα δράζαντες παρεττάτοντο εἰς μάχην, ὑποπτευόμενοι τοῦτο ὡς στρατήγημα τῶν Τούρκων, διὰ νὰ τοὺς ἀπατήσωσι νὰ πλησιάσουν εἰς τὸ ὄχύρωμα, καὶ τότε ἐξαίφνης νὰ τοὺς κτυπήσωσιν, ἢ πιθανὸν νὰ εἰσῆλθεν ἐκείνην τὴν νύκτα καὶ ἄλλη δύναμις ἀπὸ τὸ πλησίον Τόσκεισι, ὅπου ἦσαν δύο χιλιάδες Τοῦρκοι· οἱ Σουλιῶται, διὰ νὰ μάθωσι τὴν ἀλήθειαν, παρευθὺς διέβησαν τὸν ποταμὸν, καὶ καθήσαντες ὡς πυροβόλου βολὴν μικράν, ἔπεμψαν τρεῖς στρατιώτας νὰ πλησιάσωσιν εἰς τὸ ὄχυ-

(*) Λίπα· χωρίον κατηδαφισμένον, ὅπου οἱ Σουλιῶται εἰς τοὺς μετὰ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ πολέμους εἶχαν κατεδαφίσει ἕνα δυνατὸν περίβολον μὲ τέσσαρας Πύργους, ὡς εἰς τὴν τῶν Σουλιωτῶν ἱστορίαν ἀναγινώσκεται.

(**) Καραούλια.

ρωμα με προσοχήν, καὶ νὰ παρατηρήσωσιν, ἂν ὑπάρχωσι Τούρκοι μέσα. Οἱ δὲ ἠκολούθησαν προθύμως τὴν διαταγὴν, καὶ μὴ ἰδόντες τινὰ εἰσῆλθον ἐλευθέρως, ἐπομένως προσεκάλεσαν καὶ τοὺς ἄλλους, οἵτινες εἰσελθόντες δὲν εὗρον, παρὰ τριάκοντα δύο πτώματα, μερικὰ φορέματα καὶ δύο θανατηφόρους πληγωμένους, οἱ ὅποιοι ἐρωτηθέντες ὡμολόγησαν, ὅτι μετὰ μίαν σχεδὸν ὥραν τῆς ὀπισθοδρομήσεως τῶν Σουλιωτῶν, καθ' ἣν σιγὴν ἔπαυσε καὶ ἡ ραγδαία βροχὴ ἀνεχώρησαν καὶ οἱ Γκέγκιδες ἔντρομοι καὶ εὐχαριστοῦντες τὸν θεόν, ὅτι ἔσωσε τὴν ζωὴν των μὲ τὸ θαῦμα τῆς ραγδαίας βροχῆς, ἀλλέως ἔμελλον νὰ χαθῶσιν ὅλοι. Εἰς ταύτην τὴν μάχην δὲν ἦσαν οἱ σύμμαχοι Τουρκαλθανοί. Γέγονε δὲ κατὰ τὸ χίλιστον ὀκτακοσιοστὸν εἰκοστὸν πρῶτον ἔτος, Ἀπριλίου δεκάτῃ ὀγδόῃ.

Μετὰ τὴν μάχην ταύτην ἐπέστρεψαν ὅλοι εἰς τὸ Σούλιον, διὰ νὰ συσκεθῶσιν, εἰς ποῖα μέρη ἦτον ἀνάγκη περισσοτέρα νὰ ἐκστρατεύσωσι· μεταξύ γὰρ αὐτῶν ὑπῆρχε κάποια ἀσυμφωνία καὶ διχόνοια, ἥτις ἦν ἡ ἐξῆς· ὁ μὲν Νότης Μπότζαρης μετὰ τοῦ Ἀνεψιοῦτου Μάρκου καὶ τινων ἄλλων ὀλίγων ἐνέκρινε νὰ γείνη ἡ ἐκστρατεία κατὰ τὰ ἀνατολικά μέρη τοῦ Σουλίου, δηλαδὴ εἰς Δερβιζανὰ, Τόσκεσι καὶ Λέλοβα· καὶ ἐπομένως νὰ πασχίσουν νὰ διαλύσωσι τὴν πολιερκίαν τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, κατὰ τὴν ὑπόσχεσίν των. Διὰ νὰ ἔχη δὲ ὁ λόγος των περισσοτέραν πεποίθησιν ἐβεβαίοναν πολλοὺς κρυφίως, ὅτι ὁ Ἀλῆ πασᾶς εἶναι συνεννοημένος καὶ σύμφωνος μὲ τὰ κινήματα τῶν Ἑλλήνων· καὶ ὅτι ἂν τὸν ἐλευθερώσωσιν, ἡ ἐπανάστασις τοῦ ἔθνους, ἔχουσα αὐτὸν ἐπὶ κεφαλῆς, μέλλει νὰ κάμῃ μεγάλας προόδους, καὶ οἱ Σουλιῶται, οἵτινες τὸν ἔσωσαν ἐκ τοῦ κινδύνου, θ' ἀπολαύσουν παρ' αὐτοῦ πλοῦτη καὶ τιμὰς περισσότερα ἀπ' ὅλους τοὺς ἄλλους

Ἕλληνας. Μὲ τοιούτους καὶ ἄλλους ὁμοίους λόγους ἐρέθιζαν τοὺς ἀπλοὺς στρατιώτας· ὁ δὲ Περόραιβος ἐφρόνει, καὶ ἐσυμβούλευε τὰ ἐναντία. Ὅθεν εἰς μίαν μερικὴν καὶ μυστικὴν (*) συνέλευσιν τῶν σημαντικωτέρων ὀπλαρχικῶν τοῦ Σουλίου ὠμίλησαν, ὡς ἐφεξῆς.

« Πληροφωρήσατέ με, Σουλιῶται, ποῖα ἦσαν ἐκεῖνα τὰ
 » μέσα, τὰ ὁποῖα καὶ πρὸ τῆς ἡγεμονίας καὶ ἐπ' αὐτῆς τοῦ
 » Ἀλῆ Πασᾶ κατέστανον τὸ Σούλιον δυσάλωτον ἀπὸ τὰς
 » ἐπιδρομὰς τῶν Τούρκων, καὶ ἐσχάτως ἀπὸ τὸν ἴδιον; Δὲν
 » ἦσαν βέβαια ἄλλα, παρὰ αἱ δύο παραθαλάσσιοι πόλεις,
 » ὡς δύο ἀκλόνητοι σῆλαι τοῦ Σουλίου, ἡ Πρέβεζα λέγω
 » καὶ Πάργα, ἀπὸ τὰς ὁποίας ἐλαμβάνετε πάντοτε πολεμε-
 » ρόδια, τροφὰς καὶ πᾶν ὅ,τι σᾶς ἦτον ἀναγκαῖον εἰς δια-
 » τήρησιν τῆς πατρίδος. Κατὰ τὸ 1798, σᾶς ἠπάτησεν ὁ
 » Ἀλῆ πασᾶς, καὶ ἤρπασε τὴν Πρέβεζαν, τὸ ἡσθάνθητε βέ-
 » βαια παρευθὺς τόσον πικρὰ, ὅσον ἐκεῖνος μὲ ἀπερίγραπτον
 » χαρὰν καὶ ἐλπίδα διὰ τὴν ἀπόλαυσιν καὶ τοῦ Σουλίου. Ἡ ἁ-
 » λωσις τῆς Πρεβέζης σᾶς ὠδήγησε τότε νὰ συμμαχήσετε
 » ἐν τῷ ἅμα μὲ τοὺς Παργίους, καὶ νὰ τοὺς στείλετε τριακο-
 » σίους ἐνόπλους συμπατριώτας βοήθειαν· ἐπεὶ δὴ ὁ Ἀλῆ πασᾶς
 » ἐπαπεῖλει ταῦτοχρόνως νὰ κυριεύσῃ καὶ αὐτοὺς μὲ πόλε-
 » μον, ἐὰν μὲ εὐχαρίστησιν των δὲν ἤθελαν ὑποταχθῆ
 » εἰς αὐτόν· καὶ ἡ συμμαχία ἡ ἰδική σας ἐματαίωσε φανε-
 » ρὰ τὰ κατὰ τῆς Πάργας κινήματά του· μετὰ δύο χρόνους
 » ὁμῶς ἐκινήθη μὲ πολλὴν δύναμιν καθ' ὁμῶν τῶν ἰδίων,

(*) Μυστικὴν, ἐπεὶ δὴ ἐγίνετο τὴν νύκτα, καὶ μὲ πολλὴν προσοχὴν, διὰ νὰ μὴ δώσῃ τὴν παραμικρὰν ὑπόνοιαν εἰς τοὺς συμμάχους Τουρκαλβανούς.

» ἀλλὰ μὲ τὸ νὰ εἴχετε συμμάχους τοὺς Παργίους ἀντέστη-
 » τε τοῦ ἐχθροῦ χρόνους τέσσαρας· τοῦναντίον πόσον καιρὸν
 » ἤθελεν ἀνθέξετε; ἢ ποῖος ἀπὸ σᾶς καὶ ἀπὸ τὰ γυναικίопαιδᾶ
 » σας ἐδύνατο νὰ ἀποφύγῃ τότε τοὺς αἰμοσαγεῖς ὄνυχας τοῦ
 » Ἀλῆ πασᾶ; δὲν ἐξεύρω ποῖος σᾶς ἀπατᾷ λέγων, ὅτι αὐ-
 » τὸς εἶναι σύμφωνος καὶ συνεννοημένος μὲ τοὺς Ἕλληνας;
 » τοῦτο εἶναι ψεῦμα προφανέστατον, καὶ μάλιστα δὲν δύνα-
 » ται ποτὲ ἓνας τοιοῦτος τύραννος, πρὸς τούτοις καὶ ἄλλό-
 » πισος νὰ ἐπιθυμῇ τὴν ἐλευθερίαν ἄλλοπίσων ὑπηκόων του·
 » καὶ ἂν τοῦτο λέγῃ εἰς μερικοὺς, εἶναι ἀπάτη· ὁ ὕδιός του
 » κίνδυνος, εἰς τὸν ὅποιον εὐρίσκεται οὕτω τὸν ὁδηγεῖ νὰ
 » ἐκφράζηται, διὰ νὰ συντρέξουν νὰ τὸν σώσωσι, καὶ ἔπειτα
 » ὁ Ἀλῆ πασᾶς πάλιν Ἀλῆ πασᾶς εἶναι, καὶ ὁ Σουλιώτης τό-
 » τε νὰ προφθᾷ νὰ εὕρῃ ἄσυλον, ἀλλέως ἢ ἀνταμοιβῇ, τὴν
 » ὁποίαν ἐλπίζει τότε νὰ λάβῃ παρ' αὐτοῦ, μέλλει νὰ ᾔῃναι
 » τὸ ἀνθρωπομακελλεῖον. Σουλιωταὶ! ἂς πασχίσωμεν νὰ
 » κυριεύσωμεν τὴν Πρέβεζαν καὶ Πάργαν, καὶ ἔχοντες αὐτάς
 » τὰς δύο πόλεις μὲ τὰ φρούριά των, θ' ἀπολαίσωμεν καὶ
 » τὰ ἐξῆς καλὰ· πρῶτον τὴν ἐλευθέραν κοινωνίαν μὲ τὸν
 » ἐθνικὸν στόλον, καὶ ἀφθονίαν πολεμεφοδίων καὶ τροφῶν, τῶν
 » ὁποίων σήμερον στερούμεθα· δεύτερον τὴν ἐπανάστασιν ὅλων
 » τῶν ὁμογενῶν καὶ ἀνδρείων Ἡπειρωτῶν, οἵτινες (καθὼς
 » μᾶς εἶναι γνωστὸν) δὲν δυσκολεύονται δι' ἄλλοτι νὰ κινή-
 » σωσι τὰ ὄπλα κατὰ τῶν Τούρκων, παρὰ ἀπὸ τὴν ἔλλει-
 » ψιν καταφυγίου τῶν οἰκογενειῶν των καὶ πολεμεφοδίων·
 » ποῖα λοιπὸν ἄλλα ἀσφαλέστερα καταφύγια δύνανται νὰ
 » ᾔῃναι ἀπ' αὐτὰ τὰ φρούρια; τρίτον ἐὰν ὁ Ἀλῆ πασᾶς ἀποφύγῃ
 » τὸν προκειμένον κίνδυνον, ἢ ὁ Σουλτάνος συγχωρήσῃ αὐ-
 » τὸν, καὶ ἡμεῖς ἔχωμεν τότε εἰς χεῖράς μας τὸ Σούλιον,

» Πρέβεζαν καὶ Πάργαν, δύναται ποτὲ νὰ φοβηθῶμεν καὶ
 » αὐτὸν καὶ τὸν Σουλτάνον του, καὶ μάλιστα ὄντες ἐνωμέ-
 » νοι μὲ ὅλον τὸ ἔθνος; τὸ ἐναντίον ὁμως, εἰς τί μέλλει νὰ
 » μᾶς σχρησιμεύσῃ τοῦτο τὸ κατάξηρον καὶ μεσόγαιον Σού-
 » λιον, χωρὶς τὴν Πρέβεζαν καὶ Πάργαν; Ἀδελφοὶ Σουλιῶ-
 » ται! ἄς μὴν ἀκούωμεν τί μᾶς λέγει ὁ μὲν καὶ ὁ δὲ, ἄλ-
 » λ' ἄς κάμωμεν τὸ ὅποῖον συμφέρει εἰς τὴν κοινὴν πατρί-
 » δα, καὶ ὅ,τι συμφέρει εἰς τὴν κοινὴν, ἐκείνο καὶ εἰς τὴν μερι-
 » κὴν ὅποιασδὴποτε ἄλλας χώρας, καὶ χωρία ἀνεξουσιάζωμεν
 » οὔτε νὰ τὰ κρατήσωμεν ἐμποροῦμεν, οὔτε μᾶς χρρησιμεύουν·
 » ἡ κυρίεσις ὁμως τῆς Πάργας καὶ Πρεβέζης θέλει προξενήσῃ
 » τὴν ἀπονέκρωσιν τῶν Τούρκων καὶ ἀσφαλῆ ἀνάστασιν τῶν
 » Ἑλλήνων· πλούτη, ἂν θέλωμεν ἡ Πρέβεζα, καὶ Πάργα καὶ
 » ἔχουν, καὶ θέλει μᾶς δίδουν καθ' ἐκάστην ἀπὸ τὰ πλουσιο-
 » πάροχα προϊόντα των· τιμὰς δὲ καὶ δόξας δὲν πρέπει νὰ προ-
 » σμένῃ τις ἀπὸ κανένα, εἰμὴ, ἀπὸ τὰς ἀνδραγαθίας του, καὶ
 » ἀληθῆ πατριωτισμόν· μολοντοῦτο, ὅταν, ὡς προεῖπον, κυ-
 » ρεύσωμεν αὐτὰς τὰς παραθαλασσίους πόλεις, ἀμφιβάλ-
 » λετε πλέον πόσας τιμὰς καὶ ἐπαίνους μέλλει νὰ μᾶς δώσῃ
 » τὸ ἔθνος, καὶ πόσον θὰ ὀμιλήσῃ δι' ἡμᾶς ὅλη ἡ Εὐρώπη;
 » Ἀρκετὰ σᾶς ἐξήγησα, ἀδελφοὶ τὰ ὅσα στοχάζομαι ὠφέ-
 » λιμα εἰς τὴν πατρίδα. ἡ δὲ γενναιότης σας ἔχετε καὶ κρίσιν
 » ὀρθὴν, καὶ φρονήματα πατριωτικὰ καὶ πλέον ἐλεύθερα ἀπὸ
 » τοὺς ἄλλους Ἕλληνας· ἐπειδὴ ἐγεννήθητε, καὶ ἐζήσατε
 » ἐλεύθεροι καὶ ἀνεξάρτητοι· ὅθεν καὶ ὡς τοιοῦτοι ἐκλέξατε
 » τὸ συμφερότερον. »

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄.

Ἐκστρατεία διὰ τὴν Πρέβεζαν.

Μετὰ τὸ τέλος ταύτης τῆς ὁμιλίας ἐκφράσθησαν οἱ πλειότεροι, ὅτι τὴ μόνον συμφέρον καὶ ἐνδοξον ἔργον διὰ τὴν πατρίδα των εἶναι τῷ ὄντι ἡ κυρίεσις τῆς Πρέβεζης καὶ Πόργας· διότι ἐδῶ ἂν καὶ ἀποθάνουν, ἀπολαμβάνουν· εἰς ἄλλα μέρη ὅμως σκοτόνονται, χωρὶς ν' ἀπολαμβάνουν ἄλλα, παρὰ οὐτιδανὰ λάφυρα, καὶ ποτὲ καμμίαν μέλλουσαν ἀσφάλειαν. Ὑπερισχύσασα λοιπὸν ἡ γνώμη τῶν πλειόνων, ἀπεφάσισε τὴν ἐκστρατείαν τῆς Πρέβεζης, καὶ οὕτω τὴν δευτέραν ἡμέραν, ἥτις ἦν εἰκοσὴ πέμπτη Ἀπριλλίου, ἐξῆλθον μετὰ τῶν συμμάχων, ὄντων ἀπάντων δύο χιλιάδων καὶ τριακοσίων, καὶ ἐκοιμήθησαν τὴν νύκτα ἐκείνην εἰς τὸ χωρίον Σεριτζανὰ, κείμενον παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ ποταμοῦ θυάμεως. Τὸ πρωὶ πρὸ τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου διευθύνθησαν διὰ τὸ Λοῦρον, ὅπου φθάσαντες μετὰ ὥρας πέντε ἐστρατοπέδευσαν. Πλησίον τούτου τοῦ χωρίου ἐπὶ τὴν δημόσιον ὁδὸν ἦσαν ἑκατὸν Τοῦρκοι, φυλάττοντες ἐκείνην τὴν στενὴν θέσιν διὰ τὴν ἐλευθέραν κοινωνίαν Πρέβεζης, Ἰωννίνων καὶ Ἄρτης. Καὶ ἀφοῦ ἀπεγεύθησαν, ἀνήγγειλαν οἱ ἀρχηγοὶ εἰς τοὺς ῥηθέντας Τούρκους, ὅτι εἰς διάστημα μιᾶς ὥρας ν' ἀφήσωσιν ἐλευθέραν τὴν ὑποίαν κατέχουσι κατοικίαν, καὶ νὰ ὑπάγωσιν ἀπείρακτοι καὶ μετὰ τὰ ὅπλα των ὅπου ἐπιθυμοῦν· τὸ ἐναντίον δὲ, εἶναι βιασμένοι νὰ τοὺς κτυπήσωσι, καὶ καύσωσι ζωντανούς. Οἱ δὲ ἀπεκρίθησαν, ὅτι δὲν εἶναι γυναῖκες ν' ἀναχωρίσωσι κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον.

πον, ἀλλ' εἶναι ἄνδρες, καθὼς κ' ἐκείνοι, καὶ δὲν καταδέχονται νὰ κατασχύνωσι τὰ ὄπλα των. Ἐλάβαν δευτέραν καὶ σύντομον ἀνταπόκρισιν μὲ τὰ ἀκόλουθα λόγια. « Νὰ φυλάξετε τὰ ὅσα εἶπατε »· καὶ οὕτω ἀναστάντες ὅλοι, καὶ δράζαντες τὰ ὄπλα, ὥρμησαν τόσον ἡγριωμένοι καὶ ἀπροφύλακτοι ὥστε οἱ ὑπεναντίοι ἀπὸ τὴν ἀπροσδόκητον ὁρμὴν καὶ ἀλλαλαγμοὺς ἔμειναν ἐκστατικοί, καὶ οὐδεὶς ἐξ αὐτῶν ἐτόλμησε νὰ πυροβολίσῃ, ἀλλ' ὅλοι ἐν ἐνὶ στόματι ἐζήτουν συγχώρησιν καὶ ἀσφάλειαν τῆς ζωῆς των, τὴν ὁποίαν καὶ ἔλαβαν ἀπὸ τοὺς ἀρχηγούς· οἱ δὲ νικηταὶ τοὺς ἔλεγον νὰ ξυρίσουν τὰ μυσάκιά των, ἐπεὶ δὴ ἐδείχθησαν ἄνδρες, ὅταν δὲν ἦτον ἐντροπὴ νὰ φανῶσι γυναῖκες, καὶ γυναῖκες ὅταν ἔπρεπε νὰ φανῶσιν ἄνδρες.

Ἀπῆλθον οἱ Τοῦρκοι τρομασμένοι εἰς Πρέβεζαν. Τὸ δὲ στράτευμα ἐπανέλαβε τὰς πρώτας θέσεις καὶ ἀνεπαύετο. Οἱ δὲ ὀπλαρχηγοὶ, συνελθόντες κατὰ μέρος, συνεβόλευοντο περὶ τῆς εἰς Πρέβεζαν ἐκστρατείας. οἱ δὲ σύμμαχοι Τουρκαλβανοὶ ἐφαινοντο προθυμότατοι εἰς τοῦτο· ὁ ἀρχηγὸς ὁμῶς αὐτῶν Ἄγο Μουχουρδάρης κρυφίνους ὦν καὶ πολύτροπος, καὶ ἱκανὸς νὰ θαμβόνη πολλούς, ὥς νὰ λέγωσι τὸ μέλαν λευκόν, κατὰ μὲν τὸ φαινόμενον ἐγνωρίζετο σύμφωνος καὶ παραινητῆς μάλιστα πλεόν τῶν ἄλλων δι' αὐτὴν τὴν ἐκστρατείαν, τῇ δὲ ἀληθείᾳ ἦν πάντῃ ἐναντίος, ὥς ἐμπροσθεν ῥηθήσεται. Τὴν δὲ ἐπιούσαν, πρὶν συγκροτηθῇ ἡ συνέλευσις, διακειμένων ὄλων ὑπὸ τὰς σκιὰς τῶν δένδρων, ἐπαρουσιάσθησαν εἰς τὸν Καπετᾶν Γιαννάκην Γεωργίου (*) δύο Ἕλληνες Πρεβεζάνοι, οἵτινες ἐκείνην

(*) Αὐτὸς ἦν ὀπλαρχηγὸς τῆς ἐπαρχίης Λαμιάς (Ἀμφιλοχίας) μέχρι Πρεβέζης ἦτο καὶ ἀνδρεῖος, φρόνιμος, ἐμπειροπόλεμος καὶ πιστός.

τὴν νύκτα ἐξῆλθαν ἐπίτηδες ἀπὸ τὴν Πρέβεζαν καὶ ἐξέφρασαν τὰ ἐξῆς.

» Γενναιότατε καπετᾶν Γιαννάκη ! χθὲς εἰς τὴν Πρέβεζαν,
 » μετὰ τὸ ἔμβασμα τῶν ἑκατὸν Τούρκων, τοὺς ὁποίους ἐσυγχω-
 » ρήσατε νὰ ἀναχωρήσωσιν ἐντεῦθεν ἐλεύθεροι, διεσκορπίσθη
 » εἰς ὅλους τοὺς κατοίκους Τούρκους ἕνας πανικὸς φόβος, κα-
 » θὼς καὶ εἰς ὅλους τοὺς ἐκεῖ ὁμογενεῖς μίᾳ ἀπερίγραπτος χαρὰ
 » καὶ ἐλπίς τῆς ἐλευθερίας των. Διὰ τοῦτο ἤλθομεν ἐπίτηδες
 » νὰ σοὶ γνωστοποιήσωμεν, ὅτι ἡ φρουρὰ τῆς Πρεβέζης δὲν
 » εἶναι περισσοτέρα τῶν τριακοσίων ἐνόπλων Ὀθωμανῶν, καὶ
 » τούτων ἀναξίων στρατιωτῶν ὁ φρούραρχος (*), καθὼς τὸν
 » γνωρίζετε, εἶναι παιδίον ὅχι τῶν δεκαῆξ' ἐτῶν μεγαλήτε-
 » ρον καὶ ὀλίγου νοός· ἂν ἔχετε λοιπὸν σκοπὸν νὰ κυριεύσετε
 » τὴν Πρέβεζαν, ἡμεῖς ἐπίτηδες ἤλθομεν νὰ σᾶς εὐκολώσωμεν
 » τὴν ἄλωσίν της, ὥστε νὰ κυριευθῇ ἀναιμωτῇ, ἢ τοῦλάχισ-
 » στον μὲ πολλὰ μικρὰν ζημίαν· ἰδοὺ ὁ τρόπος· κατὰ τὰ
 » δυτικὰ μέρη τοῦ φρουρίου εἰς ἓν μέρος τοῦ τείχους εὐ-
 » ρίσκεται μία ὀπή, ἀλλ' εἰς ὀλιγωτάτους γνωστὴ καὶ πα-
 » ρημελημένη, μὲ τὸ νὰ ᾔηται περικυκλωμένη ἀπὸ βάτους
 » καὶ διάφορα ἀγριόφυτα, καὶ εἶναι τόσον ἀνοικτὴ, ὥστε
 » ἐλευθέρως ἕνας ἐνοπλος δύναται νὰ διαβῇ· ἡμεῖς ὑποσχό-
 » μεθα νὰ ἐμβάσωμεν τὴν νύκτα ἀκινδύνως ὅλον τὸ στρά-
 » τευμά σας ἀπ' ἐκείνην τὴν ὀπήν, τὸ ὅποιον εἰσελθὼν χω-
 » ρὶς κρότον, νὰ μοιρασθοῦν ἀνὰ δέκα στρατιῶται εἰς πᾶ-
 » σιν Ὀθωμανικὴν οἰκίαν, εἰς τὰς ὁποίας εὐρίσκονται μόνον
 » γυναῖκες, βρέφη καὶ σπάνιοι γέροντες, οἱ δὲ ἄνδρες ὅλοι
 » φυλάττουσι τὰς ἐπάλξεις τοῦ φρουρίου· οὗτοι ἅμα ἀκού-

(*) Ἦτον ὁ υἱὸς τοῦ ἀρχιστρατήγου Ἰσμαὺλ πασᾶ Ἀχμέτ πασᾶς ὀνομαζόμενος.

» σωσιν, ὅτι οἱ ἐχθροὶ εἶναι κύριοι τῶν οἰκογενειῶν των, θέ-
 » λουσιν ἀφιερωθῇ εἰς τὴν διάκρισιν τοῦ νικητοῦ, διὰ νὰ σώ-
 » σωσι τὰ φίλτατα τέκνα των· ἂν ἐξεναντίας δυσπιστῇτε εἰς
 » ὅσα σᾶς εἶπομεν, καὶ ὑπεσχέθημεν, ἡμεῖς δι' ἀσφάλειάν σας,
 » ἐβγάζομεν τὰ γυναικόπαιδά μας ἀπὸ τὴν πόλιν, καὶ τὰ πα-
 » ραδίδομεν εἰς χεῖρας σας, ἐπὶ σκοπῷ, ὅτι ἂν δὲν ἐκτελέσω-
 » μεν τὴν ὑπόσχεσίν μας, ἢ σᾶς κάμωμεν καμμίαν ἀπάτην,
 » νὰ τὰ θυσιάσετε χωρὶς φιλανθρωπίαν καὶ συμπάθειαν·
 » παρακαλοῦμεν ὅμως νὰ μὴ γνωρισθῶσι τὰ ὀνόματά μας
 » εἰς ἄλλους, πρὶν ἢ ὑπόθεσις βαλθῇ εἰς ἐνέργειαν, διότι ἡ
 » τόλμη μας εἶναι κινδυνωδестаτή, ἀλλὰ διὰ τὴν ἐλευθε-
 » ρίαν τῆς πατρίδος μᾶς φαίνεται ἀναγκαιοτάτη.

Ἀκούσας ταῦτα ὁ Καπετὰν Γιαννάκης Γεωργίου, χωρὶς
 ν' ἀποκριθῇ τι, ἔρριψεν ἐν ὀξυδερκέι καὶ προσκλητικὸν βλέμ-
 μα πρὸς τοὺς κυρίους Γεώργιον Δράκον, Γιώτην Δαγκλῆν,
 Ἀθανάσιον Φωτομάραν καὶ Χριστοφόρον Πεῤῥαῖδον, οἵτινες
 διέκειντο πλησίον αὐτοῦ καὶ ὑπὸ σκιὰν ἄλλου δένδρου, συ-
 νομιλοῦντες. Οὗτοι συνιέντες τὴν νευματώδη πρόσκλησίν
 του, ἄνευ τινὸς χρονοτριβῆς ὑπῆγαν πρὸς αὐτόν, ὅστις τοῖς
 ἐδιηγάθη ὅλην τὴν ῥηθεῖσαν ὑπόθεσιν. Μετὰ τὸ τέλος ταύ-
 τῃς τῆς διηγήσεως καὶ ἐπιθυμητῆς ἀγγελίας προσεκάλεσαν
 καὶ οὗτοι τοὺς κυρίους Νότην Μπότζαρην, Τοῦσαν Ζέρβαν,
 Μάρκον Μπότζαρην καὶ Λάμπρον Ζάρπαν, διὰ νὰ τὸ κοινο-
 ποιήσωσι, καὶ βάλωσιν εἰς ἐνέργειαν μὲ δραστηριότητα. καὶ
 ὅλοι ἐφάνησαν σύμφωνοι καὶ πρόθυμοι, καὶ μάλιστα διότι
 τὸ ἐπωφελέστατον αὐτὸ ἐπιχείρημα ἔμελε ν' ἀποπερατωθῇ
 μὲ ὀλιγώτατον κίνδυνον· ὁ Νότης Μπότζαρης ὅμως ἐπρό-
 τεινεν, ὅτι ἡ ὑπόθεσις αὕτη πρέπει νὰ γίνῃ καὶ μὲ τὴν συν-
 αίνεσιν καὶ ἀπόφασιν τοῦ συμμάχου Μουχουρδάρη· ἀλλὰ

» τῷ ἀπεκρίθη ὁ Δράκος οὕτω· « Κύριε! εἶναι γνωστὸν εἰς
 » ὅλους μας, ὅτι ὁ Ἀλῆ πασᾶς ἐπρόσταξε τὸν Μουχουρδάρην
 » καὶ λοιποὺς ἀγάδες νὰ ἐξακολουθῶσιν αὐτοὶ τὰ ἰδικά μας
 » σχέδια καὶ ὅχι ἡμεῖς τὰ ἰδικά των, τώρα πῶς εἶναι
 » δυνατὸν ἀδελφε, νὰ συγκατανεύσῃ καὶ συμφωνήσῃ ὁ
 » Μουχουρδάρης μὲ ἡμᾶς διὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Πρεβέζης,
 » τῆς ὁποίας ἡ κυρίευσις, ἐὰν ἐλευθερωθῇ ὁ Ἀλῆ πασᾶς, θὰ
 » τοῦ προξενήσῃ κίνδυνον; ἡμεῖς βλέπομεν φανερά, ὅτι
 » τὸ συμμαχικὸν τοῦτο στράτευμα ἐκτελεῖ τὰ χρέη του,
 » καὶ καταφρονεῖ τοὺς κινδύνους ἡρωϊκῶς· εἰς τί λοι-
 » πὸν θὰ μᾶς χρησιμεύσῃ ἡ συναίνεσις καὶ ἀπόφασις τοῦ
 » Μουχουρδάρη; δὲν ἐνθουμούμεθα καὶν τί ὠμιλήσαμεν χθές
 » μυστικῶς εἰς τὸ Σούλιον περὶ τῶν κοινῶν καὶ μερικῶν
 » συμφερόντων τῆς πατρίδος; καὶ ἂν δὲν ἀκολουθήσωμεν
 » ἐκεῖνα, ἐγὼ ἀμφιβάλλω, ὅτι θέλομεν κάμει βασίμους προό-
 » δους. »

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ'.

Πολιορκία καὶ Ἀλωσις Δελόβωρ.

Μολαταῦτα ὁ Μπότζαρης δὲν ἐπίσθη, ἀλλ' ἐπέμενεν εἰς
 τὴν γνώμην του· ὅμως διὰ νὰ μὴ προκύψῃ κἀνένα σχίσμα
 ἐκ τῆς ἀσυμφωνίας, συγκατένευσαν καὶ αἱ λοιποὶ νὰ γνωστο-
 ποιήσωσι τὴν ὑπόθεσιν καὶ εἰς τὸν Μουχουρδάρην καὶ
 λοιποὺς συναξιωματικούς του, καὶ ἐπομένως νὰ τὴν ἐνε-
 γήσωσι μὲ πλειοτέραν προθυμίαν καὶ ὁμόνοιαν. Μὲ πολλὴν

προσοχὴν ἤκουσεν ὁ Μουχουρδάρης τὴν ὑπόθεσιν, καὶ κατὰ τὴν συνθήειάν του ὑπεσχέθη νὰ ἐκτελεσθῇ, ὅχι ὁμῶς καὶ γκαίρως· διότι ἐνέκρινε νὰ ὑποταχθῇ πρῶτον ὅλη ἡ Ἀμφιλοχία, καὶ ἔπειτα νὰ γίνῃ ἡ κατὰ τῆς Πρεβέζης ἐκστρατεία· τοὺς ὑπενθύμιζε δὲ νὰ μὴ λησμονήσωσι καὶ τὰς ὁποίας ἔδωκαν ὑποσχέσεις εἰς τὸν Ἀλῆ πασᾶν· « ὅτι τὰ τιμημένα παληκάκια δὲν γίνονται ποτὲ ἄπιστα »· ἔλεγεν ἔτι, ὅτι ἡ ἄλωσις τῆς Πρεβέζης ὅχι μόνον δὲν εἶναι ἀσφαλὴς, ἀλλ' οὔτε καὶ δύνανται νὰ τὴν βαστάσωσιν· ἐπειδὴ τὴν ἀρπάζει διὰ θαλάσσης ὁ Ἰγκλέζος, ἅμα τὸν γράψῃ ἀπὸ Ἰωάννινα ὁ Ἰσμαήλ πασᾶς, καὶ ὅτι οἱ Σουλῳται δὲν πρέπει νὰ κυνηγοῦν πράγματα ὑπὲρ τὴν δυνάμιν των, διὰ νὰ μὴ χαθῶσιν ἄδικα· ὁ Ἀλῆ πασᾶς ἐπιθυμεῖ νὰ ζήσουν, καὶ ὅταν μὲ τὴν δυνάμιν τοῦ θεοῦ καὶ βοήθειάν των ἐλευθερωθῇ, θέλει τοὺς δώσει τὰ χωρία των καὶ ἄλλας πολλὰς ἐπαρχίας τῆς Ρούμελης· θέλει τοὺς νομίζει τέλος πάντων ὡς παιδίᾳ του, καὶ θέλει τοὺς χρυσώσει πατόκορφα. Ἡ χρονοτριβὴ αὕτη δὲν ἀπέβλεπεν εἰς ἄλλο τι, εἰ μὴ νὰ δώσῃ καιρὸν εἰς τὸν ἐχθρὸν νὰ ἐμβάσῃ δυνάμεις εἰς τὸ φρούριον, τὸ ὅποιον καὶ ἔγινε μετὰ τρεῖς ἡμέρας· διότι ὁ Ἰσμαήλ πασᾶς, ἔχων τὸν υἱὸν του φρούραρχον τῆς Πρεβέζης, ὄντα οὐ μόνον νέον, ἀλλὰ καὶ ἄπειρον τῆς πολεμικῆς, ἔπεμψε μὲ ταχύτητα διὰ τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου χιλίους πεντακοσίους ἀξιούς Τουρκαλβανούς ὑπ' ὁδηγίαν ἐμπειροπολέμων ἀρχηγῶν· καὶ μετὰ παρέλευσιν ἡμερῶν ἑξ, μὲ τὸ νὰ ἦτο πλέον ἡ ἐκστρατεία τῆς Πρεβέζης ἀσύμφορος, ἐστράτευσαν πανστρατιᾷ διὰ τὰ Λέλοβα· τὸν δὲ Περόραιον κοινῇ γνώμῃ διέταξαν φρούραρχον εἰς τὴν Ῥινιάσσαν (*), διὰ

(*) Φρούριον μικρὸν ἐπὶ πινος λόφου πλησίον τῆς θαλάσσης, κτισμένον

νὰ ἔχωσιν ἐλευθέραν τὴν κοινωνίαν τῆς θαλάσσης. Φθάσαν-
τα λοιπὸν τὰ στρατεύματα εἰς τὰ Δέλοβια, ἐπολιορκήσαν
τὸν Σουλεμᾶν πασᾶν, ὁ ὅποῖος διὰ τῆς στενῆς πολιορκίας
καὶ ἀνδρείας προσβολῆς ἐβιάσθη μετὰ δώδεκα ἡμερῶν ἀν-
θίστασιν νὰ ζητήσῃ συνθήκην, τῆς ὁποίας καὶ ἡξιώθη, ἀφεί-
εις τοὺς νικητὰς ὅλας τὰς τροφάς, πολεμεφόδια, ζῶα φορ-
τηγὰ καὶ πᾶσαν ἀποσκευήν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ΄.

Πολιορκία καὶ κυρίενσις τῶν Βαρειάδων.

Κυριεύσαντες τὰ Δέλοβια, διευθύνθησαν διὰ τοὺς Βα-
ρειάδες. Ἐδῶ ἀπήντησαν ἰσχυροτέραν ἀντίστασιν ἀπ' ἐκεί-
νην τῶν Δελόβων· διότι καὶ οἱ στρατιῶται ἦσαν ἀνδρείο-
τεροι, καὶ οἱ ἀρχηγοὶ φιλοτιμότεροι· ἐποιοῦνδ' ἄλλο
στράτευμα Ἑλληνικὸν καὶ ἂν ἦτο δὲν ἤθελε στενοχωρήσει,
καὶ βλάψει τόσον τοὺς πολιορκημένους, καθὼς οἱ Σουλιῶται.
ἐπειδὴ τὴν ἡμέραν δὲν τοὺς ἐπολεμοῦσαν τόσον, ὅσον τὴν
νύκτα, καὶ μάλιστα σκοτεινὴν οὖσαν, ὅτε ἀφορητὶ καὶ
ἡσύχως ἐπλησίαζον κύκλωθεν τῆς τάφρου, ἢ τῶν ὀχυρωμά-
των· πάντοτε ὁμοίως ἀπέχοντες ὁ εἰς τοῦ ἄλλου βήματα δύο·
τόσον εἰς τὸ πλησίασμα, ὅσον (ἀνάγκης ἐπείγουσης) καὶ εἰς

παρά τῶν Ἐνετῶν, κείμενον μεταξὺ Πρεβέζης καὶ Πάργας καὶ ἀπέχον τοῦ
Σουλίου ὥρῳν ὀκτώ· πλησίον αὐτοῦ ἔκειτο ἡ τὸ πάλαι κατὰ τὸν Θεοκυδίδην
Ἐλατρεία.

τὸ ὀπισθοδρόμισμα, ὅλοι ἐκ συμφώνου καὶ μὲ τὸ αὐτὸν βῆμα ἐκινουῦντο, προσέχοντες ἀλλήλοις μήτις ἐξ αὐτῶν τραυματισθῇ, ἢ φονευθῇ, καὶ μείνη ἐξ ἀπροσεξίας εἰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν, διὰ τὸ ὅποιον κατηγορεῖται, καὶ ὑβρίζεται παρὰ τῶν ἄλλων συναγωνιστῶν, ἡ δὲ ὑβρις ἀπυδίδεται μᾶλλον εἰς τὸν τυχόντα ὁδηγόν, ὅχι ὥς μὴ προσέξαντα, ἀλλ' ὥς δειλιάσαντα· στήθος καὶ νῶτα δὲν παρατάττουσι ποτὲ, ἀλλὰ τὸ πλάγιον ἀριστερὸν μέρος, διὸ καὶ τὸ βᾶδισμά των γίνεται καρκινικόν· τὸ κοντὸν φόρεμά των καὶ τὸ ὑποκάμισον πρέπει νὰ ᾔηται ὅσον δυνατόν ῥυπαρώτατα, ὥστε νὰ μὴ διακρίνεται ἀπὸ τὸν ἐχθρὸν τὴν νύκτα.

α Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον καὶ μὲ τοιαῦτα στρατηγήματα ἐπολέμουν τοὺς πολιορκημένους, ὥστε δὲν ἐτολμοῦσαν τὴν νύκτα οὔτε φῶς ν' ἀνάψωσιν, οὔτε παράθυρον, ἢ μικρὰν ὀπὴν ἀνοικτὴν ν' ἀφήσωσιν, οὔτε νὰ συνομιλήσωσιν, οὔτε νὰ κοιμῶνται ἤσυχ'· ἐπειδὴ τοὺς ἐπυροβόλουν καὶ ἐφόνευον ἀπροσδοκῆτως. Ὅλα ταῦτα τὰ δεινὰ, μολονότι συνωδεύοντο καὶ μὲ τὴν πείναν, τὰ ὑπέφεραν ὁμῶς γενναίως οἱ Τουρκαλβανοὶ καὶ Μακεδόνες, (οἵτινες, ὡς προεῖρηται, διέβησαν ἀπὸ Μπογόριτζαν εἰς Βαρειάδες) ὄντες χίλιοι ἐξακόσιοι· Ὅσακις δὲ τοὺς ἐπρόβαλαν συνθήκας, συμφερούσας δι' αὐτοὺς, ἐκεῖνοι πάντοτε τὰς ἀπέβαλον ἀλαζωνικῶς, κατηγοροῦντές τους μάλιστα συνεχῶς, ὅτι νὰ μὴ καυχῶνται ὅτι ἐνίκησαν τὸν Σουλεμᾶν πασᾶν εἰς τὰ Δέλοβα, ὄντα Ἀνατολίτην (*), καὶ ὅχι Ρου-

(*) Ὅσοι Ὀθωμανοὶ καὶ Ἕλληνες γεννῶνται εἰς τὴν Ἑλλάδα, Ἡπειρον καὶ Μακεδονίαν, φοροῦν δὲ κατ' ἐξοχὴν ἀπ' ἐξω τὸ ὑποκάμισον, ἀποστρέφονται τοὺς Ἀσιανούς ὡς ἀνάνδρους, καὶ ἀσώτους, τοὺς προσκαλοῦν καὶ τινα ὑβριστικὰ ἐπιθέτα, λέγοντές τους Δουδούμιδες, Χαλδούπιδες, Κονιάδες καὶ τὰ παρόμοια.

μελιώτικον καὶ Μακεδονικὸν παληκάρι. Τοιαῦται φιλονεικίαι, προβλήματα καὶ ἀγῶνες ἐγίνοντο ἐξ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν δι' ἡμέρας εἰκοσιπέντε. Βλέποντες δὲ οἱ πολιορκηταὶ τὴν ἐπιμονὴν των, ἐπενόησαν νὰ τοὺς δοκιμάσωσι καὶ μὲ ἄλλην σκληροτέραν καὶ ἀηδεστέραν ποινὴν, ἥτις ἦν ἡ ῥηθησομένη· πλησίον τῆς εἰσόδου τοῦ ὀχυρώματος δύο βήματα σχεδὸν μακρὰν τῆς εἰσβολῆς ἔκειτο ἐν φρέαρ, ἀπὸ τοῦ ὁποῦ το νερὸν ἀντλοῦντες τὴν νύκτα, ἔπινον· ἀπεφάσισαν λοιπὸν νὰ μολύνωσι τὸ νερὸν, καὶ ἴσως τότε, πάσχοντες ἀπὸ τὴν δίψαν, κλίνωσιν εἰς συνθήκην. Ὅθεν διὰ νὰ τελεσφορήσῃ ἡ ἐφευρέσις των, κατ' εὐχὴν ἐν μιᾷ σκοτεινῇ, νυκτὶ ἐπλητίσσαν ἕως πεντακόσιοι εἰς τὸ ὀχύρωμα, καὶ ἤρχισαν νὰ πυροβολίζωσιν ἀδιακόπως, τὸ δὲ μέρος τῆς εἰσόδου ἄφησαν ἐλεύθερον, διὰ νὰ ἐλκύσωσιν ὅλην τὴν προσοχὴν των εἰς τοὺς πυροβολοῦντας, καὶ νὰ μὴ φωτοβολῇ ἐκεῖνο τὸ μέρος, εἰς τὸ ὁποῖον σταλέντες πέντε στρατιῶται ἀφοψητὶ, ἔρριψαν εἰς τὸ φρέαρ ἓνα τριήμερον Τουρκικὸν πτώμα καὶ δύο χοίρους διηρημένους εἰς τέσσαρα τεμάχια καὶ μὲ ὅλα τὰ ἐντόςθια, ἐξ αὐτῶν τῶν πέντε οἱ δύο ἐτραυματίσθησαν, ὁ μὲν κατὰ τὴν κεφαλὴν, ὁ δὲ κατὰ τὸν μηρὸν, ἀμφότεροι ὁμῶς ἔμειναν ἐκτὸς κινδύνου· τελειωθείσης δὲ ταύτης τῆς πράξεως ἔπαυσε μετὰ μίαν ὥραν καὶ ὁ πυροβολισμὸς, καὶ οὕτως ὀπισθοδρομήσαντες ἀνεπαύθησαν εἰς τὰς πρώτας θέσεις των.

Ὁ Μολυσμὸς τοῦ ὕδατος ἐσύγχυσε, καὶ κατεπίκρανε τὸ πρῶτ' αἰσθαντικώτατα τοὺς Τούρκους, ὥστε παραπονοῦμενοι ὕβριζαν τοὺς πολιορκητὰς ὡς ἀσεβεῖς καὶ ἀπίστους, καὶ πολὺ περισσότερον τοὺς συμμάχους Τουρκαλθανοὺς, λέγοντές τους, ὅτι τὰ παληκάρια τὰ τιμημένα δὲν καταδέχονται ποτὲ νὰ κάμνωσι τέτοια βρωμερὰ πράγματα, καὶ ὅτι ἡ-

σαν εὐχαριστημένοι καλῆτερον νὰ τοὺς φονεύσωσιν ὅλους, παρὰ νὰ τοὺς ἐγγίξωσιν εἰς τὸ δόγμα τῆς θρησκείας των (*). τοὺς ἀπεκρίθησαν δὲ οἱ πολιορκηταί, ὅτι οἱ πολεμικοὶ νόμοι συγχωροῦν καὶ ἄλλα χειρότερα, τὰ ὅποια θέλουσι τὰ δοκιμάσει, ἂν δὲν ἀποφασίσουν ν' ἀναχωρήσωσι γρήγορα· ἐκεῖνοι ὅμως δὲν ἀνταπεκρίθησαν ἄλλο, παρὰ ἐζήτησαν περακκαλεσιτικῶς νερόν καθαρὸν καὶ τριῶν ὥρων προθεσμίαν, διὰ νὰ συσκεφθῶσι περὶ τοῦ πρακτέου· τοῖς ἐδόθη καὶ νερόν δι' ὅλην τὴν ἡμέραν καὶ προθεσμία καὶ κρέατα, ἐπειδὴ εἶχαν φάγη ὅλα των τὰ φορτηγὰ ζῶα. Μετὰ δὲ τὴν προθεσμίαν ἐπεμψαν τρεῖς νὰ πραγματοποιήσωσι τὴν εἰρήνην, ἡ ὁποία συνίστατο εἰς τὸ νὰ λάβωσιν ὅλα των τὰ κινητὰ πράγματα, καὶ νὰ τοῖς δοθῶσι καὶ ζῶα διὰ νὰ τὰ μετακομίσωσιν εἰς Ἰωάννινα· ἀλλ' οἱ πολιορκηταὶ ἀπεκρίθησαν, ὅτι ἐκτὸς τῶν ἰδίων των ὅπλων, ἄλλο τί εἶδος δὲν τοῖς συγχωρεῖται νὰ μετατοπίσωσιν, οὔτε τὰ ὅπλα τῶν ἕως τότε φονευθέντων καὶ πληγωθέντων συντροφῶν των, (ἦσαν γὰρ ἑκατὸν ἐπτὰ σκοτωμένοι καὶ διακόσιοι σχεδὸν πληγωμένοι, ἐκ δὲ τῶν πολιορκητῶν τεσσαράκοντα δύο καὶ ἐξήκοντα πέντε πληγωμένοι). ὅσον δὲ διὰ τοὺς ἀσθενεῖς καὶ πληγωμένους θέλει τοὺς διορισθῶσι ζῶα φορτηγὰ καὶ ἄνθρωποι διὰ νὰ τοὺς μετακομίσωσιν εἰς Ἄρταν· διὰ τὴν ἀσφάλειαν ὅμως τῆς ἐπανακάμψεως τῶν ἀνθρώπων καὶ ζώων, πρέπει νὰ κρατήσωσι δέκα ὁμήρους ἐξ αὐτῶν ἀπὸ τοὺς σημαντικοὺς ἀξιομαχικοὺς των. Ἐπιστρέψαντες λοιπὸν

(*) Εἶναι πασίδηλον, ὅτι τὸ χεῖρινον κρέας δὲν συγχωρεῖται εἰς τοὺς Ὀθωμανοὺς διὰ νὰ τὸ τρώγωσιν· ἀλλ' ἂν κατ' ἐπιφάνειαν τὸ ἀηδιάζουσι, κρυφίως ὅμως καὶ κατὰ προσποίησιν πολλοὶ ἐξ αὐτῶν τὸ τρώγωσιν ὀρεκτικώτατα.

οἱ ἀπεισταλμένοι, ἐγνωστοποίησαν τὴν ἀπόφασιν τῶν πολιορκητῶν, τὴν ὁποίαν, στενοχωρημένοι ὄντες ἀπὸ τὴν ἔλλειψιν τοῦ νεροῦ καὶ τροφῆς, ἐδέχθησαν. Τὴν δὲ ἐπιούσαν, ἐξεληθόντες τῶν ὀχυρωμάτων, διευθύνθησαν διὰ τὴν Ἄρταν· οἱ δὲ Σουλιῶται μετὰ τῶν συμμάχων Τουρκαλβανῶν καταδαφίσαντες ἐκ θεμελίων τὰ ἐκείνων ὀχυρώματα καὶ προμαχῶνας, ἐκστράτευσαν μετὰ δύο ἡμέρας διὰ τὸ Τόσκεσι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η΄.

*Πολιορκία καὶ Ἀλωσις τοῦ Τόσκεσι, καὶ μάχη
τῶν πέντε Πηγαδίων.*

Στρατοπεδεύσαντες εἰς τὸ Τόσκεσι, πρὶν δώσωσιν ὅμως αἰτίαν πολέμου, οὔτε στενῆς πολιορκίας, ἐπεμψαν δύο ἀξιωματικούς νὰ τοὺς παραστήσωσι τὰ σκληρὰ καὶ ἀνιάτα δεινὰ τῶν πολέμων, καὶ ὅτι οἱ φρόνιμοι ἄνθρωποι, καὶ μάλιστα οἱ ἀρχηγοὶ, πρέπει νὰ τὰ προλαμβάνωσι, διὰ νὰ μὴ χύνεται τὸ ἀνθρώπινον αἷμα χωρὶς νόμιμον αἰτίαν καὶ διὰ τὰ πάθη καὶ τὰς ὀρέξεις τῶν μεγάλων ἀνθρώπων· ἀλλ' ἅς συλλογισθῶσιν ὅτι αὐτοὶ (*) δὲν εἶναι μόνου γείτονές των, ἀλλὰ καὶ φίλοι προπατορικοὶ, καὶ ἂν κάποτε ἐπολέμουν μεταξύ των,

(*) Αὐτὴν τὴν πρεσβείαν τὴν ἐπεμψαν μόνοι οἱ Σουλιῶται· ἐπειδὴ ἡ εἰς τὸ Τόσκεσι φρουρά καὶ οἱ ἀρχηγοὶ αὐτῆς ἦσαν Τσάμηδες (θεσπρωτοί), οἵτινες κατεικοῦσι πλησίον, καὶ κατὰ τὸ δυτικοθόρειον μέρος τοῦ Σουλίου.

τοῦτο δὲν ἦτον παράδοξον, τὰ ἴδια συμφέροντα ἀμφοτέρων τῶν μερῶν τοὺς ὠδηγοῦσαν οὕτω· τώρα ὁμως ἡ διαφορὰ εἶναι πολὺ μεγάλη· διότι οἱ Σουλιῶται ζητοῦσι τὴν πατρίδα, τῶν καὶ τὰ δικαίωματά της· καὶ τούτου ἕνεκα αὐτοί, ὡς φίλοι καὶ καλοὶ γείτονες, ὅχι μόνον δὲν πρέπει νὰ τοὺς ἐμποδίσωσιν, ἀλλὰ καὶ νὰ τοὺς βοηθήσουν, ἢ τοῦλάχιστον ν' ἀδιαφορήσωσιν· οἱ Τζάμηδες ἀπεκρίθησαν, ὅτι ἀληθευὰ γείτονες καὶ φίλοι τῶν παλαιῶν εἶναι, καὶ οὔτε τοὺς φθονοῦσι διὰ τὴν ἀπόλυσιν τῆς πατρίδος τῶν καὶ δικαίωμά των, ἀλλ' ἀποσφύονται τὸν τρόπον καὶ τὰ μέσα, τὰ ὁποῖα ἐμεταχειρίσθησαν καὶ ὁλονένα μεταχειρίζονται διὰ νὰ ἀπολαύσωσι τὴν πατρίδα των· αὐτὸ τὸ νόμιμον καλὸν ἔπρεπε νὰ τὸ ζητήσωσι καὶ λάβωσιν ἀπὸ τὸν κραταιώτατον, καὶ ἐλεημονητικώτατον βασιλέα τους, καὶ ὅχι ἀπὸ τὸν ἀδικώτατον καὶ παρανομώτατον Ἀλῆ πασᾶν, τὸν ὁποῖον τὸ ἴδιον Δεβλέτι ἀπεφάσισε νὰ ἐξαλείψῃ ἀπὸ τὸ πρόσωπον τῆς γῆς, διὰ νὰ ἐλευθερώσῃ καὶ Τούρκους καὶ Ῥωμαίους· ὅτι ἂν καὶ ὁ ἴδιος Ἀλῆ πασᾶς (τὸ ὁποῖον δὲν πιστεύομεν) ἀποφύγῃ τὴν δικαίαν ὀργὴν τοῦ βασιλέως του, αὐτοὶ ὁμως τὴν ἰδικὴν του δὲν θὰ τὴν ἀποφύγουν ἔπειτα, ἐπειδὴ ὁ παλαιὸς καὶ ἅπιστος ἐχθρὸς ποτὲ νέος καὶ πιστὸς φίλος δὲν γίνεται, καὶ ὅταν ἐκεῖνος χαθῇ, οἱ Σουλιῶται θὰ μείνουν πάλιν εἰς τὴν βασιλικὴν ὀργὴν, μὲ τὸ νὰ ἐχρημάτισαν φίλοι καὶ σύμμαχοί του, καὶ δὲν ἠκολούθησαν, ὡς καὶ οἱ λοιποὶ Τούρκοι καὶ Ῥωμαῖοι, τὸ κατ' ἐκείνου ἐκδοθὲν βασιλικὸν διάταγμα.

Τοιαύτην ἀπόκρισιν ἔπεμψεν οἱ Τζάμηδες πρὸς τοὺς Σουλιώτας μὲ τὴν ῥηθείσαν πρεσβείαν των· ὁ κύριος ὁμως σκοπὸς των ἀπέβλεπεν εἰς τὸ νὰ χρονοτριβήσουν ὀλίγας ἡμέρας μὲ τοιαύτας προβληματικὰς συνδιαλέξεις, ἕως οὗ φθάσῃ ἀπὸ

τὰ Ἰωάννινα νέα βοήθεια ἐκ τριῶν χιλιάδων Τουρκαλβανῶν καὶ Μακεδόνων, καὶ τότε ἀπροσδοκῆτως νὰ τοὺς κτυπήσωσι καὶ ἀπὸ τὰ δύο μέρη, καὶ μάλιστα διότι ἦσαν ἀκόμη χωρὶς προμαχῶνας. Ἐνῷ δὲ ἐσυσκέπτοντο οἱ Σουλιῶται τὴν πρὸς τοὺς Τσάμηδες ἀνταπόκρισιν, Ἕλληνας τις κατ' ἐκείνην τὴν ὥραν ἔφθασεν ἀπὸ τὰ Ἰωάννινα δρομαίως, καὶ ἀμέσως διὰ τῶν νευμάτων προσκαλέσας τὸν Γεώργιον Δράκον καὶ Λάμπρον Ζάρμπαν κατ' ἰδίαν, ἐκφράσθη πρὸς αὐτοὺς τὰ ἑξῆς. « Γεν-
 » ναιότατοι Καπετάνοι! ἔρχομαι ἐπίτηδες ἀπὸ τὰ Ἰωάννινα
 » διὰ νὰ σᾶς γνωστοποιήσω, ὅτι τὴν ἀκόλουθον νύκτα ἀφεύ-
 » κτως πέμπεται ἀπὸ τὸ γενικὸν στρατόπεδον εἰς πασὰς
 » Μουσταφᾶς λεγόμενος μὲ τρεῖς χιλιάδες ἐκλεκτὸν στρά-
 » τευμα καὶ πεντακοσίους ἵππεῖς εἰς βοήθειαν τῶν πολιορ-
 » κουμένων, καὶ μὲ σχέδιον τοιοῦτον, νὰ σᾶς κτυπήσωσι
 » τὴν νύκτα· τὸ χρέος μου, ἀδελφοί, τὸ ἔκαμα ὡς δημογενῆς,
 » σᾶς παρακαλῶ ὅμως νὰ μὴ φανερώσετε εἰς καὶένα τὸ
 » ὄνομά μου· ἔχετε ὑγείαν, καὶ ὁ θεὸς νὰ σᾶς δείξῃ ἀσπρο-
 » προσώπους ».

Ἀναχωρήσαντος ἐκείθεν τοῦ ἀνθρώπου, ἐπανῆλθον οἱ ῥη-
 θέντες εἰς τὴν σύναξιν τῶν συνοπλαρχηγῶν καὶ συμμάχων,
 πρὸς τοὺς ὁποίους ἐκένωσαν τὰ ὅσα ἤκουσαν· καὶ μετὰ μικρὰν
 σκέψιν ἐνεκρίθη παρὰ τῶν Σουλιωτῶν καὶ συμμάχων νὰ
 λάβῃ ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ ὁ Ἄγο Μουχουρδάρης πεντακο-
 σίους Τουρκαλβανούς, καὶ διακοσίους Σουλιώτας ὁ Γεώργιος
 Δράκος, καὶ μ' αὐτὴν τὴν δύναμιν νὰ ὑπάγωσιν, ὅσον τάχος,
 νὰ προκαταλάβωσι τὴν νύκτα τὰ πέντε Πηγάδια, πρὶν οἱ ἐχ-
 θροὶ νὰ διαβῶσιν, διότι εἰς ἐκεῖνο τὸ στενὸν ἐδύναντο νὰ μα-
 ταιώσωσι τὰ σχέδια τοῦ ἐχθροῦ, καὶ ὅχι εἰς ἄλλην θέσιν, μὲ
 τὸ νὰ εἶχεν ἱκανὸν ἵππικόν ὁ ἐχθρὸς, καὶ οὕτως ἐξετέλεσαν μὲ

προθυμίαν καὶ δραστηριότητα οἱ ῥηθέντες ἀρχηγοὶ τὸ ἐγκριθέν
σχέδιον, καὶ τύχη ἀγαθὴ προκατέλαβαν τὰ πέντε Πηγάδια
διὰ τὴν ἀμέλειαν τῶν ἐχθρῶν· διότι πρὸ μιᾶς ἡμέρας εἶχε
σταλῇ διαταγὴ ἀπὸ τὸν ἀρχιστράτηγον τῶν Ἰωαννίνων καὶ
πληρεξέυσιον ὅλης τῆς Ἑλλάδος Βεζήρ Χουρσίτ Ἀχμέτ πασᾶν
(*) πρὸς τὸν εἰς Ἄρταν Σουλεμᾶν πασᾶν, διὰ νὰ ἐξαποστεί-
λῃ ὀκτακόσιους στρατιώτας ὑπ' ὀδηγίαν ἐνὸς ἐμπειροπολέ-
μου ἀρχηγοῦ καὶ προκαταλάβῃ τὸ στενὸν τῶν Πηγαδίων
ἑωσοῦ διαβῶσι τὰ βασιλικά στρατεύματα χωρὶς κίνδυνον·
διαβάντων δὲ, νὰ ἐνωθῶσι καὶ αὐτοὶ καὶ συστρατεύσωσι
κατὰ τῶν Σουλιωτῶν. Κατὰ τὴν τρίτην ὥραν τῆς νυκτὸς
ἔφθασαν οἱ ὀκτακόσιοι πλησίον τοῦ στενοῦ· ἀλλ' ἢ διὰ τὸν
κόπον τῆς ὁδοιπορίας, ἢ ἀδιαφορίαν, ἢ φόβον, μήπως οἱ
Σουλιῶται προκατέλαβαν τὸ στενὸν, καὶ πέσωσιν εἰς κίνδυ-
νον, ἐνέκριναν νὰ στρατοπεδεύσωσιν ἐνὸς μιλλίου μακρὰν τοῦ
στενοῦ, καὶ τὴν αὐγὴν νὰ ἐμβῶσιν καὶ τὸ κρατήσωσιν ἑωσοῦ
διαβῶσι τὰ ἐξ Ἰωαννίνων στρατεύματα. Κατὰ τὴν ἐβδόμην
ὥραν τῆς νυκτὸς ἔφθασαν καὶ οἱ Σουλιῶται μετὰ τῶν συμ-
μάχων, καὶ προέπεμψαν πέντε στρατιώτας νὰ ἐξιχνιάσωσι τὸ
στενὸν, ὑποπτευόμενοι τινὰ ἔνεδραν τῶν ὑπεναντίων. Ὡς οὖν
εἶδον αὐτὸ ἐλεύθερον, εἰσῆλθον πεντακόσιοι ὑπ' ὀδηγίαν τοῦ
Γεωργίου Δράκου, δισκοίοι δὲ ἔμειναν ἀντικρὺ εἰς τὸ πλά-
γιον μετὰ τὸν Ἅγιο Μουχουρδάρην, ὥστε, χρεῖας τυχοῦσης, νὰ

(*) Πρὸ ἡμερῶν εἶχε διορισθῇ ἀπὸ τὸν Σουλτάνον αὐτὸς ὁ ἀρχιστράτη-
γος, τὸν δὲ προκατοχόντου Ἰσμαὴλ πασᾶν ἐξώρισε, καὶ ἐπομένως τὸν ἐφό-
νευσεν· ὁ δὲ διάδοχος ἦμος ἦν ἀσυγκρίτως ἀξιότερος τοῦ προκατόχου· τοῦ· διότι
εἰς ὅλας τὰς περιστάσεις εἰδείχθη γενναῖος, πολύτροπος, ἐπίμωvus, δραστή-
ριος καὶ ἐκδικητικὸς, ὥστε καὶ ὁ ἴδιος Ἀλῆ πασᾶς δὲν ἐυστάλῃ νὰ τὸν
κηρύξῃ ἀξιότερόν του.

δώσῃ τὴν αὐγὴν βοήθειαν, ἐξ ὧν οἱ ἑκατὸν πεντήκοντα ἦσαν Τουρκαλβανοὶ, οἱ δὲ λοιποὶ, Σουλιῶται.

Μόλις ὁ ἥλιος εἶχεν ἐξαπλώσει τὰς ἀκτῖνας του εἰς τὰς κορυφὰς τῶν βουνῶν, καὶ οἱ ὀκταχύσιοι ἐξυπνήσαντες διευθύνοντο εἰς τὸ στενὸν χωρὶς τινα προφύλαξιν, νομίζοντες το εὐλεύθερον. Ὁ Δράκος ἰδὼν αὐτοὺς μακρόθεν, διέταξε νὰ τοὺς ἀφήσουν νὰ εἰσέλθωσιν, ὅσον τὸ δυνατόν πλησίον, ὥστε νὰ δοκιμάσωσιν αἰσθαντικοτέραν τὴν ζημίαν· τοὺς εἶδεν ἀπὸ τὸ πλάγιον καὶ ὁ Μουχουρδάρης, καὶ ἠτοιμάζετο νὰ τοὺς κτυπήσῃ ἀπὸ τὰ ὀπισθεν, ἀλλ' ἐκαιροφυλάχθη νὰ ἰδῇ πρῶτον τὴν συμπλοκὴν, καὶ τότε ἐξαίφνης νὰ ὀρμήσῃ καὶ αὐτὸς· Μόλις εἰσῆλθεν εἰς τὰ μέσα τοῦ στενοῦ ἢ ἐμπροσθοφυλακῇ, διὰ νὰ καταλάβῃ τὰς ἀναγκαίας θέσεις, καὶ ἀπροσδοκῆτως εὗρεν ἄλλους εἰς αὐτάς, οἱ ὅποιοι ἄρχισαν ἐκ συμφώνου νὰ τοὺς φονεύσωσιν· ἐκεῖνοι ὀπισθοδρομοῦντες μετὰ τρόπον, ἐφώναζον, Σουλιῶται, Σουλιῶται· ὁ δὲ Μουχουρδάρης παρευθὺς ὥρμησεν ἀπὸ τὰ ὀπισθεν κατ' αὐτῶν· μολονότι τὸ πρῶτον καὶ ἐξῆκτον κτύπημα τοὺς ἐτρόμαξε πολὺ, ἢ ἐκ τῶν ὀπισθεν ὁμῶς δύναμις τοὺς ἔφερεν εἰς ἀταξίαν, καὶ ἀπελπησίην. τοὺς διαίρεσεν εἰς διάφορα, καὶ μικρὰ σώματα, τὰ ὅποια ἐβίασε νὰ καταφεύγωσιν εἰς κινδυνώδεις θέσεις, χωρὶς νὰ ἔχωσιν ἐλπίδα σωτηρίας· ἐσυλλήφθησαν ἐξ αὐτῶν ζῶντες ἑννενήκοντα πέντε, τοὺς ὁποίους οἱ σύμμαχοι Τουρκαλβανοὶ ἀπεφάσισαν νὰ θανατώσωσιν· οἱ δὲ Σουλιῶται οὐ μόνον τὴν ζωὴν των ἔσωσαν, ἀλλὰ καὶ ἐνόπλους ἅπαντας εἰς Ἄρταν ἐξαπέστειλαν. Ἀπέθανον ἐκ μὲν τῶν βασιλικῶν ἑκατὸν εἰκοσιτρεῖς, ἐκτὸς τῶν πληγωμένων, ἀπὸ δὲ τῶν συμμάχων Τουρκαλβανῶν τρεῖς, καὶ πέντε ἀκινδύνως πληγωμένοι· οἱ δὲ ἀποφυγόντες τὸν κίνδυνον ἐπέστρεψαν ἔντρομοι εἰς Ἄρταν,

ἀφῆσαντες τὰς κάπας των, τροφάς, πολεμεφόδια καὶ ἱκανὰ φορτηγὰ ζῶα. Διήρκεσεν ὁ πόλεμος οὗτος σχεδὸν ὥρας δύο. Μετὰ ταῦτα ὁ μὲν Μουχουρδάκης κατέλαβεν ἀμέσως τὰς πρώτας θέσεις, ὁ δὲ Δράκος προσμένων τὴν ἐξ Ἰωαννίνων πολλὴν δύναμιν, ὠχύρωσέν ἐκ νέου τὸ στενὸν ἀσφαλέστερα. Περὶ δὲ τὴν ὀγδόην ὥραν τῆς ἡμέρας, ἐνῷ ἅπαντες σχεδὸν οἱ στρατιῶται ἐκοιμῶντο ὑπὸ τὰς σκιὰς τῶν δένδρων, ἐπαρουσιάσθη πρὸς τὸν ἀρχηγὸν εἰς ἐκ τῶν δύο σκοπῶν (*), καὶ τῷ εἶπε ταῦτα. » Γενναιώτατε Ἀρχηγέ! οἱ Τοῦρκοι δλογένα » μᾶς πλησιάζουν· καὶ ἡμεῖς (ἀπεκρίθη ὁ ἀρχηγός) ἀνυ- » πομόνως τοὺς προσμένομεν. » Ἐγνωστοποίησε τὴν εἰδήσιν ταύτην εἰς ὅλους, ἔπεμψεν εἰς τὰς ἀδυνατάτους τοποθεσίας τοὺς ἀξιοτέρους ἀξιωματικούς, τοὺς ταρήγγειλε νὰ προσέχουν διὰ νὰ μὴ τοὺς ἰδοῦν οἱ ἐχθροὶ ὅταν ἐμβαίνωσι· καὶ ἐν ᾧ ἀρχίσῃ ὁ πυροβολισμὸς νὰ φανῶσι γενναῖοι, καὶ ἀπτώητοι, καὶ τότε ἡ νίκη μέλλει νὰ ᾔῃαι ἰδική των, καὶ λάφυρα πολ- λὰ θὰ ἐπάρουν· ἐντοσούτῳ ἔφθασε τὸ ἱππικὸν ἐντὸς τοῦ εἰ- νοῦ, οἷου καὶ ἐξεπέζευσε προσμένον καὶ τοῦ πεζοῦ τὴν ἄφι- ξιν· ὡς δὲ παρεγένετο, ἐπρόσταξεν ὁ πασᾶς νὰ προοδεύσῃ τὸ ἱππικὸν, καὶ ἐπομένως τὸ πεζόν, ὅπισθεν δὲ, αἱ τροφαί, τὰ πολεμεφόδια καὶ φορτηγὰ ζῶα μετὰ τῶν ὑπηρετῶν· ἀποροῦσεν ὡς τόσον ὁ πασᾶς, πῶς ἀπὸ τὸ στενὸν δὲν ἐξῆλ- θον εἰς προὔπαντήσιν του οἱ πρὸ μικροῦ νικηθέντες συναγω- νισταὶ του· ἀλλ' ἡ ἀπορία του διελύθη παρευθὺς, ἐπειδὴ τὸ ἱππικὸν του εἰσελθὼν εἰς τὸ στενὸν ἐκτυπήθη τόσον ἀνδρείως ἀπὸ τοὺς λόχους, ὥστε ὅσοι ἀπέφυγον τὸν θάνατον ἐτράπη-

(*) Σκοπός· χυδαῖστὶ καραούλι.

σαν εἰς ἄτακτον φυγὴν. Ὁ πασᾶς ἡσθάνθη κατάκαρδα αὐ-
τὸ τὸ ἀπροσδόκητον συμβεβηκὸς, καὶ μετὰ ὀλίγης ὥρας
σκέψιν, ἀπεφάσισε νὰ διαβῇ τὸ στενὸν μὲ τὸ σπαθὶ εἰς τὰς
χεῖρας, καὶ ὅχι ποτὲ νὰ ἐπιστρέψῃ· ἔπεμψεν ἐν πρώτοις χι-
λίους στρατιώτας ἀπὸ τὸ ἐπάνω μέρος κατὰ τὸ ἀνατολικο-
βόρειον, διὰ νὰ τοὺς κτυπήσῃ ἀπὸ τὰ ὀπισθεν, καὶ ἐνταυ-
τῷ νὰ δομήσῃ καὶ αὐτὸς μὲ τὸ ἐπίλοιπον πεζικὸν εἰς τὸ
στενὸν, διὰ νὰ τοὺς ἐξώσῃ ἐκεῖθεν μὲ πολλὴν ζημίαν. Ὁ
Μουχουρδάρης, ἰδὼν ἀπαντικρὺ τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ εἰς-
χωροῦσαν κατὰ τὰ νῶτα τοῦ ἀρχηγοῦ Δράκου, ἀμέσως ὤρ-
μησε καὶ αὐτὸς κατ' ἐκείνων μὲ τοὺς διακοσίους πεντήκον-
τα, ἐξ ὧν διέταξε τοὺς πλέον ὠκύποδας ν' ἀνέβωσι κρυφίως
διὰ τινων κοιλάδων καὶ δασῶν ὑπεράνω τῶν ἐχθρῶν, ὅπου
διετάχθησαν νὰ κρυφθῶσι, καὶ παρατηρῶσιν ἐνταυτῷ, ἕως-
οὔ ὁ πόλεμος ἀρχίσῃ νὰ συγκροτῇται πεισματώδης, καὶ
τότε νὰ ὀρμήσουν καὶ αὐτοί, καὶ νὰ κτυπήσουν τὰ ὀπισθεν
τῶν ἐχθρῶν μὲ τὴν συνειθισμένην των ἀνδρείαν· αὐτὸς δὲ μὲ
τοὺς ἑκατὸν πεντήκοντα ἡσφάλισε τὰ κινδυνεύοντα νῶτα τῶν
συναγωνιστῶν του, πρὶν ὁ ἐχθρὸς (διὰ τὸ δύσβατον τοῦ τό-
που) πλησιάσῃ. Ἐφθασε τέλος πάντων καὶ ὁ ἐχθρὸς, καὶ μὲ
ἀνδρείαν πολλὴν ἠγωνίσθη νὰ διώξῃ ἐκεῖθεν τοὺς ἑκατὸν πεν-
τήκοντα· ἀλλ' οὗτοι ἀντέστησαν μεγαλοψύχως, χωρὶς νὰ
μετατοπίσῃ τις ἐξ αὐτῶν ἀπὸ τὴν θέσιν του, καὶ μὲ τὸν αὐτὸν
θυμὸν ὤρμησε καὶ ὁ πασᾶς εἰς τὸ στενὸν, ἀλλ' ἀπῆντησε
τὴν ἰδίαν ἀνθίστασιν· καὶ ὅσάκις ἐβίαζε τὸ σφάτευμα νὰ προ-
χωρῇ, τύσῃ πλειοτέραν φθορὰν ἐδοκίμαζεν· ἐνῷ δὲ ἐγίνετο
αὕτη ἡ συμπλοκὴ ἐξ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν, ἐφάνησαν κατα-
βαίνοντες καὶ οἱ πεντήκοντα ἀπὸ τὸ ὑψηλότερον μέρος, ἀλλ' ἡ
γενναία αὐτοῦ ὁρμὴ ἔφερε σχεδὸν τὰ νικητήρια, διότι ὁ Μου-

χουρδάρης με τοὺς ἑκατὸν πεντήκοντα ἐκινδύνευε νὰ χαθῇ, οὐ μόνον ἀπὸ τὴν ἐπταπλάσιον δυνάμιν τοῦ ἐχθροῦ, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν ἀδύνατον τοποθεσίαν. Ὁ Δράκος δὲν εἰμπόρει νὰ ἐλαττώσῃ τὴν δυνάμιν του διὰ νὰ τὸν βοηθήσῃ· ἐπειδὴ μόνον τριακοσίους εἶχεν εἰς τὴν μάχην, οἱ ἄλλοι διακόσιοι ἐφύλαττον τὴν ἄλλην εἴσοδον τοῦ γενοῦ (*). τότε ὁ πασᾶς ἐφώρμησεν ὡς μανιώδης κατὰ τοῦ Δράκου, ὥστε, ἂν δὲν ἐμποδίζετο ἀπὸ τὰ ἀλλεπάλληλα πτώματα τῶν ἵππων καὶ ἀνθρώπων, ἔμελλε νὰ στήσῃ τῆς νίκης τὸ τρόπαιον· ἐντοσούτῳ οἱ πεντήκοντα προχωρήσαντες εἰς τὰ νῦτα τῶν ἐχθρῶν τοὺς ἐβλαπταν καιρίως· ὁ δὲ ἀρχηγὸς Ἑλμάζμπεης ὀνομαζόμενος μ' ἐν σῶμα ἱκανὸν ἀνθίστατο γενναίως εἰς τὴν ὁρμὴν τῶν πεντήκοντα, ἀλλὰ κακῇ τύχῃ ἐτρώθη καιρίως κατὰ τὴν κεφαλὴν παρὰ τινος Σουλιώτου Λάμπρου Καραπάνου καλουμένου. Ὁ θάνατος τούτου τοῦ γενναίου ἀρχηγοῦ οὐ μόνον τοὺς ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν του ἐδειλίασε καὶ ἔτρεψεν ἐπομένως εἰς φυγὴν, ἀλλὰ καὶ τὸν ἴδιον πασᾶν νὰ ὑπισβοδρμήσῃ ἐβίασε, φοβούμενον μὴ κτυπηθῇ ἀπὸ τὰ ὀπισθέν. Ὅθεν ἡ πλάστιγξ τῆς νίκης ἔκλινε πρὸς τοὺς Σουλιώτας καὶ συμμάχους Τουρκαλβανούς, οἵτινες, ἐμψυχωθέντες ἀπὸ τὸ παράδειγμα τῶν πεντήκοντα συντρόφων, ἐφώρμησαν καὶ αὐτοί· καὶ ἐξώσαντες τοὺς λοιποὺς Τούρκους ἀπὸ τὰς θέσεις των, τοὺς ἐδίωξαν μακρὰν τοῦ στενοῦ, συλλαβόντες καὶ εἰκοσιδύο ζῶντας· καὶ οὕτως ἐπιστρέψαντες νικηφόροι ἐλαφύραγώγησαν τοὺς σκοτωμένους, οἵτινες ἦσαν τριακόσιοι δεκατέσσαρες ἐκτὸς τῶν πληγωθέντων, ἐκ δὲ τῶν Σουλιωτῶν

(*) Φοβούμενοι μήτοι ὁ πασᾶς τῆς Ἄρτας πέμψῃ νέαν δυνάμιν διὰ νὰ ἀποπλύνῃ τὴν πρώτην καταισχύνην.

τρεις καὶ ἑπτὰ πληγωμένοι, καὶ ἐκ τῶν συμμάχων δώδεκα καὶ ἑννέα πληγωμένοι. Ὁ πασῶς λοιπὸν δὲν ἐνέκρινε νὰ στρατοπεδεύσῃ ἐκείνην τὴν νύκτα πλησίον τοῦ στενοῦ, φοβούμενος κἀνένα νυκτερινὸν στρατήγημα τῶν Σουλιωτῶν. ἄλλ' ἀπεμακρύνθη πανστρατιᾷ ὑπὲρ τὰς δύο ὥρας κατὰ τὴν ὁδὸν τῶν Ἰωαννίνων· οἱ δὲ Σουλιῶται κατέλαβαν τὰς ἰδίας θέσεις, καὶ τὴν ἐπιούσαν ἔθαψαν τοὺς φονευθέντας συναγωνιστάς των· τὰ δὲ πτώματα τῶν ἐχθρῶν καὶ ἵππων αὐτῶν ἔρριψαν εἰς μίαν κοιλάδα σωρηδόν, ἐπιθέντες χῶμα καὶ πέτρας δι' ἀποφυγὴν τῆς ἀποφοράς. Γέγονεν ἡ μάχη αὕτη κατὰ τὸ 1821. τῇ 27 Ἰουλίου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'.

Μάχη τοῦ Τόσκεσι.

Οἱ μείναντες λοιπὸν εἰς τὴν πολιορκίαν τοῦ Τόσκεσι, δηλαδὴ Ζηγούρης Τσαβέλλας, Τούσιας Ζέρβας, Γιώτης Δαγκλῆς, Νάσης Κουτζονίκας καὶ ὁ σύμμαχος αὐτῶν Ταχίρ Ἀμπάζης ἀνταπεκρίθησαν τὴν τρίτην ἡμέραν εἰς τοὺς πολιορκουμένους Τσάμηδες μὲ δευτέραν πρεσβείαν ὡς ἐφεξῆς·

« Μὴ μὰς κατηγορεῖτε φίλοι καὶ γείτονες Τσάμηδες, ἐπειδὴ
 » ἐλάβομεν τὴν πατρίδα μας ἀπὸ τὸν Ἀλῆ πασᾶν, καὶ ὅχι
 » ἀπὸ τὸν Σουλτάνον· ἡμεῖς, καθὼς καλῶς τὸ ἤξεύρετε, ὑπε-
 » τάχθημεν καὶ ἐκτελούσαμεν τὰς βασιλικὰς προσταγὰς μὲ
 » ὅλην τὴν ἐμπιστοσύνην καὶ προθυμίαν· ἀλλ' ὁ ἰδιόκός σας
 » φθόνος καὶ μνηστικκία ὑπερίσχυσαν τόσον εἰς τὴν ψυχὴν

» τοῦ πρώην ἀρχιστρατήγου Ἰσμαὴλ πασᾶ, ὥστε οὐ μόνον
 » πατρίδα, κατὰ τὴν βασιλικὴν προσταγὴν, δὲν μᾶς ἔδωκεν,
 » ἀλλὰ καὶ τὴν ζωὴν μας αὐτὴν ἀπανθρώπως ἀπεφάσισε
 » ν' ἀσηκώσῃ· ἀπατάσθε λέγοντές μας, ὅτι θέλομεν ἐπισύρει
 » τὴν βασιλικὴν ὀργὴν κατεπάνω μας· ὁ βασιλεὺς τοὺς πα-
 » ραβάτας τῶν προσταγῶν του ὀργίζεται, καὶ ὄχι τοὺς εὐ-
 » πειθεῖς καὶ φιλησυχούς· ὁ Ἰσμαὴλ πασᾶς ὡς παραβάτης
 » ἐτιμωρήθη· μένει ἀκόμη νὰ τιμωρηθῶσι καὶ οἱ συμβουλά-
 » τορές του· ἡμεῖς μολονότι ἐξ ἀνάγκης ἐλάβομεν τὴν πα-
 » τρίδα μας μὲ ἄλλα μέσα, πάλιν δὲν εἴμεθα ἐναντίοι τοῦ
 » βασιλέως· ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ οἱ παραβάται τῶν προσταγῶν
 » του ἀγωνίζονται ν' ἀρπάσωσι τὰ δίκαια τῆς πατρίδος, καὶ
 » νὰ μᾶς στερήσουν καὶ τὴν ἰδίαν ὑπαρξίν· διὰ τοῦτο βιάζόμεθα
 » καὶ τὸ φυσικὸν δίκαιον νὰ ὑπερασπίσωμεν, καὶ τοὺς παρα-
 » βάτας νὰ πολεμήσωμεν. Ὅθεν, ἂν ᾔσθε εὐπειθεῖς εἰς τὰς
 » βασιλικὰς προσταγὰς καὶ καλοὶ γείτονες, δὲν πρέπει νὰ
 » κρατῆτε δυναστικῶς τοὺς ὁποίους δὲν σᾶς ἀνήκουν τόπους,
 » ἀλλὰ νὰ ὑπάγετε εἰς τὰ ὀσπήτιά σας· τοῦναντίον δέ,
 » μὲ τὰ τριῶν ὥρων προθεσμίαν ἐτοιμασθῆτε διὰ πόλεμον,
 » ὅτι εἰς τοιαύτας περιστάσεις αἱ πολυλογίαι εἶναι ἀνωφελεῖς.
 Ἐδυσσαρεστήθησαν οἱ Τσάμηδες εἰς ταύτην τὴν ἀπόκρισιν
 τῶν Σουλιωτῶν· καὶ ἄλλο δὲν ἀνταπεκρίθησαν, παρ' ὅτι ὁ
 Σουλτάνος εἶναι Μωαμετάνος, καθὼς καὶ αὐτοὶ, οἱ δὲ Σουλι-
 ῶται Γκιαοῦριδες, καὶ ὡς τοιούτους γνωρίζουν καὶ τοὺς συμ-
 μάχους των· εἰς τόσον βαθμὸν ὀργῆς (ἔχοντες μάλιστα καὶ
 παλαιὰ πάθη) κατήντησαν οἱ Σουλιῶται καὶ σύμμαχοί των,
 ὥστε μὲ τὰ τὸ φαγεῖν ἐφώρμησαν μὲ ἀπόφασιν τοιαύτην,
 ἢ νὰ τοὺς βιάσουν νὰ φύγουν, ἢ νὰ τοὺς καύσουν μέσα εἰς
 τὰ ὀσπήτια· πρὶν δὲ ἀρχίσωσι τὸν πόλεμον, ἔπεμψαν πρὸς

αὐτοὺς τρεῖς Τούρκους ἀπὸ τούς εἰς τὰ πέντε Πηγάδια συλ-
ληφθέντας νὰ τοὺς βεβαιώσωσιν, ὅτι βοήθειαν κάμμιαν
νὰ μὴν ἐλπίσωσιν ἀπὸ τὰ Ἰωάννεια· οἱ δὲ μολονότι ἐπληρο-
φορήθησαν τὰ διατρέξαντα, δὲν ἔκλιναν ὅμως εἰς συμβι-
βασμόν. Οἱ δὲ πολιορκηταί, εἰσελθόντες ἀμέσως εἰς τὸ χω-
ρίον, μὲ πεισματώδη πόλεμον τοὺς ἔξωσαν ἀπὸ διαφόρους
ὀχυράς θέσεις, καὶ τοὺς ἐβίασαν νὰ ἀποκλεισθῶσιν εἰς τέσ-
σαρα σπήτια καὶ μίαν ἐκκλησίαν, ὄντα πλησίον τὸ ἓνα μὲ
τᾶλλον, καὶ ἔχοντα καὶ περιβόλους πετρίνους· καὶ ἀφοῦ τοὺς
ἔφεραν εἰς τοιαύτην κατάστασιν, ἐζήτησαν ἀνακωχὴν ὀπ-
λων· οἱ δὲ πολιορκηταί τοῖς ἀπεκρίθησαν, ὅτι ἂν πρὸ
τῶν μεσανύκτων ἀναχωρήσωσι, δέχονται τὴν ἀνακωχὴν,
μετὰ δὲ τὰ μεσάνυκτα οὐτ' ἀνακωχὴν, οὔτε κανένος εἶδους
συνθήκην δέχονται. Συσκεφθέντες λοιπὸν οἱ Τσάμηδες ἐνέ-
κριναν νὰ παραχωρίσωσι τὸ τρόπαιον τῆς νίκης εἰς τοὺς
Σουλιώτας καὶ συμμάχους τῶν· καὶ αὐτοὶ κατὰ τὴν τετάρ-
την ὥραν τῆς νυκτὸς ἀνεχώρησαν διὰ τὴν Παραμυθίαν,
ἀφήσαντες εἰς μὲν τοὺς νικητὰς ὅλα τὰ πολεμεφόδια, τρο-
φᾶς καὶ παντὸς γένους ζῶα, εἰς δὲ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς γῆς
ἐζήκοντα τέσσαρα συστρατιωτῶν πτώματα ἐκτὸς τῶν πλη-
γωμένων· ἀπὸ δὲ τῶν Σουλιωτῶν συμμάχων ἐτάφησαν ἐν-
δόξως ἑπτὰ, καὶ ἑνδεκα πληγωμένοι ἐστάλησαν εἰς τὸ Σού-
λιον, ὅπου ἦν τὸ Νοσοκομεῖον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι.

Μάχη τῶν Θερμοπυλῶν.

Ὁ ἀρχιστράτηγος τῶν Ἰωαννίνων Μεχμέτ Χουρσίτ πασᾶς,

μαθὼν, ὅτι οἱ εἰς Ἀθήνας, Θήβας, Λιβαδίαν, Σάλωνα καὶ Λοιδορίκιον αὐτόχθονες Ὀθωμανοὶ ἐδοκίμασαν μεγάλην φθορὰν ἀπὸ τοῦς ἐκεῖσε Ἕλληνας, ἔπεμψεν εἰς βοήθειάν των ὀκτὶ χιλιάδας στρατεύμα πεζικὸν καὶ ὀκτακοσίους ἵππεῖς ὑπὲρ ὀδηγίαν δύο πασάδων, Ἰμέρ πασᾶ Βρουῖνη καὶ Κιοσὲ Μεχμέτ πασᾶ. Οἱ δὲ ὀπλρχηγοὶ αὐτῶν τῶν Ἐπαρχιῶν, Μῆτρος Κοντογιάννης, Ἰωάννης Δουβουνιώτης, Πανουριάς καὶ ὁ Διάκος (*), ἀκούσαντες τὸν ἐρχομὸν των διὰ τῆς Θεσσαλίας ἀπεφάσισαν νὰ τοὺς ἀντισθῶσιν εἰς τὰς Θερμοπύλας, ὅπου, συνελθόντες ἕως τέσσαρες σχεδὸν χιλιάδες, ἐτοποθετήθησαν εἰς τὰς ἀναγκαίας θέσεις, καὶ ὁ μὲν Διάκος μὲ πεντακοσίους στρατιώτας κατέλαβε τὰς παρὰ τὴν ὁδὸν πέραν τοῦ Σπερχεῖοῦ ποταμοῦ κειμένας ὄχθας καὶ τὴν γέφυραν, καλουμένην σήμερον γεφύρι τῆς Ἀλαμάνας (**), διὰ τῆς ὁποίας ἐρχόμενος ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τὸ Ζητοῦνι, ἐμβαίνει εἰς τὰς Θερμοπύλας ἐξ εὐωνύμων, ἐκ δεξιῶν δὲ διευθύνεται διὰ τὰ Σάλωνα· οἱ δὲ ἐπίλοιποι ὀπλρχηγοὶ ὑπεσχέθησαν νὰ φυλάξωσι τὰ πλάγια τῶν χωρίων, δηλαδὴ Λαμαστᾶς, Μουσταφάμπη καὶ Μοσχοχωρίου. Ὁ Διάκος, μαθὼν, ὅτι ὁ ἐχθρὸς ἔφθασεν εἰς τὸ

(*) Ἡ πατρίς αὐτοῦ εἶναι τὸ χωρίον Μουσινίτζα λεγόμενον τῆς ἐπαρχίας Λοιδορικίου, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἀπέχει ὥρας ἑξῆς· ὅστις νέος ὢν ἐδέχθη τὸ μοναδικὸν σχῆμα χειροτονηθεὶς ἱεροδιάκονος· ἀλλ' ἐπειδὴ Τοῦρκός τις ἠθέλησε νὰ τὸν βιάσῃ εἰς αἰσχροπραξίαν εὐειδῆ ὄντα, ὀργισθεὶς διὰ τὴν αὐθάδειάν του, τὸν ἐφόβησε, καὶ οὕτως ἀποσπῶν τὸ μοναδικὸν σχῆμα, καὶ τὰ ὅπλα θράξας, κατέφυγε πρῶτον ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν τοῦ Σκαλτσοδήμου, ἔπειτα ὑπὸ τὴν Ὀδυσσεά Ἀνδρίτσου, καὶ τελευταῖον διὰ τῆς ἀξιοτήτος του ἐγνωρίσθη ὀπλρχηγός, διορισθεὶς καὶ φύλαξ τῆς Λιβαδίας· τὸ κύριόν του ὄνομα ἐλέγετο Ἀθανάσιος.

(**) Ὑπὸ τὴν γέφυραν ταύτην τρέχει ὁ Σπερχεῖος ποταμός· ἡ δὲ Ἀλαμάνα χωρίον ἦν μικρὸν, τοῦ ὁποῖου τοὺς κατοίκους κατέσφαξαν οἱ Τοῦρκοι κατ' ἀρχὰς τῆς ἐπαναστάσεως.

Ζητοῦνι, συγκαλέσας τοὺς συναγωνιστάς του, ὡμίλησε τὰ ἐξῆς· « Ἀδελφοὶ Ἕλληνες! ἔπειτα ἀπὸ τετρακοσίων χρόνων
 » σκληρὰν σκλαβίαν, ὁ θεὸς εὐσπλαγχνισθεὶς ἀπεφάσισε νὰ
 » μᾶς δώσῃ τὴν ἐλευθερίαν, καθὼς τὴν ἐχαίροντο μίαν φο-
 » ρὰν οἱ προπάτορές μας, πλὴν διὰ νὰ τὴν ἀπολαύσωμεν,
 » πρέπει ν' ἀποφασίσωμεν ν' ἀποθάνωμεν μὲ τὰ ὄπλα εἰς
 » τὰς χεῖρας, καὶ τότε ἄς τὴν χαρῶσιν οἱ μεταγενέστεροί
 » μας. Ἡμεῖς ὡς τόσον θέλομεν ἀπολαύσει τὰ δύο μεγαλή-
 » τερα καλὰ, τὸν παράδεισον καὶ τὴν αἰώνιον μνήμην τῶν
 » μεταγενεστέρων· ἐπεὶ διὰ τὸν σταυρὸν καὶ τὴν ἐλευθερίαν
 » ἀποθνήσκομεν· ἂν ὅμως δειλιάσωμεν τώρα, τότε αἰωνίως
 » ἐχάθημεν καὶ ἡμεῖς καὶ ὅλον τὸ ἔθνος μας. Ὅθεν, ὅποιος
 » ἀγαπᾷ μὲ τὴν ἀλήθειαν τὴν πίστιν καὶ τὴν πατρίδα, ἄς
 » δράξῃ τὰ ὄπλα, καὶ ἄς ἔλθῃ μαζί μου ». Ταῦτα εἰπὼν ἐκα-
 λὸς πατριώτης, ἔδραμεν ἀμέσως καὶ κατέλαβεν, ὡς εἴρηται,
 τὴν γέφυραν, θέσιν τὴν πλέον σημαντικὴν καὶ κινδυνώδη, τὸν
 ὁποῖον πολλοὶ ἠκολούθησαν, ἀλλὰ, παρουσιασθέντος τοῦ κινδύ-
 νου, ὀλιγώτατοι τὸν ἐμιμήθησαν, ἐξαίρετως ὁ σεβασμιώτατος
 Ἐπίσκοπος Σαλῶνων Ἡσαΐας (*), ὅστις καὶ ἔλαβε τὸν ἴδιον
 σέφανον τῆς δόξης μὲ τὸν Διάκον, φυλάξας τὴν θέσιν του κατὰ
 τὸ εὐώνυμον τοῦ Διάκου, ὅπου ὁ ἐχθρὸς διέβαινε τὸν πόρον τοῦ
 ποταμοῦ καὶ ἀφοῦ ἐβυσσίασεν ἱκανοὺς, ἀπέθανε καὶ αὐτὸς μα-
 χόμενος ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος, καὶ ὑπὲρ τῶν ἰδίων
 λογικῶν του προβάτων.

Τὴν αὐγὴν ἐφάνη ὁ ἐχθρὸς ἐκστρατεύων κατὰ τῶν Ἑλ-

(*) Μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του παπᾶ Ἰωάννου ἀπὸ χωρίον Κεσφίνα, κείμενον κατὰ μεσημβρίαν τοῦ μνητείου τῶν Δελφῶν, καὶ ἀπέχον τριῶν ὥρων διάστημα.

λήνων· ὁ μὲν ἱμέρ πασᾶς Βρυόνης μὲ τὸ Τουρκαλθανικὸν
 καὶ Μακεδονικὸν σῶμα διευθύνθη κατὰ τοῦ Διάκου, ὁ δὲ
 Μεχμέτ πασᾶς μὲ τοὺς Ἀσιανούς καὶ ἱππικόν, κατὰ τοῦ
 Κοντογιάννη καὶ Πανουργιᾶ, φυλαττόντων τὰ ἀριστερὰ πλά-
 για τοῦ Διάκου· ἐπειδὴ ἀπὸ τὰ δεξιὰ δὲν ἐδύνετο νὰ εἰσ-
 χωρέσῃ, μὲ τὸ νὰ ἦτον ὁ τόπος βαλτώδης. Πλησιάζαντες
 λοιπὸν οἱ ἐχθροὶ ἀντικρὺ τῆς γεφύρας, καὶ συσσωματωθέντες
 εἰς σχῆμα κυκλοειδές, ἠκροάζοντο μετ' ἄκρας ἡσυχίας καὶ
 κατανύξεως τὴν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ Μωάμεθ παράκλησιν,
 τὴν ὁποίαν ἀνεγίνωσκον Τουρκιστὶ οἱ ἱερεῖς των, ὀνομαζό-
 μενοι κατὰ τὴν αὐτῶν διάλεκτον Δερβισάδες· τελειωθείσης
 δὲ τῆς παρακλήσεως, ἐβόησαν ἅπαντες συμφώνως, ὅσον
 ἕκαστος ἐδύνατο, ἀγκαλὰ καὶ ἡ σημασία τῆς φωνῆς των
 ἦν πρὸς τοὺς Ἕλληνας ἄγνωστος, ὅμως κατὰ συμπερασμὸν
 δὲν ἐσήμενεν ἄλλο, παρὰ τὸ καθ' ἡμᾶς λεγόμενον Δμήν·
 καὶ μετὰ τοῦτο ἄρχισαν τὸν συνήθη πυροβολισμὸν, καὶ
 ἐπομένως σπασάμενοι τὰ ξίφη, ὥρμησαν κατὰ τῶν Ἑλλήνων·
 ὁ Διάκος ὅμως διέταξε προλαβόντως νὰ φυλάττωσι καλῶς
 τὰς θέσεις, καὶ νὰ μὴ τολμήσῃ τις νὰ πυροβολίσῃ, πρὶν ὁ
 ἴδιος δώσῃ τὸ σημεῖον μὲ τὴν ἐκκένωσιν τοῦ ἰδίου του
 ὅπλου· ἀπεχόντων δὲ τῶν ἐχθρῶν σχεδὸν δέκα βημάτων,
 ἄρχισαν νὰ πυροβολίζωσι κατ' αὐτῶν εὐστόχως καὶ ἀδια-
 κόπως, καὶ ἄλλοι μὲν ἐγέμιζαν τὰ ὅπλα, ἄλλοι δὲ ἐπολέ-
 μουν· ὥστε ἡ μάχη ἐγένετο πεισματώδης ἀμφοτέρωθεν,
 μάλιστα δὲ Τουρκαλθανῶν καὶ Μακεδόνων συνέπεσέ τις
 ἄμιλλα καὶ ἔρις περὶ θριάμβου, ὥστ' ἐπιπτον σωρηδὸν πρὸ
 τῶν Ἑλληνικῶν προμαχόνων· καὶ μετὰ μιᾶς ὥρας σκληρὰν
 καὶ αἱματώδη μάχην, μὴ δυνάμενοι νὰ διαβῶσιν, ἔστρεψαν
 τὰ νῶτα συμφώνως, ἐπανελθόντες εἰς τὸν πρῶτον τόπον τῆς

προσευχῆς· ὁ δὲ Μεχμέτ πασᾶς ἀντεμάχετο μακρόθεν ἀδιακόπως, μὴ δυνάμενος νὰ διαβῇ τὸν ποταμόν· ὁ Βρυόνης ὀργισθεὶς κατὰ τῶν ὀπλαρχηγῶν του, καὶ ὑβρίσας τὸ στράτευμα διὰ τὴν κατησχημένην ἐπιστροφὴν του, ὥρμησεν ὁ ἴδιος προσωπικῶς μετὰ διακοσίων σωματοφυλάκων· οἱ δὲ ὀπλαρχηγοὶ καὶ στρατιῶται κεντούμενοι ἀπὸ φιλοτιμίαν καὶ καταισχύνην προέδραμον ἐκείνου· καὶ οὕτως ἡ μάχη ἐσυγκροτεῖτο μὲ περισσότερον πεῖσμα, καὶ μολονότι ὁ Βρυόνης μὲ τὸ ξίφος εἰς τὰς χεῖρας παρεκίνει, ὑπέσχετο, ἐπαπείλει καὶ ἐκολάκευε τοὺς στρατιώτας, δὲν ἤθελε δυνηθῇ ὁμως νὰ χωρήσῃ, ἂν οἱ εἰς τὰ πλάγια ἀντιμαχόμενοι Ἕλληνες δὲν ἐτρέπωντο εἰς φυγὴν, φοβηθέντες τὴν ὁρμὴν τοῦ ἱππικοῦ, ἐνῶ διὰ τὸ δύσβατον δὲν ἐδύνετο νὰ τοὺς βλάβῃ, ἂν ἀπεφάσιζαν νὰ ἐμποδίζωσι τὴν διάβασίν του, ὁμοίως καὶ τοῦ Μεχμέτ πασᾶ, ὁ ὁποῖος μετὰ τὴν δευτέραν ἐφώρμησιν τοῦ Βρυόνη, ἐφιλοτιμήθη καὶ αὐτὸς νὰ λάβῃ μὲ τὸν κίνδυνον τῆς ζωῆς του τὸν θριάμβον, τὸν ὁποῖον διὰ τὴν δειλίαν τῶν διαληφθέντων ὀπλαρχηγῶν Ἑλλήνων, ἐφορμήσας μὲ τὸ ἱππικόν, ἐκέρδισε. Τοῦτο ἰδόντες οἱ περὶ τὸν Διάκον συναγωνισταὶ ἀνήγγειλαν, ὅτι ἐντὸς ὀλίγου μέλλουν νὰ πολιορκηθῶσι, καὶ ἀπωλεσθῶσιν· ἐπειδὴ ὁ ἐχθρὸς διέβη ἀπὸ τὰ πλάγια· ὁ Διάκος ὁμως ἀπεκρίθη, ὅτι, ζῶν ἀπὸ τὴν θέσιν του, δὲν ἐβγαίνει· ἀλλ' εἰς ταύτην τὴν λεωνίδαιον ἀπόφασίν του δὲν ἐσυμφώνησαν περισσότεροι ἀπὸ τεσσαράκοντα πέντε παλαιούς καὶ ἀνδρείους στρατιώτας· οἱ δὲ ἐπίλοιποι κατέφυγον εἰς τοὺς πλησίον πρόποδας τῶν βουνῶν. Βλέποντες λοιπὸν οἱ Τουρκαλβανοὶ καὶ Μακεδόνες τὴν ἀνδραγαθίαν τοῦ Μαχμέτ πασᾶ, ἐφώρμησαν καὶ αὐτοὶ ἐμιλλόμενοι διὰ τὸ μικρὸν ὀχύρωμα τοῦ στρατηγοῦ Διάκου,

τὸς πρῶτος ἐξ αὐτῶν νὰ τὸ κατακρατήσῃ· σκοτώνεται ἐν
 πρώτοις ὁ ἀδελφός του, τοῦ ὁποίου τὸ πτώμα μεταχειρίζε-
 ται ὡς προπύργιον ὁ σπάρτηγος, συντρίβεται καὶ αὐτοῦ ὁ
 δεξιὸς βραχίον διατίνας πυροβολικῆς σφαίρας, ἔκκενοί
 διὰ τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς τὰ πιστόλια, κρᾶζει τοὺς συναγω-
 νιστὰς νὰ τὸν σκοτώσωσιν, ἀλλ' οὐδεὶς πλέον ἔζη συλλαμ-
 βάνεται τέλος πάντων ζῶν, οἱ δὲ λοιποὶ σύντροφοὶ τοῦ ἀπο-
 θνήσκουσι περὶ αὐτὸν ἡρωϊκῶς, οἱ συλλαβόντες αὐτὸν ἦσαν
 Τουρκαλβανοὶ, οἵτινες, ἀφοῦ τὸν ἐπρόσφεραν εἰς τὸν Ἰμέρ
 πασᾶν Βρυόννην, ἔλαβαν ἀνταμοιβὰς, ὁ εἷς ἐξ αὐτῶν μάχι-
 στα (ἦσαν γὰρ τέσσαρες) ἐπληρώθη ἐσχάτως μὲ τὴν πι-
 σθλὴν ἀπὸ τὸν ἴδιον, μολοντοῦτο ἐπαρακάλεσε τὸν Βρυόννη
 νὰ μὴ τὸν θανατώσῃ εἰπὼν, ὅτι εἶναι κρίμα ν' ἀποθνήσκωσι
 τοιαῦτα παλικάρια· τὸν ἠρώτησεν ὁ πασᾶς, ἂν ᾔνοι αὐτὸς
 ὁ ἴδιος Διάκος· «ἐγὼ ὁ ἴδιος, ἀπεκρίθη, καὶ ἂν ἤξευρα,
 » οἱ δὲν ἤθελα σκωτωθῇ εἰς τὴν μάχην, ἐβαστοῦσα ἐπίτη-
 » δες ἕνα φουσέκι διὰ τὸν ἑαυτὸν μου, διὰ νὰ εὐχαριστήσω
 » τοὺς συντρόφους μου συνταξιθεύων μαζύ των; καθὼς ἐκεῖ-
 » νοι δὲν μ' ᾔφησαν ποτὲ μοναχόν, ἐγὼ ὅμως σήμερον ἐγνω-
 » ρίσθην πρὸς αὐτοὺς ἄπιστος». Θαυμάσας ὁ Βρυόννης εἰς τοὺς
 λόγους τοῦ ἀπεφάσισε νὰ τὸν ἰατρεύσῃ καὶ ἐλευθερώσῃ· ἀλλ'
 ὁ Μεχμέτ πασᾶς τὸν ἐβίασε νὰ τὸν ψήσῃ ζῶντα, ἐπειδὴ
 ἐσκότωσε τοὺς πλέον ἀνδρείους καὶ σημαντικούς Μωαμετά-
 νους, καὶ ὅτι, ἂν τοῦτο δὲν πράξῃ, μέλλει νὰ γράψῃ κατ'
 αὐτοῦ εἰς τὸν ἀρχιστράτηγον· τούτους τοὺς λόγους ἀκούσας
 ὁ γενναῖος Διάκος, ἀπεκρίθη ὡς ἐφεξῆς· « Δὲν με φοβίζετε
 » βρα μερόσκυλα μὲ τὸ νὰ με ψήσετε ζωντανόν, ἐγὼ θάνα-
 » τον, ὡς προεῖπα, ζητῶ, διὰ νὰ ὑπάγω τὸ γρηγορώτερον
 » νὰ εὔρω τοὺς συντρόφους μου, οἱ ὅποιοι ἀνυπομένως μὲ

» προσμένουσι » (*). Μὲ τοιοῦτον λοιπὸν σκληρόν, καὶ βάρβαρον τρόπον ἐσῆκωσαν τὴν ζωὴν τοῦ ἥρωος, ὅστις καὶ μέχρις ἐσχάτης τοῦ ἀναπνοῆς ὑπέφερε τοὺς πόνους μὲ ἀπρα-
δειγμάτιστον ἀδιαφορίαν, ὑβρίζων μάλιστα ἀδιακόπως τοὺς βαρβάρους. Ἐσκωτώθησαν εἰς τυχὴν τὴν μάχην ἀπὸ μὲν τῶν Τούρκων πλέον τῶν ἑκατὸν πεντήκοντα, ἐκτὸς τῶν πληγωμένων ἀπὸ δὲ τῶν Ἑλλήνων ὀγδοήκοντα ἑπτὰ, καὶ εἴκοσι δύο πληγωμένοι (**).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ΄.

Μάχη εἰς τὸ χάρι τῆς Γραβιάς.

Ὁ Θάνατος τοῦ Διάκου καὶ ἀρχιερέως Ἡσαΐα ἐπλάτυναν τὰ στενὰ τῶν Θερμοπυλῶν καὶ Χαλκομάτας διὰ τοὺς Τούρκους· διότι οἱ ἄλλοι ὀπλαρχηγοὶ, ἀναχωρήσαντες ἐκεῖθεν, ἀπῆλθον εἰς τὰ Σάλωνα, ὅπου ἔμελλον νὰ συσχεθῶσι τὸ πρακτέον. Ὁ μὲν Βρυόνης λοιπὸν ἐκυρίευσεν τὴν Μπουδουνίτζαν (Ὁπουντίους), τὴν Λιβαδίαν καὶ τὰς Θήβας, καὶ ἐπομένως ἐκινήθη διὰ τὰ Σάλωνα· οἱ δὲ Ἕλληνες, συμβούλιον

(*) Οἱ Ὀθωμανοὶ ὀργισθέντες διὰ τὰς τόσας ὑβρεῖς, διέταξαν νὰ τὸν σου-
ελίσωσιν ἐκτὸς τῆς πόλεως Λαμίας πλησίον τοῦ μακελλείου, καὶ ἀφοῦ ὑψωσαν
τὸ σῶμά του ἀπὸ τὴν γῆν, ἤρξαντο νὰ τὸ πυροβολοῦν ἀδιακόπως, ὥστε
τὸ καταπλήγωσαν πανταχόθεν φοβούμενοι μὴ ἀνασηθῇ ἐκ νέου.

(**) Γέγονεν ἡ μάχη αὕτη τῇ 14 Ἀπριλίου. 1821. ἡμέρᾳ πέμπτῃ τῆς
Διακαινησίμου ἐβδομάδος.

ποιήσαντες, ἀπεφάσισαν νὰ ἐμποδίσωσι τὴν πρόοδόν του εἰς τὸ χάνι τῆς Γραβιάς (*), ὅπου εἰσῆλθεν ὁ Ὀδυσσεὺς καὶ ὁ Ἰωάννης Γκοῦρας μὲ ἑκατὸν δεκαεπτὰ Ἕλληνας. Φθάσας λοιπὸν ὁ Βρουόνης πανστρατιᾷ εἰς τὸ εὐρύχωρον καὶ καρποφόρον πεδῖον τῆς Γραβιάς, καὶ διαβάς τὸν Βοάγριον ποταμόν (ποτάμι τῆς Γραβιάς), ἐπλησίασεν εἰς τὸ χάνι, ὅπου ἄρχισε νὰ ἐκτελῇ τὴν συνήθη προσευχὴν καὶ ἐπομένως τὸν πυροβολισμόν, τότε ἓνας λευκόθριξ Δερβίσης ἐπαρουσιάσθη πρὸ τῶν ἄλλων ἔφιππος παρὰ τὸν περίβολον, τὸν ἠρώτησεν ὁ Ὀδυσσεὺς Τουρκιστὶ, ποῦ ὑπάγει; « κατὰ τῶν ἀπίστων » καὶ ἐχθρῶν τοῦ Προφήτου καὶ βασιλέως μου, ἀπεκρίθη· ἐπεὶ δὴ λοιπὸν ἐσὺ εἶσαι πιστὸς τοῦ Μωάμεθ (τῷ εἶπε) καὶ τοῦ » Σουλτάνου σου, ἀπόθανε δι' ἀγάπην των, ἀφοῦ δεχθῆς » ταύτην τὴν θανατηφόρον σφαῖραν εἰς τὸ στήθος σου ». Ὁ θάνατος τοῦ Δερβίση παρῶξυνε σφόδρα τοὺς Τούρκους κατὰ τῶν Ἑλλήνων, ὥστε ἐφορμήσαντες, καὶ ἐπιθέντες τοὺς ὤμους εἰς τὸν τοῖχον, ὥθουν διὰ νὰ τὸν ρίψωσι χαμαὶ, οἱ Ἕλληνες ἔχοντές τον ἐπίτηδες κατατρυπημένον προλαβόντως, τοὺς ἐφόνευσαν ἔσωθεν διὰ τῶν πολεμίσρων· αἱ δὲ μετ' ὑπομείναντες τὴν τόσῃ φθορᾷ ὀπισθοδρόμησαν, καὶ ἐμάχοντο μακρόθεν παραταχθέντες κυκλοειδῶς· ὥστε πολιορκούμενοι οὕτω στενῶς οἱ Ἕλληνες, ἔπρεπεν ἢ νὰ παραδοθῶσιν, ἢ ἐξελθόντες

(*) Αὐτὸ ἦν ἐν μικρὸν κτίριον, ἔχον περίβολον μὲ πλίνθους ἡλιοψήτους, ἀπέχον τῆς μὲν Ἀμπλιανης μιᾶς καὶ ἡμισείας ὥρας, τῶν δὲ Σαλώνων πέντε· εἰς αὐτὸ ἐκλείσθη ὁ Ὀδυσσεὺς μὲ ἑκατὸν δεκαεπτὰ ἐκλεκτοὺς στρατιώτας· οἱ δὲ ἐπίλοιποι ἕως χίλιοι πεντακόσιοι ἐτοποθετήθησαν εἰς τοὺς πρόποδας τῶν παρακειμένων, βουνῶν τὰ ὅποια σχηματίζουν τὸ στενὸν τῆς Γραβιάς καὶ Ἀμπλιανης, περὶ ἧς θόλομεν ὁμιλήσῃ ἐκτεταμένα εἰς τὸν δευτέρου τόμον.

νὰ ζωγρηθῶσιν· Γνωρίσαντες λοιπὸν τοὺς σκοποὺς τῶν Τούρκων, κατὰ τὰ μέσα τῆς νυκτὸς, ἐνῶ τὸ πλεῖστον μέρος τῶν ἐχθρῶν ὕπνωτεν ἀπηυδισμένον ὃν ἀπὸ τὸν δωδεκάωρον ἀγῶνα τῆς μάχης, καὶ ἀνοίξαντες ἀπορητὶ τὰς θύρας τοῦ περιβόλου, ἐφώρμησαν ὅλοι ὁμοῦ μὲ τὰ ξίφη εἰς τὰς χεῖρας κατὰ τῶν ὁποίων ἐφύλαττον τοὺς πλησιεστέρους πρόποδας τοῦ βουνοῦ, ἐπάνω εἰς τὸ ὁποῖον κεῖται κατὰ δυσμὰς ἐν χωρίον Χλωμὸς καλούμενον· οἱ Τοῦρκοι ἐνόσω νὰ ἔλθωσιν εἰς τὸν ἐαυτὸν των ἀπὸ τὸν ὕπνον, καὶ νὰ λάβωσι τὰ ὄπλα, ἴδαν ἐξαίφνης νὰ καταπατῶνται ἀπὸ τοὺς πόδας, καὶ νὰ πληγῶνωνται ἀπὸ τὰς μυχαίρας τῶν Ἑλλήνων· ὥστ' ἐπρόκριναν νὰ πίπτωσι προύμιτα διὰ νὰ περῶσιν ἐλευθέρως, ἀλλέως τὸ σκότος τῆς νυκτὸς, καὶ ἡ συμπλοκὴ ἀμφοτέρων τῶν στρατευμάτων ἐμελλαν νὰ φέρουν περισσοτέραν φθορὰν εἰς τοὺς Ὀθωμανοὺς, ἢν ἐμεταχειρίζοντο τὰ ὄπλα, μὴ διακρινόμενοι ἀλλήλοις. Κατ' αὐτὸν λοιπὸν τὸν τρόπον ἀνέβησαν οἱ Ἕλληνες εἰς τὸ βουνόν, ὅπου μετρηθέντες ἔλλειψαν μόνον τρεῖς, ἐξ ὧν οἱ δύο ἐσκοτώθησαν εἰς τὸν περίβολον, ὁ δὲ τρίτος εἰς τὴν ἐξοδον, μετ' αὐτῶν ἐπληγώθησαν ἀκινδύνως καὶ ἕτεροι πέντε· ἐκ δὲ τῶν Τούρκων τετρακόσιοι εἴκοσι τρεῖς ἐκτὸς τῶν πληγωμένων. Ἡμέρας δὲ γενομένης, οἱ μὲν Ἕλληνες κατέλαβον τὰς ὑψηλὰς καὶ ὀχυρὰς θέσεις, διὰ νὰ μὴ προχωρήσῃ ὁ ἐχθρὸς διὰ τὰ Σάλωνα, ὁ δὲ Ἰμέρ Βρυόνης, ἰδὼν τὴν φθορὰν τοῦ στρατεύματός του, καὶ φοβούμενος μὴ δοκιμάσῃ εἰς τὰ ἔμπροσθεν στενώματα καὶ ἄλλην τινὰ χείρονα τῆς πρώτης, στρέψας τὰ νῶτα, μεθ' ἡμέρας ἐπτὰ διευθνήθη πανστρατιᾷ διὰ τὴν Λιβαδίαν, ὅπου φθάσας μετεχειρίσθη μὲ πλειοτέραν σκληρότητα καὶ Τουρκικὴν βαρβαρότητα τοὺς Ἕλληνας, αἰχμαλωτίτας γυναῖκας, κόρας καὶ βρέφη. Χρηστός τις Παλάσκας Ἡπειρώτης ἀπὸ

χωρίον Γότταις, παρευρισκόμενος εἰς τὴν ὁδηγίαν τοῦ Βρούνη, ἔσωσε διὰ νυκτός ὑπὲρ τὰς τρεῖς χιλιάδας ψυχὰς γυναικοπαίδων ἐκ τοῦ φρουρίου, ὅστις καὶ καιροφυλακτίσας ἀνέχωρησε μετ' ὀλίγον, καὶ ἐνώθη μετὰ τῶν ὁμογενῶν του.

Ἐνθ' ἐμάχοντο οἱ Σουλιῶται εἰς τοὺς Βαρειάδας, καὶ πέντε Πηγάδια, συγχρόνως σχεδὸν ἐσυγκροτήθησαν καὶ αἱ ῥηθεῖσαι μάχαι τῶν Θερμοπολῶν καὶ τῆς Γραβιάς, τὰς ὁποίας ἐξέβησα μὲ τὴν πλέον δυνατὴν ἀκρίθειαν καὶ συντομίαν, ἐπιστηριζόμενος εἰς ὅσα παρ' ἀξιοπύστων ἔμαθον, ὅταν διέβην εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα· ἤδη δὲ ἐπιστρέφω εἰς τὴν πολιορκίαν τῶν Δερβιζανῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ'.

Πολιορκία καὶ ἄλωσις τῶν Δερβιζανῶν.

Διαρκούσης τῆς πολιορκίης τῶν Βαρειάδων, ἐστάλησαν ὁ Μάρκος Μπότζαρης καὶ Δάμπρος Ζάρμπας μὲ τριακοσίους πεντήκοντα στρατιώτας νὰ πολιορκήσωσι τὰ Δερβιζανὰ, τὰ ὁποῖα ἐρύλαττον χίλιοι πέντακόσιοι Τουργαλθανοί· καὶ ἐνθ' αὐτὰ ἐπολιορκούν σενῶς, παρουσιασθεὶς εἰς τὸν εἰς Ἰωάννινά ἀρχιστράτηγον ἓνας Μπέης Μακεδὼν, Καπλάνμπης λεγόμενος, ὑπεσχέθη, ὅτι, μὲ τετρακοσίους ἀνδρείους Μακεδόνες, τοὺς ὁποίους ἔχει ὑπ' ὁδηγίαν του, εἶναι ἱκανὸς νὰ διαλύσῃ τὴν πολιορκίαν τῶν Δερβιζανῶν, ἀνίσως τῇ δοθῇ μία χρηματικὴ ποσότης ἀπὸ ἑκατὸν χιλιάδας γρόσια δι' ἐμψύχωσιν τῶν στρατιωτῶν του. Ὁ ἀρχιστράτηγος μετὰ τῶν λοιπῶν πρεσβάνων καὶ τὸ πρόβλημα τοῦ ἐδέχθησαν, καὶ τὴν αἵτησίν του ἐπλήρωσαν. Ὅθεν ἐκστρατεύσα· ὁρμήεις Μπέης μὲ τοὺς ὑπὸ

τὴν ὁδηγίαν τοῦ ἀπὸ Ἰωάννινα, ἔφθασεν εἰς δύο ἡμερῶν διά-
 σημαεῖς τὸ ἀντικρινὸν βουνόν, ὀνομαζόμενον Προφήτης Ἡλίας
 τὸ ὁποῖον ἀπέχει μιᾶς καὶ ἡμισείας σχεδὸν ὥρας. Ἐκεῖ καθήσαν-
 τες δι' ὀλίγην ἀνάπαυσιν, ἄρχισαν νὰ κτυπῶσι κατὰ τὴν συνή-
 θειάν των τὰ τύμπανα, τῶν ὁποίων ὁ ἦχος ἐπρομήνυε βοή-
 θειαν τῶν πολιορκουμένων. Οἱ Σουλιῶται εἰς κινδυνώδη θέ-
 σιν καταντήσαντες, ἔπρεπε, διαλύσαντες τὴν πολιορκίαν,
 νὰ ὀπισθοδρομήσωσι μετὰ βίαν, καὶ νὰ προκαταλάβωσιν ἰσχυ-
 ράν τινα τοποθεσίαν εἰς ὑπεράσπισιν· ἀλλέως, ἂν ἀπεφά-
 σιζαν νὰ πολεμήσωσι, ἔμελλαν ν' ἀφανισθῶσιν ἀπὸ τὴν
 πληθὺν τῶν ἔξω καὶ μέσα ἐχθρῶν. Ἐδῶ ἡ φιλοτιμία καὶ τῶν
 δύο τούτων ἀνδρείων Σουλιωτῶν τοὺς ὠδήγησε νὰ βάλω-
 σιν εἰς πρᾶξιν ἓνα κινδυνωδέστατον στρατήγημα, τὸ ὁποῖον
 εἶναι τὸ ἀκόλουθον· στὰς ὁ Ζάρεμπας ἐν τῷ μέσῳ τῶν συν-
 τρόφων, εἶπε τοὺς λόγους τούτους· « Ἀδελφοὶ συμπατριῶται!
 » ἂν θέλετε νὰ μὴ φύγωμεν ἀπ' ἐδῶ ἐντροπιασμένοι, ὅποιοι
 » ἀπὸ σᾶς εἶναι παληκάρι ἅς μ' ἀκολουθήσῃ, καὶ ἐλπίζω, ὅτι
 » καὶ τὴν ὑπερηφάνειαν τῶν Μακεδόνων νὰ ταπεινώσωμεν,
 » καὶ ἡ πολιορκία νὰ μὴ διαληθῇ ». Εἰς ταύτην τὴν ἡρωϊ-
 κὴν φωνὴν συνέδραμαν καὶ ἄλλοι ἑκατὸν εἴκοσι γενναῖοι
 στρατιῶται, σὺν αὐτοῖς δὲ καὶ ὁ Μάρκος Μπότζαρης· τότε
 ἐξήγησε τὸν σκοπὸν τοῦ, ὡς ἐφεξῆς. « ἡμεῖς (εἶπε πρὸς τοὺς
 » μείναντας) θὰ ὑπάγωμεν νὰ ἐνωθῶμεν μετὰ τοὺς ἀντικρῶ
 » Γκέγκιδες, ὑποκρινόμενοι, ὅτι εἴμεθα βασιλικοὶ Τουρκαλ-
 » θανοὶ, ἀπεσταλμένοι ἀπὸ Πρέβεζαν, διὰ νὰ συστρατεύσω-
 » μεν μετὰ αὐτῶν κατὰ τῶν Σουλιωτῶν, μετὰ τὸ νὰ ἔχωμεν
 » εἰς τὰ Δερβιζανὰ πολλοὺς συγγενεῖς, καὶ ἤλθομεν ἐπίτη-
 » δες διὰ νὰ τοὺς ἐλευθερώσωμεν. Διὰ νὰ ᾔναι δὲ τὸ στρα-
 » τήγημα ἀνύποπτον πρὸς αὐτοὺς, ἀναγκαιοὶ νὰ χωρισθῶ-

« μεν, καὶ συγκροτήσωμεν παρευθὺς τὰ δύο σώματα ἕνα
 » πλαστόν πόλεμον, καὶ οὕτως ἡμεῖς νικώμενοι δῆθεν κατα-
 » φεύγομεν πρὸς αὐτούς. Καὶ ἀφοῦ ἔβαλαν εἰς πράξιν τὸ
 » στρατήγημα ἐπλησίασαν ὥς ἡττημένοι πρὸς τοὺς ἐχθρούς.
 Ὁ δὲ Καπλάνμπης ἔπεμψε δύο ἱππεῖς διὰ νὰ μάθῃ ποῖοι
 εἶναι, καὶ ποῦ ὑπάγουσιν· καὶ αὐτοὶ ἀπεκρίθησαν, ὅτι εἶναι
 Τουρκαλβανοὶ, καὶ ὅτι ἦλθον ἐπίτηδες ἀπὸ τὴν φρουρὰν τῆς
 Πρεσέζης νὰ ἐνωθῶσι μετὰ τοῦ Μπέη νὰ διαλύσωσι τὴν
 πολιορκίαν, καὶ ἐλευθερώσωσι τοὺς συγγενεῖς των, διότι μό-
 νοι των δὲν ἐδυνήθησαν νὰ τοὺς διώξουν. Οἱ δὲ ἱππεῖς ἀνήγ-
 γειλαν πρὸς τὸν ἀρχηγόν των τὴν ῥηθεῖσαν ὁμιλίαν. Καὶ
 ἐκεῖνος πιστεύσας τοὺς λόγους, τοὺς ἐπροσκάλεσε νὰ πλησιά-
 σωσι, καὶ ἐνωθῶσι μετ' αὐτοῦ. Ὡς δὲ παρεγένοντο, τοὺς ἡ-
 ρώτησεν ἐκ δευτέρου ὁ ἴδιος, καὶ ἤκουσε τὰ αὐτὰ, καὶ ἄλ-
 λα παρόμοια. Τοὺς εἶπε ν' ἀναπαυθῶσιν ὀλίγον, καὶ ἔπειτα
 ἐκστρατεύουσιν ὅλοι ὁμοῦ. Προλαβόντως οἱ Σουλιῶται εἶχαν
 συμφωνήσῃ, ὅτι διὰ νὰ ἐπιτύχουν μεῖοιλιγώτερον κίνδυνον τὸ
 στρατήγημά των· συμφέρει ἕκαστος ἐξ αὐτῶν νὰ συνοδοι-
 πορῇ κατόπιν δύο, ἢ τριῶν Μακεδόνων. Τὸ σύνθημά των
 ἦτο σπαθί, τὴν ὁποίαν λέξιν ἔμελλε νὰ τὴν ἐκφωνήσῃ βρον-
 τοφώνως ὁ ἑσχατος Σουλιώτης, καὶ συγχρόνως, ἀκούσαντες
 ὅλοι, ν' ἀρχίσωσιν ἐκ συμφώνου τὸν πυροβολισμόν κατ' ἐκεί-
 νων ἀπὸ τὰ ὀπισθεν συμπορευομένων· ὅθεν, μόλις πυροβό-
 λου βολῆς διάστημα ὄντων ἐκ τῶν πολιορκούντων, ἐξεφώ-
 νησεν ὁ τελευταῖος τρεῖς, Σπαθί, σπαθί, σπαθί, καὶ ἐν τῷ
 ᾧμα ἄρχισεν ὁ θανατηφόρος πυροβολισμὸς μετὰ τὰ δουφεία
 καὶ πιστόλας· εἶτα ἀποσπασάμενοι τὰ ξίφη, τοὺς ἐθυσία-
 ζαν ἀνιλεῶς. Οἱ δυστυχεῖς Μακεδόνες, ὥς μὴ γνωρίζοντες
 εἰόλου τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν, ἀπὸ ἐν τοιοῦτον ἀπροσδό-

κητον καὶ τραγικὸν δράμα ἐκπλαγέντες, καὶ ἰδόντες τοὺς μὲν φίλους συστρατιώταις των ἐπὶ γῆς αἵματοκυλισμένους, καὶ μουγκρίζοντας ἀπὸ τὰς θανατηφόρους πληγὰς, τὰ δὲ ξίφη καταπλήττοντα τὰς κεφαλὰς των, ἐτράπησαν ἀτάκτως εἰς φυγὴν, φωνάζοντες μεγαλοφώνως τὸ, Μπαμπές, μπαμπές, (*), καὶ διὰ τινος δασώδους κοιλάδος, πλησίον οὔσης, ἐσώθησαν ὑπὲρ τοὺς ἑκατὸν ἐβδομήκοντα, ὑγιεῖς καὶ πληγωμένοι· ὁ δὲ ἀρχηγὸς αὐτῶν, τραυματισθεὶς κατὰ τε τὸν μηρὸν καὶ ὤμον, συνελήφθη ζῶν μὲ ἄλλους τριάκοντα, καὶ ἐστάλησαν εἰς τὸ Σούλιον. Ἀπορίας ἄξιον ἦν, ὅτι εἰς μίαν τοιαύτην τραγικὴν, ἀπροϋλάκτον καὶ αἱματώδη πράξιν νὰ μὴ σκοτωθῇ τις Σουλιώτης, ἐκτὸς δύο ἀκινδύνως πληγωθέντων.

Ἢ εἰς τὰ Δερβιζανὰ φρουρὰ, ὡς ἶδε τὴν ἀνέλπιστον νίκην τῶν πολιορκητῶν κατὰ τῶν Γκέγκιδων, ἔπεμψε πρεσβείαν διὰ συνθήκην, τῆς ὁποίας τὰ ἄρθρα εὐχαριστήθη νὰ τ' ἀποφασίσωσιν οἱ ἴδιοι πολιορκηταὶ κατὰ τὴν ἀρέσκειάν των. Τὸ ἐξ ἀνάγκης ταπεινὸν τοῦτο φέρισμον τῆς φρουρᾶς, μὲ τὸ νὰ ἦτον ἐπιθυμητὸν καὶ σύμφωνον μὲ τοὺς σκοποὺς τῶν νικητῶν (**), τοὺς ὑπεχρέωσε νὰ δεῖξωσι μίαν ξεχωριστὴν γενναιοῦτητα πρὸς τοὺς ἰκέτας. Ἐγνωμοδότησαν ὅλοι συμφώνως, ὅτι, ἐπειδὴ αὐτὴ ἡ φρουρὰ ἀφιέρωσε τὴν ὑπαρξίν

(*) Λεῖψις Ἀλβανικὴ· δηλοῖ, ἄπιστοι, ἄπιστοι.

(**) Ὁ σκοπὸς τῶν Σουλιωτῶν ἀπέβλεπε· πρῶτον, νὰ ἐλευθερώσωσι τοὺς τόπους των, καὶ ἐνώσωσι τὰ ὅπλα των μ' ἐκεῖνα τῶν κατοίκων διὰ περισσotέραν ἀσφάλειαν τοῦ Σουλίου· δεύτερον, νὰ μὴ δώσωσιν εὐκαιρίαν εἰς τοὺς Τουρκαλβανούς νὰ μελετῶσιν ἐκστρατιάν δι' ἄλλα μέρη τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ νὰ ἦναι προσκολλημένοι εἰς τὸν ἀρχιστράτηγον, καὶ ἀνασχολούμενοι διὰ τὴν φύλαξιν τῆς πατρίδος των, ὑποπευόμενοι πάντοτε τὴν ἐπανόστασιν τῶν περὶ χωρίων τῆς Ἠπείρου καὶ ἐνωσιν μετὰ τῶν Σουλιωτῶν.

της εἰς τὴν θέλησιν τῶν νικητῶν, ἐγνώρισε τὸ συμφέρον, καὶ δὲν ἐπέμεινεν εἰς τὴν φθοροποιᾶν ἰσχυρογνωμίαν καὶ ἀνωφελῇ μεταμέλειαν, καθὼς καὶ ἄλλοι σύντροφοί των, ἐνέκριναν ὀχιμόνον νὰ ἀπέλθωσιν ἐλεύθεροι καὶ μὲ τὰ ὄπλα των, ὅπου θέλουσι, καὶ νὰ λάβωσιν ὅσα κινητὰ πράγματα καὶ ζῶα ἔχουσιν, ἀλλὰ νὰ τοὺς νομίζωσι καὶ φίλους πيسούς· καὶ ἂν ποτὲ συμπέσῃ νὰ μεταπολεμήσωσι, νὰ φυλάξωσι καὶ τότε τὰ δίκαια τῆς σημερινῆς φιλίας. Διὰ νὰ μείνῃ δὲ παντοτεινὴ ἡ φιλία, ἀπεφάσισαν νὰ συγγευθῶσι καὶ συγχαρῶσιν ὅλοι ὁμοῦ ἐκείνην τὴν ἡμέραν. Ἐπέστρεψεν ἡ πρεσβεία μὲ τὰς ῥηθείσας ἀγγελίας, τὰς ὁποίας ἀκούσαντες οἱ πολιορκούμενοι, ἐπρόσταξαν ὅλους τοὺς στρατιώτας νὰ πυροβολίσωσι τρεῖς, τὸ ὁποῖον ἐσήμαινε τὴν χαρὰν καὶ εὐχαρίστησιν. Μετὰ δὲ τὸν πυροβολισμόν ἐξῆλθον οἱ ὀπλαρχηγοὶ καὶ λοχαγοὶ ἄοπλοι (*), καὶ ὑπῆγαν εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν Σουλιωτῶν, καὶ, ἀσπασθέντες ἀλλήλοις, ἐκάθισαν συνομιλοῦντες ἱκανὴν ὥραν. Τὸ πρῶτ' εἰσῆλθον καὶ οἱ ἀρχηγοὶ Σουλιωτῶν καὶ σύμμαχοι ἄοπλοι εἰς τὰ Δερβιζανὰ εἰς ἐπίσκεψιν τῶν Τούρκων, παραγγέλλαντες ὁμῶς προλαβόντως τοὺς στρατιώτας νὰ ψήσωσι τριακῶσια πρόβια διὰ νὰ συγγευθῶσι μετὰ τῶν νέων φίλων. Μετὰ δὲ τριῶν ὥρῶν συνομιλίαν τοὺς ἐπαρεκάλεσαν ν' ἀπέλθωσιν ἀντάμα εἰς τὸ στρατόπεδον νὰ εὐφρανθῶσι· νὰ προστάξωσι πρὸς τούτοις καὶ ὅλον τὸ στράτευμά των νὰ πράξῃ τὸ

(*) Ἄοπλοι λέγονται, ὅταν δὲν φέρωσι τὰ δουφείκια μόνον ἐκτὸς πιστολῶν καὶ ξίφων, τοῦτο σημαίνει τὴν ὁποίαν δίδει ὁ εἰς τῷ ἄλλῳ ἐμπιστοσύνην· ἂν δέ τις τὴν καταπατήσῃ, νομίζεται ἀσεβὴς, ὑβρίζειται παρὰ πάντων καὶ χάνει τὴν ὑπόληψιν του· ἡ δὲ ἐμπιστοσύνη τῶν Σουλιωτῶν εὐφημίζεται παρὰ τε τῶν Τούρκων καὶ τῶν Ἑλλήνων.

ἴδιον. Ἐξερχομένων λοιπὸν, ἑδραμον καὶ οἱ νικηταὶ ἀπὸ τὸ στρατόπεδον ἄοπλοι εἰς προὔπαντήσιν των, καὶ ἐνηγ-
καλίζοντο ὁ εἷς μετὰ τοῦ ἄλλου, καὶ ἐφιλοῦντο εἰς τρόπον,
ὥς νὰ ἦσαν ἀδελφοὶ καὶ πρὸ πολλοῦ χρόνου πλανώμενοι,
καὶ ἐστερημένοι ἀλλήλοις τῆς προσωπικῆς γνωριμίας. Ἐκά-
θησαν ἐπειτα ἐπάνω εἰς τὰ ποικιλόχροα ἄνθη καὶ πρασινά-
δας τῆς γῆς, τοὺς ἐπρόσφεραν διάφορα ὀπωρικὰ καὶ ῥακήν.
Μετὰ ταῦτα, διαίρέσαντες αὐτοὺς εἰς δεκαρχίας, ἐμοίραζον
εἰς κάθε μίαν ἀνὰ ἓν πρόβατον ἐψημένον, ψωμιὰ, τυρόν, καὶ
σκόροδον· εἰς κάθε δεκαρχίαν ἐκείνων συνεκάθητο καὶ ἄλ-
λη μία τῶν Σουλιωτῶν καὶ συμμάχων, ὥστε ἡ κάθε τρά-
πεζα ἐσχηματίζετο ἀπὸ μίαν εἰκοσαρχίαν, ἣτις ἔπρεπε νὰ
ἔχη καὶ ἓνα ἀξιοματικὸν ἐπὶ κεφαλῇ διὰ τὴν καλὴν εὐ-
ταξίαν· οἱ δὲ ἀρχηγοὶ συνεγείοντο μετὰ τῶν ἀρχηγῶν. Με-
τὰ δὲ τὸ φαγεῖν δὲν ἔβλεπέ τις ἄλλο εἰς ἐκείνο τὸ στρα-
τόπεδον, παρὰ χωροὺς, πηδῆματα, ἁρμονίας ὀργάνων, τρα-
γῶδια, δίσκον, (ρίψον τοῦ λιθαρίου) καὶ ἄλλα ὅμοια τρο-
πικὰ παιγνίδια. Κατὰ δὲ τὴν δεκάτην ὥραν τῆς ἡμέρας, ἀ-
σπασάμενοι ἀλλήλοις, διεχωρίσθησαν μὲ πολλοὺς κρότους
πυροβολισμῶν (τὸ ὅποιον εἶναι γενικὴ συνήθεια εἰς τὴν Ἑλ-
λάδα)· καὶ οὕτως οἱ μὲν βασιλικοὶ ἀνεχώρησαν διὰ τὴν
Παραμυθίαν, οἱ δὲ Σουλιῶται μετὰ τῶν συμμάχων, διὰ τὰ
πέντε Πηγάδια, ὑποπτευόμενοι μήτοι ὁ Χουρσίτ πασᾶς πέμ-
ψη δυνάμεις ἱκανὰς νὰ ἐκδικηθῇ τὴν πρὸ μικροῦ καταισχύ-
νην τοῦ στρατεύματός του. Πρὶν ὅμως ἀναχωρίσωσιν ἀπὸ
τὰ Δεσβίζανᾶ, ἔφθασαν τὴν δευτέραν ἡμέραν ὁ Ζηγούρης
Τζαβέλλας, Θανάσης Κουτζονίκας καὶ Ταχίρ Μουρτοτζιά-
λης μὲ τοὺς λοιποὺς συστρατιώτας, οἱ ὅποιοι ἐπολιόρχουν
τὰ Βύλα· φαίνεται, ὅτι ἦσαν κ' ἐκεῖνοι συνεννοημένοι μὲ

τούς εἰς Δερβιζανὰ, ἐπειδὴ ἠκολούθησαν τὸ ἴδιον παράδειγ-
μα· πλὴν δὲν ἠξιώθησαν καὶ τῆς αὐτῆς περιποιήσεως.

Παραγενόμενοι λοιπὸν ὅλοι ὁμοῦ εἰς τὰ πέντε Πηγὰδια,
ἐστρατοπέδευσαν εἰς τὰ πλάγια τοῦ στενοῦ, καὶ ἐπα-
τηροῦσαν τὰ κινήματα τοῦ ἐχθροῦ, ὄντες ὑπὲρ τὰς δύο
χιλιάδας στρατιῶται ἐκλεκτοί. Ἀλλὰ τὰ πολεμικὰ σχέ-
δια τοῦ ἀρχιστρατήγου Χουρσίτ πασᾶ ἦσαν πάντῃ δια-
φορετικὰ ἀπ' ἐκεῖνα τοῦ προκατόχου τοῦ Ἰσμαὴλ πασᾶ· διότι
οὗτος ἠγωνίζετο νὰ κρημνίσῃ τὸν κολοσσόν, καὶ μετὰ τοῦτο
ἐνόμιζεν ὡς βέβαιον, ὅτι αἱ ἀνδραγαθίαι τῶν Σουλιωτῶν
καὶ τῶν λοιπῶν Ἑλλήνων θέλουσι φανῇ ἔπειτα ἔμπροσθέν
του τόσα ἐρίπεια σεσαθρωμένα. Μολονότι εἶχε νοῦν θαθύν
καὶ διπλωματικὸν ὁ Χουρσίτ πασᾶς, δὲν εἶχεν ὁμῶς καὶ γνώ-
σεις φιλολογικὰς νὰ γνωρίζῃ τὸ κλίμα καὶ χαρακτῆρα τῶν
Ἑλλήνων· ἀλλ' ἐδόξαζεν, ὅτι ὁ σκλάβος πρέπει νὰ ᾔῃναι
πάντοτε σκλάβος, χωρὶς νὰ συλλογισθῇ, ὅτι ἡ ἐλευθερία εἰς
τὸν ἄνθρωπον εἶναι φυσικὸν χάρισμα, καὶ ὅτι, ἂν ἐκ περι-
στάσεως τὴν στερῇται, στενάζων καιροφυλακτεῖ ὡς τὸσον
νὰ τὴν ἀπολαύσῃ κινδυνεύων.

Ἀφοῦ διέτριψαν δέκα ἡμέρας, χωρὶς νὰ ἴδωσι κανένα
κίνημα τοῦ ἐχθροῦ, ἐπέστρεψαν εἰς τὸ Σούλιον δι' ἀνάπαυσιν
τῶν κόπων καὶ ἐπίσκεψιν τῶν πληγωμένων, παραγγείλαν-
τες εἰς τοὺς κατοίκους τῶν χωρίων νὰ ἐπαγρυπνῶσιν εἰς τὰ
κινήματα τῶν ἐχθρῶν, καὶ γνωστοποιῶσιν αὐτὰ εἰς τὸ
Σούλιον, ὥστε νὰ προλαμβάνωσι τὰ στρατηγήματά των.

Ἀφοῦ δὲ ἐσυνάχθησαν εἰς τὸ Σούλιον, ὑπῆγε καὶ ὁ Περράιβος
νὰ τοὺς ἰδῇ καὶ συγχαρῇ διὰ τὰς νίκας καὶ θριάμβους· ἐκα-
τάλαβεν εἰς τὸν αὐτὸν καιρὸν, ὅτι ἡ ἀργία (καὶ μάλιστα εἰς
τοὺς πολεμικοὺς) γεννᾷ πάντοτε ἔριδας καὶ διχονοίας, αἱ

ὅποῖαι εἶχαν εἰσχωρέσει καὶ εἰς τὸ Σούλιον. Διὸ ἐστοχάσθη
 νὰ τοὺς προβάλῃ διὰ τὸν τόπον ἓνα ἔγγραφον καὶ σύντομον
 πολίτευμα, τὸ ὁποῖον πρὸ πολλοῦ ἠτοίμασεν ἐπίτηδες· ἐπει-
 δὴ ἕκαστος ἐξ αὐτῶν, ἢ διότι ἡ φυλὴ τοῦ ἦν ἰσχυροτέρα
 τῶν ἄλλων, ἢ διότι εἶχεν ἀτομικὴν τινὰ ἀξιοσύνην εἰς τὰ
 πολεμικὰ, ἐφέρετο περιφρονητικῶς πρὸς τοὺς ἄλλους, καὶ
 μάλιστα πρὸς τοὺς μὴ ὄντας φυσικῶς Σουλιώτας· ὥστε ἡ
 τοιαύτη πολιτεία τῶν ἐκκλινεν εἰς τὴν ἀναρχίαν μᾶλλον, ἢ
 ἐλευθερίαν· καὶ ἂν τοῦτο ἐπροχώρη, ἐκινδύνευεν νὰ χάσῃ
 πολλοὺς καὶ ἀνδρείους συναγωνιστὰς ἀπὸ τὰ πέριξ χωρία.
 Ὅθεν τοὺς ἐπαρουσίασε τὴν ἀκόλουθον ἀναφορὰν μὲ τὰ ἐφεξῆς
 κεφάλαια.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ'.

*Ἀναφορὰ πρὸς τοὺς Σουλιώτας συνωδευμένῃ μὲ
 ἓνα σύντομον ὄργανισμὸν πολιτεύματος.*

Γενναϊότατοι Σουλιῶται !

« Ὁ Μεγαλοδύναμος θεὸς διὰ τὰ ἀμαρτήματά σας καὶ
 » διχονοίας σᾶς ἐπαίδευσεν δεκαοκτὼ ὁλοκλήρους χρόνους
 » μὲ τὸν χαμὸν τῆς γλυκυτάτης πατρίδος, σᾶς ἐσκόρπισεν
 » ἔνθεν κακεῖσε, καὶ ἀφ' ὅσους ἐσκορπίσθητε, ἄλλοι ἄσπλαγ-
 » χνα ἐσφάγητε, ἄλλοι ἠχμαλωτίσθητε σὺν γυναιξὶ καὶ
 » τέκνοις ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς, καὶ ἄλλοι ὑποφέρατε εἰς ξέ-
 » νους τόπους καταφρονήσεις, ὕβρεις, πείναν, γυμνότητα,

» ἀσθενείας, θανάτους καὶ πᾶν εἶδος κακοπαθείας· ἔπει-
 » τα ἀπ' ὅλα ταῦτα τὰ δεινὰ, πάλιν ἡ ἄπειρος ἀγαθότης
 » τοῦ θεοῦ, σᾶς εὐσπλαγχνίσθη, καὶ θαυμασίως σᾶς ἡξίω-
 » σε νὰ ἀναποκτήσετε τὴν πατρίδα σας, τῆς ὁποίας οἱ
 » πατέρες σας εἶχαν καταβάψῃ τὸ ἔδαφος μὲ τὰ αἵματα,
 » καὶ σεῖς, ἐνῶ τὴν ἀπεχαιρετούσατε, τὰ ἐξεπλύνετε μὲ χει-
 » μάρρους θερμῶν δακρύων, κλονίσαντες ἀκόμη καὶ τὰ θε-
 » μέλια τῶν ὀσπετίων σας μὲ τοὺς βαθεῖς στεναγμούς.

» Ἀληθεινὰ, Σουλιῶται, ἀπελεύσατε τὴν πατρίδα σας
 » παρ' ἐλπίδα, ἀμὴ κυττάξετε ὀλογυρά σας, πόσοι σᾶς
 » φθονοῦν, καὶ κατατρέχουν δι' αὐτὸ τὸ οὐράνιον δῶ-
 » ρον. Πολλοὺς ἡ τύχη ἀνελπίστως ἔδειξεν εὐτυχεῖς, ὁ-
 » λιγώτατοι ὅμως ἐφάνησαν ἄξιοι, καὶ φρόνιμοι νὰ φυ-
 » λάξωσι τὴν εὐτυχίαν ἕως τέλους. Ἐσεῖς, ἀδελφοί, ἀν-
 » θέλετε νὰ μὴ φύγῃ ἀπὸ τὰς χειρὰς σας αὐτὸ τὸ οὐρά-
 » νιον δῶρον, πρέπει νὰ ἔχετε πάντοτε πρὸ ὀφθαλμῶν τὰ
 » ὅσα (ὡς προεῖπα) ὑποφέρατε, μὴ ἔχοντές το. Ἀς σᾶς γί-
 » νουν τέλος πάντων τὰ παθήματα μαθήματα· καὶ διὰ νὰ
 » σώζωνται αὐτὰ εἰς τὴν μνήμην σας ζωντανὰ, ἀνάγκη πᾶ-
 » σα νὰ τὰ περιτειχίσετε, πρῶτον μὲ τὴν ἀπόρρητον ὁμόνοιαν
 » καὶ σύμπνοικον· δεύτερον μὲ ὀλίγους προσωρινούς κανό-
 » νας, ἀπὸ τοὺς ὁποίους γεννᾶται ἡ εὐταξία, καὶ ἐξ αὐτῆς ἡ
 » ἀσφάλεια καὶ εὐδαιμονία τῆς πατρίδος· διότι ἐκεῖνοι οἱ
 » ἄνθρωποι, οἵτινες ζῶσι χωρὶς νόμους, ὅσον φρόνιμοι καὶ
 » σοφοὶ καὶ ἂν ᾦναι, πάντοτε ὑπόκεινται εἰς τὰ πάθη,
 » ἐκ τῶν ὁποίων ὀρμώμενοι, κατασταίνονται ἔπειτα ἀγριό-
 » τεροι καὶ ἀπ' αὐτὰ τὰ θηρία. Ἄν θέλετε λοιπὸν νὰ μὴ
 » πέσετε πάλιν εἰς τὰ πρῶτα ἁμαρτήματα καὶ παρανο-
 » μίας, τὰ ὁποῖα σᾶς ἐστέρησαν τῆς πατρίδος· μιμηθῆτε

» τὰ πεφωτισμένα ἔθνη τῆς Εὐρώτης, τὰ ὅποια, ὀδηγούμενα ἀπὸ τοὺς νόμους τῶν προπατόρων μας, ζῶσιν εὐτυχισμένα, καὶ ἡμεῖς οἱ ἀπόγονοί των τοὺς ἀποστρεφόμεθα, ὥς νὰ ᾔηται καὶ μὴ λοιμικὴ νόσος. Ἴδου οἱ κανόνες, τοὺς ὁποίους, στοχάζομαι, συμφέροντας εἰς τὴν παροῦσαν περίστασιν τῆς πατρίδος.

Σύντομος προσωρινὴ νομοθεσία.

α. Πᾶσα φυλὴ πρέπει νὰ ἐκλέξῃ ἓνα δημογέροντα, τὸν φρονιμώτερον καὶ πρακτικώτερον, καὶ εἰς αὐτὸν νὰ ἀφιερώσῃ ὅλην τὴν φροντίδα τῆς πατρίδος του.

β. Αὐτοὶ οἱ δημογέροντες ὅλοι ὁμοῦ νὰ ἐκλέξωσιν ἀπὸ τοὺς ἰδίους πέντε τοὺς τιμιωτέρους καὶ ἀξιοτέρους, καὶ νὰ τοὺς δώσωσιν ὅλον τὸ βάρος καὶ φροντίδα τῆς πατρίδος, ὀνομάζοντές τους ἐπιτροπὴν.

γ. Αὐτὴ ἡ ἐπιτροπὴ χρεωστεῖ νὰ ἐκλέξῃ ἀπὸ τοὺς ῥηθέντας δημογέροντας ἄλλους πέντε, οἵτινες θέλουσι σχηματίσῃ ἓν κριτήριον τοπικόν, τὸ ὅποion μέλλει νὰ κρίνῃ, καὶ ἐντοπίων, καὶ ξένων διαφορὰς.

δ. Ὅσοι ἀπὸ τὰ περίξ χωρία τοῦ Σουλίου, ἢ καὶ ἄλλα μακρυνότερα μέρη ἔλαβαν τὰ ὅπλα, καὶ ἠνώθησαν μετὰ τῶν Σουλιωτῶν, θέλει λέγονται καὶ αὐτοὶ Σουλιῶται, καὶ θέλουσιν ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ἐκλέγωσι κάθε χωρίον ἢ καὶ πολλὰ ὁμοῦ ἓνα δημογέροντα, ὅστις μέλλει νὰ ἔχῃ τὴν αὐτὴν ὑπόληψιν καὶ ἰσχὺν, ὥς ὁ Σουλιώτης.

ε. Ὅλοι αἱ φυλαὶ χρεωστοῦν νὰ βάλωσιν εἰς ὄρκον τοὺς ἐκλεγθέντας δημογέροντας, πρὸς τοὺς ὁποίους παραδίδουσι τὴν φροντίδα τῆς πατρίδος· ὁ δὲ ὄρκος πρέπει νὰ γίνεσθαι ὡς ἐφεξῆς· ἐπειδὴ καὶ ἡ φυλή μου μ' ἐκλέξε διὰ δημογέρον-

τά της, καὶ μ' ἐνεπιστεύθη τὴν φροντίδα τῆς πατρίδος·
 « ὀρκίζομαι εἰς τὸ ὄνομα τῆς παναγίας καὶ ἀδαιρέτου Τριά-
 »δος, ὅτι θὰ ἐπιμελῶμαι καὶ ἀγρυπνῶ διὰ τὰ συμφέροντά της
 » καὶ διὰ πᾶν ὃ, τι ἀναγκαιοὶ διὰ τὴν ὑπαρξίν καὶ δόξαν της. »
 ε'. Οἱ δημογέροντες ὅλοι ὁμοῦ πρέπει νὰ βάλωσιν εἰς
 τὸν ἴδιον ὅρκον καὶ τὴν πενταμελῆ ἐπιτροπὴν·

ζ'. Οἱ δημογέροντες πάλιν μετὰ τῆς ἐπιτροπῆς ὑπο-
 χρεοῦνται νὰ βάλωσιν εἰς τὸν ὅρκον καὶ τοὺς κριτὰς, ὁ ὁποῖος
 νὰ γίνεταί ὡς ἐρεξῆς. « ὀρκίζομαι.

» νὰ κρίνω ὅσας διαφορὰς τῶν κατοίκων καὶ παροίκων μοι
 » παρουσιάσωσι, χωρὶς τινὰ φιλοπροσωπίαν, ἢ φιλοδωρίαν· νὰ
 » μὴν ἀποβλέπω εἰς συγγένειαν καὶ φιλίαν, ἀλλὰ νὰ ἐπιστη-
 » ρίζωμαι εἰς τὴν ἀλήθειαν καὶ δικαιοσύνην· καὶ ἂν ᾔθελα
 » καταλάβῃ τινὰ ἀπὸ τοὺς συγκαθέδρους νὰ ἀδικοκρίνῃ, ἐγὼ
 » ὄχι μόνον δὲν θὰ συμφωνήσω μαζί του, ἀλλὰ θὰ τοῦ εἶμαι καὶ
 » ἐναντίος· καὶ ἂν πράξω τὸ ἐναντίον ἀφ' οὔ ὥρκισθην, ἢ ὀργῇ
 » τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἁγίων πάντων, καὶ ἡ κατάρα τῆς πατρί-
 »δος μου, νὰ μ' ἐξαλείψωσιν ἀπὸ τὸ πρόσωπον τῆς γῆς,
 » καὶ ὅλη μου ἡ οἰογένεια κάμμίαν προκοπὴν νὰ μὴν ἰδῇ.

Καθήκοντα τῆς πενταμελοῦς ἐπιτροπῆς.

α'. Ἡ ἐπιτροπὴ αὕτη πρέπει ν' ἀνταποκρίνεται μὲ τὸ
 ἔθνος καὶ ὅλους τοὺς ἐξωτερικοὺς φίλους καὶ ἐχθρούς.

β'. Νὰ προβλέπῃ καὶ διορίζῃ εἰς τὰς θέσεις ὅσους καὶ
 ὁποίους ἀρχηγούς γνωρίζει ἱκανοὺς καὶ τιμίους.

γ'. Νὰ ἐξοικονομῇ τὰ στρατόπεδα ἀπὸ τροφᾶς, πολεμι-
 φόδια καὶ ὅσα ἄλλα ἀναγκαιοῦσι.

δ'. Νὰ κρατῇ ἐπίτηδες τρεῖς καὶ τέσσαρας χωριάτας ἀ-
 γνωρίστους, διὰ νὰ τοὺς στέλῃ εἰς Ἰωάννινα καὶ ὅπου ἄλλοι

καλέσει ἡ χρεία, νὰ μανθάνη τὰ φρονήματα καὶ κινήματα τῶν ἐχθρῶν.

ε. Ὅσοι ἐμβαίνουνσιν εἰς τὸ Σούλιον πρὸς καιρὸν, Ἕλλη-
νες, ἢ Τοῦρκοι, γνωστοί, ἢ ἄγνωστοι, πρέπει νὰ τοὺς παρου-
σιάζωσιν οἱ κάτοικοι εἰς τὴν ἐπιτροπὴν, διὰ νὰ τοὺς ἐξε-
τάξῃ λεπτομερῶς, καὶ εἰ μὲν φανῶσιν ὑποπτοι, ν' ἀποβά-
λωνται ἐντῷμα, εἰ δὲ φίλοι, περισσότερον ἀπὸ εἰκοσι-
τέσσαρας ὥρας νὰ μὴ διατρίβωσι, καὶ μὲ ἐγγύησιν ἐνὸς
ἐντοπίου.

ς'. Κάθε πατριώτης ὅ,τι γράμμα λαμβάνει ἀπ' ἔξω νὰ
ῥῆναι εἰς χρέος νὰ τὸ ἀναγινώσκῃ εἰς τὴν ἐπιτροπὴν, καὶ
ἂν αὐτὸ διαλαμβάνῃ ὑποθέσεις περὶ πατρίδος, ἢ ἀπόκρισις
νὰ γίνεταί κατὰ τὴν ὁποίαν γνώμην ἡ ἐπιτροπὴ θὰ τὸν
ὀδηγήσῃ.

ζ'. Τὰς γυναῖκας καὶ τέκνα τῶν ὑπὲρ πατρίδος ἀποθα-
νόντων, ἂν ῥῆναι πτωχοὶ, ἡ ἐπιτροπὴ χρεωστεῖ νὰ τοὺς
τρέφῃ ἀπὸ τὸ κοινόν, καὶ νὰ τοὺς παρηγορῇ, καὶ ὅταν λάβῃ
τοὺς μισθοὺς ἀπὸ τὸν Ἀλῆ πασᾶν, νὰ τοὺς δίδῃ πάντοτε.

η. Νὰ ἐπισκέπτεται κατὰ χρέος τοῦλάχιστον δύο φοραῖς
τὴν ἐβδομάδα τοὺς πληγωμένους, νὰ τοὺς παρηγορῇ, νὰ τοὺς
ἐξοικονομῇ ἀφ' ὅσα ἔχουν χρεῖαν, καὶ πολὺ περισσότερον τοὺς
παροίκους καὶ συμμάχους Τουρκαλθανούς.

Καθήκοντα τοῦ κριτηρίου.

α. Τὸ κριτήριο ἔχει τὴν ἐξουσίαν νὰ κράζῃ, χωρὶς
ἐξαίρεσιν, πάσης τάξεως ἀνθρώπων, ἂν ἡ χρεία τὸ καλέσῃ·
ὁμοίως καὶ τοὺς συμμάχους Τουρκαλθανούς.

β'. Νὰ ἔχῃ τρεῖς κλήτορας διὰ τὰς ὑπηρεσίας του· τὸσον

αὐτοί, ὅσον οἱ κριταί, οἱ ἐνάγοντες καὶ ἐναγόμενοι δὲν πρέπει νὰ φέρωσιν ὄπλα εἰς τὸ βῆμα τοῦ κριτηρίου.

γ'. Ἄν τις ἐγκαλούμενος μὲ πρῶτην, δευτέραν καὶ τρίτην πρόσκλησιν τοῦ κριτηρίου δὲν παρουσιασθῇ, τότε τὸ κριτήριον ὀφείλει νὰ κράξῃ τὸν δημογέροντα ἐκείνης τῆς φυλῆς, ἢ τῆς οἰκογενείας, ἀπὸ τῆς ὁποίας ἐξαρτᾶται ὁ ἐγκαλούμενος, καὶ οὕτως ὁ δημογέρων ἐκεῖνος μετὰ τῆς φυλῆς του νὰ τὸν υποχρεώσῃ νὰ πείθεται καὶ σέβεται τὸ κριτήριον.

δ'. Τόσον ὁ ἐνάγων, ὅσον καὶ ὁ ἐναγόμενος πρέπει νὰ στέκωνται ὀρθοὶ ἐμπροσθεν τοῦ κριτηρίου καὶ μὲ σεμνότητα φωνὰς ἀτάκτους καὶ λόγους ὑβριστικούς ποτὲ νὰ μὴ μεταχειρίζωνται.

ε'. Ἐὰν κἀνέας ἐγκαλούμενος καὶ καταδικασθεὶς δὲν ἐνεργήσῃ τὴν ἀπόφασιν τοῦ κριτηρίου, παραπονούμενος δὴθεν, ὅτι ἡδικήθη· τότε τὸ κριτήριον χρεωστεῖ νὰ στείλῃ ἐν ἴσον ἀντίγραφον τῆς ἀποφάσεως πρὸς τὴν ἐπιτροπὴν· ἐκείνη δὲ, ἀφοῦ προσκαλέσῃ τοὺς διαφερομένους καὶ τοὺς προσεστώτας τῶν φυλῶν των, ἀναθεωροῦσι τὴν διαφορὰν των ὅλοι ὁμοῦ, καὶ εἰ μὲν τὴν εὖρουν ἀπαθῶς κριθεῖσαν καὶ ἀποφασισθεῖσαν τὴν ἐπικυροῦσι, καὶ υποχρεοῦνσι τὸν καταδικασθέντα νὰ ἐξακολουθήσῃ τὰ διαταττόμενα· ἂν ἐξεναντίας συμῶν τι λάθος ἐξ ἀγνοίας, τότε ἡ ἐπιτροπὴ συμφώνως μὲ τὰ μέλη τοῦ κριτηρίου καὶ τῶν δύο προσεστώτων πρέπει νὰ τὸ διορθώσουν.

ς'. Ὅλοι ἐν γένει χρεωστοῦν νὰ προσφέρωσι σέβας καὶ εὐπείθειαν τόσον εἰς τὴν ἐπιτροπὴν, ὅσον καὶ εἰς τὸ κριτήριον· καὶ ἂν τις φανῇ παρήκρος ἢ ἀπειθής, ὁ προσεστὼς καὶ ὅλη του ἡ φυλὴ πρέπει νὰ τὸν παιδεύσῃ αὐστηρά.

ζ'. Ἄν κἀνέας μέλος τῆς ἐπιτροπῆς τοῦ κριτηρίου παρ-

ἐστραπῇ ἀπὸ τὰ χρεὶ τοῦ ἐπαγγέλματός του, ἢ πράξει τι ἀμάρτημα ἀνάρμοσον καὶ ἄτιμον εἰς τὸ ἐπάγγελμά του, τότε νὰ συνάζωνται δέκα προεστῶτες νὰ τὸν κρίνωσι· καὶ εἰ μὲν εὔρεθῇ ἀθῶος, νὰ τὸν ἀφίνωσι εἰς τὸ ὑπουργημά του· ἀλλέως, νὰ τὸν αποβάλωσι καὶ παιδεύωσι κατὰ τὸ σφάλμα του, καὶ ἀντ' ἐκείνου νὰ διορίζωσιν ἄλλον ἀπὸ τὴν φυλὴν του.

η'. Οἱ προεστῶτες τῶν φυλῶν ὑποχρεοῦνται νὰ παρατηρῶσι πάντοτε τὰ κινήματα καὶ πρακτικὰ τῆς ἐπιτροπῆς· νὰ τὴν ἐνθυμίζωσι τὰ ὅσα ἀναγκαιοῦσι διὰ τὴν πατρίδα, καὶ ἀπὸ ἀμέλειαν ἢ ἀπὸ ἄλλας αἰτίας τὰ ἀμελοῦσι.

θ'. Ὅποιος ἀποδειχθῇ προδότης τῆς πατρίδος, ἐκεῖνον νὰ τὸν θανατόνῃ ἡ φυλὴ του μὲ ὅποιονδῆποτε θάνατον ἐγκρίνει.

ι'. Ὅποιος κλέψῃ, καὶ ἀποδειχθῇ ὡς κλέπτης, νὰ πληρὴνῃ διπλοῦν τὸ ὅσον ἐκλεψέ.

ια'. Κάνενας, ὅσον δυνατὸς καὶ ἂν ᾔηται, νὰ μὴν ἐμπορῇ ποτὲ μὲ τὸ χεῖρ του νὰ λαμβάνῃ τὸ δίκαιόν του, ἀλλὰ νὰ ἀναφέρεται εἰς τὸ κριτήριον.

ιβ'. Ἐάν τις εἰς τὸν πόλεμον σταθῇ ὀπίσω, ἢ κρυβθῇ, ἢ ἀπειθήσῃ εἰς τὸν ἀρχηγόν του, ἐκεῖνος ὅχι μόνον ν' ἀτιμάζεται ἀπ' ὅλους, ἀλλ' οὔτε μισθὸν, οὔτε μερίδιον ἀπὸ τὰ τυχόντα λάφυρα δὲν πρέπει νὰ λαμβάνῃ.

Ἀφοῦ ἀνεγνώσθησαν ὅλα ταῦτα, τὰ ἐδέχθησαν εὐχαρίστως, καὶ, χωρὶς τινὰ χρονοτριβὴν, τὰ ἔβαλαν εἰς ἐνέργειαν, κατὰ τὴν ἰδίαν ἐρμηνείαν. Θαυμασμοῦ τῶν ἄλλων ἦν τὸ νὰ ἐγνώριζε τινὰς ἓνα λάδον ἀναρχον ἕως τὴν χθές, καὶ σήμερον εὐτακτοῦντα καὶ πειθόμενον εἰς τὰ παραμικρὰ νεύματα πέντε ἀτόμων γνωρίμων καὶ συνήθων συμπατριωτῶν.

μετὰ τῶν ὁποίων πρὸ μιᾶς ἡμέρας συνέτρωγε, συνέπινε καὶ συνωμίλει ἀσυστόλως, καὶ ἔπειτα τοὺς ἐχαιρέτα εἰς τὴν ἀγορὰν μὲ συστολὴν καὶ σέβας· προσήλonte τὰ ὄμματά του ἀσκαρδαμηκτὶ πρὸς αὐτοὺς, καὶ προητοίμαζε τὴν διάνοιάν του ν' ἀκούσῃ, ἢ λάβῃ κάμμίαν συμβουλὴν ἢ διαταγὴν παρ' αὐτῶν· ἄς μὴ παραξενευθῇ πρὸς τοῦτοις ὁ ἀναγνώστης διὰ τοὺς ὁποίους ἐδῶκε κανόνας ὁ Περρῶαιβὸς πρὸς τοὺς Σουλιώτας· διότι ἂν ἐγνώριζεν ἐκείνης τῆς ἐποχῆς τὴν περίστασιν, τὰ ἦθη καὶ ἔθη, τὰ κινδυνώδη ἐλαττώματα τῶν Σουλιωτῶν, τῶν συμμάχων Τουρκαλβανῶν καὶ τῶν παροίκων Ἑλλήνων, δὲν ἤθελε βέβαια τὸν κατηγορήσει· λαμβάνει ἀκόμη τὴν τόλμην νὰ ἐκφρασθῇ πρὸς τὸν ἀναγνώστην καὶ ἄλλην ἀλήθειαν, τὴν ὁποίαν ἄς μὴ νομίσῃ διὰ κενοδοξίαν του, ἀλλ' ὥς τὸ πρῶτον μέσον τῆς εὐταξίας· δηλαδή, ἂν αὐτοὶ ἐδέχθησαν εὐχαρίστως, καὶ ἐσύστησαν προθύμως ἐπιτροπὴν καὶ κριτήριον, δὲν τοὺς ἔπεισεν ἄλλο τι, παρὰ ἡ εἰλικρινὴς καὶ πολυχρόνιος φιλία, ἡ συγγένεια, ἡ ὑπόληψις καὶ αἱ πατριωτικαὶ του συμβουλαὶ, τὰ ὅποια ἐχορημάτισαν ὡς οὐσιώδη ὄργανα τῆς εὐταξίας, μολονότι μετὰ ταῦτα ἐκατηγορήθη, ὑβρίσθη καὶ αὐτὸς παρὰ τινων κακοήθων, διότι ἡ κακία δὲν ὑποφέρει νὰ βλέπῃ τὴν ἀρετὴν θριαμβεύουσαν μέχρι τέλους, καὶ ἂν ἄλλο τι δὲν δυνηθῇ νὰ πράξῃ, τὰς ὕβρεις τοῦλάχιστον καὶ συκοφαντίας τὰς διασπείρει χωρὶς διάκρισιν καὶ συστολὴν. (*).

(*) Ἐνεκρίθησαν ἀπὸ τὴν κοινότητα διὰ μέλη τῆς ἐπιτροπῆς οἱ ἐφεξῆς—
Νότης Μπότζαρης· Νικόλαος Τσαβέλλας· Τούσας Ζέρβας καὶ Νάσης Φω-
τομάρας.

Διὰ τὸ δικαστήριον· ὁ Γιώτης Δαγλῆς· Γιάννος Κουτσονίκας· Λάμπρος
B. Ζάρμπας καὶ Χρήστος Κοσμάς.

Διήγον λοιπὸν οἱ Σουλιῶται δύο μῆνας καὶ ἐπέκεινα μὲν εὐταξίαν καὶ ὁμόνοιαν. Εἰς δὲ τὸ διάστημα αὐτὸ ἡ ἐπιτροπὴ ἔπεμπε συνεχῶς μικρὰ σώματα στρατιωτῶν ὑπ' ὄδη γίαν ἐμπειροπολέμων λοχαγῶν, καὶ ἐφόνευον ἐχθροὺς εἰς τὰς στενωποὺς, ἀρπάζοντες τὰς τροφάς, πολεμιφόδια καὶ ὅσα ἄλλα ἐκόμιζαν εἰς τὰ στρατόπεδα. Ἐν τούτοις ἐστάλησαν γράμματα ἀπὸ τὸν Ἀλῆ πασᾶν, ὅστις παρεκίνηει τοὺς Σουλιώτας ἢ τὴν Θεσπρωτίαν νὰ πολεμήσωσιν, ἢ τὴν Ἄρταν νὰ κυριεύσωσι, καὶ νὰ ἐνωθῶσιν ἔπειτα μὲ τὰ Ἑλληνικὰ στρατεύματα τῆς Ἀκαρνανίας, ὥστε, γινομένης μιᾶς ποσότητος δέκα χιλιάδων στρατευμάτων, νὰ στρατεύσωσιν ἔπειτα συμφώνως κατὰ τοῦ Χουρσίτ πασᾶ πρὸς διάλυσιν τῆς πολιορκίας, καὶ τότε ἔμελλε νὰ τοὺς ἀνταμείψῃ περισσότερον ἀπ' ὅσον ἤλπιζον· ὑπέσχετο τέλος πάντων νὰ δειχθῇ φανερὸς ἀρχηγός, καὶ ὁ πατὴρ τῶν Ἑλλήνων· διὰ πολλὰς ἡμέρας διεφιλονεικῆθησαν, καὶ ἐβασανίσθησαν τὰ ῥηθέντα γράμματα τοῦ Ἀλῆ πασᾶ ἕως οὗ νὰ γίνῃ ἡ ἀπόφασις τῆς ἐκστρατείας· μέρος τῶν Σουλιωτῶν ἐπεθύμει νὰ κινηθῇ κατὰ τῆς Θεσπρωτίας, δηλαδὴ κατὰ Τσαμυθῶν· ἐπειδὴ τότε ἐδυνάμονε τὸ Σούλιον, μὲ τὸ νὰ ἐκυρίευσεν τὴν Πάργαν καὶ ὅλα τὰ παράλια μέχρι Πρεβέζης ἀπὸ τὸ μεσημβρινόν, καὶ μέχρι Συβότων ἀπὸ τὸ δυτικόν. Ἐμέλαν πρὸς τούτοις τὰ ὅπλα τῶν Σουλιωτῶν νὰ πολυπλασιασθῶσιν· ἐπειδὴ ὅλα τὰ Ἑλληνικὰ χωρὶα περιέμενον ταύτην τὴν ἐπιθυμητὴν ἐποχὴν τὸν ἀδράξουν τὰ ὅπλα ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας των. Ὁ σκοπὸς τούτων τῶν καλῶν πατριωτῶν (*) ἦτον ὀρθὸς καὶ ἀσφαλὴς διὰ τὸ μέλ-

(*) Οἱ καλοὶ οὗτοι πατριῶται ἦσαν, ὁ Νικόλαος Φώτου Τζαβέλλας, ὁ

λον, ὡς καὶ εἰς τὰς ἀρχὰς διεφιλονεικῆθη, καὶ ἀπεδείχθη μαθηματικῶς, καὶ ὁ καιρὸς τὸ ἐβεβαίωσεν ἔπειτα προφανέστατα· τὸ ἐναντίον ὁμοίως μέρος ὑπερίσχυσεν, ἢ, ἀληθέστερον εἰπεῖν, ἠπατήθη ἀπὸ τὰς ὑποσχέσεις τοῦ Ἀλῆ πασᾶ καὶ ἐπιθυμίαν τῶν ληφθησομένων πολυτίμων λαφύρων τῆς Ἄρτας. Οὕτω ῥέπουσιν οἱ ἄνθρωποι μᾶλλον εἰς τὴν πλεονεξίαν, παρὰ εἰς τὰ συμφέροντα τῆς πατρίδος· διὰ τοῦτο καὶ πολλάκις ἐστερήθησαν καὶ ἐλευθερίαν καὶ πατρίδα, καθὼς συνέβη καὶ εἰς τοὺς περὶ ὧν ὁλόγος Σουλιώτας, ὡς ῥηθήσεται.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔ΄.

Μάχη τῶν Βασιλικῶν.

Πρὶν διηγηθῶ τὴν εἰς Ἄρταν ἐκστρατείαν, ἔκρινα ἀναγκαῖον νὰ καταχωρήσω ἐνταῦθα τὴν μάχην τῶν Βασιλικῶν, ἥτις ἐγένε κατὰ τὰ τέλη τοῦ Αὐγούστου τοῦ ἰδίου ἔτους. Τὰ Βασιλικά ἀπέχουσι τῶν Θερμοπυλῶν ὥρας τέσσαρας, ὀκτῶ δὲ, τῆς Λιβαδίας· εἶναι ὁδὸς σενή, δασώδης καὶ βουνώδης ἀμφοτέρωθεν σχηματίζουσα ἐπιμήκη κοιλάδα· ἐκεῖ ἀπεφάσισαν οἱ Ἕλληνες νὰ κτυπήσουν τὸν Μπαῦράμ πασᾶν, ὅστις ἐμελλενὰ διαβῆναι μετὰ ἑννέα χιλιάδας ὅλον σχεδὸν ἵππικόν στρατεύμα, φέ-

Γεώργιος Δράκος, ὁ Γιώτης Δαγκλῆς, ὁ Διαμάντης Ζέρβας, ὁ Λάμπρος Ζάρμπας, ὁ Θανάσης Τούσα Μπότζαρης, ὁ Νάσης Κουζονίκας, ὁ Τούσας Ζέρβας, ὁ Νάσης Φωτομάρας, ὁ Γιαννούσης Πανομάρας, ὁ Φῶτος Πιθηφίκος, καὶ ἄλλοι τινές.

ροντα μεθ' ἑαυτοῦ πολλὰς τροφὰς καὶ πολεμεφόδια μὲ ἀμά-
 ξας, καμήλους καὶ πλῆθος φορτηγῶν ζώων. Αὐτὸς καυ-
 χόμενος (εἶχε γὰρ φήμην πολλὴν περὶ τὰ πολεμικά) εἰς τὴν
 ἀτομικὴν του ἀνδρείαν καὶ ἀξιοσύνην, ὑπεσχέθη τῷ Σουλτά-
 νω νὰ ὑποτάξῃ τὴν Λιβαδίαν, τὰς Θήβας καὶ τὰς Ἀθήνας.
 Οἱ Ἕλληνες, ὄντες ἕως δύο χιλιάδες, διεμοιράσθησαν εἰς τρία
 σώματα· καὶ τὸ μὲν πρῶτον, συνιστάμενον ἀπὸ πεντακοσίους
 Φωκεῖς (Σαλωνίτας), κατέλαβε τὴν θέσιν τῆς εἰσόδου τῆς
 κοιλάδος, ὅπου καὶ ἐκρύβη εἰς τὰ δασύτατα δάση, εἶχε δὲ
 ἀρχηγὸν τὸν αἰδεσιμώτατον καὶ ἀνδρεῖον παπᾶ Ἀνδρέαν
 ἀπὸ χωρίου Κοκοβίσταν (*). τὸ δὲ δεύτερον, ἔχον τὸν ἴδιον
 ἀριθμὸν τοῦ πρώτου, καὶ ὀδηγούμενον ἀπὸ τοὺς ἀρχηγούς,
 Βασίλειον Μποῦσμπον καὶ Κωνσταντῖνον Καλύβαν, καταλα-
 βὼν τὸ κέντρον τῆς κοιλάδος, ἔπραξε καὶ αὐτὸ ὡς τὸ πρῶτον·
 χίλιοι ὑπ' ὀδηγίαν τοῦ Νάκου Πανοριᾶ καὶ Ἰωάννου Γκούρα
 ἐτοποθετήθησαν πρὸ τῆς ἐξόδου τῆς κοιλάδος, οἵτινες, κα-
 τὰ τὸ σύνθημα, ἔμελλον νὰ κτυπήσωσι πρῶτοι τὴν ἐμπρο-
 σθοφυλακὴν τοῦ ἐχθροῦ, καὶ ἐμποδίσωσι τὴν ἐξοδὸν του,
 ἐπομένως δὲ ν' ἀρχίσωσι καὶ τᾶλλα σώματα μὲ τὸ πῦρ,
 διὰ νὰ τοὺς βάλωσιν εἰς ἀταξίαν καὶ ἀμηχανίαν, ὥστε
 μὴν ἔχοντες ἄλλην τινὰ ὁδὸν, οὔτ' ἐκ δεξιῶν, οὔτ' ἐξ εὐω-
 νύμων νὰ σωθῶσιν, ἔμελαν νὰ θυσιασθῶσιν σχεδὸν ὅλοι
 εἰς ἐκείνην τὴν κοιλάδα· ἐντοσούτῳ ἄρχισεν ὁ ἐχθρὸς νὰ
 εἰσέρχεται μὲ τὴν συνήθη του ἀλαζονικὴν παράταξιν,
 ἀλλ' ἡ πομπώδης παρουσία του ὁμοιάζε πανηγυρικὴ μᾶλ-
 λον, ἢ πολεμικὴ, καθότι πᾶς ἵππεὺς πολεμικὸς ἔφερε
 κατόπιν του δύο καὶ τρία ζῶα φορτωμένα μὲ διάφορα εἶδη

(*) Κεῖται κατὰ Βορρᾶν τῆς Ἀμφίσσης.

μερικῆς του τροφῆς καὶ περὶ τῶν ἄλλων πραγμάτων, ὁμοῦ δὲ ἱπποκόμον καὶ δούλον Ἕλληνα, ἡ ὁμόθησκόν του· εἰσελθόντες δὲ, συναθροίσθησαν εἰς μίαν πεδιάδα, ἣτις κεῖται παρὰ τὴν εἴσοδον τοῦ σενοῦ, ἐκεῖ προσευζόμενοι κατὰ τὸ σύνθηες ἐκανονοβόλισαν ἐν πρώτοις τέσσαρα κανόνια, καὶ μετὰ τοῦτο ἄρχισαν τὸν πυροβολισμόν, συνωδευμένον μὲ ἀτάκτους φωνάς. Ὁ σκοπὸς αὐτῶν ἀπέβλεπεν (ἐπειδὴ ἀγνοοῦσαν διόλου καὶ τὴν δύναμιν καὶ τὸ στρατήγημα τῶν Ἑλλήνων), ὅτι, ἂν ὑπάρχωσιν ἐκεῖσε Ἕλληνες κεκρυμμένοι, ἢ νὰ φύγωσιν ἀπὸ τὸν φόβον, ἢ νὰ παραταχθῶσιν εἰς μάχην, πρὶν ἢ δυνάμει των βαλθῇ εἰς κίνησιν. Ἀλλ' ὅσον οἱ Τούρκοι ἐπυροβολοῦν, καὶ ἐμεγαλοφώνουν, ἄλλο τόσον ἐκρύπτοντο εἰς τὰ δάση οἱ Ἕλληνες. Ὅθεν, νομίζοντες ὅτι εἶναι ἐκτὸς κινδύνου, ἄρχισαν νὰ κτυπῶσι τὰ τύμπανά των, καὶ νὰ παρατάττωνται εἰς τὴν σειρὰν τῆς ὁδοιπορίας. Ἀφισταμένης δὲ τῆς ἐμπροσθοφυλακῆς πλησίον τῆς ἐξόδου τοῦ σενοῦ, ἐξαίφνης ἐξῆλθαν οἱ Ἕλληνες ἀπὸ τὸ δάσος, καὶ πρῶτον μὲν ἐτείχισαν τὴν ὁδὸν μὲ τὰ στήθων, ἔπειτα δὲ διὰ τοῦ συνεχοῦς κατὰ τῶν ἐχθρῶν πυροβολισμοῦ, τὴν ἀπεκατέστησαν ἐντὸς ὀλίγου δυσδιάβατον ἀπὸ τὰ ἀλλεπάλληλα πτώματα καὶ συμπλοκῇ των ἱππων· τὰ δὲ ἄλλα δύο σώματα, ἀκούσαντα τὸν κρότον τοῦ πυροβολισμοῦ, ἀμέσως ἐφώρμησαν μὲ τὸν ἴδιον ἐνθουσιασμόν ὁ ἀπροσδόκητος πυροβολισμὸς, τὸ στενὸν τῆς ὁδοῦ, οἱ ἀδίσκοποι μουγκρισμοὶ τῶν φονευμένων καὶ τραυματιζομένων, οἱ κατατρομασμένοι ὀδυρμοὶ τῶν ἱπποκόμων καὶ δούλων, ἢ ἐκ τοῦ πλήθους τῶν κτηνῶν προκύψασα ἀταξία, τόσον τρόμον καὶ ἀμηχανίαν εἰσέφεραν εἰς τὰς ψυχὰς τῶν Τούρκων, ὥστε ἐν τέταρτον σχεδὸν τῆς ὥρας ἕσταντο ἔφιπποι καὶ ἀποροῦντες διὰ τὸ πραχθησόμενον. Τέλος πάντων ἤρξαντο

νὰ ὀπισθοδρομῶσι μὲ τόσῃν φρίκῃν καὶ βίαν, ὥστε οἱ δυνα-
τώτεροι ἔρριπτον χαμαὶ, τοὺς ἀδυνατωτέρους καὶ τοὺς κατε-
πύτουν· οἱ δὲ δοῦλοι Ἕλληνας διὰ τὴν σωτηρίαν των ἐκρύ-
πτοντο εἰς τὰ δάση· βλέποντες λοιπὸν οἱ Ἕλληνας τοὺς Τούρκους
εἰς τέτοιον βρασμὸν καὶ σύγχυσιν, ὥρμησαν πανταχόθεν ἀπρο-
φυλάκτως κατ' αὐτῶν, φονεύοντες καὶ κατασφάττοντες· καὶ δὲν
ἤθελε βέβαια σωθῇ τις ἐξ αὐτῶν (οἵτινες ἦσαν ὑπὲρ τὰς τρεῖς
χιλιάδας ἐμβασμένοι εἰς τὸ στενόν), ἂν οἱ νικηταὶ δὲν ἐπροσ-
κολλῶντο εἰς τὰ λάφυρα, πολὺ δὲ περισσότερον εἰς τὰ
ὄπλα, μὲ τὸ νὰ ἦσαν πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἡμίοπλοι, καὶ ἄλλοι
ἄοπλοι φέροντες μόνον ἀπλᾶς μαχαίρας· μολαταῦτα ἐθυσία-
σαν δύο χιλιάδας τετρακοσίου Ἀσιανούς, ἐκτὸς τῶν πλη-
γωθέντων, καὶ ὅσους συνέλαβαν ζῶντας (ἐκτὸς τινῶν δούλων
Ἑλλήνων), τοὺς ἐθυσίασαν· ἐκ δὲ τῶν νικητῶν ἀπέθαναν
τρεῖς, καὶ ἐπληρώθησαν πέντε· ἐπῆραν καὶ πολλὰς τροφάς,
πολεμεφόδια, δύο κανόνια, δεκατέσσαρας σημαίας, διάφο-
ρα λάφυρα καὶ ὑπὲρ τοὺς χιλίους πεντακοσίου ἵππους.
Διήρκεσεν αὕτη ἡ μάχη ὑπὲρ τὰς τρεῖς ὥρας, τῆς ὁποίας τὸ
σχέδιον ἦτο στρατήγημα τοῦ καπετὰν Γιάννη Δουβουνιώτου,
τὸν ὁποῖον διὰ τε τὴν γεροντικὴν ἡλικίαν καὶ τὴν εἰς τὰ πο-
λεμικὰ ἐμπειρίαν καὶ ἀνδρείαν του ἐσέβοντο ἅπαντες. Ὅλοι οἱ
Ἕλληνας καὶ ἀρχηγοὶ ἐδείχθησαν ἐν γένει ἀνδρεῖοι, ὁ παπᾶ
Ἀνδρέας ὁμῶς προτιμᾶται, διότι μὲ διακοσίους Ἕλληνας
ἐδίωξε μετὰ ταῦτα τοὺς ἐχθροὺς δύο ὥρας μακρὰν τῆς εἰς-
όδου τοῦ στενοῦ, καὶ ἀφοῦ ἐφόνευσεν ἱκανοὺς, ἔλαβε διπλα-
σια λάφυρα καὶ ἐπέσρεψε νικηφόρος εἰς τοὺς συντρόφους του.

Αὗται εἶναι αἱ τρεῖς σημαντικώτεραι μάχαι, δηλαδὴ τῶν
Θερμοπυλῶν, Γραβιάς καὶ Βασιλικῶν, τὰς ὁποίας συνεκρό-
τησαν οἱ κάτοικοι τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος· ἐγιναν καὶ ἄλ-

λοι πόλεμοι εἰς διάφορα αὐτῆς μέρη κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς ἐπαναστάσεως, καὶ μάλιστα εἰς τὰς πόλεις, ἀλλ' ἐνῶ δὲν ἦσαν σημαντικοὶ, οὔτε εὐκόλως δύναται τις νὰ τοὺς περιγράψῃ μὲ ἀκρίβειαν, ἂν ἤθελε παρευρεθῇ καὶ αὐτόπτης· διότι ὁ τότε ἐνθουσιασμὸς τοῦ λαοῦ ὑπὲρ ἐλευθερίας ἦτον ἀπεριόριστος, ὁ κίνδυνος ἀσυλλόγιστος, αἱ πολεμικαὶ πράξεις κοιναὶ καὶ αἱ νίκαι ἀδιάκριτοι· προϊόντος δὲ τοῦ χρόνου, ὁ ἐνθουσιασμὸς παρήκμαζεν, ὁ κίνδυνος ἐσυστέλετο, αἱ ἀνδραγαθίαι καὶ νίκαι ἀπεδίδοντο εἰς ὅσους ἐγνωρίσθησαν ὀπλαρχηγοὶ, ἐδείχθησαν ἐμπειροπόλεμοι, καὶ διετήρησαν μέχρι τέλους τὰς ἐξ ἀρχῆς πατριωτικὰς πράξεις· διότι πολλοὶ ἀπηνύδησαν εἰς τοὺς ὑπὲρ πατρίδος ἀγῶνας. Τοῦτο δὲ ἄρχισε μᾶλλον ἀπὸ τοῦ 1823, μέχρι τοῦ 1829 ἔτους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΕ'.

Πολιορκία τῆς Ἄρτας.

Κατὰ τὸν μῆνα ὀκτώβριον ἐστράτευσαν τέλος πάντων οἱ Σουλιῶται μετὰ τῶν συμμάχων Τουρκαλβανῶν διὰ τὴν Ἄρταν· εἶχαν προσκαλέσει πρὸ ἡμερῶν διὰ γραμμάτων καὶ τῆς Ἀχαρνανίας τὰ στρατεύματα διὰ νὰ ἔλθωσιν εἰς Ἄρταν, καὶ, ἐνθὺντα ὅλα ὁμοῦ, νὰ συσκεφθῶσι περὶ τῆς ἀλώσεως τῆς πόλεως καὶ ἐλευθερίας τοῦ Ἀλῆ πασᾶ· ὅσον μὲν διὰ τὴν πολιορκίαν καὶ ἄλωσιν τῆς Ἄρτας ἐσυμφώνησαν οἱ Ἀχαρνάνες, διὰ τὴν σωτηρίαν δὲ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, οὐ μόνον δὲν συγκατένευσαν, ἀλλὰ καὶ ἐσυμβούλευσαν μυστικῶς τοὺς Σουλι-

ὤτας ν' ἀπέχῃσι μακρὰν ἀπὸ παρόμοιον σκοπὸν, ὅτι ἡ σω-
 τηρία ἐκείνου ἔμελλε νὰ προξενήσῃ τὴν ἀπώλειαν ὅλης τῆς
 Ἑλλάδος, διότι ἓνας ἐβδομηκονταετῆς καὶ δακτυλοδεικτού-
 μενος τύραννος εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐκδυθῇ τὸ αἵματοσταγὲς
 ὑποκάμισον τῆς τυραννίας, καὶ νὰ ἐνδυθῇ τὸ λαμπρὸν τῆς
 ἐλευθερίας. « Σουλιῶται, Σουλιῶται (ἔλεγαν οἱ Ἀκαρνάνες)
 » ἀκριθέστερα ἀπὸ ἐσᾶς γνωρίζομεν ἡμεῖς τὰ ἐνδόμυχα τοῦ
 » Ἀλῆ πασᾶ, ἐπειδὴ ἐζήσαμεν ἕως τῆς σήμερον ὑπὸ τὴν
 » αὐτοδέσποτον καὶ τρομερὰν θύλησίν του, τῆς ὁποίας ἡμεῖς
 » πάντοτε ἐλευσινὰ θύματα ». Ταῦτα ἐλάλησαν πρὸς τοὺς Σου-
 λιῶτας οἱ στρατηγοὶ Ἀκαρνάνες, οἵτινες ἦσαν ὁ Ἀνδρέας Ἰσ-
 κου, Γεώργιος Τζόγκκας καὶ Δημήτριος Μακρύς. Οἱ Σουλιῶ-
 ται μολονότι ἐκατάλαβαν τὸ σφάλμα των, καὶ ἔπρεπε ν' ἀ-
 φήσωσι τὴν πολιορκίαν τῆς Ἄρτας, καὶ νὰ ἐξακολουθήσωσι
 τὴν κατὰ τῶν Τσάμηδων ἐπωφελεῖ ἐκστρατείαν, ὡς προεί-
 ρηται· ἡ ἰσχυρογνωμία ὁμῶς καὶ πλεονεξία διὰ τὰ λάφυρα,
 ἀφοῦ κατέπνιξαν τὰ πατριωτικὰ αἰσθήματά των, τοὺς ὠ-
 δήγησαν νὰ ὀρμήσουν μὲ τὸσον θυμὸν καὶ ἀφοβίαν εἰς τὴν
 Ἄρταν, ὥστε μὲ τὴν πρώτην ἐπίθεσιν ἐβίασαν τοὺς Τούρ-
 κους ν' ἀφήσωσι τὰς περὶ τὴν πόλιν ὀχυρωμένας θέσεις, καὶ
 ν' ἀσφαλισθῶσιν εἰς τοὺς ὑψηλοτέρους καὶ δυνατωτέρους οἴ-
 κους τῶν κατοίκων· ἀλλὰ κατόπιν αὐτῶν ἐφώρμουν καὶ οἱ νι-
 κηταὶ καὶ ἐξουσίαζαν τοὺς οἴκους· καὶ εἰς ὅσους εὕρισκοντο
 Τούρκοι, ἐτρουποῦσαν οἱ Ἕλληνες τοὺς τοίχους καὶ τοὺς ἐδίω-
 κον ἀπὸ ἑνα εἰς ἄλλον οἶκον, ὥστε τοὺς ἐβίασαν ἐσχάτως
 νὰ καταφύγωσιν εἰς πέντε μόνας οἰκίας, προσκολλημένας
 εἰς τὰ τεῖχη τῆς Ἀκροπόλεως, εἰς τὰς ὁποίας ἐπιμείναντες
 ἐλάμβανον τὰς τροφὰς καὶ πολεμεφόδια παρὰ τοῦ φρουράρ-
 χου Σουλεμᾶν πασᾶ· οἱ Ἕλληνες, ἢ διότι δὲν ἐδύναντο νὰ

βλάβῳσι περισσότερον τοὺς ἐχθροὺς, μὲ τὸ νὰ ἐβοηθῶντο ἀπὸ τὴν Ἀκρόπολιν, ἢ διότι ἐμούστωσαν εἰς τὰ λάφυρα, ἐκδύοντες τὰς οἰκίας τῶν κατοίκων Ἑλλήνων καὶ Ἑβραίων, καὶ μετακομίζοντες αὐτὰ εἰς τὰ ἴδια, ἐχρονοτρίβουν, τρέφοντες μικρὰς ἐλπίδας διὰ τὴν τελείαν ἄλωσιν τῆς Ἄρτας.

Μ' ὄλον αὐτὸν τὸν κίνδυνον, εἰς τὸν ὅποτον ἔκειτο ἡ Ἄρτα, καὶ μολονότι συχνὰ ἐζήτει βοήθειαν, ὁ Μεχμέτ Χουρσίτ πασᾶς δὲν συγκατεύνεσε νὰ πέμψῃ, ἀλλ' ἐνησχολεῖτο ὅλαις δυνάμεσι διὰ τὴν πτώσιν μόνον τοῦ Ἀλῆ πασᾶ· αἱ περιστάσεις τὸν συνέδραμον περισσότερον νὰ θριαμβεύσῃ κατ' ἐκείνου, παρὰ ἡ δύναμις τῶν ὀπλῶν καὶ ἀγχίνια του· ἡ δὲ ἀρχὴ ταύτης τῆς ὑποθέσεως οὕτω πως συνέβη. Ἐνῷ εἰσῆλθον πολεμοῦντες οἱ Σουλιῶται μετὰ τῶν Ἀκαρνάνων καὶ συμμάχων, ἔλαβαν μετ' ὀλίγας ἡμέρας χοεῖαν πολεμεφοδίων. Ὅθεν κοινῇ γνώμῃ ἐπεμψαν εἰς τὸ Μεσολόγγιον τὸν δεύτερον ἀρχηγὸν τῶν συμμάχων Τουρκαλβανῶν Ταχίρ Ἀμπάζην ὀνομαζόμενον, τὸν ὅποιον ἐδέχθη φιλοφρόνως ὁ τότε γενικὸς διευθυντὴς τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος. Ἀλλ' ἡ ὑπερβολικὴ περιποίησις καὶ ἄσκαπτος ἐξομολόγησις τινῶν μυστηρίων ἐξύπνησαν τὸν Ἀμπάζην ἀπὸ τὸν βαθὺν ὕπνον τῆς ἀγνοίας, τὰ ὅποια δὲν ἀνῆκαν νὰ ᾔναι γνωστὰ εἰς ἓνα ἀλλόφυλον, ἐξ ἀνάγκης ὄντα, καὶ ὄχι ἐκ προαιρέσεως, σύμμαχον τῶν Ἑλλήνων· ἐταράχθη πολὺν περισσότερον ἀκόμη, ὅταν ἶδε κατακρημνισμένα καὶ μεμολυσμένα τὰ ἐκεῖσε Ὀθωμανικὰ Τζαμιά, μοναστήρια καὶ τὰς γυναῖκας αἰχμαλώτους καὶ τετραχληλισμένας, ἀλλ' ὑπουλος ὢν, ὑπέκρυπτε τὸ πάθος εἰς τὸ φαινόμενον, καὶ ἐπολιτεύετο τοὺς Ἕλληνας, ὡς δῆθεν εὐχαριστούμενος εἰς τὰ τοιαῦτα. Ἐντοσοῦτω, ἐπιστρέψας μετὰ δεκαπέντε ἡμέρας

εἰς Ἄρταν, ἐδιηγῆθη ὅσα ἤκουσε καὶ ἶδεν εἰς Μεσολόγγιον πρὸς τοὺς ὁμοθησκούς του Τουρκαλβανούς· οἱ δὲ, ὅλοι ἐταράχθησαν, καὶ ἀμέσως ἀφ' ἐκείνης τῆς στιγμῆς ἀπεφάσισαν νὰ διαλύσωσι τὴν συμμαχίαν καὶ νὰ ὑποταχθῶσιν εἰς τὰς βασιλικὰς προσταγὰς, καὶ νὰ κατατρέξωσι τὸν Ἀλῆ πασᾶν, φρονοῦντες ὅτι καὶ αὐτὸς εἶναι σύμφωνος μὲ τοὺς Ἕλληνας διὰ τὴν πτώσιν τοῦ Σουλτάνου καὶ ἐλευθερίαν τῶν Ἑλλήνων. Διὸ, χωρὶς ἀναβολὴν καιροῦ, ἔπεμψαν μυστικὴν πρεσβείαν πρὸς τὸν ἀρχιστράτηγον Μεχμέτ Χουρσίτ πασᾶν εἰς Ἰωάννινα, ἱκετεύοντες ν' ἀξιωθῶσι τοῦ βασιλικοῦ ἐλέους καὶ τῆς εὐνοίας τῆς αὐτοῦ ὑψηλότητος, ὑποσχόμενοι μετὰ ταῦτα νὰ ἐξαλείψωσι τὸ ἀμάρτημά των καὶ ἀπάτην μὲ ξεχωριστὰς καὶ σημαντικὰς πρὸς τὸ Δεβλέτι ἐκδουλεύσεις. Ὁ ἀρχιστράτηγος, ὅστις πρὸ πολλοῦ ἐπεθύμει τὴν διάλυσιν ταύτης τῆς συμμαχίας, ἐδέχθη μὲ ἄκραν χαρὰν καὶ προθυμίαν τὴν μετάνοιαν καὶ ἱκεσίαν των, καὶ οὐ μόνον τὴν συγχώρησιν τοῖς ἔδωκεν ἐκ μέρους τοῦ βασιλέως, ἀλλὰ καὶ βεβαιότητα τῆς παντοτεινῆς του εὐνοίας· τοῖς εἶπε πρὸς τούτοις, ὅτι διὰ νὰ τοὺς γνωρίσῃ ὁ Σουλτάνος πιστοὺς ὑπηρέτας του καὶ καθολικοὺς Μωαμετάνους, καὶ ἡ ὑψηλότης του νὰ τοὺς ἔχῃ εἰς τὸν τόπον τῶν πρώτων του φίλων, τοῦτο συνίσταται εἰς αὐτοὺς τοὺς ἰδίους, ὅταν ἐκτελέσωσι τὰ ὅσα ὑπόσχονται.

Ἀφοῦ δὲ ἐβεβαιώθησαν, ὅτι ἐσυγχωρήθησαν, καὶ ἀπήλαυσαν τὴν εὐνοίαν τοῦ ἀρχιστρατήγου, καὶ ὅτι εἰς τὴν θέλησίν των συνίσταται ν' ἀπολαύσωσιν ὅσα ἐπιθυμοῦν, ἀπεφάσισαν νὰ δείξωσι παρעוּת καὶ τὸ πρῶτον σημεῖον τῆς ἐμπιστοσύνης των, πέμψαντες πρὸς αὐτὸν γράμμα, μὲ τὸ ὁποῖον τὸν ἐπαρακινούσαν νὰ στείλῃ ἑξ ἑκατοντάδας στρατευμα εἰς

τὴν Ἄρταν, καὶ ὅτι αὐτοὶ ὑπόσχονται καὶ τὴν εἵσοδόν του ἀνεμπόδιστον, καὶ τῆς πόλεως τὴν ἀνάκτησιν ἀκίνδυνον· τὸ δὲ στρατεύμα, ἐγνωμοδότησαν, νὰ μὴ στρατεύσῃ κατ' εὐθεΐαν ἀπὸ τὰ πέντε Πηγάδια, ἀλλὰ νὰ διαβῇ ἀπὸ Παραμυθίαν, Φανάρι, Ρινιάσσαν καὶ Λάμαρην, καὶ, καταλαβὼν τὸ στενὸν τοῦ Λούρου, νὰ διευθυνθῇ διὰ τὴν Ἄρταν· ἡ δὲ κοινὴ φήμη ν' ἀκούεται, ὅτι στρατεύει διὰ τὴν Ἀκαρνανίαν. Ὁ Χουρσίτ πασᾶς δεχθεὶς τὴν γνώμην τῶν νέων φίλων του, ἐπρόσταξεν ἀμέσως (*) νὰ κινήθωσιν, ὡς ἄνωθεν, μὲ ἑξ χιλιάδας πεζὸν καὶ χιλίους ἵππεῖς, δούς αὐτοῖς καὶ σφοδρὰν διαταγὴν, ὅτι τόσον καθ' ὁδὸν, ὅσον καὶ εἰς τοὺς ὁποίους τόπους καὶ χωρία μέλλουν νὰ στρατοπεδεύουν, νὰ πολιτεύονται τοὺς κατοίκους Ἕλληνας μὲ ἡμερότητα καὶ φιλάνθρωπίαν, χωρὶς νὰ τοὺς βλάψουν εἰς τὸ παραμικρόν. Πρὶν ὅμως οἱ ῥηθέντες πασάδες φθάσωσιν εἰς τὸ Φανάρι, ἔλαβεν ὁ φρούραρχος τῆς Ρινιάσσης ἐν γράμμα μυστικὸν ἀπὸ τὸν φίλον του καὶ γραμματικὸν (**) τοῦ Χουρσίτ πασᾶ, διὰ τοῦ ὁποίου ἐξέφραζεν, ὡς εἴρηται, τὰς μυστικὰς διαπραγματεύσεις καὶ σχέδια τῶν Τουρκαλβανῶν συμμάχων τῶν Σουλιωτῶν· τὸν ἐσυμβούλευε συγχρόνως, ὅτι οἱ Ἕλληνες πρέπει νὰ λάβουν τ' ἀναγκαῖα καὶ δραστήρια μέτρα, διὰ νὰ μὴ πέσωσιν εἰς κἀνένα ἀπροσδόκητον κίνδυνον· ὁ φρούραρχος ἀμέσως καὶ

(*) Τὸν Χουρσίτ πασᾶν Κιουταχὴν καὶ Ἰσμαήλ πασᾶν Πλάσσαν.

(**) Γραμματικὸς τοῦ ἀρχιστρατήγου ἦτο τότε Νικολαὸς τις Λαοπάς καλούμενος, ἐκ Καστορίας τῆς Μακεδονίας· οὗτος ὠφέλησε πολλάκις τοὺς ὁμογενεῖς του, ἐπειδὴ πᾶν κίνημα Τουρκικὸν κατὰ τῶν Ἑλλήνων, τὸ ἐγνωστοποιεῖ προλαβόντως, συμβουλευὼν ἐν ταυτῷ καὶ τοὺς τρόπους, καθ' οὓς ἐδύνατο νὰ ματαιωθῇ· ἐκινδύνευσεν πολλάκις περὶ τούτου· τέως μετέβη εἰς τὴν ἐλευθέραν Ἑλλάδα, ὅπου μετὰ χρόνον ἕνα ἀσθενήσας ἀπέθανεν εἰς Ναύπليون.

μὲ ἐπίτηδες ταχυδρόμον ἐγνωστοποίησε ταῦτα πάντα πρὸς τοὺς Σουλιώτας, τοὺς ἐπαρακίνησε πρὸς τούτοις νὰ πέμψωσιν ὅσον τάχος ἓνα ἄξιον ἀρχηγὸν μὲ πεντακοσίους στρατιώτας, διὰ νὰ προκαταλάβωσι τὸ στενὸν τῆς Ξένης (*) ὅπου ἔμελλον νὰ διαβῶσι τὰ ῥηθέντα στρατεύματα· αὐτὸς δὲ, συνάξας ἀπὸ τὰ πέριξ χωρία ἕως ἑκατὸν ἐνόπλους ἄνδρας, ἐξῆλθεν εἰς τὰ χωρία Βαλανδόραχον καὶ Τσουκνίδα καλούμενα, τὰ ὁποῖα, πλησίον ὄντα τὸ ἐν μὲ τὸ ἄλλο, κεῖνται εἰς τὰς ὄχθας τοῦ Θυάμεως ποταμοῦ κατὰ μεσημβρίαν, μιᾶς σχεδὸν ὥρας ἀπέχοντα τῶν ἐκβολῶν του, καὶ πλησίον τοῦ στενοῦ τῆς Ξένης, ὅπου καταλύσας ἐπρόσμενε τοὺς Σουλιώτας διὰ νὰ κρατήσωσι τὸ στενὸν, καὶ ἐμποδίσωσι τὸ διάβασμα τοῦ ἐχθροῦ. Ἀλλὰ τὴν τρίτην ἡμέραν μετὰ τὴν ἄφῃξίν του εἶδε τὸ [ἐσπέρας τὰ πεδία τοῦ Φαναρίου καὶ τὰς ὄχθας τοῦ ῥηθέντος ποταμοῦ ἕως τῆς παλαιᾶς Κεστρίνης (**)] καταπλακωμένα ἀπὸ Ὀθωμανικὰ στρατεύματα· οἱ ἀρχηγοὶ Σουλιῶται, ἢ διὰ τὴν ὁποίαν εἶχαν ἐνασχόλησιν διὰ τὴν μετακόμισιν τῶν λαφύρων, ἢ διὰ τὴν ὁποίαν ἔδωκαν δυσπιστίαν (ἐπεὶδὴ οἱ ἀρχηγοὶ τῶν συμμάχων Τουρκαλβανῶν, διὰ νὰ τοὺς ἀποκοιμήσουν, ἐκατηγόρησαν τὸν φρούραρχον ὡς ψευδόμενον κατὰ τοῦτο) εἰς τὰ γράμματά του, δὲν ἐφρόντισαν νὰ πέμψωσι δύναμιν, ἢ ὁποῖα καὶ τοὺς σκοποὺς τοῦ

(*) Τόπος στενὸς καὶ δεινῶδης, ἐξ ὥρων διάστημα ἀπέχων τοῦ Σουλίου κατὰ μεσημβρίαν· διαρκεῖ ἡ διάβασίς του ὑπὲρ τὴν μίαν ὥραν ἔχουσα πρὸ τῆς εἰσόδου τὸ χωρίον Κανελάκι, κατὰ δὲ τὴν ἐξοδὸν του, ἐπάνω εἰς τὸ βουνόν, κεῖται τὸ χωρίον Τοπόλια· αὕτη εἶναι ἡ δημόσιος ὁδός, δι' ἧς σχετίζεται τὸ Φανάρι μὲ τὴν Λάμαρην.

(**) Τὴν σήμερον ὀνομάζεται Καστρί· σῶζονται σημεῖα ἱκανὰ καὶ ἐρίπεια ἀρχαιότητος.

Χουρσίτ πασᾶ ἐμελλε νὰ ματαιώσῃ, καὶ τὴν ἀπιστίαν τῶν Τουρκαλβανῶν ἐγκαίρως ν' ἀνὰ κλύψῃ· ἐπιμείνας οὖν ὡς τὸ πρῶτ' ἐμὲ τὴν ἐλπίδα τῆς παρουσίας τῶν Σουλιωτῶν, ἐπέστρεψε πάλιν εἰς τὸ φρούριον· τοὺς δὲ κατοίκους τῶν χωρίων ἐσυμβούλευσε νὰ ὑπάγῳσιν εἰς τὰς οἰκίας των, καὶ νὰ μὴ δεῖξωσι καμμίαν ἐναντιότητα πρὸς τοὺς ἐχθροὺς, μάλιστα δὲ εὐπείθειαν καὶ ταπεινότητα, καὶ διὰ περισσοτέραν των ἀσφάλειαν νὰ προὔπαντήσωσιν οἱ δημογέροντες ἐκάστου χωρίου τοὺς πασάδες, καὶ νὰ παραπονηθῶσιν ἐκ μέρους τῶν Σουλιωτῶν, ὅτι αὐτοὶ τοὺς ἐπροξένησαν ὅλας τὰς δυστυχίας, ἐνῷ πρὸ τοῦ ἐρχομοῦ των ἦσαν ἡσυχοὶ καὶ εὐτυχεῖς ὑπὸ τὸ Ὀθωμανικὸν κράτος. Ὅθεν ἐξετέλεσαν τὴν συμβουλήν, καὶ ἐπέτυχον τὴν συμπάθειαν καὶ παρηγορίαν τῶν πασάδων.

Μὲ τὰ δὲ δύο ἡμέρας διέβη καὶ τὸ στράτευμα πλησίον τοῦ φρουρίου Ρινιάσσης μὲ ἄκραν ἡσυχίαν, ἐξ' οὗ ἐπροπορεύοντο δύο χιλιάδες πεζοὶ, καὶ τὸ ἥμισυ τοῦ ἵππικοῦ, καὶ κατόπιν αὐτῶν τὰ φορτηγὰ ζῶα μὲ τὰς τροφὰς καὶ πολεμεφόδια, ἐκ δεξιῶν δὲ καὶ ἀριστερῶν περιετείχιζον αὐτὰ δύο χιλιάδες, καὶ τελευταῖον ἠκολούθει τὸ λοιπὸν στράτευμα μεμιγμένον μὲ τὸ ἄλλο ἥμισυ τοῦ ἵππικοῦ, καὶ ἐν τῷ μέσῳ ἔχον τοὺς πασάδες· καὶ κατὰ τὴν δεκάτην ὥραν τῆς ἡμέρας ἐστρατοπεύδουσιν αὐτοί μεν εἰς τὰ χωρία τῆς Λάμαρης, οἱ δὲ Πασάδες εἰς τὸ Λοῦρον· οἱ δὲ κάτοικοι αὐτῶν τῶν χωρίων φοβηθέντες τὸ πλῆθος τῶν Τούρκων, κατέφυγον πρὸ δύο ἡμερῶν σὺν γυναίξιν καὶ τέκνοις καὶ κτήνεσιν εἰς τὸ χωρίον Καμαρίναν (*) λεγόμε-

(*) Καμαρίνα· αὐτὸ τὸ χωρίον κεῖται εἰς ὑψηλὸν, καὶ δυνατόν τόπον, πλησίον αὐτοῦ εἰς τὸ ὑψηλότερον μέρος κεῖται τὸ Ζάλογρον, ὅπου κατὰ τὸ 1803 ἔτεες, πολλοὺς Σουλιώτας μετὰ γυναικῶν καὶ παιδίων ἐθυσίασε, καὶ ἡμα-

νον, όπου κατόκει καὶ ὁ καπετὰν Γιαννάκης Γεώργης, ὁ πρὸ πολλῶν χρόνων κύριος αὐτῆς τῆς ἐπαρχίας, ἀλλ' ἡ δύναμις τῶν ὀπλῶν τούτου ἦτον ὀλίγη καὶ ἀπειροπόλεμος, διὸ καὶ ἀνίκανος νὰ ὑπερασπίσῃ τοὺς ἐκεῖσε καταφυγόντας κατοίκους ἀπὸ τὴν ἐπιδρομὴν τῶν βαρβάρων, οἱ ὅποιοι μετὰ τὸ στρατοπέδευμα, μαθόντες ὅτι ὅλοι οἱ κάτοικοι κατέφυγον εἰς τὴν Καμαρίναν, καὶ ὑπὸ τὴν ὑπεράσπισιν τοῦ Γ. Γεώργη, ἀμέσως ἔγραψαν οἱ πασάδες πρὸς αὐτὸν ἀποφασιστικῶς, ὅτι ἂν ἐκεῖνος δὲν θέλῃ, ἢ φοβῆται νὰ ὑποταχθῇ εἰς τὰς βασιλικὰς προσταγὰς, τὸν ῥαγιαῖν ὥμως δὲν πρέπει νὰ τὸν ἐμποδίσῃ ἀπὸ τοῦτο, ἀλλὰ νὰ τὸν ἀφήσῃ ἐλεύθερον νὰ ὑπάγῃ εἰς τὴν κατοικίαν καὶ ὑποστατικάτου, καὶ δὲν θέλει δοκιμάσῃ τὴν παραμικρὰν ἐνόχλησιν ἀπὸ τὰ βασιλικὰ στρατεύματα· ἐπειδὴ γνωρίζει τὸ Δεβλέτι, ὅτι δὲν πταίει ὁ ῥαγιαῖς, ἀλλ' ἐκεῖνοι, οἵτινες τοὺς σηκώνουν τὴν ἡσυχίαν· καὶ ὅτι, ἂν κάμῃ τὸ ἐναντίον, τότε εἶναι βιασμένοι νὰ κινηθῶσι μετ' ὅλον τὸ στράτευμα κατεπάνωτου, καὶ ὅσοι σκοτωμοὶ καὶ αἰχμαλωσίαι μέλλουν νὰ συνέβουν ἐκ τούτου εἰς τὸν ῥαγιαῖν, (ἦσαν γὰρ ὑπὲρ τὰς τρεῖς χιλιάδας ψυχαὶ) τὸ κρίμα ἐκείνο νὰ ᾖ εἰς τὴν ψυχὴν του. Πρὶν δὲ οἱ Τοῦρκοι κινήσουν ἀπὸ τὸ Φανάρι, τρεῖς ταχυδρόμους, ἕνα κατόπιν τοῦ ἄλλου, ἔπεμψεν ὁ ῥηθεὶς Γ. Γεώργης πρὸς τοὺς Σουλιώτας καὶ συμμάχους Τουρκαλβανούς, ζητῶν βοήθειαν τριακοσίων στρατιωτῶν· ἔλαβεν ὥμως καὶ αὐτὸς τὴν ἰδίαν ἀπόκρισιν, τὴν ὁποίαν ἔλαβε προλαβόντως καὶ ὁ Πεῤῥαϊβός, ὅτι δηλαδὴ δυσκολεύονται ἐμπρώτοις νὰ πιστεῦσωσιν ἂν ᾖ αἰσθηθῆς ἢ εἰδησις, καὶ

λώτισεν ὁ Ἀλῆ πασᾶς, ὡς εἰς τὸν δεύτερον τόμον τῆς ἱστορίας τοῦ Σουλῆου ἀναγινώσκεται.

δεύτερον, ἂν ἦναι (ἐπειδὴ οὕτως ἐξηγήθησαν ἔπειτα πρὸς αὐτοὺς οἱ Τουρκαλβανοὶ), θὰ ὑπάγουν εἰς Πρέβεζαν, κ' ἐκεῖθεν μέλλουν νὰ διαβῶσιν εἰς Ἀκαρνανίαν. Ἡ ἔκφρασις αὕτη, ἥ, ἀληθέστερον εἰπεῖν, τὸ στρατήγημα τῶν Τουρκαλβανῶν ὑπεχρέωσε τοὺς Ἀκαρνανάς νὰ ἐπιστρέψωσιν εὐθὺς εἰς ὑπεράσπισιν τῆς πατρίδος των· ὁ δὲ Γιαννάκης Γεώργης, μὴ δυνάμενος ν' ἀντέξῃ, πεισθεὶς καὶ εἰς τὴν συμβουλήν τοῦ φρουράρχου τῆς Ῥινιάσσης, ἔπεμψε πρὸς τοὺς πασάδες τοὺς δημογέροντας τῆς ἐπαρχίας, διὰ νὰ προσφέρωσι τὴν ὑποταγὴν, καὶ ζητήσωσι μετὰ παρακλήσεως τὴν συγχώρησιν διὰ τὴν προσωρινὴν μετατάπισίν των, ἥτις προῆλθεν ἀπὸ τὸν φόβον τῶν στρατευμάτων. Οἱ δὲ πασάδες εὐμενῶς ἐδέχθησαν τὴν μετάνοιαν καὶ ὑποταγὴν των, τοὺς ἐσυμβούλευσαν νὰ μὴ δίδωσιν εἰς τὸ ἐξῆς ἀκρόασιν εἰς τοὺς λόγους τῶν ἀπειθῶν καὶ κακούργων ἀνθρώπων, τοὺς ὁποίους, ἐπειδὴ ἐχάλασαν τὸν ῥαγιᾶν, μέλλει γρήγορα ν' ἀφανίσῃ καὶ ὁ Σουλτάνος ἀπὸ τὸ πρόσωπον τῆς γῆς, τὸ ὁποῖον θέλουσιν ἰδῆ φανερὰ μετὰ τὸν χαλασμὸν τοῦ Ἀλῆ πασᾶ.

Τοιοῦτους λόγους εἰπόντες πρὸς τοὺς δημογέροντας τῆς ἐπαρχίας Λάμαρης διευθύνθησαν τὴν ἐπιούσαν διὰ τὴν Ἄρταν, ὅπου πλησιάσαντες τὸ ἐσπέρας ἐστρατοπέδευσαν ἔξω τῆς πόλεως. Ταύτην τὴν ἀνέλπιστον ἀπάτην τῶν συμμάχων ἰδόντες οἱ Σουλιῶται, ἐπίστευσαν τότε τοὺς λόγους τοῦ φρουράρχου τῆς Ῥινιάσσης· καὶ ἐξελθόντες διὰ νυκτὸς ἀπὸ τὴν πόλιν, ἐτοποθετήθησαν ἐπάνω εἰς τὰ πλάγια τοῦ πλησίον κειμένου ὄρους, ὄντες μόνον ἑκατὸν ἐβδομήκοντα, ἐξ ὧν τὸ ἥμισυ σχεδὸν ἦσαν οἱ σημαντικότεροι τῶν φυλῶν τοῦ Σουλίου· ἐκεῖ ἀνέμενον καὶ τοὺς συμμάχους Τουρκαλβανούς, κατὰ τὴν ὁποίαν εἶχαν κάμη συμφωνίαν πρὸ τῆς

ἐξόδου. Ἄλλ' ἐδῶ ἔπαυσε πλέον ἡ συμμαχία καὶ ἀσκηώθη
 ἡ προσωπὶς τῆς ὑποκρίσεως καὶ ἀνεκαλύφθη ἡ ἀπάτη· διότι
 οἱ ἀρχηγοὶ τῶν συμμάχων, ἀντὶ νὰ ἐνωθῶσι μετ' αὐτῶν,
 τοὺς ἀνήγγειλαν μὲ ἐπίτηδες σημαντικούς Τουρκαλβανούς
 τὰ ἀκόλουθα. « Σουλιῶται! ἡμεῖς ἕως τῆς σήμερον ἤμεθα
 » ὑπηρετῶντες τοῦ Ἀλῆ πασᾶ καὶ σύμμαχοι ἰδικοὶ σας, στοχα-
 » ζόμενοι τάντοτε, ὅτι νὰ ἐλευθερώσωμεν τὸν Ἀλῆ πασᾶν,
 » καὶ νὰ μείνωμεν πάλιν, ὡς τὰ πρῶτα, εἰς τὰ βασιλικά
 » νεύματα, ἀλλ' ἠπατήθημεν· διότι βλέπομεν φανερά, ὅτι
 » τόσον ἐσεῖς, ὅσον καὶ οἱ λοιποὶ ὁμόπιστοί σας πολεμᾶτε
 » διὰ τὴν πίστιν καὶ ἐλευθερίαν σας, καὶ εἰς τοῦτο φαίνεται
 » νὰ ἔχετε συμβοηθὸν καὶ τὸν Ἀλῆ πασᾶν· διὰ τοῦτο ἡμεῖς
 » σᾶς λέγομεν, ὅτι ἡμεῖς εἴμεθα ἀληθεῖς Μωαμετάνοι καὶ
 » πιστοὶ ὑπηρετῶντες τοῦ κραταιοτάτου βασιλέως μας· ἡ συμμαχία
 » σας εἰς τὸ ἐξῆς ὄχι μόνον δὲν μᾶς ὠφελεῖ, ἀλλὰ καὶ μᾶς
 » βλάπτει καιρίως, ἐπειδὴ ὁ ὑπὲρ πίστεως καὶ ἐλευθερίας
 » πόλεμός σας, εἶναι φανερὸς πόλεμος κατὰ τῆς ἰδικῆς μας
 » πίστεως καὶ βασιλείας· πῶς λοιπὸν δυνάμεθα νὰ ἤμεθα
 » σύμφωνοι, ὁπόταν τὰ συμφέροντά μας εἶναι φύσει πολέ-
 » μια, καθὼς τὸ νερὸν μὲ τὴν φωτίαν; Ἡμεῖς ὡς τόσον,
 » ἐπειδὴ ἐφάγαμεν, κατὰ τὴν κοινὴν παροιμίαν, ψωμὶ καὶ
 » ἀλάτι μαζὺ, καὶ εἴμεθα παλαιοὶ φίλοι, δὲν ἐπεθυμοῦμεν
 » οὔτε ἐκ μέρους μας νὰ σᾶς ἀκολουθήσῃ κάμμία ἀπιστία,
 » οὔτε ἐκ μέρους τῶν βασιλικῶν στρατευμάτων κάμμία
 » φθορά, καὶ ἔπειτα νὰ τὴν ἀποδώσετε εἰς ἡμᾶς· ἀλλὰ σᾶς
 » συμβουλεύομεν ν' ἀναχωρήσετε τὴν ἰδίαν στιγμὴν· τοῦ-
 » ναντίον δὲ, ἂν αὐρίον εὑρεθῇτε αὐτοῦ, θέλετε ἰδῆ πρῶτους
 » ἡμᾶς νὰ κινηθῶμεν κατεπάνω σας, καὶ τότε τὸ σφάλμα
 » μένει ἰδικόν σας· ἐπειδὴ ἡμεῖς ἐκάμαμεν, τὸ ὁποῖον ἴσως
 » δὲν ἔπρεπε νὰ κάμωμεν.

Τὴν λυπηρὰν ταύτην ἀγγελίαν ἀκούσαντες οἱ Σουλιῶται, ἀνεχώρησαν τὴν ἰδίαν ὥραν διὰ τὸ Σούλιον. Οἱ δὲ πρὸ μικροῦ σύμμαχοί των Τουρκαλθανοὶ, ἡμέρας γενομένης, ἐξεληθόντες τῆς πόλεως, ἐπορεύθησαν εἰς τὰς σκηνὰς τῶν πασάδων, τοὺς ὁποίους προσκυνήσαντες κατὰ τὸ Ὀθωμανικὸν ἔθος, συνώδυσαν πανστρατιᾷ μετὰ τῆς συνήθους μεγαλοπρεποῦς πομπῆς εἰς τὴν πόλιν· ἐκακοφάνη δὲ πολὺ τοῦ Μεχ· μετ' Ῥουσὶτ πασᾶ Κιουταχῆ, καὶ ἐκατηγόρησε τρόπον τινὰ τοὺς Τουρκαλθανούς, διότι δὲν ἐδολοφόνησαν τοὺς Σουλιώτας, ἀλλὰ τοὺς ἄφησαν καὶ ἀνεχώρησαν, ὄντας μάλιστα τοὺς περισσοτέρους σημαντικούς· οἱ δὲ Τουρκαλθανοὶ ἀρχηγοὶ ἐδικαιολογήθησαν μετὰ τὴν ἐξῆς ἀπόκρισιν.

« Ὑψηλότατε πασᾶ! ἡ ἀπιστία εἶναι φυσικὰ ἄτιμος καὶ »
 » μισητὴ εἰς τὸν κόσμον, καὶ κάθε τίμιος ἄνθρωπος τὴν ἀπο- »
 » φεύγει· ἡμεῖς εἰς τὸν τόπον μας τὸν ἄπιστον ἄνθρωπον, »
 » οὔτε νὰ τὸν βλέπωμεν, οὔτε νὰ τὸν ἀκούωμεν θέλομεν· »
 » καὶ τὸ ἄλλο, μία τοιαύτη πράξις δὲν συντελεῖ εἰς τὰ βασι- »
 » λικὰ θελήματα· ἐπειδὴ, ἀντὶ νὰ ἡμερώσωμεν, ἀγριεύομεν »
 » περισσότερον τοὺς ῥαγιάδες, καὶ τότε δὲν θέλουσι ποτὲ μᾶς »
 » δώσῃ ἐμπιστοσύνην », ἐχαμογέλασεν ὁ πασᾶς εἰς τὴν ἀ-
 πόκρισιν τῶν Τουρκαλθανῶν, καὶ κατ' ἐπιφάνειαν ἐπήνεσε τὸ φρόνημά των· μετὰ παρέλευσιν δὲ ὀλίγων ἡμερῶν ἐπορεύθησαν εἰς Ἰωάννινά διὰ νὰ προσκυνήσωσι τὸν ἀρχιστράτηγον Χουρσίτ πασᾶν, καὶ ν' ἀξιωθῶσι καὶ τῆς προσωπικῆς του συγχωρήσεως· ὁ δὲ τοὺς ἐδέχθη φιλοφρόνως, τοὺς ἐβεβαίωσεν ἔτι, ὅτι θέλει τοὺς νομίζει εἰς τὸ ἐξῆς διὰ ἐπιση-
 θίους φίλους του καὶ πιστοὺς ὑπηρετάς τοῦ Σουλτάνου· τὸν ἐπληροφόρησαν καὶ αὐτοὶ ἀμοιβαίως, ὅτι κατὰ τὴν ὁποίαν τοὺς ἔδωκε τιμὴν καὶ ἐμπιστοσύνην θέλουσιν ἀγωνισθῆναι

φανῶσιν ἄξιοι καὶ εἰς τὰ δύο. Ἐκτοτε λοιπὸν ἄρχισαν νὰ ἐπι-
 βουλευώνται τὸν Ἀλῆ πασᾶν· ποίους ὅμως τρόπους καὶ ἁ-
 πατηλὰ προβλήματα καὶ ὑποσχέσεις μετεχειρίσθησαν κατ'
 ἐκείνου, ἄγνοῶ· ἂν καὶ παρὰ πολλῶν ἤκουσα πολλά, ἀλλὰ τὰ
 ἤκουσα καὶ ποικιλοτρόπως· διὰ τοῦτο περιττὸν κρίνω νὰ
 τὰ γράψω· συμπεραίνεται ὅμως, ὅτι δὲν ἐδυνήθησαν νὰ τὸν
 ἁπατήσωσιν, ἀλλ' ἡπατήθη ὁ ἴδιος ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἐδωκε
 πρὸς τὸν Χουρσίτ πασᾶν ἐμπιστοσύνην, ζητήσας παρ' αὐτοῦ
 τὴν ἄδειαν νὰ τὸν ἀφήσῃ νὰ ὑπάγῃ μ' ἐν βασιλικὸν πλοῖον
 εἰς Κωνσταντινούπολιν, νὰ παρουσιασθῇ εἰς τὸν Σουλτάνον,
 καὶ ὁποιαυδὴποτε ποινὴν ἤθελεν ἀποφασίσῃ ἐκεῖνος, τὴν
 δέχεται εὐχαρίστως· ἐδέχθη φαίνεται ὁ πασᾶς τὴν αἴτησίν
 του, καὶ ἔδωκε τὰ πιστὰ πρὸς αὐτὸν, κατὰ τὴν συνήθειάν
 των. Ὅθεν, ἐξελθὼν ὁ Ἀλῆ πασᾶς ἀπὸ τὸ φρούριον, μετέβη
 εἰς τὴν παρακειμένην νῆσον τῆς λίμνης, ὅπου ἀνέμενε τὴν
 ἐκπλήρωσιν τῆς αἰτήσεώς του, ἀλλ' ἀπέτυχε τῆς ἐλπίδος.
 διότι ἀντὶ νὰ τὸν διευθύνωσι ζῶντα πρὸς τὸν Σουλτάνον, ἔπεμ-
 ψαν τὴν μὲν ψυχὴν του εἰς τὸν Ἅδην, τὸ δὲ δέρμα τῆς κε-
 φαλῆς του πρὸς τὸν Σουλτάνον, καὶ τὸ σῶμά του ἐτάφη
 εἰς Ἰωάννιναν. Πολλοὶ ἐκ συμφώνου ὡμολόγησαν, ὅτι ὁ Χουρ-
 σίτ πασᾶς δὲν συγκατένευεν εἰς τὸν θάνατόν του, ἀλλὰ, τό-
 σον διὰ τὰ ὅποια ἔδωκε πρὸς αὐτὸν πιστὰ, ὅσον καὶ διὰ
 τὰς δεινὰς τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους περιστάσεις, ἐπεθύ-
 μει νὰ διατηρηθῇ ἡ ζωὴ του· ἀλλ' οἱ Τυραννίσκοι τῆς
 Ἠπείρου, καὶ πρὸ πάντων οἱ ῥηθέντες Ἄγο Μουχουρ-
 δάρης καὶ Ταχίρ Ἀμπάζης, διὰ ν' ἀποφύγωσιν (ἂν
 ἐσυγχωρῆτο ἀπὸ τὸν Σουλτάνον) τὸν ἀναπόδραστον κίνδυ-
 νον, ἐβίασαν τὸν ἀρχιστράτηγον νὰ τὸν θανατώσῃ, καὶ
 δὲν ἐδύνατο ἴσως νὰ πράξῃ διαφορετικῶς· ἐπειδὴ, διὰ τοὺς

μέλλοντας σκοπούς του, εἶχε μεγάλην χρείαν ἀπ' αὐτοῦ τοὺς τοπάρχας, ὁδηγοῦντας τὰ ἐκλεκτότερα στρατεύματα Ἐδάκρυσεν ὁ ἀρχιστράτηγος, ὅταν εἶδεν ἐπ' ἀργυροῦ δίσκου προσφερθεῖσαν τὴν κεφαλὴν τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, εἶπε δὲ καὶ τοὺς λόγους τούτους· « Γρήγορα σ' εὐρίσκω κ' ἐγὼ, ἀδελφέ, ἐπειδὴ ὁ Σουλτάνος μας βιάζεται νὰ δώσῃ τέλος τοῦ Ὄθωμανικοῦ » κράτους.

Τοιαύτην ἔκθασιν ἔλαβαν αἱ ἐκστρατεῖαι τῶν Σουλιωτῶν μετὰ τῶν συμμάχων Τουρκαλβανῶν ἀπὸ τοῦ 1820 Ἀυγούστου 12, μέχρι τοῦ 1821 ἔτους Νοεμβρίου 25· καὶ τοιοῦτον τέλος ἔδωκεν ὁ Ἀλῆ πασᾶς τῆς ζωῆς του μετὰ δεκαοκτῶ μηνῶν στενὴν πολιορκίαν καὶ μετὰ τὴν αἰσθαντικὴν λύπην τῆς σφαγῆς τῶν υἱῶν του καὶ ἐγγόνων. Ὁ δὲ Πεῤῥαιβός, διορισθεὶς, ὡς προεῖρηται, φρούραρχος εἰς τὴν Ρινιάσσαν, καὶ βλέπων, ὅτι οἱ ἐν Πρεβέζῃ Τοῦρκοι συνεχῶς ἐξήρχοντο λαφυραγωγοῦντες τὴν Λάμαρην, ἐσύστησε στρατόπεδον εἰς τὴν Νικόπολιν (*) ἀπὸ τριακοσίου στρατιώτας τῆς αὐτῆς ἐπαρχίας εἰς χωρίον λεγόμενον Μιχαλίτζι, καίμενον ἐπί τινος ὕψους κατὰ τὸ βόρειον μέρος τῆς Νικοπόλεως, καὶ οὕτω δὲν ἐτόλμουν πλέον νὰ ἐξέλθωσι τῆς Πρεβέζης· ἀγκαλὰ δὲν ἐστεροῦντο τῶν ἀναγκαίων, ἐπειδὴ εἶχαν ἐλεύθερον τὸ Ἰονικὸν πέλαγος καὶ τὸν Ἀμβρακικὸν κόλπον, διὰ τῶν ὁποίων ἐξοικονομοῦντο πλουσιοπαρόχως ἀπ' ὅλα τὰ ἀναγκαῖα. Κατὰ δὲ τὸν Ἰούνιον μῆνα ἐξῆλθον ἀπὸ Κέρκυραν διακόσιοι Πάργιοι ἑνοπλοὶ ὑπ' ὁδηγίαν τοῦ Κ. Σπύρου Δημουλίτζα καὶ Χριστοδοῦλου Τζούκου Δεσίλα, ζήλω πατριωτικῷ κι-

(*) Τανῦν καλεῖται Παλαιόκαστρον, καὶ κατὰ τινες Παλαιοπρέβεζα· ἀπέχει δὲ τῆς τῶν Πρεβέζης κατὰ βορρᾶν δύο ὥρων διάστημα.

νούμενοι, καὶ ἐπιθυμοῦντες ν' ἀπολαύσωσι τὴν πατρίδα των Πάργαν· καὶ ἐπειδὴ τινες ἐξ αὐτῶν ἦσαν ἐπιτήδαιοι ναῦται, τοὺς ἐμεταχειρίσθη ὁ φρούραρχος διὰ τὴν θάλασσαν, ὥστε πολλάκις ἐμπόδισαν θαλασσινὰ κινήματα τῶν ἐχθρῶν, καὶ τροφὰς ἤρπασαν, καὶ αἰχμαλώτους συνέλαβαν· ὁ δὲ διὰ τὴν μερικὴν των πατρίδα πόθος (καὶ μάλιστα διότι τὴν εἶχαν πρὸ ὀφθαλμῶν) δὲν τοὺς ἄφινεν ἡσύχους· διὸ ἀνεφέρθησαν δις καὶ τρίς ἐγγράφως πρὸς τοὺς Σουλιώτας, παρακαλοῦντές τους νὰ τοὺς συνδράμωσι μὲ τὰ ὄπλα διὰ νὰ τὴν ἐλευθερώσουν· νὰ ἐνθυμηθῶσιν, ὅτι κατὰ τὸ 1800, μέχρι τοῦ 1803 ἔτους, ἡ Πάργα τοὺς ἐδόξασε, καὶ ἔσωσεν ἀπὸ τὸ μακελλεῖόν τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, καὶ ὅτι, ἂν τὴν ἐλευθερώσουν, θέλει εἶναι πάλιν τὸ ὑποστήριγμα τοῦ Σουλίου· ὑπέσχοντο πρὸς τούτοις νὰ δώσουν εἰς τοὺς ἐλευθερωτὰς τριακοσίας πεντήκοντα χιλιάδας δίστηλα Ἰσπανικά, δηλαδὴ τὰ ἡμίση ἀπὸ τὰς ἐπτακοσίας χιλιάδας, τὰς ὁποίας οἱ Ἄγγλοι παρέδωκαν εἰς τοὺς Παργίους, πωλήσαντας τὴν πατρίδα των εἰς τὸν Ἀλῆ πασᾶν κατὰ τὸ 1818· καὶ δι' ἀσφάλειαν τῆς ὑποσχέσεώς των, παρέδιδον ὡς μεσέγγυον τοὺς ἐλαιῶνας, κήπους καὶ ἀμπελῶνας, ἕως οὗ λάβωσι τὴν ρηθεῖσαν ποσότητα τῶν χρημάτων. Διεφιλονεικήθησαν λοιπὸν πολὺ αἱ ἀναφοραὶ τῶν Παργίων, καὶ ἀπὸ τοὺς περισσοτέρους Σουλιώτας ἐκρίθησαν δίκαιαι καὶ συμφέρουσαι καὶ εἰς τὰ δύο μέρη, ἀλλ' ἡ ἀνοησία καὶ ἀντιπάθεια ὀλίγων τινῶν, ὅχι μόνον δὲν συγκατένευον, ἀλλ' ἐμπόδιζαν καὶ τοὺς ἄλλους ἐγκρίνοντας τὴν ἐκστρατείαν τῆς Ἄρτας συμφεροτέραν ἀπ' ἐκείνην τῆς Πάργας, ὡς προεῖρηται. Ὅθεν σιωπῶν τὰς ἄλλας ἀναφορὰς τῶν Παργίων, καὶ διάφορα ἰδικὰ γράμματα τοῦ Περρῆαιβοῦ πρὸς τοὺς Σουλιώτας, καταχωρῶ μίαν μόνην τῶν Παργίων καὶ ἐν ἰδικόν του ὡς ἐφεξῆς.

*Ἀδελφοὶ Καπετανεῖοι καὶ λοιποὶ Σουλιῶται ἐκ ψυχῆς
σᾶς ἀσπαζόμεθα.*

« Ἡ θεία πρόνοια, ἐπεὶ δὴ εἰσήκουσε τοὺς βαρεῖς ἀναστε-
 » ναγμούς, τοὺς ὁποίους ἔβγαζαν οἱ ὁμογενεῖς μας διὰ τὰ
 » ὁποῖα ἔπασχαν κακὰ καθ' ἡμέραν ἀπὸ τοὺς τυράννους, ἡ-
 » δόκησε τέλος πάντων νὰ τοὺς ἐλευθερώσῃ ἀπ' ὅλα αὐτά·
 » ἀλλ' αὐτοὶ, ἂν καὶ ὑπέφεραν κακὰ, εἶχαν τοῦλάχιστον τὴν
 » παρηγορίαν, μετὸν νὰ εὐρίσκωντο εἰς τοὺς κόλπους τῆς πα-
 » τρίδος των ὁ καθένας, ἀνάμεσα εἰς τοὺς συγγενεῖς των, μέ-
 » σα εἰς τὰ ὀσπότητά των, ἔπινον τὸ νερὸν τῆς πατρίδος των,
 » καὶ ἀνέπνεον τὸν ἀέρα τῆς ἡμᾶς ὁμῶς, τοὺς Σουλιώτας,
 » λέγομεν, καὶ Παργίους, καὶ ἀπὸ ταῦτα μᾶς ἐστέρησαν αἱ
 » σκληραὶ περιστάσεις καὶ ἡ κακοθελήτρια τύχη, καὶ ἐδοκι-
 » μάζαμεν καὶ ὅλας τὰς δυσυχίας εἰς ξένους τόπους, κατα-
 » φρονημένοι, ὑβρισμένοι, ὠνειδισμένοι, πολλὰς φορὰς δὲ
 » καὶ ξυλισμένοι, καὶ ἀποχωρισμένοι ἀπὸ τοὺς περισσοτέρους
 » συγγενεῖς μας καὶ συματριώτας. Ἦλθε λοιπὸν ἡ ὥρα, ὥστε
 » κατὰ τὴν εὐδοκίαν τοῦ θεοῦ νὰ προσπαθήσωμεν ἢ ν' ἀπο-
 » λαύσωμεν τὴν γλυκυτάτην πατρίδα, διὰ νὰ ταφῶσι τὰ
 » σώματά μας εἰς τοὺς τάφους τῶν πατέρων μας, ἢ ν' ἀπο-
 » θάνωμεν ἐντίμως (ἂν ἦναι ἀπόφασις θεϊκὴ) εἰς τὰ
 » πεδία καὶ λαγκάδια· ὥστόσον ἡ μὲν γενναιότης σας ἐ-
 » προλάβετε, καὶ ἡζιώθητε νὰ φιλήσετε τὸ ἔδαφός της,
 » καὶ νὰ γευθῇτε τὰ καλὰ της, ἡμεῖς δὲ τὴν θεωροῦμεν ἀκό-
 » μῃ ἀπὸ μακρὰν, καὶ μὲ τοὺς ἀναστεναγμούς μας μολύ-
 » νομεν τὸν ἀέρα. Ἀδελφοὶ Σουλιῶται! δὲν σᾶς προβάλλο-
 » μεν τὴν ὑποδοχὴν, τὴν ὁποίαν ἡ πατρίς μας ἐπρόσφερεν
 » εἰς τοὺς πατέρας, ἀδελφούς καὶ πατριώτας σας, καὶ εἰς

» πολλοὺς ἀπ' ἐσᾶς, ἐνῶ κατὰ δυσυχίαν ἐστερήθητε (καθὼς
 » καὶ ἡμεῖς ὕστερον) τὴν πατρίδα σας, καὶ μὲ τοῦτο νὰ σᾶς
 » παρακινήσωμεν νὰ ἔλθητε εἰς βοήθειάν μας· ἐπειδὴ, ὅταν
 » ἕνας εὐεργέτης ἀναφέρῃ τὰς εὐεργεσίας, ὀλιγοστεύει καὶ
 » σμικρύνει τὸ βῆρος τῆς εὐεργεσίας, καὶ ἐπομένως ὁ εὐερ-
 » γετῶν φαίνεται κενόδοξος καὶ μικροπρεπής· πρέπει, ὅστις
 » λαμβάνει τὴν εὐεργεσίαν, νὰ τὴν ἐνθυμῇται· ἀλλὰ σᾶς
 » ἐνθυμίζομεν τὴν φιλίαν καὶ τὸν δεσμὸν, τὰ ὑποῖα ἐφύ-
 » λαττον ἐξ ἀρχῆς οὗτοι οἱ δύο τόποι, τὸ Σούλιον δηλαδὴ
 » καὶ ἡ Πάργα· σᾶς ἀναφέρομεν τὸ ὅποῖον ἔχομεν χρέος οἱ
 » χριστιανοὶ νὰ βοηθῶμεν ὁ εἰς τὸν ἄλλον, καὶ τὸ ὅποῖον ζητεῖ
 » χρεωστικῶς ἀπὸ ὅλους μας ἡ κοινὴ πατρίς Ἑλλὰς, καὶ τὸ
 » ἐξακολουθοῦν καὶ ὅλοι οἱ ὁμογενεῖς καὶ ἀδελφοί μας χριστια-
 » νοί· σᾶς παρεστήσαμεν καὶ ἄλλοτε τὸ κέρδος, τὸ ὅποῖον
 » ἐμπορεῖτε ν' ἀπολαύσετε, καὶ τὴν μέλλουσαν ἀσφάλειαν
 » τοῦ Σουλίου· συλλογισθῆτε, ἀνδρεῖοι καὶ φρόνιμοι Σουλιῶ-
 » ται, ὅτι ἡ Πάργα εἶναι ἐκείνη, εἰς τῆς ὑποίχας τοὺς ὤμους
 » ἐπιστηριζόμενοι, ἐδαστάξατε τόσους χρόνους τὸν πόλεμον·
 » αὐτὴν εἴχετε ἐλευθέραν, ἀπ' αὐτὴν ἐλαμβάνετε τὰς τρο-
 » φὰς καὶ πολεμεφόδια· αὐτὴν λοιπὸν (διὰ νὰ μὴ πολυ-
 » λογῶμεν, καὶ φαινόμεθα βαρετοί), ὅταν τὴν κυριεύσω-
 » μεν, καθὼς τὸ Σούλιον, ὅποιαιδέποτε δειναὶ περιστάσεις
 » καὶ ἂν συμβοῦν ἔπειτα, δὲν φοβούμεθα πλέον κανένα
 » ἐχθρόν· γνωρίζετε πολλὰ καλὰ τὴν τοποθεσίαν της, ὅτι
 » εἶναι πρῶτον μὲν παραθαλάσσιος, δεύτερον δὲ εἰς τὸν
 » ὀμφαλὸν σχεδὸν τῆς Ἀλβανίας, καὶ τρίτον, ὅτι ἔχει τόσα
 » Ἑλληνικὰ χωρία, φέροντα ὅπλα, καὶ ἀνυπομόνως προσμέ-
 » νοντα ταύτην τὴν στιγμήν· τέλος πάντων ἡ Πάργα εἶναι
 » ἡ στερέωσις τοῦ Σουλίου, καὶ ὅλης τῆς Ἡπείρου ἡ ἐλευ-

» θερία. Διὰ ταῦτα λοιπὸν καὶ δι' ἀγάπην τῆς κοινῆς μᾶς
 » πατρίδος, σᾶς παρακαλοῦμεν ν' ἀφήσετε ὅσους ἀρκοῦσιν
 » εἰς φύλαξιν τοῦ Σουλίου, οἱ δὲ λοιποὶ νὰ δράμετε νὰ κυριεύ-
 » σωμεν, ὅσον τάχος, τὴν Πάργαν, καὶ ἔπειτα ἐκστρατεύομεν
 » ὅλοι ὁμοῦ μετὰ τῶν γειτόνων, ὅπου ἡ χρεία καὶ ἡ φωνὴ
 » τῆς Πατρίδος μᾶς προσκαλέσει· ὑγιαίνετε.

1/4 Ιουλίου 1821, ἐκ τοῦ φρουρίου Ρινιάσσης.

Οἱ ἀδελφοί σας

Σπῦρος Δημολίτζας.

Χρ. Νικολάου Τζούκου Δεσίλας.

Δ. Ἀναστασίου Δεσίλας.

Εὐθ. Μαριάνου Μαυρογιάννης

Δημήτριος Κατζούρης.

Σταμάτης Ι. Μάστρακας

Ἀναστάσης Γ. Βασιλᾶς.

Ἀντώνιος Δημολίτζας.

Παναγιώτης Δημολίτζας.

καὶ λοιποὶ Πάργιοι.

Φίλοι καὶ ἀνδρεῖοι Σουλιῶται ἀπὸ καρδίας
 σᾶς ἀσπάζομαι.

« Αἱ καθημεριναὶ ἀνδραγαθίαι σας διεφημίσθησαν εἰς
 » ὅλον τὸν κόσμον καὶ πολὺ περισσότερον ἢ ἐπιείκεια
 » καὶ φιλανθρωπία, τὰ ὅποια μεταχειρίζεσθε πρὸς τοὺς νι-
 » κημένους· καὶ, ἂν οἱ γείτονές μας (*) ἐκύτταζον τὰς πράξεις
 » σας μὲ φιλικὸν καὶ φιλελεύθερον ὄμμα, ἤθελε βέβαια
 » διὰ τῶν ἐφημερίδων κήμωσιν ὅλην τὴν οἰκουμένην ν' ἀντ-
 » ηγῇ ἀπὸ τοὺς Σουλιωτικὰς ἐπαίνους· ἀλλὰ τοῦτο δὲν
 » πρέπει νὰ μᾶς λυπῇ διότι στερούμεθα κατὰ τὸ παρὸν τοὺς

(*) Γείτονες ἦσαν εἰς τὴν Ἐπτανήσον οἱ Ἀγγλοὶ.

» πολλὰ μακρινούς καὶ προσωρινούς ἐπαίνους· ἐπειδὴ ἡ
 » καθολικὴ ἱστορία θέλει δοξάσει, καὶ ἀπαθανατήσῃ τὰ
 » ὀνόματά σας, τὰ ὅποια θέλουν φυλάττει ζωγραφισμένα
 » εἰς τὰς καρδίας των οἱ μεταγενέστεροι ὁμογενεῖς, καὶ
 » ἀγωνίζεσθαι νὰ μιμηθῶσι τὰς πράξεις σας. Διὰ νὰ εὐφη-
 » μίζωνται λοιπὸν διαπάντα αἱ ἀνδραγαθίαι σας, καὶ διὰ
 » ν' ἀπαθανатиθῶσιν εἰς τὴν καθολικὴν ἱστορίαν τὰ ὀνό-
 » ματά σας, πρέπει νὰ φυλάξετε τὴν ἰδίαν γραμμὴν τῶν πρά-
 » ξιών σας μέχρι τέλους. Ἀλλὰ, διὰ νὰ φυλαχθῇ μία τοιαύτη
 » γραμμὴ, συμφέρεي νὰ συσκεφθῆτε, καὶ εὔρητε τὰ βásiμα
 » μέτρα, ἐπειδὴ οἱ ἄνθρωποι πάντοτε τὰς ὑπερινὰς πρά-
 » ξεις συνειθίζουσιν ἢ νὰ ἐπαινῶσιν, ἢ νὰ ψέγῳσι, τὰς δὲ
 » πρώτας λησμονοῦσιν, ὅσον λαμπραὶ καὶ ἂν ἐχηρήματι-
 » σαν. Δὲν ἄρκει, ἀδελφοί, τὸ νὰ νικήσῃ τινὰς τὸν ἐχθρὸν μό-
 » νον, ἐπειδὴ αὐτὸ εἶναι δῶρον προσωπικὸν τῆς ἀνδρείας καὶ
 » τύχης, ὅσον ἐπαινεῖται, ὅταν ἐξεύρῃ καὶ νὰ ὠφεληθῇ δια
 » πάντα ἀπὸ τὴν νίκην. Ἐσεῖς ἐπιστηρίζετε πολλάκις τὰς ἐλπί-
 » δας τῆς νίκης εἰς τὰ ἐλαττώματα τῶν ἐχθρῶν, καὶ ὅχι
 » εἰς τὴν ἀσφαλῆ πρόνοιαν· ἀπατάσθε· ἐπειδὴ δὲν σοχάζεσθε,
 » ὅτι « ἄνθρωπος ἀπ' ἄνθρωπον ὀλίγον διαφέρει »· ἐκεῖνος ὁ-
 » μως εἶναι δυνατὸς καὶ ἀνίκητος, ὅστις ἔμαθε νὰ φέρεται
 » φρονιμότατα εἰς τὰς συμπιπτούσας ἀνάγκας. Ἄν λοιπὸν
 » καυχᾶσθε ὡς πολεμικοὶ, πρέπει νὰ καυχηθῆτε πρῶτον ὡς
 » φρόνιμοι· ἐπειδὴ ἡ ἀνδρεία χωρὶς τὴν φρόνησιν ἔβλαψε,
 » καὶ ἐσβέσθη πολλάκις· ἡ φρόνησις ὁμῶς καὶ μὲ ὀλίγην
 » ἀνδρείαν ὠφέλησε, καὶ ἐτηρήθη. Μὴ παρασύρεσθε ἀπὸ
 » τοὺς ἐπαίνους τοῦ ἐνὸς καὶ τοῦ ἄλλου, οἱ ὅποιοι σὰς πα-
 » ρακινοῦν νὰ πολεμᾶτε, ὅπου δὲν συμφέρει, ἀλλὰ μᾶλλον
 » καὶ βλάπτει τὴν πατρίδα· δὲν βλέπετε, ὅτι οἱ ἰδικοὶ σας

» ἀγῶνες δίδουν εἰς ἄλλους τὰ ἄθλα, καὶ εἰς ἐσᾶς ἀφίνουσιν
 » παντοτεινοὺς κινδύνους; καθεὶς ἀγωνίζεται, καὶ μετὰ
 » τοὺς ἀγῶνας προσμένει τὴν ἀνάπαυσιν· καθεὶς ὅσον βα-
 » θέως ῥίψει τὸν σπόρον εἰς τὴν γῆν, τόσον περισσότερον
 » καρπὸν ἐλπίζει· νὰ συνάξῃ· ἐσεῖς ὅμως ῥίπτετε τὸν σπόρον
 » εἰς τὸ πρόσωπον τῆς γῆς, καὶ ποτὲ καρπὸν δὲν θὰ λά-
 » βετε, ἐπεὶδὴ ἄλλος καταπατεῖται ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους,
 » καὶ ἄλλος τρώγεται ἀπὸ τὰ πετεινὰ, καὶ ἂν ἀπὸ πολλὴν
 » ὑγρασίαν φυτρώσῃ ὀλίγος, καὶ ὑψωθῇ, ἓνας ἄνεμος τὸν
 » ῥίπτει χαμαὶ, ἢ μία καῦσις τοῦ ἡλίου τὸν καταξηραίνει,
 » ἐπεὶδὴ οὔτε ῥίζας βαθείας ἔχει, οὔτε ὑγρασίαν πλέον.
 » Σουλιῶται! ἀφ' ἧς ὥρας ἐπάτησα τὸ ἔδαφος τῆς πατρί-
 » δος σας, δὲν ἔπαυσα ποτὲ φωνάζων μέχρι τῆς σήμερον, ὅτι ἡ
 » ἀσφάλεια τοῦ Σουλίου καὶ ἡ πρόσδος τῆς Ἑλληνικῆς ἐπα-
 » ναστάσεως συνίσταται εἰς τὴν κυρίευσιν τῶν δύο παραθα-
 » λασσιῶν πόλεων, Πρεβέζης δηλαδὴ καὶ Πάργας, ὅλοι τὸ
 » ἐγνωρίσατε καὶ ὡμολογήσατε, ὅλοι τὸ ἐπεκυρώσατε, ὅλοι
 » ἐσυμφωνήσατε καὶ συμφωνεῖτε, ἀλλὰ ποτὲ δὲν ἀπεφα-
 » σίσατε καὶ νὰ τὸ ἐκτελέσατε· ἐκυριεύσατε τὴν Μπογόριτζαν,
 » Λέλεβα, Σεριτζανὰ, Βαρειάδες, Τόσκεσι, Λίπαν καὶ ἄλ-
 » λα χωρία μὲ δυνατοὺς πολέμους, ἀλλ' εἰπέτε μοι· δύνα-
 » σθε καὶ νὰ τὰ κρατήσατε, ἂν ὁ Χουρσίτ πασᾶς πέμπῃ μίαν
 » δύναμιν τριπλασίαν ἀπὸ τὴν ἰδικήν σας; ἢ, ἂν τὴν δύνα-
 » μιν ἐκείνην τὴν διευθύνῃ διὰ τὸ Σούλιον, ἐμπορεῖτε σεῖς
 » πλέον νὰ φυλάττετε αὐτὰ τὰ χωρία, καὶ τὸ Σούλιον νὰ
 » κινδυνεύῃ; Ποτὲ βέβαια!

» Σουλιῶται! οἱ Πάργιοι σᾶς παρακαλοῦν καὶ πάλιν μ'
 » ἀναφορὰν τῶν νὰ τοὺς βοηθήσατε ν' ἀπολαύσωσι τὴν πα-
 » τρίδα των, ἢ, νὰ εἴπω ἀληθέστερον, νὰ λάβετε τὸ ἴδιον

» Σούλιον τὰ περίχωρα τῆς Πάργας, καθὼς Ἀγυιὰ, Σενίτζα,
 » Μορφάτες, Σπαθάρι καὶ λοιπὰ, μοὶ γράφουν, ὅτι εἶναι
 » ἔτοιμα εἰς τὰ ἔπλα, καὶ ὅτι ὁ φρούραρχος τῆς Πάργας
 » Χουσεῖνμπεης δὲν ἔχει περισσοτέραν φρουρὰν ἀπὸ ἑκατὸν
 » εἴκοσι στρατιώτας, τὰς δὲ ἀποθήκας τῶν τροφῶν φυλάτ-
 » τει εἰς τὸ προάστειον, τὸ ὁποῖον κυριεύεται διὰ νυκτὸς,
 » χωρὶς τινὰ κίνδυνον.

» Ἐν μόνον σὰς λέγω ἀκόμῃ, καὶ σιωπῶ πλέον· διότι κ'
 » ἐγὼ δὲν ἐξεύρω ἄλλα περισσότερα νὰ εἴπω, καὶ σεῖς (κα-
 » θὼς βλέπω) γνώμην δὲν ἔχετε νὰ πράξετε τὸ συμφέρον
 » τῆς πατρίδος· στοχασθῆτε, ἀφ' ἧς ὥρας ἐκυριεύσαμεν τοῦτο
 » τὸ μικρὸν φρούριον τῆς Ρινιάσσης, πόσας τροφὰς καὶ πο-
 » λεμεφόδια ἐλάβομεν μέχρι τῆς σήμερον ἀπὸ τὸ ἔθνος,
 » ἐκ τῶν ὁποίων βοηθούμενοι ἐσυγκροτήσατε τόσους πολέ-
 » μους· ἠνοίξαμεν τὸν δρόμον, καὶ ἔχομεν συχνὴν ἀλληλο-
 » γραφίαν μὲ τὸ ἔθνος, ἐνῶ προτῆτερα κλεισμένοι ὄντες
 » εἰς τὰ βουνὰ, καὶ σκορπισμένοι ἐνθεν κακεῖσε, μήτε ἡμεῖς
 » εἰξεύρχαμεν τι ἐγίνετο εἰς τὸν κόσμον, μήτε ὁ κόσμος εἰξευρε
 » τί ἡμεῖς ἐκάμομεν· πόσον λοιπὸν θὰ ὠφεληθῶμεν, ὅτι καὶ λά-
 » βωμεν τὴν Πάργαν· λοιπὸν μὲ ψυχὴν πολλὰ τεταραγμένην
 » καὶ μὲ τὰ δάκρυα εἰς τὰ ὄμματα δίδω τέλος τῆς ἐπιστολῆς
 » μου μὲ τοὺς ἐφεξῆς τελευταίους λόγους· ὅτι ἂν τὴν Πάργαν
 » δὲν κυριεύσωμεν, γρήγορα καὶ τὸ Σούλιον ἀπὸ τὰς χει-
 » ράς μας χάνομεν καὶ ὑγιαίνετε, ἀδελφοί.

14 Ἰουλίου 1831, ἐκ τοῦ φρουρίου Ρινιάσσης.

Ὁ ἰδικός σας.

Χρ. Περραιβός.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΣΤ'.

Μάχη τῆς Πάργας.

Ἐνῷ ἔλαβαν, καὶ ἀνέγνωσαν τὰ ῥηθέντα γράμματα οἱ Σουλιῶται, τὰ ὅποια ἐσάλησαν ἐπίτηδες μὲ δύο ἑκατοντάρχους, Σπῦρον Δημουλίτζαν καὶ Ζώνη Πάνου Παραμυθιώτην. ἑπολιόρχουν τὰ Δερβιζανά· μετὰ δὲ τριῶν ἡμερῶν σύσκεψιν ἀπεκρίθησαν, ὅτι εἶναι σύμφωνοι καὶ πρόθυμοι νὰ ἐνεργήσουν τὰ ὅσα ταῖς ἐπρόβληθησαν, πλὴν αἱ ἐνεστῶσαι περιστάσεις καὶ τὰ συμφέροντα τῆς πατρίδος τοὺς προσκαλοῦσι κατ' ἐκεῖνα τὰ μέρη, καὶ ὅτι ἡ κυρίευσις τῆς Πάργας δύναται νὰ γίνῃ καὶ ἄλλοτε μὲ καλλιτέραν εὐκαιρίαν. Τοιαύτη ἀπόκρισις ἐπίκρανα κατάκαρδα τοὺς Παργίους, ὥστε ἀπεφάσισαν μόνοι τῶν νὰ δοκιμάσουν τὴν τύχην τῶν διὰ τὴν ἀπόλαυσιν τῆς πατρίδος· ἀλλ' ὁ φρούραρχος τοὺς ἐσυμβούλευσε νὰ μὴ ριψοκινδυνεύσωσιν, ὅτι εἰς μίαν τοιαύτην πρᾶξιν χρειάζονται καὶ ὅπλα πλειότερα, καὶ σχέδια φρονιμότερα, διότι καὶ τὸ φρούριον εἶναι δυσάλωτον, καὶ οἱ γείτονες Τσάμηδες εὐθὺς τοὺς κτυποῦσιν ἀπὸ τὰ ὀπισθεν· ἡ καθημερινὴ ὁμως θεωρία τῆς πατρίδος καὶ τὸ παράπονον ἐκ μέρους τῶν Σουλιωτῶν τοὺς παρέστεινον καὶ τοὺς μεγαλητέρους κινδύνους, μηδαμινούς, καὶ τὴν ἀνάγκησιν τῆς πατρίδος τῶν πρόχειρον· ὥστε κατήντησαν νὰ κατηγορήσωσι καὶ τὸν φρούραρχον, ἐπὶ λόγῳ, ὅτι, ἂν αὐτὸς στρατεύσῃ ἐπὶ κεφαλῆς, ἡ ἐπιχειρήσις μέλλει νὰ λάβῃ εὐτυχῇ ἔκβασιν· ἐβιάσθη τέλος πάντων νὰ συγκατανεύσῃ εἰς τὴν γνώμην τῶν Παργίων, ὅχι μὲ τόσῃ ἐλπίδα, ὅτι θὰ κυριεύσῃ τὴν Πάργαν, ὅσον

διὰ νὰ προφυλάξῃ αὐτοὺς ἀπὸ τὸν προκείμενον κίνδυνον, τὸν ὁποῖον ἡ ἐπιθυμία τῆς πατρίδος τοὺς ἐσκότιζε νὰ μὴ διακρίνουν· ἔπλευσε λοιπὸν τὴν νύκτα μὲ ἑκατὸν ὀγδοήκοντα Παργίους καὶ πεντήκοντα Σουλιώτας, καὶ τὴν ἰδίαν νύκτα μετὰ τὰ μεσάνυκτα ἀπέβη πλησίον τῆς Πάργας, εἰς τόπον κοινῶς λεγόμενον Πωγωνιά, ὅπου εἶναι λιμὴν μικρὸς καὶ καλοκαιρινὸς, ἐπιτήδειος νὰ κρύπτῃ, καὶ φυλάττῃ τὰ πλοιάρια μὲ ἓνα κυκλοειδὲς καὶ ὑψωμένον ἀκροτήριον ἀπὸ τὸν δυτικὸν καὶ βόρειον ἄνεμον· ὁ φρούραρχος μὲ τοὺς ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν του ἀνέβη εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ βουνοῦ ὀνομαζομένου Μαυρονόρος καὶ ἁγία Ἑλένη, ὅπου ἐκάθισε κεκρυμμένος ὅλην τὴν ἡμέραν εἰς τὰ χόρτα καὶ ἐλαιῶνας καὶ ἀμπελῶνας, θεωρῶν τὴν Πάργαν, ἀπέχουσαν ἐκεῖθεν ἐν τέταρτον τῆς ὥρας· περὶ δὲ τὴν τρίτην ὥραν τῆς νυκτὸς εἰσῆλθεν εἰς τὸ προάστειον καὶ τὸ ἐκυρίευσεν, χωρὶς νὰ ἀπαντήσῃ καμμίαν ἐναντιότητα, μὲ τὸ νὰ ἦσαν ὅλοι οἱ Τουρκαλβανοὶ εἰς τὸ φρούριον, οἵτινες, ἀκούσαντες τὴν ταραχὴν καὶ κυρίευσιν τοῦ προαστίου, ἄρχισαν νὰ πυροβολῶσι καὶ κανονοβολίζωσιν εἰς ὅσας οἰκίας ἔβλεπον φῶς· ὅσαι δὲ οἰκίαι ἔκειτο πλησίον τοῦ φρουρίου κατελήφθησαν ἀπὸ τοὺς πολιορκητὰς τὴν νύκτα, καὶ τὸ πρῶτ' ἐφόνευσαν εἰς τὰς ἐπ' αὐτῶν πέντε κανονοβολιστὰς, καὶ τούτου ἕνεκα ὁ κανονοβολισμὸς ἔπαυσε πλέον, καὶ ἐξηκολούθει ἀδιάκοπος μόνος ὁ πυροβολισμὸς· ὁ δὲ φρούραρχος Χουσεϊνμπέης υἱὸς τοῦ Μουσταφᾶ πασᾶ ἀπὸ Δέλβινον, φίλος ὢν πρὸ πολλῶν χρόνων τοῦ Περραιβοῦ, ἀφοῦ δὲν ἐντράπη ν' ἀναγγεῖλῃ κατὰ τὸ ἐσπέρας, ὅτι εἰ μὲν εἰς τριῶν ἡμερῶν διάστημα δὲν συντρέξῃ βοήθεια διὰ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης (*), εὐ-

(*) Ἐπειδὴ εἰς τὰ Σάβοτα, τὰ ὁποῖα μόλις ἀπέχουσι τῆς Πάργας μίλια

χαρίστως θέλει παραδώσει τὸ φρούριον τῆς Πάργας εἰς τὸν φίλον του Περραιβὸν, παρὰ εἰς ἄλλον τινά· εὐθὺς ἔγραψεν ὁ Περραιβὸς εἰς τοὺς Σουλιώτας, διὰ γὰρ ἔλθουν πεντακόσιοι ἀπὸ τὰ ὀπισθεν, οἵτινες ἦσαν ἱκανοὶ νὰ χαλάσουν τὴν διὰ ξηρᾶς τῶν Τουρκαλθανῶν δύναμιν, ἐπειδὴ ἡ θαλάσσιος δὲν ἐδύνατο νὰ βλάψῃ τοὺς πολιορκητάς, μὲ τὸ νὰ τοὺς ἐσκέπαζε τὸ ὕψος τοῦ φρουρίου ἐκ μέρους τῆς θαλάσσης. Τὴν δὲ δευτέραν ἡμέραν κατὰ τὴν τετάρτην ὥραν τῆς ἡμέρας ἐφάνησαν τὰ πολεμικὰ πλοῖα διευθυνόμενα εἰς Πάργαν, καὶ πρὸς τὸ δειλινὸν παρέπλεον εἰς τὸν αἰγιαλόν· τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἐξέπλευσαν ἀπὸ Πρέβεζαν καὶ χίλιοι Τουρκαλθανοὶ, καὶ πρὸς τὸ ἐσπέρας ἀπέβησαν εἰς τὸν λιμένα ἁγίου Ἰωάννην ὀνομαζόμενον (**), κακεῖθεν ἀπῆλθον εἰς Μαργαρίτην, ὅπου ἐνωθέντες μετὰ τῶν ἄλλων δύο χιλιάδων Τουρκαλθανῶν Τσάμηδων, ἐσφράτευσαν λίαν πρῶτὶ διὰ τὴν Πάργαν. Οἱ δ' Ἕλληνες, διαλύσαντες τότε τὴν πολιορκίαν τοῦ φρουρίου, ἔρριψαν ὅλην τὴν προσοχὴν καὶ φροντίδα εἰς τὴν διὰ ξηρᾶς ἐλευσομένην δύναμιν, καταλαβόντες τὰς ἀναγκαίας θέσεις ἐπὶ τῶν ὁρίων τῆς Πάργας. Ἀλλὰ, πρὶν ὅ ἥλιος ἀπλώσῃ τὰς ἀκτῖνας του, ἐνεφανίσθησαν εἰς τὰ κατὰ σειρὰν κείμενα βουνὰ οἱ Τσάμηδες, ὅπου συναχθέντες, καὶ παράκλησιν ποιήσαντες κατὰ τὸ σύνηθες, ὥρμησαν μὲ τὰ ξίφη εἰς τὰς χεῖρας κατὰ τῶν Ἑλλήνων, οὗτοι δὲ τοὺς ἐπρόσμεναν νὰ πλησιάσωσι τόσον, ὥστε ἡ ὁρμή

δώδεκα, ἦσαν ἑπτὰ πολεμικὰ πλοῖα Ὀθωμανικὰ ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ ὑποναύρχου.

(**) Ἐπ' αὐτοῦ τοῦ λιμένος εἰς τὸ βουνὸν κατὰ βορρᾶν κεῖται τὸ χωρίον ἁγία Κυριακή, τὸ ὅποῖον εἶναι κατηδαφισμένον ἀπὸ ἐμφυλίου πολέμου τῶν Ἀλβανῶν.

των καὶ ὁ θυμὸς νὰ ταπεινωθῇ γρήγορα μὲ τὴν πλέον αἰσθαντικὴν των ζημίαν· διότι ὅσον πλησιάζουσιν ἀπροφύλακτοι, τόσον περισσότεροι φονεύονται, καὶ οὕτω κατὰ τὴν συνήθειάν των, τρέπονται πολλάκις εἰς φυγὴν· εἰς ταύτην τὴν μάχην μολονότι ἔπεσαν εἰς τὴν πρώτην ὁρμὴν ὑπὲρ τοὺς τεσσαράκοντα, δὲν ἐτράπησαν ὅμως εἰς φυγὴν, ἀλλ' ἀντεμάχοντο ἐκ τοῦ πλησίον, προφυλαττόμενοι ὀπίσθεν τῶν πετρῶν. Ὁ πόλεμος ἐγένετο πεισματώδης ἀμφοτέρωθεν, καὶ ἦν πιθανότερον νὰ κλίνη ἡ νίκη πρὸς τὸ μέρος τῶν Τουρκαλβανῶν διὰ τὴν πολλὴν δυνάμιν των, ἐὰν μετὰ τριῶν ὥρῶν πεισματώδη μάχην δὲν ἐπρόφθαναν ἀπὸ τὸ ὀπίσθεν μέρος τῶν ἐχθρῶν ἑκατὸν ὀγδοήκοντα Σουλιῶται, ἔχοντες ἀρχηγοὺς ἀξίους, τὸν Κ. Γιώτην Δαγκλῆν, τὸν Διαμάντην Ζέρβαν καὶ Νάσσην Φωτομάραν (*), οἱ ὅποιοι καὶ μολονότι ἦσαν κοπιασμένοι ἀπὸ τὴν ταχεῖαν ὁδοιπορείαν, ὥρμησαν μολοντοῦτο μὲ τόσῃν ἀνδρείᾳ, ὥστε τοὺς ἔξωσαν εὐθὺς ἀπὸ τὰς πρώτας θέσεις· ὁ δὲ ἀρχηγὸς αὐτῶν Ζενὲλ Τσαπάρης ἐδείχθη γενναῖος εἰς ἐκείνην τὴν περίστασιν, καὶ μὲ τὸ παράδειγμα του ἐρέθισε καὶ τοὺς συναγωνιστάς του νὰ τὸν μιμηθῶσι, καὶ δεῖξωσιν ἐκ νέου τὰ σῆθη των κατὰ τῶν Σουλιωτῶν· ἐντοσοῦτω ὁ πόλεμος ἐγένετο ἀδιάκοπος ἕως τῆς ἐνδεκάτης ὥρας, περὶ δὲ τὴν δωδεκάτην ὥρμησαν οἱ Ἕλληνες ἐκ συμφώνου ἀφ' ὅλα τὰ μέρη κατὰ τῶν Τουρκαλβανῶν, οἵτινες διὰ τὸν δωδεκάωρον ἀγῶνα τῆς μάχης, πολὺ δὲ περισσότερον διὰ τὴν δίψαν καὶ θερμότητα τοῦ ἡλίου ἐκείνης τῆς ἡμέρας, ἀφήσαντες τὰς σενὰς καὶ δυνατὰς θέσεις

(*) Οὗτοι εὐρέθησαν εἰς τὸ Φανάρι συνάζοντες τροφάς καὶ ἄλλα ἀναγκαῖα ἀπὸ τὰ ὅποια ἐξουσίαζαν χωρία· καὶ ἀκούσαντες τὸν πόλεμον, ὄντες πλησίον, ἔδραμον εἰς βοήθειαν διὰ τὸ χρέος καὶ τὴν φιλίαν.

ἀνέβησαν εἰς τὰς κορυφὰς τῶν βουνῶν· οἱ δὲ Ἕλληνες, λαβόντες εὐκαιρίαν, διέβησαν τὸ στενὸν τῆς ἀγίας Κυριακῆς, καὶ, ἐνωθέντες μετὰ τῶν ῥηθέντων Σουλιωτῶν, ἀπῆλθον διὰ νυκτὸς εἰς τὸ Φανάρι, καταλύσαντες εἰς τὸ χωρίον Τουρκοπάλουκον λεγόμενον, καὶ τὸ πρῶτ' ἀνεχώρισαν διὰ τὴν Ρι-νιάσσαν. Ἐσκοτώθησαν εἰς ταύτην τὴν μάχην ἐκ μὲν τῶν Ἑλλήνων τρεῖς εἰς τὴν ξηρὰν, καὶ πάντε ἐπληρώθησαν ἐλή-φθησαν καὶ τέσσαρα πλοῖα εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ μετ' αὐτῶν ἠχμαλωτίσθησαν ἑνδεκα Πάργιοι, ἐκ δὲ τῶν Τουρκαλβανῶν ἐφονεύθησαν ὑπὲρ τοὺς ἑκατόν. Γέγονεν ἡ μάχη αὕτη κατὰ τὴν εἰκοστὴν ὁγδόην Ἰουλίου τοῦ 1821.

Οἱ Πάργιοι, χάσαντες λοιπὸν τὰς ἐλπίδας διὰ τὴν ἀπόλαυ-σιν τῆς πατρίδος των, μέρος ἐξ αὐτῶν ἐπέσρεψαν εἰς Κέρκυραν, μέρος ἀνεχώρησαν διὰ Μεσολόγγιον καὶ ἄλλοι ἔμειναν μετὰ τοῦ φρουράρχου· ὅλοι ὁμῶς κοινῶς ἠγανάκτουν κατὰ τῶν Σουλιωτῶν, ὑβρίζοντές τους ὡς ἀχαρίστους.

Δὲν εἶχαν ὁμῶς οἱ Ἕλληνες μόνον τοὺς Τούρκους πολεμίους, ἀλλὰ καὶ τοὺς γείτονας Βρετανούς, οἵτινες ἔδωκαν σφοδρὰς προσταγὰς εἰς τὰ Ἰονικὰ πλοῖα νὰ μὴ πλησιάζωσι ποτὲ εἰς τὰ Ἑλληνικὰ παράλια, οὔτε κανὲν εἶδος τροφῆς, ἢ πολεμε-φοδίων νὰ τολμήσουν νὰ δώσουν πρὸς τοὺς Ἕλληνας, τοὺς δὲ Τούρκους ἀναφανδὸν ἐβοήθουν μὲ ὅλα τὰ ἀναγκαῖα· καθὼς κατὰ τὴν δεκάτην Αὐγούστου, ὁπόταν ἤρχετο ἐν πλοῖον φορτω-μένον μὲ πολεμεφόδια καὶ ἄλλα πολεμικὰ ἀναγκαῖα ἐκ συνεισ-φορῶν τῶν ὁμογενῶν, διευθυνόμενον ἀπὸ Λιβόρνον διὰ τὸ Σού-λιον καὶ Μεσολόγγιον, καὶ κατὰ κακὴν τύχην, ἥ ἐξ ἀγνοίας τοῦ πλοιάρχου διέβη ἀπὸ Κέρκυραν· ἡ Βρετανικὴ διοίκησις (καὶ μο-λονότι ἐθαλασσοπλοεῖ ὑπὸ Γαλλικὴν σημαίαν) εὐθὺς τὸ συνέ-λαβε καὶ τὸ ἔβαλεν εἰς φύλαξιν, διὰ νὰ μὴ τολμήσῃ τις νὰ ἐξέλξη

πρὸς τὸ εἶδος ἐκεῖνο, καὶ τὸ μετακομίσῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα· διὰ τὸ ἔμποδον τοῦ ῥηθέντος πλοίου συνήργησε πλειότερον καὶ μία ὀθωμανικὴ πρεσβεία, ἥτις εἶχε σαλῇ ἀπὸ τὸν ἀρχιστράτηγον Χουρσίτ πασᾶν πρὸς τὸν ἐν Κερκύρᾳ Βρετανικὸν διοικητὴν, διὰ νὰ ἐλέγξῃ, ἢ, ἀληθέστερον νὰ εἰπῶ, νὰ συκοφαντίσῃ τοὺς Ἑπτανησίους, ὅτι δίδουν συνεχῶς τροφὰς καὶ πολεμεφόδια εἰς τοὺς Σουλιώτας, καὶ ὅτι ἡ βοήθεια αὐτῶν ἐμψύχωσε καὶ τὸν φρούραρχον τῆς Ῥινιάσσης νὰ κινηθῇ κατὰ τῆς Πάργας· τὸ ἔμποδον δὲ τοῦ πλοίου τούτου ὑπεχρέωσε καὶ τὸν φρούραρχον νὰ πέμψῃ πρὸς τὸν διοικητὴν τὴν ἀκόλουθον ἀναφοράν.

*Πρὸς τὸν ἐξοχότατον στρατηγὸν κύριον κύριον Φριδε-
ρίκον Ἀδάμ, ἱππέα διαφόρων τάξεων, τοποτηρητὴν καὶ
εἰς τὰς ἐνωμένας ἐπικρατείας τῶν Ἰονικῶν νήσων ὑψη-
λὸν ἀπόστολον τὴν ταπεινὴν προσκύνῃσιν.*

« Ἀνίσως ἤθελα γνωμοδοτήσῃ, ὅτι παρατηροῦντες τὸν ἄν-
θρωπον εἴτε φυσικῶς, εἴτε θρησκευτικῶς, βλέπομεν, ὅτι
αὐτὸς ἐγεννήθη ἐκ φύσεως ἐλεύθερος, καὶ προικισμένος ἐκ
χειρὸς αὐτῆς μὲ κῆποιαν προνομίαν, τὰ ὅποια οἱ ἡθικοὶ φι-
λόσοφοι ὀνομάζουσι φυσικὰ δικαιώματα· καὶ ἀνίσως ἤθελα
ἐπιχειρήσθῃ νὰ ἐπιβεβαιώσω τὴν γνώμην μου διὰ μαθημα-
τικῶν ἀποδείξεων καὶ ἀναντιρρήτων ἐπιχειρημάτων, ἤθελα
ἐκτελῇ βέβαια τὸ τῆς ἀρχαίας παροιμίας· « Γλαύκας εἰς
Ἀθήνας »· διότι ἡ ὑμετέρα ἐξοχότης, συμπολίτης οὖσα τοῦ
μεγάλου Νεϋθωνος καὶ τοῦ δαιμονίου Λωκίου καὶ ἄλλων
παμπόλλων σοφῶν, ἔχει ἐν ἑαυτῇ τὴν πεποίθησιν καὶ τὴν
πληροφορίαν περὶ τούτων.

« Ἀλλὰ πολλάκις ὁ ἄνθρωπος διὰ κακὴν τύχην, εἴτε ἀπὸ
ἀδυναμίας, εἴτε ἀπὸ διαφθορὰν ἡθῶν καταγὰ ν' ἀπωλέσῃ

» ἡ μέρος, ἢ ὅλα αὐτὰ τὰ δῶρα τῆς φύσεως, καθὼς ἤκο-
 » λούθησε καὶ εἰς ἡμᾶς τοὺς Ἕλληνας, οἱ ὅποιοι, ἔχοντες
 » ἀπολελυμένην τὴν εἰρημένην προῖκα, μόλις ποτὲ μετὰ
 » τοσούτων αἰῶνων στέρησιν ἐκείνης ἐφθάσαμεν νὰ φαντα-
 » σθῶμεν καὶ ἐπιμεληθῶμεν διὰ τὴν ἀνάκτησιν αὐτῆς· πρὸς
 » τούτοις ὁ ἄνθρωπος, καθὼ μὲν ζῶν, ἐπροικίσθη μὲν αὐτὰ
 » τὰ φυσικὰ δικαιώματα, τὰ ὅποια ἔχουν κατὰ τὸ μᾶλλον
 » καὶ ἦττον καὶ μὲν κἄποιον κολόβωσιν ὅλα τὰ ζῶα (διότι βλέ-
 » πομεν, ὅτι καὶ αὐτὰ ἀνθίστανται, καὶ προσπαθοῦν νὰ ὑπε-
 » ρασπίσωσι τὸ μεγαλύτερον δικαίωμα, δηλαδὴ τὴν ζωὴν
 » των, ὅταν τις ζητῇ νὰ τὴν ἀφαιρέσῃ), καθὼ δὲ μετασχὼν καὶ
 » θείας ἀπομοίρας, εἶναι καὶ λογικὸς, καὶ ὡς τοιοῦτος ἐφέλ-
 » κεται καὶ ἕτερα κατηγορούμενα, τὰ φυσικὰ λεγόμενα χρῆ-
 » εἶτε καθήκοντα, τὴν τε ἀρετὴν, καὶ κακίαν.

» Ἡμεῖς οἱ Ἕλληνες τιθέμενοι πρόκειμενον σκοπὸν τὴν
 » ἀνάκτησιν τῶν δικαιωμάτων μας, καὶ ἐξαίρετως τὴν
 » τῆς ἐλευθερίας μας, καὶ περισκοπήσαντες τὰ Εὐρωπαϊ-
 » κα ἔθνη, ὅτι εἶναι πεφωτισμένα, εὐνομούμενα, πεπολι-
 » σμένα καὶ γνωρίζουν κατὰ βάθος τὰ φυσικὰ δικαιώμα-
 » τὰ τε καὶ τὰ καθήκοντα τοῦ ἀνθρώπου· καὶ ὅτι τὸ βοη-
 » θεῖν καὶ συντρέχειν τοὺς ἡδίκημένους καὶ ἀφρηπασμένους,
 » καθ' ὅλα τὰ προγονικὰ ἀγαθὰ, εἶναι ἐνδοξόν, ἐπαινετὸν,
 » καὶ θεάρεστον ἔργον, καὶ μάλιστα ἡμᾶς τοὺς ἀπογόνους ἐκεί-
 » νων, τοὺς ὁποίους αὐτοὶ θαυμάζουσιν· τοιαύτην λοιπὸν πε-
 » ποίθησιν ἔχοντες περὶ τῶν Εὐρωπαίων, ἀνελάβομεν τὰ δ-
 » πλα, καὶ εἰσῆλθομεν εἰς τοῦτο τὸ μέγα καὶ δυσκολώτατον
 » ἔργον, συμπεραίνοντες ἀξιωματικῶς, ὅτι αὐτοὶ θὰ μᾶς
 » συνδράμουν καὶ βοηθήσουν εἰς τὸν σκοπὸν μας· εἰς τοῦτο
 » εἵχομεν περισσοτέραν πεποίθησιν, ὅτι θὰ φανοῦν προθυμότε-

» ροι καὶ θερμότεροι συνεργοὶ καὶ ἀντιλήπτορές μας οἱ Βρετα-
 » νοὶ καὶ τὸ βρετανικὸν κράτος, ἐπειδὴ ἀνεπύχθησαν εἰς τὸν
 » ἀκρότατον βαθμὸν αἱ λογικαὶ δυνάμεις τῶν ψυχῶν αὐτῶν,
 » καὶ ἐπομένως ἔφθασαν εἰς τὸ ἄκρον ἄωτον τῆς ἀρετῆς.

» Ἀλλὰ μὴ θάνω, ὅτι ἦλθεν ἐν πλοῖον φορτωμένον ἀπὸ
 » πολεμεφρόδια διὰ νὰ τὰ φέρῃ ἐδῶ, τὰ ὅποια εἶναι τὰ
 » πρῶτα μέσα, ἢ, σαφέστερον εἰπεῖν, τὰ νεῦρα καὶ τὰ ὀρ-
 » γανᾶ, δι' ὧν ἐμποροῦμεν νὰ ἐνεργήσωμεν τὸν προκείμενον
 » ἡμῖν σκοπὸν, καὶ νὰ ἐπεξεργασθῶμεν τὸ ἀνὰ χεῖράς μας
 » ἔργον· αὐτὸ λοιπὸν τὸ πλοῖον, ὡς ἀκούω, ἀπήντησεν αὐτό-
 » σε ἔμποδον τοῦ δρόμου τοῦ ἐκ μέρους τῆς διοικήσεως· τὸ
 » κύριον αἷτιον τοῦ ἐμπόδου ἀγνοῶ, συμπεραίνω ὅμως ὅτι
 » προέκυψεν ἐκ τινος ἀταξίας τοῦ πλοιάρχου· ἢ, ἂν εἰς τοῦ-
 » το λανθάνω, ἴσως ἄλλος τις ἄλογος ἐνθουσιασμός συ-
 » νέβη, ὅστις πιθανὸν ν' ἀντιφέρεται εἰς τοὺς πολιτικούς ὅρους
 » καὶ κανόνας τῆς μεγάλης Βρετανίας, ἢ ἴσως εἶναι τὸ αἷ-
 » τιον τῆς προκηρυχθείσης οὐδετερότητος πρὸς ἐκάτερα τὰ
 » ἀντιπολεμουμένα μέρη, διὰ νὰ μὴ παραπονηθοῦν οἱ πολέ-
 » μιοί μας Ὀθωμανοί· ἀλλ' αὐτοὶ τῶντι ὑπηρετοῦνται διὰ
 » τῶν ὑπὸ τὴν τῆς Ἰονικῆς Ἑπτανήσου σημαίαν ὑποτελοῦν-
 » των πλοίων, καθὼς τοὺς βλέπομεν καθ' ἐκάστην νὰ μετα-
 » χομίζωσι στρατεύματα, νὰ μεταφέρωσι τροφὰς ἀπὸ ἐν εἰς
 » ἄλλο μέρος, τὸ ὅποῖον μᾶς προξενεῖ ὄχι μικρὰς ζημίας· μίᾶ
 » ἀπὸ τὰς ὁποίας εἶναι καὶ ἐκείνη, ἣτις πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν
 » μᾶς συνέβη εἰς Πάργαν· διότι, ἐνῶ ἡμεῖς εἴχωμεν κυριευ-
 » μένον ὅλον τὸ προάστειόν της, καὶ στενῶς πολιορκημένον
 » τὸ φρούριον, τὸ ὅποῖον ἦτο καὶ εἰς ἀπόφασιν νὰ παραδο-
 » θῇ, με τὸ νὰ ἐστερῇτο παντάπασιν τῶν πρὸς τὸ ζῆν ἀναγ-
 » καίων, αἰφνιδίως τὰ εἰρημένα πλοῖα ἔφεραν ἀπὸ τὴν Πρέ-

» βεζαν ὑπὲρ τοὺς χιλίους ἐνόπλους Τουρκαλθανούς, καὶ τοὺς
 » ἔβγαλαν εἰς τὰ πλάγιά μας, οἷτινες, ἐνωθέντες μετὰ τῶν
 » Τσάμηδων, ὤρμησαν καθ' ἡμῶν· ἀλλὰ μὲ ὅλην τὴν τὴν
 » ὁρμὴν καὶ κατάληψιν τῶν στενῶν τοποθεσιῶν, ἐκτυπήθη-
 » σαν παρ' ἡμῶν ἀνδρείως, καὶ τοὶ ὀλίγων ὄντων, ἐξώσθησαν
 » ἀπὸ τὰς τοποθεσίας καὶ κατέφυγον μὲ ἀρκετὴν ζημίαν εἰς
 » τὰς κορυφὰς τῶν βουνῶν· ὅθεν δὲν μένει πλέον λόγος νὰ
 » παραπονῶνται καθ' ἡμῶν οἱ Ὀθωμανοί.

» Τοιαῦτα τινα συμπεραίνω, ὅτι συνέβησαν, κύριε· ἀλ-
 » λῶς δὲν ἐμπορῶ νὰ πείσω ἑμαυτὸν, ὅτι τὸ φιλάνθρωπον
 » κράτος, καὶ σοφώτατον ἔθνος τῆς μεγάλης Βρετανίας ἐπε-
 » χειρίσθη ποτὲ νὰ ἐπιφέρῃ ἐπίτηδες τοιοῦτον πρόσκομμα
 » εἰς τὰ κινήματα ἡμῶν τῶν Ἑλλήνων· τοῦτο στοχάζομαι
 » ἀδύνατον τὸ νὰ μὴν ἐπιθυμῇ αὐτὸ τὸ ἔθνος, καὶ νὰ μὴν
 » ἀγαπᾷ τὴν ἀνάστασίν μας, διότι τὸ νομίζει καται-
 » σχύνην.

» Τοῦτου λοιπὸν μὴ δοθέντος, (ἀγκαλὰ ἀναμφιβόλως δὲν
 » ἐμπορεῖ νὰ ὑπάρξῃ τοιοῦτόν τι) πρέπει, καὶ παρακαλῶ τὰ
 » προπορισθέντα μοι ἐκ συμπερασμοῦ αἵτια νὰ μὴ τὰ λογί-
 » ζεται ἐλλόγως ἐγκλήματα ἢ εὐμενεστάτη ὑμῖν Βρετανικὴ
 » διοίκησις, καὶ ὁ συνετώτατος τοποτηρητὴς καὶ ἐνεργὸς αὐ-
 » τῆς· ἐπειδὴ εἰς τοιαύτας περιστάσεις συμβαίνουσι τοιαῦ-
 » ται μικραὶ ἀταξίαι, εἴτε ἀπὸ ἄλογον ἐνθουσιασμόν, εἴ-
 » τε ἐξ ἀπροσεξίας τινῶν ὑποκειμένων, ἀλλὰ νὰ παραβλέπῃ
 » τοιαῦτα μικρὰ σφάλματα, καὶ ἐπομένως νὰ δώσῃ τὴν ἀ-
 » δειαν νὰ μετακομισθῶσιν ἐδῶ τὰ ῥηθέντα πολεμεφόνδια.

18 Αὐγούστου 1821, Ἐκ τοῦ φρουρίου Πιναύσσης.

Ἐγὼ δὲ μὲ ὅλον τὸ βαθύτατον σέβας ὑποσημειοῦμαι

Ταπεινὸτατος δοῦλος, καὶ φρούραρχος Πιναύσσης·

Χριστοφόρος Περγραιβός.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΖ΄.

Πόλεμος τῆς Ρινιάσσης

Ὁ διοικητὴς Ἀδὰμ, ἥτοι φιλοτιμίᾳ κινούμενος, ἢ ἄλλως πως ἀνακρίνας τὸ πρᾶγμα, μεθ' ἡμέρας ἑπτὰ ἀπέλυσε μὲν τὸ πλοῖον, ἀλλὰ διέταξε νὰ διευθυνθῇ διὰ τὸ Μεσολόγγιον, καὶ ὅχι διὰ τὸ Σούλιον· ἴσως τὸ ἔκαμε δι' εὐχαρίστησιν τῶν Ὀθωμανῶν. Οἱ δὲ Τουρκαλβανοὶ Τσάμηδες, ἐπειδὴ παρὰ πολλῶν ὑβρίσθησαν διὰ τὴν αἰτοίαν ἔδειξαν ἀναξιοσύνητα, μὴ δυνηθέντες (καθὼς πρὸ τοῦ πολέμου ἐκαυχῶντο) νὰ συλλάβωσιν, ἢ θανατώσωσιν ὅλους τοὺς Ἕλληνας εἰς τὴν Πάργαν, ἐκαιροφυλακτοῦσαν νὰ ἐκδικηθῶσι τὸν φρούραρχον τῆς Ρινιάσσης. Διὸ, συνομώσαντες οἱ ὀκτακόσιοι ἐξ αὐτῶν ἐκλεκτοὶ, διέβησαν διὰ νυκτὸς εἰς χωρίον Λοῦτσα καλούμενον, τὸ ὁποῖον ἀπέχει τῆς Ρινιάσσης κατὰ βορρᾶν τριῶν σχεδὸν ὥρων· ἐκεῖ, ἀγνώριστοι ὄντες, ἔπεμψαν τὴν δευτέραν νύκτα τὸν μονογενῆ υἱὸν τοῦ δημογέροντος Τηραπέρα καλουμένου, συνωδευμένον μὲ δεκαῖς Τουρκαλβανούς, διὰ νὰ εἰσέλθωσιν εἰς τὸν ναὸν τῆς ἁγίας Τριᾶδος, κείμενον πλησίον τῆς θαλάσσης καὶ τῶν προπόδων τοῦ φρουρίου Ρινιάσσης· καὶ κατὰ τὰ μέσα τῆς νυκτὸς ἐπλησίασαν εἰς τὸν ναόν, καὶ εὐρόντες τὸν σκοπὸν κοιμώμενον, τὸν ἔσφαξαν, καὶ κατέλαβον τὸν ναόν· πλησίον δὲ τοῦ ναοῦ καὶ πρὸς τὸ μέρος τοῦ φρουρίου ἔκειτο νερόμυλός τις, τὸν ὁποῖον ἐφύλαττον ἐξ ὀχυρώσεως· οὗτοι, ἀκούσαντες τὸν θόρυβον, ἐγνωστοποίησαν εἰς τὸν φρούραρχον, ὅστις, ἀμέσως πέμψας δέκα στρατιώτας δι' ἀσφάλειαν τοῦ μύλου, ἐπρόσμενεν ἀνυπομόνως τὸ φῶς

τῆς ἡμέρας, διὰ νὰ πληροφορηθῇ τὸ γεγονός, καὶ ἐπομένως νὰ λάβῃ τ' ἀναγκαῖα μέτρα. Ἡμέρας δὲ γενομένης, ἄρχισαν οἱ Τουρκαλβανοὶ ἀπὸ τὸν ναὸν νὰ πυροβολίζωσι τοὺς εἰς τὸν μύλον εὐρισκομένους Ἕλληνας· ἐπειδὴ τοιαύτας ὁδηγίας εἶχαν, νὰ κλεισθῶσι δηλαδή εἰς τὸν ναὸν, καὶ ὅταν οἱ Ἕλληνες θὰ ἐνασχολῶνται εἰς αὐτοὺς πολεμοῦντες, τότε νὰ ὀρμήσωσιν ἐξάφνης οἱ πολλοὶ ἀπὸ τὰ ὀπισθεν. Ἐπεμψε λοιπὸν ὁ φρούραρχος ἓνα ἑκατόνταρχον Σουλιώτην Φῶτον Μπιθηφῆκον ὀνομαζόμενον μὲ εἴκοσι στρατιώτας, ὅστις, ἐνωθεὶς καὶ μὲ τὴν φρουρὰν τοῦ μύλου, ἐπολιόρκησε τὸν ναὸν, καὶ μολονότι ὑπέκειντο εἰς περισσύτερον κίνδυνον οἱ πολιορκοῦντες, παρὰ οἱ πολιορκούμενοι, οἱ πρῶτοι ὅμως ἐφόνευσαν τρεῖς ἀπὸ τοὺς δευτέρους διὰ τῶν θυρίδων τοῦ ἀγίου βήματος καὶ ἄνωθεν τῆς στέγης, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ εἷς ἦν ὁ ῥηθεὶς μονογενὴς υἱὸς τοῦ δημογέροντος Λούτζας· ὁ δὲ φρούραρχος, ἀρῆσας εἴκοσι στρατιώτας διὰ φύλαξιν τοῦ φρουρίου, ἐξῆλθε μὲ ἄλλους τριάκοντα, καὶ κατέλαβε μίαν θέσιν πλησίον τοῦ ναοῦ, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἔμελλον νὰ διαβῶσιν οἱ Τουρκαλβανοὶ εἰς βοήθειαν τῶν πολιορκημένων συντρόφων. Παρὶ δὲ τὰς τρεῖς ὥρας τῆς ἡμέρας ἐφάνησαν καὶ οἱ ὀκτακόσιοι, ἐξερχόμενοι ἀπὸ μίαν δασώδη κοιλάδα, καὶ διευθυνόμενοι μὲ βῆμα ταχὺ κατὰ τῶν Ἑλλήνων· τότε ὁ φρούραρχος διέταξεν εὐθὺς τὸν ἑκατόνταρχον Μπιθηφῆκον νὰ ὀπισθοδρομήσῃ ἐκεῖθεν, καὶ νὰ ἐνωθῇ μετ' αὐτοῦ, ἀφίνων πέντε μόνον στρατιώτας ἀντικρὺ τῆς πύλης τοῦ ναοῦ, διὰ νὰ ἐμποδίσουν τὴν ἐξόδον τῶν κλεισμένων, ἕως τοῦ οἱ Τούρκοι εἶναι μακρὰν τοῦ ναοῦ. Δὲν ἤλπιζαν οἱ Τσάμηδες νὰ γίνῃ γνωστὸν τὸ σχέδιόν των πρὸς τοὺς Ἕλληνας· ἐπειδὴ ὁ σκοπὸς των ἀπέβλεπε νὰ τοὺς κτυπήσωσιν ἐξάφνης, εὐρίσκον-

τές τους ἐνασχολουμένους περὶ τὸν ναὸν, ὥς· νὰ μὴ προλάβουν
 νὰ ἐπιστρέψουν εἰς τὸ φρούριον, καὶ μάλιστα διότι εἶχαν προῦ-
 πάρχουσιν εἶδσιν διὰ κατασκόπου, ὅτι ἡ φρουρὰ δὲν ἦτο
 περισσότερα τῶν ὀγδοήκοντα στρατιωτῶν· ἀλλ' ἂν καὶ ἀπέτυ-
 χον τῆς ἐλπίδος, ἐχρεώσουν τοῦλάχιστον νὰ σώσωσι τοὺς
 συντρόφους των. Ὅθεν, πλησιάσαντες πυροβόλου βολῆς διά-
 σημα, καὶ εἰς σχῆμα γραμμῆς εὐθείας παραταχθέντες, ἄρ-
 χισαν νὰ πυροβολήζωσι· καὶ μετὰ τοῦτο διηρέθησαν εἰς δύο
 σώματα, χωρὶς κέντρον· καὶ τὸ μὲν, μετ' ἑνὸς βραδύ ἐπορεύε-
 το διὰ τῶν παραλίων εἰς τὸν ναὸν, τὸ δὲ, διὰ τῶν προ-
 πόδων τῶν περὶ κειμένων βουνῶν, ἐπὶ σκοπῷ διὰ νὰ κτυ-
 πήσουν τὰς ἄκρας, καὶ, εἰ δυνατόν, νὰ διακόψουν τὴν ἐπιστρο-
 φὴν διὰ τὸ φρούριον. Τὸ στρατήγημα τοῦτο ἐννοήσας ὁ φρού-
 ραρχος, διέταξε τὸν ἐκατόνταρχον νὰ λάβῃ τῆς ἡμέσεως Ἑλ-
 ληνας, καὶ νὰ προσποιηθῇ, ὅτι μέλλει νὰ καταβῇ κατ' εὐ-
 θεῖαν γραμμὴν εἰς τὸ παράλιον, διὰ νὰ κτυπήσῃ τὸ δεξιὸν
 σῶμα· ἡ δὲ κυρία καὶ μυστικὴ διαταγὴ ἦτο, νὰ ὀπισθο-
 δρομήσῃ καὶ πιάσῃ τὰς ἔξω τοῦ φρουρίου ὀχυρὰς θέσεις,
 αἱ ὁποῖαι ἀπεῖχον περὶ τὰ ἐξήκοντα βήματα ἀπὸ τοῦ θεμέ-
 λιον τοῦ φρουρίου· τὸ ἴδιον σχέδιον ἠκολούθησε καὶ ὁ φρού-
 ραρχος κατὰ τοῦ ἄλλου σώματος, καὶ οὕτω συγχρόνως ἐτο-
 ποθετήθησαν καὶ τὰ δύο σώματα, ὅπου ἀπεφάσισαν ν' ἀνθέξω-
 σι τὴν ὀρμὴν τῶν ἐχθρῶν. Ἡ δύναμις ὅμως τῶν Ἑλλήνων,
 οὕσα μικρὰ, δὲν ἐδύνατο ποτὲ νὰ παραταχθῇ μ' ἐκείνην
 τοῦ ἐχθροῦ, καὶ περιπλέον εἰς ἀδύνατον θέσιν· ἀλλὰ τὸ στρα-
 τήγημα τῶν Ἑλλήνων ἐματαιώσε καὶ ἐκ δευτέρου τοὺς σκο-
 ποὺς τῶν Τουρκαλβανῶν, οἵτινες, ἂν ἐπολέμουν μακρὰν
 τοῦ φρουρίου μὲ τοὺς Ἑλληνας, δὲν ἀμφίβαλλον περὶ τῆς νί-
 κης, ἔχοντες ἱκανὴν δύναμιν· ἡ ὀπισθοδρόμησις ὅμως ἐσμέ-

κρυψε πολὺ τὰς ἐλπίδας τῆς νίκης· μολοντοῦτο ἠνώθησάν
 καὶ τὰ δύο σώματα εἰς τὸν ναὸν τῆς ἁγίας Τριάδος, ὅπου
 συνεβουλεύοντο τὸ πρακτέον, ἔχοντες ἐπὶ κεφαλῆς τὸν
 Ταῖρ Τσαπάρην. Ἐπειδὴ λοιπὸν καὶ τὰ στρατηγήματα δὲν
 ἔλαβαν ἑκβασιν κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν των, πιθανὸν ἦν νὰ ἐπ-
 ἔστρεφον εἰς τὰ ἴδια, καιροφυλακτοῦντες ἄλλον ἀρμοδιότερον
 καιρὸν νὰ ἐκδικηθῶσιν· ἀλλ' ἀφοῦ ἶδαν τρεῖς ἐκ τῶν συν-
 τρώων σκοτωμένους εἰς τὸν ναὸν, τὸ ἐνόμισαν μεγάλην
 κατασχύνην νὰ ἐπιστρέψωσι, χωρὶς τι ἐκδικήσεως ἀποτέ-
 λεσμα· ὅθεν κοινῇ γνώμῃ ἀπεφάσισαν νὰ δοκιμάσωσι τὴν
 τύχην των μὲ τὰ ὅπλα, καὶ ἂν ἄλλο τι ἀξιόλογον δὲν ἐδύ-
 ναντο νὰ ἐκτελέσωσι μὲ τὴν ὁρμὴν των, τοῦλάχιστον ἤλπι-
 ζον νὰ βιάσωσι τοὺς Ἕλληνας νὰ καταφύγωσιν εἰς τὸ φρού-
 ριον· διὸ καὶ ὥρμησαν κατὰ τὴν συνήθειάν των μὲ φωνὰς
 καὶ ἀλλαλαγμούς· οἱ δὲ Ἕλληνες τοὺς ἐπρόσμεναν νὰ πλη-
 σιάσωσιν· ἀλλ' αὐτοὶ τὸ ἐνόησαν, καὶ δὲν ἐτόλμησαν νὰ
 προχωρήσωσιν οὔτε βῆμα ὑπεράνω τῶν ὑπορείων τοῦ λό-
 φου, ἀλλ' ἐκεῖ, τοποθετηθέντες ὀπισθεν τῶν πετρῶν, ἐπυ-
 ροβόλιζαν, καὶ ἀμφοτέρω τὰ μέρη μὲ πολλὰ μικρὸν κίνδυ-
 νον ἐμάχοντο, μὲ τὸ νὰ τὰ ἔκρυπτεν ἡ ἀνώμαλος τοποθεσία.
 Περὶ δὲ τὴν ἐνάτην ὥραν τῆς ἡμέρας ἀπεφάσισαν οἱ Ἕλ-
 ληνες νὰ διαιρεθῶσιν, ὡς καὶ πρῶτον, εἰς δύο σώματα, καὶ
 νὰ κτυπήσωσι τὰς ἄκρας τοῦ ἐχθροῦ, ἀφήσαντες διὰ κέντρον
 τὸ φρούριον· καὶ μολονότι ἐπέτυχον τὸν σκοπόν των, τρέψαν-
 τες εἰς φυγὴν τοὺς ἐναντίους μὲ πρῶτον σχεδὸν πυροβολισ-
 μὸν, ὠφέλησαν μολοντοῦτο καὶ τὸ κέντρον· ἐπειδὴ εὐκαι-
 ρίαν τότε λαβόντες ἀπεμακρύνθησαν, χωρὶς ζημίαν, ὥστε
 δὲν ἐχάθησαν εἰς ταύτην τὴν ἐπτάωρον μάχην, ἥτις ἐγένε
 τῇ ἑκτῇ Δεκεμβρίου 1821, παρὰ ὀκτὼ, καὶ πέντε πληγω-

μένοι, ἐκ δὲ τῶν Ἑλλήνων (ἐκτὸς τοῦ πρωτοφονευθέντος σκοποῦ) δύο μόνον ἐπληρώθησαν ἀκινδύνως.

Μετὰ τοῦτον λοιπὸν τὸν πόλεμον ἔγραψεν ὁ φρούραρχος πρὸς τοὺς Σουλιώτας, παρκακινῶν αὐτοὺς νὰ ἤθελε πέμψωσι μερικοὺς κτίστας νὰ κατασκευάσωσιν ἀντικρὺ τοῦ φρουρίου ἐπὶ τινος λόφου ἐν μικρὸν ὀχύρωμα, ὥστε ἀπὸ μίαν μέλλουσαν ἐπιδρομὴν τῶν ἐχθρῶν νὰ μὴν ὑπόκηται ὁ μύλος εἰς τὴν διάκρισίν των, ἐπειδὴ τὸ φρούριον σερεῖται διόλου ὕδατος, καὶ οὔτε δύναται νὰ τὸ ἔχῃ ἐν καιρῷ πολέμου, χωρὶς τοῦ ρηθέντος ὀχυρώματος· ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ δὲν εἰσηκούσθη ὁσάκις τοὺς ἔγραψεν, ἐβιάσθη τέλος πάντων καὶ αὐτὸς νὰ ἐκφρασθῇ ἐσχάτως, ὅτι δὲν εἶναι ἱκανὸς νὰ τὸ φυλάξῃ, καὶ διὰ τοῦτο νὰ στείλουν ἄλλον νὰ τὸ διοικήσῃ· ἐπεμψαν λοιπὸν ἀνὰ δύο ἀπ' ὅλας τὰς φυλάς τῶν Σουλιωτῶν· ἀλλ' ἐκείνοι, πρὶν τῆς ρηθησομένης πολιορκίας τοῦ Σουλίου, μετὰ ὀκτὼ ἡμερῶν πολιορκίαν τῶν Τουρκαλβανῶν καὶ παραλαβὴν εἰκοσιδύο χιλιάδων γροσίων, τὸ παρέδωκαν. Τοιαύτην διαπραγματεύσιν καὶ πλέον μάλιστα σημαντικὴν ἐπαρουσίασεν ἡ τύχη καὶ εἰς τὸν πρὸ ὀλίγου φρούραρχον· διότι ὁ διοικητὴς τῆς Πρεβέζης Μπεκὶρ Τζογαδοῦρος καλουμένος, διὰ μεσιτείας τοῦ φίλου του Γιαννάκη Γεώργη, ἐζήτησε μετὰ τὴν ρηθεῖσαν μάχην τὸ αὐτὸ φρούριον μὲ πληρωμὴν ἑκατὸν πεντήκοντα χιλιάδων γροσίων, ἀλλ' ἔλαβε παρὰ τοῦ φρουράρχου τὴν ἐξῆς ἀπόκρισιν· « Τὰ τιμημένα παληκάρια » οὔτε ἀγοράζουν, οὔτε πωλοῦν τὴν τιμὴν των μὲ χρήματα ».

Ἀφοῦ ὁ Ἀλῆ πασᾶς ἔδωκε τοιοῦτον τέλος, ὡς προεῖρηται, κατὰ τὴν εἰκοστὴν Ἰαννουαρίου 1822, ὁ ἀρχιστράτηγος Χουρσίτ πασᾶς, χωρὶς ἀναβολὴν καιροῦ, ἐξέδωκε προκήρυξιν στρατολογίας, ὑποσχόμενος εἰς καθὲ στρατιώτην, ἐκτὸς

τῶν λαφύρων καὶ αἰχμαλώτων, ἀνὰ ἐβδομήκοντα γρόσια μισθὸν τὸν μῆνα· ἀλλ' ἡ ἐκστρατεία τοῦ ἀπέβλεπε κυρίως διὰ τὴν Πελοπόννησον· διότι, ὅταν ὁ Σουλτάνος ἀπεφάσισε τὸν χαμὸν τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, ἔπεμψε κατ' αὐτοῦ ἀρχηγὸν τὸν Ἰσμαήλ πασᾶν, τὸν δὲ Χουρσίτ πασᾶν ἐδιώρισεν ἡγεμόνα τῆς Πελοποννήσου, Τουρκιστὶ Μώρα βαλεσιῇ· ἀλλὰ τότε μόλις ἐκεῖ ἐγνωρίσθη καὶ νέα ἄλλη προσταγὴ, τὸν διέταξε ν' ἀπέλθῃ ὅσον τάχος εἰς Ἰωάννινα, καὶ ἀναδεχθῇ τὴν ἀρχιστρατηγίαν, τὸν δὲ προκατόχον τοῦ ἐξώρισε, καὶ μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἐθανάτωσεν· ἐπειδὴ ἡ βασιλικὴ προσταγὴ ἦτο δραστήριος· τὴν δὲ οἰκογένειάν του ἄφησεν εἰς Πελοπόννησον, παραγγείλας ν' ἀκολουθήσῃ κατόπιν μ' εὐκαιρίαν· ἀλλ' ἡ ἐπανάστασις τῶν Πελοποννησίων δὲν τὴν ἐσυγχώρησε πλέον ν' ἀναχωρήσῃ ἐκεῖθεν, μάλιστα ἐπολιορκήθη εἰς Τριπολιτζάν, καὶ ἐπομένως ἡχμαλωτίσθη παρὰ τοῦ Σπαρτιάτου Πέτρου Μαυρομιχάλη· ὅθεν ἐβιάσθη νὰ τὴν ἐξαγοράσῃ μετ' ὅσιν ἐβδομήκοντα χιλιάδων διστήλων Ἰσπανικῶν· καὶ τούτου ἕνεκα ἀνέπνεε καθ' ἐκάστην ἐκδίκησιν κατὰ τῶν Πελοποννησίων, ὥστε καὶ ἀπεφάσισε τὴν πικταλὴ φθοράν των, ὡς συμπεραίνεται ἀπὸ τοὺς ἀκολουθοῦς λόγους· πρῶτον, ὅτι, ἀφ' ἧς ὥρας ἡχμαλωτίσθη ἡ οἰκογένειά του, δὲν ἔλλειψεν (ὡς πολλοὶ τὸ ἤκουσαν) ἡμέρα χωρὶς νὰ μὴν ἐκφωνήσῃ δις καὶ τρίς τὸ Χάκ, χάκ (*)· δεύτερον, διότι στρατεύματα πολλὰ καὶ ἐκλεκτὰ ἐσύναξε· καὶ τρίτον, διότι κοντὰ εἰς τοὺς ὑποσχεθέντας ἀδρούς μισθοὺς ἐξέδωκεν ἔτι κ' ἐκείνην τὴν βάρβαρον καὶ ἀπάνθρωπον διαταγὴν τὸ νὰ θυσιάσωσι καὶ αἰχμαλωτίσωσιν ὅλην τὴν Πελοπόννησον καὶ στερεὰν Ἑλλάδα.

(*) Χάκ δηλοῖ δικαιοσύνην καὶ ἐκδίκησιν, τὰ ὅποια ἐζητοῦσαν ἀπὸ τὸν εἶν διὰ τοὺς Πελοποννησίους.

Ἀφ' ἧς ὥρας λοιπὸν διελύθη ἡ συμμαχία τῶν Σουλιωτῶν καὶ Τουρκαλβανῶν, ἡ ἀλληλογραφία ἐγένετο πλέον ἐλευθέρα μὲ τοὺς Πελοποννησίους καὶ λοιποὺς Στερεοελλαδίτας· ὅθεν οἱ Σουλιῶται, μὲ τὸ νὰ ἔπεμπον συχνὰ ἀνθρώπους εἰς τὰ Ἰωάννινα, ἐμάνθανον ὅλα τὰ σχέδια τοῦ ἐχροῦ, τὰ ὅποια καὶ ἀμέσως ἐγνωστοποιοῦσαν πρὸς τοὺς ἐλευθέρους Ἕλληνας, καὶ μάλιστα ὁ Περρὰκιθός ἐλάμβανε τὰς πλέον βεβαίαις εἰδήσεις ἐγκρίως ἀπὸ τὸν γραμματέα τοῦ Χουρσίτ πασᾶ Νικόλαον Ἀσπαῖν, περὶ οὗ ὠμιλήσαμεν ἀνωτέρω· πολλαὶ καὶ διάφοροι συνέβησαν αἱ μεταξὺ Πελοποννησίων καὶ Σουλιωτῶν ἀλληλογραφαίαι, αἱ ὅποιαί, ἐπειδὴ εἰς ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν σκοπὸν ἀπέβλεπαν, οὐ μόνον περιττὸν, ἀλλὰ καὶ ἀηδὲς τὸ νομίζω νὰ καταχωρηθῶσι. Διὰ νὰ φυλαχθῇ ὁμως ἡ σειρά τῆς Ἱστορίας, ἐνέκρινα νὰ σημειώσω δύο ἐπιστολάς πρὸς τοὺς Πελοποννησίους, ἀπὸ τὰς ὁποίας εὐκόλως ἕκαστος πληροφορεῖται τὰ τότε διατρέξαντα, καὶ ἡ βαθεῖα κρίσις τοῦ ἀναγνώστου μέλλει νὰ γνωρίσῃ εὐκόλως τὰ διατρέξαντα, καὶ πορισθῇ τὰ περίεργα.

*Εὐγενέστατε πρόεδρε τῆς ἐθνικῆς βουλῆς καὶ
ἐπίλοιποι βουλευταί!*

Τῇ 16 Φεβρουαρίου 1824 Σούλιον.

« Ἐλάβομεν τὰ γράμματά σας ὁμοῦ καὶ τὴν πολιτικὴν νομοθεσίαν καὶ τὸ περὶ στρατιωτικῆς εὐταξίας σχέδιον· καὶ ἀφοῦ τὰ ἀνεγνώσαμεν, ἐπαινέσαμεν τὸν ζῆλον καὶ προθυμίαν, τὰ ὅποια δεικνύετε διὰ τὸ κοινὸν συμφέρον.

« Ἀδελφοί! τὸ πολιτικὸν σύστημα καὶ ἡ διαίκεσις εἶναι
» ἀναγκαιότατα διὰ τὸν κοινωνικὸν βίον τῶν ἀνθρώπων, ἐπει-
» δὴ εἶναι τὰ πρῶτα αἷτια τῆς ἀνθρωπίνης εὐδαιμονίας·

» πλὴν καὶ αὐτὰ πρέπει νὰ σχηματίζωνται ἐφηρμοσμένα καὶ
 » ἀνάλογα μὲ τὰς περιστάσεις· εἰς τὰ τοιαῦτα εἰσθε ἐμπει-
 » ρότεροι καὶ πρακτικότεροι ἀπὸ ἡμᾶς, καὶ τὰ γνωρίζετε
 » καλλίτερα· ὅσα δὲ γράφετε προσιδιάζοντες ἡμᾶς, εἰς τὰς
 » ὁποίας εὐρισκόμεθα περιστάσεις, δὲν ἐμποροῦμεν νὰ βάλω-
 » μεν εἰς πρᾶξιν κἀνένα διὰ τὰ ἐξῆς αἷτια.

« Ἡμεῖς κατὰ τὸ παρὸν εἴμεθα περικυκλωμένοι ἀπὸ χι-
 » λιάδας Τουρκικῶν στρατευμάτων, οἵτινες καθημέραν μᾶς
 » γράφουν φοβερίζοντες, ἢ νὰ συμβιβασθῶμεν μ' αὐτοὺς, ἢ θὰ
 » ἔλθουν κατεπάνω μας· εὐρισκόμενοι λοιπὸν ἀπροπαρασκευά-
 » ροι, καὶ ἔχοντες ἀνθρώπους εἰς τὰς χεῖρας των, (τοὺς ὁποίους
 » εἴχομεν δώσει δμηρούς εἰς τὸν Ἀλῆ πασᾶν, καὶ τότε τοὺς
 » ἐπῆραν οἱ βασιλικοὶ) τοὺς πολιτευόμεθα, καὶ τοὺς λέγο-
 » μεν πάντοτε τὸ, ἀμὴν· τοὺς πολιτευόμεθα μὲ τὸ σήμερον
 » καὶ αὔριον, ἐπὶ σκοπῷ· πρῶτον μὲν διὰ νὰ προετοιμα-
 » σθῶμεν μὲ τ' ἀναγκαῖα τοῦ πολέμου· δεῦτερον δὲ ν' ἀ-
 » περάσῃ καὶ ὁ χειμῶνας· καὶ τελευταῖον μήπως ἐμπορέ-
 » σωμεν νὰ ἐλευθερώσωμεν τοὺς ἀνθρώπους μας ἀπὸ τὰς
 » χεῖρας των· αὐτὰ λοιπὸν εἶναι τὰ αἷτια, διὰ τὰ ὁποῖα
 » ἡμεῖς δὲν ἐμποροῦμεν νὰ ἐκτελέσωμεν τὰ ὅσα μᾶς γρά-
 » φετε. Ὅθεν, ἂν ᾔσθε (καθὼς καὶ δὲν ἀμφιβάλλομεν) ἀλη-
 » θεῖς πατριῶται, καὶ ἀγαπᾶτε καθὼς τὴν ἰδικὴν σας καὶ
 » τὴν ἰδικὴν μας καὶ ὅλου τοῦ ἔθνους τὴν σωτηρίαν, πρέ-
 » πει, καὶ σᾶς ἐξορκίζομεν εἰς τὸ πανσέβαστον ὄνομα τῆς
 » πατρίδος, ν' ἀκούσετε τὰ ὅσα θὰ σᾶς εἴπωμεν, τὰ ὁποῖα
 » εἶναι τὰ μόνα σωτήρια τῆς πατρίδος· πρῶτον· ὅσοι χρι-
 » στιανοὶ εἴμεθα τότε εἰς τὰ ὅπλα πρέπει νὰ γίνωμεν ὅλοι
 » ἐν σῶμα, καὶ νὰ βοηθώμεθα ἀπ' ἀλλήλων· δεῦτερον, ἐδῶ
 » εἰς τὰς γειτνιζούσας μας ἐπαρχίας, δηλαδὴ εἰς τὴν

» Ἀμφιλοχίαν, Θεισπρωτίαν, Χαωνίαν, Μολοτοσίαν καὶ λοι-
 » πὰ μέρη τῆς Ἠπείρου, εὐρίσκονται ὑπὲρ τὰς εἴκοσι χιλιάδας
 » Ἑλληνικὰ ὄπλα, τὰ ὅποια εἶναι ἀξιότερα ἀπὸ τὰ ἰδικά-
 » μας· αὐτοὶ δὲν προσμένουν ἄλλο διὰ νὰ λάβωσι τὰ ὄπλα
 » κατὰ τῶν τυράννων, εἰ μὴ, νὰ ἴδωσι δέκα ἢ δώδεκα
 » ἔθνικὰ πλοῖα εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ νὰ τοῖς δοθῶσι καὶ
 » πολεμεφόδια· λοιπὸν, διὰ νὰ τοὺς ἀσηκώσωμεν, καὶ πε-
 » ρισσεύσωμεν τοὺς συντρόφους, εἶναι ἀνάγκη νὰ στείλετε
 » τοῦλάχιστον τριακόσια βαρέλια βαρούτην μετὰ τὰ ῥηθέντα
 » πλοῖα, τὰ ὅποια, ἐμφανισθέντα εἰς τὰ παράλια τῆς Ἠ-
 » πείρου, θέλει δειλιάσουν τοὺς ἐχθροὺς, καὶ ἐμψυχώσουν
 » τοὺς ἡμετέρους· μὴν ἐκλάβετε τοὺς λόγους μας διὰ παρα-
 » μύθια, ἀλλ' ὡς φωνὴν ὄλου τοῦ ἔθνους, τὸ ὅποῖον ἀπο-
 » βλέπει καὶ ἔχει ὅλην τὴν ἐλπίδα εἰς ἐσᾶς καὶ εἰς
 » ἡμᾶς. Διὸ, ἂν ἐξακολοθήσετε, ὡς σᾶς γράφομεν, τότε
 » σᾶς ὑποσχόμεθα, ὅτι ὄχι μόνον Ἀλβανὸν δὲν ἀφίνομεν νὰ
 » ἔβγῃ ἔξω ἀπὸ τὰ Ἰωάννινα, ἀλλὰ γινόμεθα ἱκανοὶ νὰ
 » ἐκστρατεύσωμεν καὶ περαιτέρω· καὶ ἐλπίζομεν ὅτι μετὰ τὴν
 » δύναμιν τῶν ὀπλων νὰ ἐνώσωμεν μαζύ μας καὶ τοὺς Τσα-
 » μηδες, Λιάπηδες καὶ Τόσκηδες, καὶ ὄχι μετὰ τὰ ὅποια στέλ-
 » λετε πρὸς αὐτοὺς γράμματα (*). αὐτὰ μάλιστα τοὺς ἐρε-

(*) Ὁ μακαρίτης Ἰγνατίος μητροπολίτης τῆς Ἄρτης, χρηματίσας διὰ τινὰς
 χρόνους πιστὸς ὑπὸ τῆς τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, καὶ γνωρίσας ἐν τῇ μεταξὺ πολλοὺς
 σημαντικοὺς μπένδες καὶ ἀγάδες Τουρκαλβανούς, οἵτινες ἦσαν τότε φίλοι
 τοῦ ἐξ ἀνάγκης, ἐπὶ λόγῳ διὰ ν' ἀπολαμβάνωσι τι διὰ τῆς μεσιτείας του,
 ἢ τοῦλάχιστον νὰ χαίρωνται δι' αὐτοῦ τὴν εὐνοίαν τοῦ ἡγεμόνος, ἀκούσας ὅτι
 ὅλοι σχεδὸν τὸν ἠρνήθησαν, ὠργισθέντος αὐτὸν τοῦ Σουλτάνου, ἐνέκρινε νὰ
 γράψῃ κατ' ἰδίαν πρὸς αὐτούς, συμβουλεύων καὶ προτρέπων νὰ ἐνωθῶσι
 μετὰ τῶν Σουλιωτῶν καὶ ἐπιλοίπων Ἠπειρώτων, καὶ νὰ κινήσωσι τὰ ὄπλα

• θίζουν νὰ κινηθῶσιν ὅσον τάχος ἐναντίον μας, καὶ διὰ τοῦτο
 » τὰ ἐσχίσαμεν. Μὴ στοχασθῆτε, ὅτι ἐπειδὴ ἔχομεν τοὺς
 • ἀνθρώπους μας εἰς τὰς χεῖρας τοῦ ἐχροῦ, συστελλόμεθα
 • διὰ νὰ κινηθῶμεν ἐναντίον του, ὅταν μᾶς ἐξοικονομήσῃ.
 » τε ἀπὸ τὰ ἀναγκαῖα· ἀλλὰ νὰ ᾔσθε βέβαιοι, ὅτι ἡμεῖς
 » εἰς τοὺς ἀπερασμένους χρόνους διὰ τὴν μερικὴν μας πα-
 » τρίδα, ἐκάμαμεν καὶ ἄλλας τοιαύτας θυσίας, καὶ τώρα
 » διὰ τὴν ἀγάπην τοῦ ἔθνους, ὅπου ἐφανεύθησαν τόσοι ἄλ-
 • λοι εἰς τὸν πόλεμον συμπατριῶταί μας, ἀποφασίζομεν
 • νὰ χαθῶσι καὶ ἄλλοι τέσσαρες· σὰς λέγομεν ἀκόμη, ὅτι
 • ἂν λείψῃ τὸ ἐν ἐκ τῶν δύο, δηλαδή, ἢ τὰ πλοῖα, ἢ τὰ
 • πολεμεφόνδια, δὲν γίνεται κανένα ἀφ' ὧσα σὰς ὑποσχό-
 • μεθα· διότι, ὅσοι εὐρισκόμεθα κατὰ τὸ παρὸν εἰς τὰ ὄπλα,
 • μόνον ἐξαρκούμεν νὰ φυλάζωμεν τὰ σύνορά μας, καὶ ὅχι
 • ποτὲ νὰ ἐκτρατεύσωμεν ἕξω· εἴπαμεν ἀνωτέρω, ὅτι οἱ
 • Τούρκοι μᾶς φοβερίζουν, ἢ νὰ συμβιβασθῶμεν μ' αὐτοὺς,
 • ἢ ἢ ἔλθουν κατεπάνω μας· ὁ κύριος ὁμῶς σκοπὸς τῶν
 • εἶναι διὰ τὴν Πελοπόννησον, ἀφοῦ περιστείλουν ἡμᾶς εἰς
 • τὴν φωλεάν μας καὶ μᾶς κόψουν τὴν κοινωνίαν μὲ τοὺς

κατὰ τῶν Ἀσιανῶν Ὀθωμανῶν, παραστάντων, ὅτι αὐτοὶ εἶναι ἀπόγονοι τοῦ
 βασιλέως Πύρρου καὶ τοῦ Σκενδέρμπεη καὶ μ' ἓνα λόγον — Ἕλληνες· καὶ ὅτι
 τώρα εἶναι ὁ καιρὸς νὰ δοξασθῶσιν ὡς τοπῆλαι· τοὺς λόγους τούτους τοῦ
 μακαρίου Ἰγνατίου ἀφίνομεν εἰς τὴν κρίσιν τοῦ ἀναγνώστου νὰ τοὺς ἐξιχνιάσῃ,
 πρέπει ὁμῶς νὰ ἔχη γνώσεις ἀκριβεῖς τῶν Ὀθωμανικῶν ἡθῶν καὶ ἐθίμων·
 ἡμεῖς λέγομεν μόνον τοῦτο, ὅτι ὁ Ἰγνάτιος ἦ εἶχε λησμονήσῃ διόλου τὴν Ὀθω-
 μανικὴν θρησκείαν, τὴν ἀπόλυτον ἐξουσίαν, τὰ αὐθαίρετα ᾗθη καὶ ἔθιμα
 αὐτῶν ἢ ἐφαντάσθη, ὅτι οἱ λόγοι του ἐμελλον νὰ ἐσχύσουν τόσον, ὥστε διὰ
 ριᾶς νὰ ρίψωσι κάτω ὅλα ταῦτα ἑμοῦ καὶ τὸ πρὸ τῶν αἰώνων ριζομένον εἰς
 τὴν καρδίαν τῶν κουράνη.

» ἄλλους. Μὴν ὑπολάβετε, ὅτι λέγομεν αὐτὰ διὰ νὰ σᾶς
 » φοβίσωμεν, ἢ ὅτι ἡμεῖς ἐλπίζομεν νὰ γλυτώσωμεν, ὅχι
 » μόνον, θὰ μᾶς ἀφήσουν ὑστερινούς, διὰ νὰ ἴδωμεν πρῶτον
 » τὸν ὀλεθρον (ὃ μὴ γένοιτο) τῶν ἄλλων ὁμογενῶν μας,
 » καὶ ἔπειτα τὸν ἰδικόν μας· ἐβεβαιώθημεν, ὅτι ὁ Κῶστας
 » Μπότσαρης (αὐτάδελφος τοῦ Κ. Μάρκου Μπότσαρη), ὅς-
 » τις εἶναι καὶ αὐτὸς σκλάβος εἰς Ἰωάννινα μαζὶ μὲ τοὺς
 » ἄλλους, διὰ προσταγῆς τοῦ Χουρσίτ πασᾶ σᾶς ἔγραψε
 » διὰ τὴν οἰκογένειαν τοῦ εἰρημένου Κ. Μάρκου, λέγων σας,
 » ὅτι εἶναι αὐτὸς οἰκοκύρης, καὶ ὅτι ἡ εὐγένειά σας δὲν ἔχε-
 » τε κανένα δικαίωμα νὰ τὴν ζητήσετε ἀπὸ τὸν εἰρημένον
 » πασᾶν, εἰς τὴν ὁποίαν συμφωνίαν πραγματεύεσθε μετ' αὐ-
 » τοῦ περὶ ἀπολυτρώσεως τῆς ἰδίας του οἰκογενείας· σᾶς εἰ-
 » δοποιοῦμεν, ὅτι ἂν λάβετε αὐτὸ τὸ γράμμα, νὰ τὸ μετρή-
 » σετε ὡς χαρτίον ἄγραφον· διότι, κατὰ τὴν παροιμίαν·
 » « Ἐπίσκοπος κρεμᾶμενος ἔγραφε, καὶ ὑπέγραφε » διὸ παρα-
 » καλοῦμεν νὰ προσπαθήσετε ὅσον τὸ δυνατόν, διὰ νὰ ἐλευ-
 » θερωθῇ καὶ ἡ εἰρημένη οἰκογένεια καὶ οἱ ἐπίλοιποι τέσσαρες
 » συμπατριῶται μας, οἵτινες εὐρίσκονται σκλάβοι εἰς τὰ
 » Ἰωάννινα, καὶ τῶν ὁποίων τὰ ὀνόματα εἰσὶ τὰ ἐξῆς· Κῶ-
 » στας Μπότσαρης, Κῶστας Τζαβέλλας, Ναστούλης Δαγ-
 » κλῆς καὶ Κήτζος Κολιοδημήτρης· σκοπὸν εἴχομεν νὰ στεί-
 » λωμεν καὶ τόρα δύο ἀνθρώπους, διὰ νὰ σᾶς ὁμιλήσουν
 » ζυματικῶς τὰ δέοντα, ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ δὲν μᾶς συγχωροῦν
 » αἱ περιστάσεις κατὰ τὸ παρὸν, διὰ νὰ ἔλθωσιν ὑποκείμενα,
 » τὰ ὅποια ἡ χρεία ἀπαιτεῖ, διὰ τοῦτο μένουں εἰς δευ-
 » τέραν εὐκαιρίαν. Μᾶς ἐστείλατε καὶ δύο ἀποδεικτικά

» σχεδιασμένα, διὰ νὰ πολιτογράψωμεν (*) τοὺς ἄρχοντας,
 » τὸν τε πρόεδρον κύριον Ἀλέξανδρον Μαυροκορδάτον καὶ
 » τὸν ἀρχιγραμματέα κύριον Θεόδωρον Νέγρη· μὲ τοῦτο
 » κάμνουν μεγάλην τιμὴν τῆς πατρίδος μας, τῆς ὁποίας ἴσως
 » αὕτῃ δὲν εἶναι ἀξία, πλὴν ἡμεῖς εἴμεθα ζαλισμένοι ἀπὸ
 » τὰς περιστάσεις, καὶ τὴν πατρίδα θεθαίαν δὲν τὴν ἔχο-
 » μεν ἀκόμῃ, ἀλλ' εἶναι ὡς κάλαμος σαλευόμενος ὑπὸ σφο-
 » δρῶν ἀνέμων. Ὅθεν ἀνόητον ἤθελεν ἦναι, νὰ ὑποσχόμεθα
 » εἰς ἄλλους ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον δὲν ἔχομεν βέβαιον· πρὸς τοῖς
 » ἄλλοις ἡμεῖς ἂν καὶ ἀμαθεῖς ἤμεθα καὶ ἀπολίτευτοι, τὸ ἔ-
 » χομεν ὅμως πατροπαράδοτον νὰ δεχώμεθα εἰς τὴν πατρίδα
 » μας, καὶ νὰ στέργωμεν, ὡς ἀδελφὸν καὶ συμπολίτην, καθὲ
 » χριστιανὸν, καὶ πολὺ περισσότερον τοὺς εὐγενεῖς καὶ
 » πεπαιδευμένους.

» Ἡ κρίσιμος καὶ ἐπικίνδυνος περίστασις μᾶς ἐβίασε νὰ
 » σᾶς γράψωμεν πολλὰ, τὰ ὁποῖα, ἂν ἦναι ὀρθὰ καὶ δίκαια,
 » τὸ μέλλον θέλει τὰ δείξει· πολλαῖς φοραῖς σᾶς ἐγράψαμεν
 » καὶ καμμία ἐνέργεια δὲν ἔγινεν εἰς τὰ γράμματά μας,
 » τὸ αἴτιον ἀγνοοῦμεν φαίνεται, ἢ ἰσχυρογνωμεῖτε, ἢ ἀγνοεῖ-
 » τε τὸ ἀληθεῖν ὁν συμφέρον τοῦ ἔθνους· ἂν λοιπὸν τὸ πρῶτον,
 » ἐπιμείνατε εἰς αὐτὸ καὶ βαστάτε ταύτην τὴν τελευταίαν
 » μας ἐπιστολήν, διὰ νὰ τὴν ἔχετε, ὡς καθρέπτην, καὶ νὰ
 » δώσετε ἀπολογία καὶ εἰς τὸν Θεὸν καὶ εἰς τοὺς ἀνθρώ-
 » πους, ἂν ζήσῃ καίνεας ἀπὸ ἡμᾶς, διὰ ὅ,τι ἀπεικταῖον ἀκο-
 » λουθήσει μετὰ ταῦτα· ἂν τὸ δεύτερον, πληροφορηθῇτε ἀπὸ

(*) Εἰς τούτους ἤρμοζεν ἡ κοινὴ καὶ χωρικὴ παροιμία « καὶ ποιοὺ ἐκαίοντο τὰ
 » γένεια, καὶ ἄλλος τὸν ἔλεγε, στάσου ν' ἀνάψω τὸ σιγί μου. »

» τὰ εἰρημένα. Μὴν ἀπατηθῆτε εἰς τὸν βοηθὸν (*) καὶ ὑπερ-
 » ἀσπιστὴν, καὶ εἰς τὰς χαροποιὰς εἰδήσεις, καὶ ἔπειτα
 » ἀδιαφορήσετε εἰς ὅσα σᾶς γράφομεν, διότι αὐτὸ δὲν λαν-
 » θάνει οὔτε ἡμᾶς, ἐπειδὴ ἕως ὅτου νὰ ἔλθῃ ἐκεῖνος ἀπὸ τὰ
 » ὑπερβόρεια μέρη, ἐδῶ λυόνουν καὶ τὰ ἰδικὰ μας κόκκαλα·
 » τέλος πάντων διὰ τὴν νὰ χάσκωμεν, προσμένοντες βοή-
 » θειαν ἀπὸ βόρεια καὶ δυτικὰ μέρη, ἐνῶ μόνοι μας (ὅταν
 » θέλωμεν) δυνάμεθα νὰ τελειώσωμεν τὸν προκείμενον, ἰε-
 » ρὸν ἀγῶνα; ποῖος ἐπαινεῖται καὶ δοξάζεται, ὅστις ἐκτελεῖ
 » τὸ ἔργον μόνος του, ἢ ὁ παρ' ἄλλου βοηθούμενος; Συμπα-
 » τριῶται! ἂν θέλωμεν ν' ἀπολαύσωμεν τὴν ἐλευθερίαν τῆς
 » πατρίδος, πρέπει νὰ ἐξορίσωμεν μακρὰν ἀφ' ἡμῶν πᾶσαν
 » ἐξωτερικὴν ἐλπίδα, καὶ νὰ ἐναγκαλισθῶμεν σφικτὰ τὴν
 » φρόνησιν, ὁμόνοιαν, ἀνδρείαν καὶ ἀπόφασιν, τὰ ὅποια μόνον
 » δύνανται νὰ καταβάλλουν τὸν ὑπερήφανον Σουλτάνον·
 » ἡμεῖς γνωρίζομεν τὴν δύναμιν καλλίτερα ἀπὸ κάθε ἄλλον
 » (τὸ λέγομεν, χωρὶς νὰ μᾶς ὑπολάβῃ τις κομπαστάς) καὶ
 » τὴν ἰδικὴν μας, καὶ τὴν τῶν ἄλλων Ἑλληνικῶν ἐπαρχιῶν,
 » ὁμοίως καὶ τὴν Τουρκαλβανικὴν, τῆς ὁποίας τὰς μεγάλας
 » προετοιμασίας βλέπομεν ἰδίως ὀφθαλμοῖς· μολαταῦτα σᾶς
 » λέγομεν, ὅτι, ἢ μᾶς βοηθήσετε, ἢ δὲν μᾶς βοηθήσετε, εἰς
 » ὅσα σᾶς γράφομεν, ἡμεῖς ἀπεφασίσσαμεν ν' ἀφήσωμεν τὰ
 » κόκκαλά μας ἐδῶ μετὰ τῶν πατέρων μας καὶ ἀδελφῶν,
 » καὶ ὅχι πλέον νὰ κάμωμεν συμβιβασμὸν με τοὺς Τούρκους·
 » ἀλλὰ τὴν ὅφελος, ὅπου θὰ μᾶς εὕρουν οἱ ἐχθροὶ χω-
 » ρισμένους, καὶ θὰ μᾶς ἀφανίσουν με εὐκολίαν, τὸ ὅποιον
 » ἀλλέως, ἴσως θ' ἀκολουθοῦσε τὸ ἐναντίον.

(*) Ἐννοοῦσαν πάντοτε τὴν Ρωσίαν.

» Οὕτω λοιπὸν δίδομεν τέλος τῆς ἐπιστολῆς, καὶ ὑποση-
» μειούμεθα μετὰ τὸ ἀνῆκον σέβας·

Οἱ εὐπειθεῖς πολῖται

Νότης Μπότσαρης.

Ζηγούρης Τζαβέλλας.

Νικολὸς Τζαβέλλας.

Γεώργιος Δράκος.

Γιώτης, Δαγκλῆς.

Νάσης Φωτομάρας.

Λάμπρος Β. Ζάρμπας.

Λάμπρος Κατμάς.

Διαμάντης Ζέρβας.

Ἐγνωστοποιήθησαν προλαβόντως, τὰ αἷτια, διὰ τὰ ὁποῖα ἀπεφάσισε τὴν ἐκστρατείαν διὰ τὴν Πελοπόννησον ὁ ἀρχιστράτηγος Χουρσίτ, ὅστις ἀφοῦ ἐσύναξεν εἰς τὰ Ἰωάννινα πραγματικῶς τριάκοντα ἑξ χιλιάδας στρατεύματα Τουρκαλθωνικὰ ἐκλεκτὰ, δηλαδὴ Τσάμηδες, Λιάπηδες, Τόσκηδες καὶ Γκέγκηδες, μετ' ἀρχηγούς ἐμπειροπολέμους, ἐξέδωκε διαταγὴν νὰ ᾔναι ἑτοιμα εἰς ἐκστρατείαν ἅμα προσταχθῶσι. Πρὸ τοῦ ὅμως διηγηθῶ τὰ τῆς ἐκστρατείας συμβάντα, ἐνέκρινα νὰ κάμω μίαν παρέκδοσιν καὶ ξεχωριστὴν παράστασιν τῶν ῥηθέντων τεσσάρων ἔθνων· διότι ἡ πολυχρόνιος διατριβὴ καὶ συχνοὶ μετ' αὐτῶν πόλεμοι μ' ἔδωκαν τὰ μέσα νὰ γνωρίσω τὰ ἦθη καὶ προτερηματα τῶν, τὰ ὁποῖα δὲν στοχάζομαι νὰ φανῶσιν ἀπερίεργα πρὸς τὸν ἀναγνώστην καὶ πρῶτον

Περὶ τῶν Τσάμηδων.

Οἱ Τσάμηδες κατοικοῦσι τὴν παλαιὰν Θεσπρωτίαν, νῦν δὲ λεγομένην Παρακάλαμον, ἢ κατοικίᾳ των ἀρχίζει ἀπὸ τὸ Σούλιον, καὶ τελειώνει εἰς τὸν Δώδωνα (Μπίστριτζα) ποταμόν· εἶναι θρησκοί, ἀλλ' ἔζοντες καὶ ὀρμητικώτεροι ἀπὸ τοὺς

ἄλλους εἰς τοὺς πολέμους, ὅστις ὁμῶς ἀνθέξῃ τὴν πρώτην ὀρμὴν των, εὐκόλως τοὺς τρέπει ἔπειτα εἰς φυγὴν, ἐπειδὴ εἶναι καθ' ὑπερβολὴν ἀμφοῖν ῥεπεῖς· δὲν φυλάττουσι τόσον τὰς συμφωνίας καὶ ὑποσχέσεις, εὐφημίζονται δὲ παρὰ πάντων ὡς ἐπιτηδειότεροι χυρευταί, καὶ τοῖς ἀρέσκει ὁ πολῦτιμος ἱματισμός· εἶναι εὐρώωστοι καὶ εὐσχημοί· καὶ μολονότι ὁμιλοῦσι τὴν Ἀλθωνικὴν διάλεκτον, ὡς φυσικὴν, ἢ καὶ κατὰ τὴν ἀπλοελληνικὴν, ἐκφράζονται ὁμῶς ὀρθῶς ἄνδρες τε καὶ γυναῖκες, καὶ μάλιστα ὅσοι κατοικοῦσι τὰ πέριξ τῆς Παραμυθίας.

Μετὰ τοὺς Τσάμηδες ἔπονται οἱ Λιάπηδες, τῶν ὁποίων ἡ κατοικία ἀρχίζει ἀπὸ τὸ πέραν μέρος τοῦ Δώδωνος ποταμοῦ, καὶ κατοικοῦντες τὴν Χαωνίαν καὶ Ἀκροκεραύνιαν ὄρη, ἐν οἷς συμπεριλαμβάνεται καὶ ἡ Χειμάρρα, ἐκτείνονται ἕως τὴν Αὐλῶνα, ἔχοντες τὰ παράλια τοῦ Ἰονικοῦ πελάγους καὶ μέρος τοῦ Ἀδριαντικοῦ κόλπου καὶ ἱκανὴν ἑκτασιν τῆς Μεσογείου· εἶναι ἀνδρεῖοι εἰς τοὺς πολέμους, ἀγχίνοες, φιλόξενοι, ἐπιτηδειότατοι νυκτοκλέπται καὶ εὐχαριστοῦνται πολὺ εἰς τὴν σωματικὴν κακοπάθειαν καὶ κατ' ἐξοχὴν εἰς τὴν γυμνότητα καὶ ρυπαρότητα τῶν φορεμάτων, ἢ ὁποία τοῖς χρησιμεύει εἰς τὴν νυκτοκλεψίαν, διὰ τὰ μὴ γνωρίζωνται· ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον δὲ εἶναι μικρόσωμοι, δύσμορφοι, ἀλλ' ἀκούραστοι· δὲν λυπεῖται ἓνας Λιάπης, ἂν φονευθῇ, ἢ πληγωθῇ κλέπτων πρόβατον, αἶγα, ἢ ἄλλο τι εἶδος· ἀλλ' ἡ ἀπάκρισίς του πρὸς τὸν ἐρωτήσαντα εἶναι ἡ ἐξῆς. «Κόκκα πέρ κόκκα, δηλαδὴ κεφαλὴν διὰ κεφαλὴν· ὅλοι ἐν γένει ὁμιλοῦν τὴν Ἀλθωνικὴν διάλεκτον, πολλὰ ὀλίγοι ἐξ αὐτῶν γνωρίζουν τὴν Ἑλληνικὴν, καὶ ταύτην βαρβαρικώτατα.

Μετὰ τοὺς Λιάπηδες κατὰ τὴν Μεσόγαίον γειτονεύουν οἱ

Τόσκηδες ἔθνος ἀνδρεῖον, πολεμικόν, φιλόξενον, ἐπίμονον εἰς τοὺς κινδύνους καὶ πιστὸν εἰς τοὺς φίλους· οὗτοι δὲν εἶναι τόσον ὀρμητικοὶ εἰς τοὺς πολέμους, ὥς οἱ Τσάμηδες, δυσκόλως ὅμως δύναται τις νὰ τοὺς τρέψῃ εἰς φυγὴν· ἔχουσι μέτριον ἀνάστημα σώματος καὶ εὐρύωστον, κεφαλὰς μεγάλας καὶ σφαιροειδεῖς, φέρουσι δὲ τὰ δευτερεῖα εἰς τὴν κακοπάθειαν μὲ τοὺς Λιάπηδες· ἡ διάλεκτός των ὅμως εἶναι ἡ αὐτὴ, ὥς τῶν Λιάπηδων.

Εἰς τὴν Μεσόγειον καὶ κατὰ τὸ δυτικοεὐρώπειον μέρος γειτονεύουν οἱ Γκέγκηδες, ἔθνος ἀνδρεύτερον ἀπὸ τὰ ῥηθέντα τρία, ὀρμητικὸν καὶ ἐπίμονον εἰς τοὺς κινδύνους· ὅταν ὅμως καταντήσῃ εἰς ἀταξίαν, φθείρεται ἀπὸ τὸν ἐχθρὸν, ἐπειδὴ οὔτε ταχύπουν εἶναι, διὰ ν' ἀποφύγῃ τὸν κίνδυνον, οὔτε στρατηγηματικὸν νὰ ὑπερασπίσῃ τὴν ὑπαρξίν του· ἂν τύχῃ ὅμως ἐμπειροπολέμου ἀρχηγοῦ, τότε δυσκόλως νικᾶται· εἶναι μεγαλόσωμοι, εἰλικρινεῖς, πιστοὶ εἰς τὰς ὑποσχέσεις των, ἀλλ' ἀμβλύνοες· ἡ διάλεκτός των εἶναι Ἰλλυρικὴ, μεμιγμένη ὅμως μὲ τὴν Ἀλβανικὴν· τὴν δὲ Ἑλληνικὴν διόλου ἀγνοοῦσιν.

Ἐνῷ λοιπὸν ὁ Χουρσίτ πασαῖς ἐξέδωκε προσταγὴν πρὸς τοὺς ἀρχηγούς των στρατευμάτων νὰ ἦναι ἔτοιμοι δι' ἐκστρατείαν, οἱ ὀπλαρχηγοὶ Τσάμηδες ἐπαρουσιάσθησαν πρὸς αὐτὸν καὶ τῷ ἐπρόβαλαν τὰ ἀκόλουθα.

« Ἰψηλότετε Βεζίρ! ἡμεῖς, κατὰ τὴν προσκυνητὴν προσ-
 » ταγὴν σου εἴμεθα ἔτοιμοι μὲ τοὺς ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν μας
 » νὰ ὑπάγωμεν, ὅπου προστάξετε, καὶ μὲ τὴν δύναμιν τοῦ
 » μεγάλου Προφήτου μας καὶ ἀγίαν εὐχὴν τοῦ κραταιοτάτου
 » Βασιλέως μας, ἐλπίζομεν νὰ ἐξολθρεύσωμεν αὐτοὺς τοὺς
 » ἀπάτας Γκιούρηδες· σὲ παρακαλοῦμεν ὅμως νὰ βάλῃς
 » κἀνένα προσωρινὸν καπάκι μ' αὐτοὺς τοὺς κιαφύρηδες σου.

» λιώτας καὶ κακοὺς γείτονάς μας· διότι, ὅποταν ἡμεῖς μα-
 » κρυνθῶμεν ἀπ' ἐδῶ, αὐτοὶ δύνανται ἔπειτα νὰ σκλαβώ-
 » σουν τὰς γυναῖκάς μας καὶ παιδιὰ μας, καὶ τότε τὶ μᾶς
 » ὠφελοῦν πλέον οἱ σκλάβοι, αἱ σκλάβαι καὶ τὰ λάφυρα, τὰ
 » ὅποια θὰ πάρωμεν, ὅποταν χάσωμεν τὰ ἰδικά μας;

Βαθεῖαν ἐντύπωσιν ἐπροξένησαν ταῦτα τὰ προβλήματα
 τῶν Τσάμηδων εἰς τὴν κεφαλὴν τοῦ Χουρσίτ πασᾶ, διὸ
 ἐνέκρινε νὰ πολιτευθῇ, ἥ, ἀληθέστερον εἰπεῖν, ν' ἀπατήσῃ
 τοὺς Σουλιώτας, φοβούμενος μήπως μετὰ τὸν ἐκεῖθεν ἀνα-
 χωρισμόν του, ἐπαναστατήσωσιν ὅλην τὴν Ἑπείρον, καὶ
 τότε τὰ Τουρκαλθανικὰ στρατεύματα καὶ κατ' ἐξοχὴν τὰ
 Τσάμικα, ἦσαν βιασμένα νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς τὰ ἴδια, πρὸς
 ὑπεράσπισιν τῶν οἰκογενειῶν των· διὸ καὶ ἔπεμψε πρὸς αὐτοὺς
 τὴν ἐξῆς ἐπιστολήν.

*Ἐπιστολὴ τοῦ Μεχμέτ Χουρσίτ πασᾶ πρὸς τοὺς
 Σουλιώτας.*

Καπετανεοὶ καὶ λοιποὶ Σουλιῶται σᾶς χαιρετῶ.

« Δίκαιον εἶχετε νὰ κινήσετε τὰ ὅπλα ἐναντίον τοῦ ὕψη-
 » λοῦ Δεβλετίου, ἕως τῆς σήμερον· τὸ σφάλμα ὅμως δὲν εἶναι
 » ἰδικόν σας, ἀλλὰ τοῦ προκατόχου μου Ἰσμαήλ πασᾶ, ὃς
 » τις δὲν ἔπραξε κατὰ τὸ βασιλικὸν φερμάνι, τὸ ὁποῖον ἔλε-
 » γεν, ὅτι ὅσοι ἐκεῖνοι, γκερέκ Μουσουλμάνοι, γκερέκ ῥα-
 » γιάδες, ἐδιώχθησαν, καὶ ἠρπάχθησαν τὰ ὑποστατικά των
 » ἀπὸ τὸν χαϊνήν Ἀλῆ πασᾶν, τόρα νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς
 » τὴν πατρίδα των, νὰ λάβουν τὰ ὑποστατικά των, καὶ νὰ
 » κινήσουν τὰ ὅπλα κατ' αὐτοῦ διὰ νὰ τὸν ἐξολοθρεύσουν·
 » ἀλλ' ὁ Ἰσμαήλ πασᾶς, ἂν διὰ ὅλους τοὺς ἄλλους ἐφρόντισε
 » νὰ ἐνεργηθῇ τὸ βασιλικὸν φερμάνι, εἰς ἐσᾶς ὅμως ὅχι μόνον

» πατρίδα καὶ ὑποστατικά δὲν ἔδωκεν, ἀλλὰ συνήργησε
 » πρὸς τούτοις καὶ νὰ σᾶς χάσῃ ὅλους, καθὼς μὲ βεβαιότητα
 » ἐπληροφόρηθην περὶ τούτου· ἔσεῖς δὲ, διὰ νὰ ἀποφύγετε
 » μὲν αὐτὸν τὸν κίνδυνον, ἀπολαύσετε δὲ τὴν πατρίδα σας καὶ
 » ὑποστατικά, ἐδιάσθητε νὰ συμμαχήσετε μὲ τὸν πρῶτον
 » ἄσπονδον ἐχθρόν σας Ἀλῆ πασᾶν· δι' αὐτὴν λοιπὸν τὴν
 » τὴν αἰτίαν καὶ τὸ δίκαιον καὶ ὑψηλὸν Δεβλέτι ὄχι μόνον
 » δὲν σᾶς ἔχει εἰς τὸ γαζέπι του (ὀργήν του), ἀλλὰ
 » σᾶς δίδει ἀκόμη δι' ἐμοῦ καὶ τὸ ράϊ (συγχώρησιν) διὰ
 » πάντα· σᾶς συγχωρεῖ νὰ ἔχετε καὶ ἐξουσιάζετε τὸν τόπον
 » σας καὶ ὑποστατικά σας, καθὼς καὶ πρῶτα· νὰ ζῆτε μὲ
 » τὰ ἴδια προνόμια, τὰ ὅποια ἀπελαμβάνετε καὶ ἐξ ἀρχῆς,
 » χωρὶς νὰ ἐμπορῇ κανένας γείτων νὰ σᾶς ἐνοχλήσῃ· ἀνίσως
 » πάλιν ἔχετε σκοπὸν νὰ μοῦ ζητήσετε καὶ ἄλλα πράγμα-
 » τα, ἀπὸ τὰ ὅποια ἔχετε χρεῖαν, στείλετέ μοι ἐδῶ δύο ἢ
 » τρεῖς καπετανέους μὲ πληρεξούσια γράμματά σας, διὰ νὰ
 » στερεώσωμεν τὴν εἰρήνην καὶ ἀμνηστείαν, καὶ νὰ σᾶς δώ-
 » σωμεν καὶ ὅτι ἄλλο ζητεῖται· νὰ τοὺς στείλετε ὅμως τὸ
 » γρηγορώτερον, ἐπειδὴ βιάζομαι νὰ κινήσω μὲ τὰ στρατεύ-
 » ματα διὰ νὰ ὑπάγω, ὅπου εἶμαι προσταγμένος ἀπὸ τὸ κρα-
 » ταῖον καὶ ὑψηλὸν Δεβλέτι μου· καὶ ὑγιαίνετε.

Τῇ 5 Μαΐου 1822, Ἰωάννινα.

Ὁ Σερασκέρης καὶ πληρεξούσιος ὧλων τῶν εἰς
τὴν Ρούμελην Ὀθωμανικῶν στρατευμάτων,

Βεζίρ Μεχμέτ Χουρσίτ πασᾶς.

Λαβόντες λοιπὸν καὶ ἀναγνοῦντες ταύτην τὴν ἐπιστολὴν
οἱ Σουλιῶται συνεσκέπτοντο τὸ πρακτέον· ἐξ ὧν οἱ μὲν περισ-
σότεροι ἐπεθύμουν τὴν εἰρήνην, οἱ δὲ ἄλλοι ἦσαν ἀμφιρρέπεις·

Τούτων οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων, ὠμίλησεν ὁ Περ-
ραιβὸς πρὸς αὐτοὺς τὰ ἀκόλουθα.

« Σᾶς ἐρωτῶ, ἀδελφοὶ Σουλιῶται, ὁ πόλεμος, τὸν ὁποῖον
» κάμνετε, μερικὸς εἶναι, ἢ ἐθνικὸς; ἐὰν τὸ πρῶτον, ἴσως
» ἤθελε. σᾶς ὠφελήσει εἰς τοῦτο μόνον ἡ εἰρήνη, διὰ νὰ ξε-
» κουρασθῇτε πρὸς καιρὸν ἀπὸ τὸν πόλεμον, νὰ περιλάβετε
» τὰ ὑποστατικά σας, νὰ τὰ καλλιεργήσετε καὶ νὰ συνάξετε,
» εἰ δυνατὸν, τοὺς καρπούς· ἐὰν δὲ τὸ δεύτερον, πόσον και-
» ρὸν ἐλπίζετε νὰ χαρῇτε ἡσυχοί, καὶ πόσον ζωντανοί; ἐσεῖς
» ἐξεύρετε πολλὰ καλὰ, ὅτι ὁ Χουρσίτ πασᾶς ὑπάγει μὲ τό-
» σα στρατεύματα ν' ἀφανίσῃ τὴν Πελοπόννησον καὶ ἐπομέ-
» νως τὴν στερεὰν Ἑλλάδα, ἐπειτα ἐλπίζετε ν' ἀφήσῃ ἐσᾶς
» ζωντανούς διὰ σπóρον; δὲν καταλαμβάνετε, ὅτι τὸ γράμμα
» του εἶναι μία φανερά ἀπάτη, διὰ νὰ σᾶς ἀποκοιμήσῃ; δὲν
» ἐνθυμεῖσθε καὶ τὴν προχθесινὴν ὁμιλίαν, τὴν ὁποίαν οἱ
» ὀπλαρχηγοὶ Τσάμηδες ἔκαμαν πρὸς αὐτὸν δι' ἐσᾶς; καὶ
» ὅταν ἐσεῖς ἀδιαφορήσετε εἰς τοῦτο, δὲν εἶναι μία πασιφα-
» νὴς προδοσίᾳ πρὸς τὸ ἔθνος, τὸ ὁποῖον σᾶς γνωρίζει ὡς
» προπύργιον του; ἢ, ὅταν μετὰ τὸν ὄλεθρον τῆς Πελοπον-
» νήσου καὶ Ρούμελης ὁρμήσῃ ἡ Τουρκία κατεπάνω σας, ποῖος
» τότε θέλει εὐρεθῇ ἀπὸ τοὺς ὁμογενεῖς νὰ σᾶς βοηθήσῃ
» πλέον; ἢ ποῖος, ἀφ' ὅσους ἀποφύγουν τὸν θάνατον, δὲν
» θέλει παρακαλέσει τὸν Θεὸν νὰ χαθῇτε ὅλοι ὡς προδόται
» ὅλου τοῦ ἔθνους; τέτοιον βρωμερὸν καὶ θεοανθρωπομίση-
» τον ὄνομα μακρὰν μακρὰν ἀπ' ἐσᾶς τοὺς ἥρωας Σουλιώ-
» τας, τῶν ὁποίων τὰ ὀνόματα ἀναμφιβόλως ἡ ἱστορία μέλ-
» λει νὰ ὑψώσῃ πολὺ περισσότερον ἀπ' ἐκεῖνα τῶν πατέρων
» σας, ἐπειδὴ καὶ αἱ σημεριναὶ ἀνδραγαθίαι σας εἶναι ἀσυγ-
» κρίτως σημαντικότεραι ἀπ' ἐκεῖνας τῶν προγόνων σας.

Μετὰ τοὺς λόγους τούτους ἡσθάνθησαν οἱ Σουλιῶται τὴν ἀπάτην καὶ τὸ συμφέρον των· ὅθεν καὶ ἀμέσως ἐπαρακάλεσαν τὸν Πεῤῥαῖδον νὰ κάμῃ τὴν ἀπόκρισιν κατ' ὃν τρόπον γνωρίζει συμφεροτέραν διὰ τὸ ἔθνος καὶ ὑπόληψίν των, ἢ ὅποια εἶναι ἡ ἐξῆς·

Ἐπιστολὴ τῶν Σουλιωτῶν πρὸς τὸν ἀρχιστράτηγον Ἰωαννῖνων.

Ἵψηλότατε Βεζίρ Μεχμέτ Χουρσίτ πασᾶ.

« Τὸ ὑψηλόν σου μπουγιουρδὶ ἐλάβομεν καὶ τὰ μὲν αὐτῷ
» γεγραμμένα καλῶς ἐκαταλάβομεν· εὐχαριστοῦμεν δὲ τὸν
» Θεόν, ὅτι ἐγνωρίσατε καθαρὰ τὰ ὅσα ἄδικα μᾶς ἔκαμεν
» ὁ προκάτοχός σας Ἰσμαήλ πασᾶς, ὥστε καὶ δι' αὐτὴν τὴν
» αἰτίαν παρακινεῖσθε, φαίνεται, νὰ μᾶς δώσετε τὴν συγ-
» χώρησιν καὶ εἰρήνην ἐκ μέρους τοῦ κραταιοτάτου Σουλτά-
» νου, διὰ νὰ ζήσωμεν, ὡς καὶ πρότερον, μὲ τὰ ὑποστατι-
» κά μας καὶ προνόμια.

« Ἵψηλότατε! πᾶς ἄνθρωπος φυσικὰ ἀγαπᾷ τὴν ἡσυχίαν
» καὶ εἰρήνην, ἀρκεῖ μόνον νὰ ᾔηται καὶ τὰ δύο στερεὰ καὶ
» σωτήρια, καὶ ὅχι προσωρινὰ καὶ ὀλέθρια· διότι τὰ κινή-
» ματά σας δὲν μᾶς ἀσφαλίζουν τὴν προβαλλομένην συγ-
» χώρησιν καὶ εἰρήνην, ὡς στερεὰ καὶ σωτήρια πράγματα.
» Μὴν ἀκούετε, Ἵψηλότατε, αὐτοὺς τοὺς φράγκους, οἱ ὅποιοι
» σᾶς λέγουν, ὅτι οἱ Ἕλληνες ἐπαναστάτησαν κατὰ τοῦ
» Σουλτάνου (*). τὸ πρᾶγμα δὲν εἶναι καθὼς αὐτοὶ σᾶς τὸ

(*) Ὁ σκοπὸς τῶν Σουλιωτῶν ἀπέβλεπε νὰ παραστήσωσι τὴν ἐπανάστα-

παρastaίνου, ἀλλὰ συνέβη κατὰ τὸν ῥηθησόμενον τρόπον.
 « Ὅπόταν τὸ ὑψηλὸν Δεβλέτι ὠργίσθη τὸν Ἀλῆ πασᾶν
 » διὰ τὰς κακὰς του πράξεις, ἐκεῖνος, διὰ ν' ἀποφύγη, ἡ
 » τοῦλάχιστον σμικρύνῃ τὴν κατ' αὐτοῦ βασιλικὴν ὀργήν,
 » ἐπεμψεν ἀποστόλους εἰς τὸ Αἰγαῖον πέλαγος, εἰς τὸν Μω-
 » ρεᾶν καὶ Ρόυμελιν νὰ κηρύξου, ὅτι τὸ Δεβλέτι ἀπεφάσισε
 » νὰ βάλῃ σπαθὶ εἰς τοὺς Ἕλληνας, καὶ ὅτι, ἂν θέλωσι τὴν
 » ζωὴν των, πρέπει νὰ λάβωσιν ὅλοι τὰ ὄπλα νὰ ὑπερασπι-
 » σθῶσι, καὶ ὅτι θέλει τοὺς εἶναι καὶ αὐτοὺς βοηθός· ἐδῶ ἡ
 » πανουργία του εὔρε σύμφωνον καὶ συμβουθὸν τὴν περίσασιν·
 » ἐπειδὴ τὰ σύγχρονα κινήματα τῶν πολυαριθμῶν στρατευ-
 » μάτων τοῦ Σουλτάνου κατὰ τε ξηρὰν καὶ θάλασσαν ἐβία-
 » σαν τοὺς Ἕλληνας νὰ πιστεύσουν τοὺς λόγους τῶν ἀποστό-
 » λων τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, καὶ ἐνταυτῷ νὰ δράξουν τὰ ὄπλα νὰ
 » ὑπερασπίσωσι τῶν ἑαυτὸν των καὶ γυναικοπαιδᾶ των· ἰδοὺ
 » λοιπὸν συνέβη καὶ εἰς αὐτοὺς, καθὼς καὶ εἰς ἡμᾶς, ἡ ὑπό-
 » θεσις, ἀγκυλὰ διαφορετικὸν μὲν τὸ πρᾶγμα, σύμφωνον δὲ
 » κατὰ τὴν ἔννοιαν μὲ τὸ ἰδικόν μας. Ὅθεν δίκαιον εἶναι νὰ
 » δώσετε καὶ εἰς αὐτοὺς ἐκ μέρους τοῦ κραταιοτάτου Σουλ-
 » τάνου τὴν συγχώρησιν, εἰρήνην καὶ ἀμνηστείαν, χωρὶς νὰ
 » κινηθῇτε κατ' αὐτῶν μὲ τὰ στρατεύματα· καὶ ὅταν ἐκεῖνοι
 » πρῶτοι δεχθῶσιν αὐτὰ, τότε καὶ ἡμεῖς τὰ δεχόμεθα ὡς
 » δεύτεροι, ἐπειδὴ πρῶτοι ἐκεῖνοι ἠπατήθησαν· ἂν λοιπὸν
 » τὸ πρᾶγμα γίνῃ οὕτως, ὡς γράφομεν, τὸ ὅποῖον εἶναι καὶ
 » δίκαιον, τότε καὶ ἡμεῖς εἴμεθα σύμφωνοι εἰς ὅσα μᾶς

σιν, προκύψασαν ἐκ συνεργείας τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, καὶ οὐχὶ ἐκ προαιρέσεως τῶν
 Ἑλλήνων· ἀλλ' ἐ ἀρχηγὸς δὲν ἐπέισθη εἰς τοὺς λόγους των.

» προβάλλετ'· τὸ ἐναντίον δὲ, προκρίνομεν μυριάκις ὕπο-
 » θάνωμεν εἰς τὴν ἀρχὴν μὲ τιμὴν καὶ δόξαν, παρὰ νὰ ἀμαυ-
 » ρώσωμεν τὸ ὄνομά μας εἰς τὸ τέλος μὲ τὸ αἰώνιον ὄνειδος
 » τῆς προδοσίας.

Ταῦτα καὶ σὰς προσκυνούμεν

ὅλοι οἱ Σουλιῶται

7 Μαΐου 1822 Σούλιον.

μεγάλοι καὶ μικροί.

Εἰς τόσον βαθμὸν συγχύσεως καὶ ὀργῆς κατήντησεν ὁ Χουρσίτ πασᾶς, ὅταν ἀνέγνωσε τὴν ἀνέλπιστον ἀπόκρισιν τῶν Σουλιωτῶν, ὥστε, ἀπορρίψας τὴν πρώτην ἀπόφασιν τῆς ἐκστρατείας διὰ τὴν Πελοπόννησον, ἀμέσως ἔδωκε νέας διαταγὰς εἰς τοὺς ἀρχηγούς νὰ κινηθῶσι κατὰ τῶν Σουλιωτῶν, καὶ νὰ περάσωσιν ὅλους σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις ἐν στόματι μαχαίρας· διότι ἐτόλμησαν νὰ τῷ γράψωσι μὲ τέτοιον αὐθάδη καὶ ὑπερήφανον τρόπον, καὶ ὅχι ὡς βασιλικοὶ καὶ ὑποκλινεῖς ῥαχιάδες· πολὺ δὲ περισσότερον τὸν ἐτάραττεν ἡ λέξις « Ἕλληνες » τῆς ὁποίας τὴν ἔννοιαν ἀγνοῶν τὸ πρῶτον, πληροφορηθεὶς δὲ, οὐτ' ἤθελε πλέον νὰ τὴν ἀκούσῃ, οὐτ' ἐτόλμα τις νὰ τὴν προφέρῃ ἔμπροσθέν του.

Τοιαύτην λοιπὸν μεταβολὴν πραγμάτων ἰδόντες οἱ Σουλιῶται, ἡτοίμαζον τὰ ὅπλα των· ἐγνωστοποίησαν ὅμως παρ'ευθὺς τὴν ἀπόφασιν τῶν Τούρκων καὶ εἰς τὰ πέριξ χωρία, διὰ νὰ καταφύγωσιν εἰς τὸ Σούλιον, πρὶν ὁ ἐχθρὸς καταπλακώσῃ τὰ χωρία των, καὶ τοὺς αἰχμαλωτίσῃ, καὶ θυσιάσῃ· οἱ δὲ, μολονότι διετάχθησαν καὶ ἀπὸ τὸν Χουρσίτ πασᾶν νὰ μείνωσιν εἰς τὰ ἴδια, καὶ δὲν θέλει βλαφθῶσιν ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν στρατευμάτων, δὲν ἐνεπιστεύθησαν ὅμως εἰς τοὺς λόγους του, ἀλλὰ μὲ ὅλα των τὰ κινητὰ καὶ κτήνη

κατέφυγον εἰς τὸ Σούλιον· ἀξιόλογον φιλοξενίαν καὶ περι-
θαλψιν ἔδειξαν πρὸς αὐτοὺς οἱ Σουλιῶται· ἐπειδὴ τοὺς ἐ-
δέχθησαν μέσα εἰς τὰς οἰκίας των, ὑπέφεραν τὰ βάρη καὶ
ἀταξίας των, χωρὶς τινὰ γογγυσμόν· αἱ Σουλιώτισσαι ἔδι-
δον τὰ πρωτεῖα εἰς τὰς γυναῖκάς των νὰ πρωτομαγειρεύουν,
πρωτοφουρνίζουν, πρωτοπλύνουν, πρωταντλοῦν νερόν ἀπὸ
τὰ πηγάδια καὶ ἄλλα ὅμοια· ἐφρόντισαν ὁμῶς προλαβόν-
τως, δηλαδή τὴν τρίτην ἡμέραν μετὰ τὴν παραλαβὴν
τῆς πρὸς αὐτοὺς γραφῆς τοῦ Χουρσίτ πκσᾶ, νὰ πέμψωσι
τὴν ἐξῆς ἐπιστολὴν, τὴν ὁποῖαν ἀνωτέρω ὑπεσχέθηεν νὰ
καταχωρήσω.

*Εὐγενέστατοι διοικηταὶ καὶ προὔχοντες τῆς Πελοποννήσου
καὶ στερεᾶς Ἑλλάδος χαίρετε καὶ ὑγιαίνετε.*

» Πολλὰ καὶ διάφορα γράμματα σᾶς ἐστείλαμεν ἄχρι
» τοῦδε, διὰ τῶν ὁποίων σᾶς ἐφανερόναμεν πάντοτε τὰ ἐδῶ
» διατρέχοντα, πολὺ δὲ περισσότερον τοὺς σκοποὺς τοῦ Χουρσίτ
» πκσᾶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀλῆ πκσᾶ, αἱ δὲ ἀποκρίσεις
» σας οὐ μόνον ἐγίνοντο σπάνιοι, ἀλλ' ὥς ἐπιτοπλεῖζον καὶ
» ἀδιάφοροι· καὶ τούτου ἔνεκα ἐδιᾶσθημεν ἐσχάτως νὰ ἐξ-
» αποστείλωμεν καὶ τοὺς συμπατριώτας μας, Μάρκον Μπό-
» τζαρον, Ἀθανάσιον Δράκον καὶ Λάμπρον Ζάρμπαν (*), διὰ

(*) Εἶχαν ἐπιστρέψει εἰς Μεσολόγγιον ἀπὸ τὴν εἰς Κόρινθον διατρίβουσαν
τότε Κυβέρνησιν· ἐκεῖ ᾔκουσαν, ὅτι τὸ Σούλιον ἐπολιορκήθη, καὶ ἀμέσως
ἀπεφάσισαν (ἔχοντες μεθ' ἑαυτῶν καὶ ἄλλους δώδεκα Σουλιώτας) ν' ἀναχω-
ρήσουν τὴν νύκτα διὰ ξηρᾶς· ἀλλὰ καθ' ἣν ὥραν ἐμελλον νὰ κινήσουν, ἀπ-
εσπᾶσθη ἀπὸ τὴν συντροφίαν ὁ Μπότσαρης, ἐπὶ λόγῳ, ὅτι συμφέρει νὰ μείνῃ
εἰς Μεσολόγγιον, ὅθεν ἐλπίζει νὰ γνωρισθῇ ὠφελιμώτερος διὰ τὸ Σούλιον ὁ

» νὰ σᾶς πληροφορήσωσι καὶ προφορικῶς τὰ γινόμενα. ἀλλ᾽
 » ἔως τῆς ὥρας δὲν ἐλάβομεν ἀποκρίσιν σας. ὡς φαίνεται,
 » ἢ τόσον ἀδιαφορεῖτε, ἢ δυσπιστεῖτε, ἢ ἐξουθενεῖτε τὸν
 » ἐχθρόν· ὅθεν, διὰ νὰ σᾶς ἐβγάλωμεν εἰς τὸ ἐξῆς τὴν
 » ἀδιαφορίαν καὶ δυσπιστίαν, ἰδοὺ σᾶς περικλείομεν ἀντί-
 » γραφα τῆς πρὸς ἡμᾶς ἐπιστολῆς τοῦ Χουρσίτ πασᾶ
 » καὶ τῆς πρὸς ἐκεῖνον ἀποκρίσεώς μας, ἀπὸ τὰ ὅποια δὲν
 » ἀμφιβάλλομεν, ὅτι θέλετε βεβαιωθῇ, καὶ πιστεύσει χω-
 » ρὶς δισταγμόν.

» Κύριοι! περιττὸν κρίνομεν νὰ ἐξηγήσωμεν τὰ ὅποια
 » φρονήματα καὶ γνώμην μας τρέφομεν διὰ τὸ ἔθνος· διότι,
 » ἂν προλαβόντως ἐδυσπιστῆσθε, πληροφορεῖσθε τώρα
 » ἀκριβέστερα ἀπὸ τὰ ἐσώκλειστα, τὰ ὅποια δὲν ἐπιδέχον-
 » ται πλέον κάμμίαν πρόφασιν καὶ διαφιλονείκησιν· ἀλ-
 » λ' ἐπειδὴ καὶ ἡμεῖς ἀπεφασίσσαμεν νὰ πράξωμεν τὰ ὅσα
 » ἡ γραφὴ μας διαλαμβάνει, παρακαλεῖται τὸ ἔθνος νὰ
 » μᾶς ἐξινομήσῃ ἀπὸ τὰ ἐξῆς.

Ἄ. Νὰ πέμψεται τρία, ἢ καὶ τέσσαρα πλοῖα πολεμικά,
 » διὰ νὰ μετακομίσωσι τὰ γυναικόπαιδά μας εἰς αὐτὰ τὰ
 » μέρη, καὶ νὰ τὰ κατοικίσετε εἰς κἀνὲν ἀσφαλὲς καὶ ὑγιὲς
 » μέρος, καὶ νὰ λάβετε τὴν φροντίδα νὰ τὰ τρέφετε· ἐπειδὴ,
 » ἂν μείνουν ἐδῶ, ὅχι μόνον κινδυνεύουν, ἀλλὰ καὶ τὴν

ὁ Ζάρπας τῷ ὠμίλῳ ὥς ἐφεξῆς· « Καπετὰν Μάρκα! ἡμεῖς χρεωστοῦμεν
 νὰ ὑπερασπίσωμεν τὴν πατρίδα μετὰ στήθην, καὶ ὅχι μετὰ τοὺς λόγους· ἀλλ'
 αἱ συμβουλαι τοῦ Μαυροκορδάτου ἔκαμαν ἴσως τὸν Μπότσαρην ν' ἀπορύγῃ
 μετὰ δυσαρέσκειαν τὴν πρὸς τὸ Σούλιον ἀφίξιν του· ἐκ τοῦ ἐτίρου δὲ, ἢ
 περιστάσεως καὶ ὁ κάλαμός του οὐκ ὀλίγον τὸν ἐδοξάσαν.

» τροφήν ματαίως δαπανῶσιν, ἡ ὁποία μέλλει νὰ χρησι-
 » μεύσῃ διὰ μόνους τοὺς πολεμικοὺς.

β'. Μὲ τὰ ἴδια πλοῖα νὰ μᾶς στείλετε ἀκόμη πολεμε-
 » φόδια καὶ τροφάς, τὰ ὁποῖα εἶναι τὰ πρῶτα μέσα καὶ
 » ἀληθῆ νεῦρα καὶ ὄργανα τοῦ προκειμένου σκοποῦ μας.

» Ἀλλὰ τὰ ρηθέντα ζητήματα πρέπει νὰ ἐκτελεσθῶσι μὲ
 » δραστηριότητα, πρὶν δηλαδή ὁ ἐχθρὸς μᾶς πολιορκήσῃ,
 » διότι τότε οὔτε γυναικόπαιδα δυνάμεθα νὰ μετατοπίσω-
 » μεν, οὔτε τροφάς καὶ πολεμοφόδια νὰ μετακομίσωμεν
 » ἀπὸ τὸν αἰγιαλὸν, ἐπειδὴ ἀπέχει ἀφ' ἡμῶν ὀκτὼ ὥρῶν
 » διάστημα· καὶ ὅταν, ὅσα προβάλλομεν, δὲν ἐκτελεσθῶσιν
 » ἐγκαίρως, τότε καὶ ἡμεῖς θὰ κινδυνεύσωμεν, καὶ τὸ ἔθνος
 » μετὰ ταῦτα, πιθανόν, νὰ ὑποφέρῃ τὰ χεῖριστα.

» Πχτριῶται! ὁ ἐχθρὸς, μὲ τὸν ὁποῖον μέλλομεν νὰ κτυ-
 » πηθῶμεν εἶναι γενναῖος, πολύτροπος, ἐμπειροπόλεμος,
 » ἐπίμῳν, δραστήριος καὶ ἐκδικητικὸς, ὥστε καὶ ὁ ἴδιος Ἀλῆ
 » πχσᾶς δὲν συνεστάλῃ νὰ τὸν ὁμολογήτῃ ἀξιότερόν του,
 » τὰ στρατεύματά του ὅχι μόνον εἶναι πολλὰ, ἀλλὰ (τὸ ὁποῖον
 » δὲν σᾶς λανθάνει) καὶ τὰ δυνατώτερα τοῦ Σουλτάνου· διὰ
 » νὰ ἐπιτύχωμεν λοιπὸν τὸ σκοπούμενον, πρέπει νὰ προσυ-
 » σκεφθῶμεν διὰ τὴν ἀσφάλειαν τῶν μελλόντων· ἐπειδὴ,
 » ὅταν ἔμβωμεν εἰς τοὺς κινδύνους, τότε οὔτε νοῦν ἤσυχον,
 » οὔτ' εὐκαιρίαν ἔχομεν νὰ συλλογισθῶμεν περὶ τῶν κοινῶν
 » συμφερόντων.

» Ὅθεν δίδομεν τέλος τῆς ἐπιστολῆς μας, κύριοι, ὑπενθυ-
 » μίζοντες σας μόνον τὴν κατὰ τὴν δεκάτην ἑκτὴν Φεβρουα-
 » ρίου σταλεῖσαν πρὸς ὑμᾶς ἐπιστολήν μας, τῆς ὁποίας τὸ
 » σχέδιον, ἂν ἀθέλετε ἐκτελέσει τότε, ἔπρεπε νὰ ἐβλέπετε

» σήμερον ἡμᾶς ἐκστρατεύοντας κατὰ τοῦ Χουρσίτ πασᾶ ,
 » καὶ ὅχι ἐκείνον καθ' ἡμῶν ὑγιαίνειτε.
 10 Μαΐου 1822, Σούλιον.

Οἱ πολῖται —

Νότης Μπότσαρης.

Ζηγοῦρης Τζαβέλλας.

Γεώργιος Δράκος.

Τοῦσας Ζέρβας.

Γιώτης Δαγκλῆς.

Λάμπρος Κασμᾶς.

Λαβόντες οἱ ἀρχηγοὶ τῶν Τουρκαλβανῶν νέας διαταγὰς
 νὰ στρατεύσωσι διὰ τὸ Σούλιον, ἐδυσχερестήθησαν· διότι
 ἐμελλον νὰ ἐμβῶσιν εἰς σκληροὺς ἀγῶνας καὶ κινδύνους,
 καὶ δὲν ἤλπιζαν ποτὲ ν' ἀπολαύσωσι πολύτιμα λάφυρα,
 καθὼς εἰς Πελοπόννησον καὶ στερεὰν Ἑλλάδα· διὸ ἐπαρου-
 σιάσθησαν οἱ σημαντικότεροι αὐτῶν εἰς τὸν ἀρχιστράτηγον,
 ἐπὶ σκοπῷ διὰ νὰ καταπραΰνωσι τὴν ὀργὴν του, καὶ νὰ λά-
 βωσι τὴν ἄδειαν νὰ συνομιλήσωσιν ἀκόμημίαν φορὰν προσω-
 πικῶς μετὰ τοὺς Σουλιώτας, ἐλπίζοντες νὰ μεταβάλλουν τὴν
 γνώμην των, καὶ οὕτω νὰ ἐξακολουθήσουν ἔπειτα τὸ πρῶτον
 καὶ οὐσιωδέστερον σχέδιον, τοῦ ὁποίου τὴν ἐκτέλεσιν ἐπε-
 θύμει ἀνυπομόνως ὅλον τὸ στράτευμα. Ἐπέισθη εἰς τοὺς
 λόγους των ὁ ἀρχιστράτηγος, δούς τὴν ἄδειαν καὶ ἐξουσίαν
 πρὸς τοὺς ὁποίους ἐμελλον νὰ συνομιλήσωσιν, ὅτι ὅποιανδή-
 ποτε συμφωνίαν ἤθελαν πραγματοποιῆ μετὰ τῶν Σουλιωτῶν,
 ὑπόσχεται νὰ τὴν ἐπικυρώσῃ καὶ ὁ ἴδιος· καὶ τισίντι, διὰ νὰ
 ἐπιτύχῃ τοὺς ὑψηλοὺς σκοπούς του, ἐδέχετο καὶ τὴν πλέον
 κατησχημένην συνθήκην, καὶ μάλιστα διότι προσωρινῶς
 ἐμελλε νὰ τὴν τηρήσῃ· ἔγραψαν λοιπὸν πρὸς τοὺς Σουλιώ-
 τας, προσκαλοῦντές τους νὰ ἀνταμωθῶσι, καὶ συνομιλήσωσι
 περὶ ἀναγκαιῶν πραγμάτων καὶ ἀμφοτέροις ὠφελίμων,

νὰ ἐκλέξωσι τὸν τόπον, εἰς τὸν ὁποῖον μέλλει νὰ γίνη ἡ ἀντάμωσις· ἐδέχθησαν τέλος πάντων οἱ Σουλιῶται τὸ ζήτημα καὶ ἀπεκρίθησαν, ὅτι συμφέρει νὰ γίνη εἰς τὸ Τόσκεσι, τὸ ὁποῖον ἀπέχει τοῦ Σουλίου ὥρας ἑξ· καὶ ἐστάλησαν ἀπὸ μὲν τὸ Σούλιον ὁ Γεώργιος Δράκος, Ζηγούρης Τζαβέλλας, Γιώτης Δαγκλῆς, Τοῦσας Ζέρβας καὶ Δάμπρος Κασμαῖς, φέροντες μεθ' ἑαυτῶν καὶ ἑκατὸν τριάκοντα ὀπλισμένους συμπατριῶτας ὑποπτεύοντες ἐκ μέρους τοῦ ἐχθροῦ κάμμιαν ἐνεδραν· ἐκ μέρους δὲ τῶν ἀρχηγῶν Τουρκαλθανῶν ἐκλέχθησαν οἱ γνωριμώτεροι καὶ σχετικώτεροι με τοὺς Σουλιώτας, οἵτινες ἦσαν, ὁ Ἰμέρ πασᾶς Βρούνης, ὁ Σελικτάρ Μπότας, ὁ Ἄγο Μουχουρδάρης, ὁ Ταχὶρ Ἀμπάζης, ὁ Ἰσλιάμ Πρόνιος, ὁ Μπάλιος Χοῦσας, ὁ Ταῖρ Τσαπάρης καὶ Ἰμπραῖμ Δέμης, ἐσυμποσοῦντο δὲ μετὰ τὴν φρουράν των ἕως τριακόσιοι. Ἐμβάντες δὲ τὸ πρωῒ εἰς τὸ χωρίον, προκατέλαβον αὐτοὶ μὲν τὰς δυνατὰς οἰκίας, οἱ δὲ Σουλιῶται, ἐπειδὴ μετὰ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου ἀνεχώρησαν ἀπὸ τὸ Σούλιον, ἔμελλον μετὰ τὴν μεσημβρίαν νὰ εἰσέλθουν· ἀλλ' ἐνῶ ἦσαν μιᾶς ὥρας σχεδὸν μακρὰν τοῦ χωρίου ὁδοιποροῦντες, ἐξαίφνης εἰς Ἕλληνα, ἐξελθὼν ἀπὸ τὸ δάσος, καὶ παρουσιασθεὶς ἔμπροσθεν αὐτῶν, εἶπε τοὺς λόγους τούτους. « Σουλιῶται! ἂν θέ- » λετε νὰ μὴ γεμίσουν τὰ κεφάλιά σας ἀπὸ ἄχυρα (*) εἰς » τὸ Τόσκεσι, νὰ μὴν ἐμβῆτε » οἱ λόγοι οὗτοι ἐδίδαξαν αὐ- » τοὺς ν' ἀφήσουν τὴν πλατεῖαν ὁδὸν, καὶ ν' ἀναβῶσιν εἰς ἕνα

(*) Ἡ συνήθεια τῶν Τούρκων εἶναι, ὅταν θανατώσωσι τινὰ, ἢ καὶ πολλοὺς, καὶ μάλιστα ἐκ τῶν σημαντικῶν, κόπτουσι τὰς κεφαλὰς των, τὰς γδέρουσι, καὶ τὸ δέμμα ἀλατίσαντες, τὸ γεμίζουν ἀπὸ ἄχυρα, καὶ τὸ πέμπουσιν ὡς σημεῖον νίκης εἰς τοὺς ἀνωτέρους των.

δενδρώδη λόφον, κείμενον πλησίον τοῦ χωρίου, καὶ ἐκεῖθεν ἀνήγγειλαν τοὺς Τουρκαλθανούς, ὅτι ἡ θερμότης τοῦ ἡλίου καὶ τὰ διάφορα ἐνοχλητικὰ ζῶφια τοῦ χωρίου τοὺς ὑποχρεώ-
νουν εἰς διατήρησιν τῆς υγιείας των νὰ καταλύσωσιν ὑπὸ τὰς παχείας σκιάς τῶν δένδρων καὶ δροσερὰς πρασινάδας· καὶ ὅτι τὸ πρῶτ' εἰς ὅποιον μέρος (ἐκτὸς τοῦ χωρίου) ἐπιθυμοῦσι νὰ συν-
έλθωσιν εἰς συνομιλίαν, εἶναι καὶ αὐτοὶ ἔτοιμοι· οἱ δὲ Τουρκαλθανοὶ δὲν ἀντέτεινον εἰς τὴν γνώμην των, διὰ νὰ μὴ τοὺς βάλουν εἰς περισσοτέραν ὑπόνοιαν, ἀλλὰ μάλιστα τὴν ἐπιού-
σαν ὁ πασᾶς μετὰ τῶν λοιπῶν συντρόφων του ὑπῆλχεν εἰς χαιρετισμὸν τῶν Σουλιωτῶν, φέροντες φρουρὰν ἕως ἑκατὸν στρατιωτῶν, καὶ πλησιάσαντες ἕως πεντήκοντα σχεδὸν βή-
ματα, ἐξεφώνησεν ὁ πασᾶς πρὸς τοὺς Σουλιώτας ταῦτα·
« Μπέσσα περμπέσσα (*) » καὶ χωρὶς αὐτὸν τὸν λόγον ἡμεῖς
» πασᾶ μου ἐφυλάξαμεν πάντοτε καὶ εἰς ὅλους τὴν πίστιν,
» ἀπεκρίθησαν οἱ Σουλιῶται ἀσπασάμενοι λοιπὸν ἀλλήλοις
» ἐκάθηταν ἐπὶ τῶν χόρτων, καὶ μετὰ ὀλίγας συνήθεις περὶ
» υγιείας ἐρωτήσεις, ἄρχισεν ὁ πασᾶς νὰ ἐκφράζεται πρὸς
» τοὺς Σουλιώτας κατὰ τὸν ἀκόλουθον τρόπον· ὅτι συμφέρει
» εἰς αὐτοὺς νὰ ὑποταχθῶσιν εἰς τὸν Σουλτάνον, καὶ ὅποια-
» δήποτε ζητήματα καὶ συνθήκην ἐπιθυμοῦσι διὰ τὴν πα-
» τρίδα των, ὁ ἀρχιστράτηγος, ὡς πληρεξούσιος, τὰ δέ-
» χεται, καὶ ἐκικυροῖ ἐκ μέρους τοῦ Σουλτάνου· καὶ ὅτι
» δὲν πρέπει αὐτοὶ νὰ ἐπάρουν ἐπάνω των ὅλον τὸ βῆρος
» τοῦ ἔθνους, ἀλλὰ νὰ φροντίσωσι μόνον διὰ τὸ ἰδικόν

(*) Λέξις Ἀλβανικὴ· δηλοῖ, πίστις διὰ πίστιν· τοῦτον τὸν λόγον συχνὰ συμβαίνει οἱ Ἀλβανοὶ εἰς τὰς συνελεύσεις των, ὡς δείγμα ἐμπιστοσύνης.

των συμφέρον, καὶ τὸ ἔθνος, πάλιν θέλει πραγματοθεῖν χω-
ριστὰ τὰ ἰδικὰ του μὲ τὸν ἀρχιστράτηγον, ὅστις ἔχει
βασιλικὴν προσταγὴν νὰ ἡσυχάσῃ καὶ συγχωρέσῃ, καὶ
ὄχι (καθὼς μερικοὶ φαντάζονται) νὰ θυσιάσῃ καὶ κλαβώ-
σῃ τοὺς ῥαγιάδες· ἐπεὶ δὲ γνωρίζει ὅτι τὸ σφάλμα δὲν εἶναι
ἰδικόν των, ἀλλὰ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, καθὼς καὶ οἱ ἴδιοι τὸ
ἐγνώρισαν· εἰς αὐτοὺς τοὺς λόγους τοῦ Βρυόνη, ἀπεκρίθη
ὁ Γιώτης Δαγκλῆς τὰ ἐξῆς· « Πασάδες, Μπέηδες καὶ Ἀ-
» γάδες! ἡμεῖς τὸν Σουλτάνον τὸν σεβόμεθα, καὶ ὑποτασ-
» σόμεθα εἰς αὐτὸν, καὶ οὔτε ἄλλα δικαιώματα καὶ συν-
» θήκην ζητοῦμεν ἀφ' ὅσα ἐγράψαμεν εἰς τὸν ἀρχιστράτη-
» γον, ἀπὸ τὰ ὅποια καὶ δὲν σαλεύομεν εἰς τὸ παραμικρόν·
» ἡμεῖς δὲν πέρνομεν (ὡς λέγετε) τὸ βᾶρος τοῦ ἔθνους ἐπά-
» νω μας, ἀλλ' ἐκτελοῦμεν τὰ ὅποια ἔχομεν χρεὴ πρὸς τὸ
» ἔθνος, ἐπεὶ δὲ μέσα εἰς τὰ συμφέροντα τοῦ ἔθνους εἶναι
» καὶ τὸ ἰδικόν μας, καὶ ὅταν χαθῶσι τὰ συμφέροντα τοῦ
» ἔθνους, τότε χάνεται καὶ τὸ ἰδικόν μας· διὰ τοῦτο χρεω-
» στοῦμεν νὰ ὑπερασπίσωμεν τὸ γενικόν, διὰ νὰ ἔχωμεν
» καὶ τὸ μερικόν, καὶ αὕτη εἶναι ἡ γνώμη, ἡ θέλησις καὶ ἡ
» ἀπόφασις ὅλης τῆς πατρίδος μας, καθὼς καὶ σᾶς ἐγρά-
» ψιμεν, καὶ εἰς αὐτὰ ἐπιμένομεν ἀμετάβλητοι· ὅθεν, ἂν
» ἤλθετε νὰ στερεώσωμεν τὰ ἴδια, καλῶς ἤλθετε, εἰδὲ καὶ
» ἤλθετε μὲ σκοπὸν νὰ μῶ. προβάλλετε ἄλλα, ματαίως ἐκο-
» πιάσατε· διότι ἡμεῖς δὲν ἔχομεν τὴν παραμικρὰν ἐξουσίαν
» ἀπὸ τὴν πατρίδα νὰ πράξωμεν διαφορετικότερα ἀπὸ τὰ ὅσα
» αὐτῇ ἀποφασιστικῶς ἔγραψε πρὸς τὸν ἀρχιστράτηγον. Ταῦ-
» τα ἀκούσαντες ὁ πασᾶς μετὰ τῶν συντρόφων του, ἐκλιναν
» κατὰ τὸ σύνθημα τὰς κεφαλὰς, ὡς δῆθεν συλλογιζόμενοι
» καὶ λυπούμενοι· ὦ! Σουλτιῶται, Σουλτιῶται, εἶπεν ὁ Ἄγο

» Μουχουρδάρης! ἀφ' ἧς ὥρας ἐπάτησεν εἰς τὸ Σούλιον ἐκεῖ-
 » νος ὁ Περρραιβός, σᾶς ἐχάλασε τὸ κεφάλι (*). « ἀποτᾶσαι,
 » Μουχουρδάρη, ἀπεκρίθη ὁ Δράκος· μάλιστα μᾶς τὸ ἐφύ-
 » λαξε, καὶ, ἂν ἠκούαμεν ἐξ ἀρχῆς τὰ ἰδικά του, καὶ ὅχι
 » τὰ ἰδικά σου λόγια, ἠθέλαμεν εἶσθαι πολλὰ καλῆτερα·
 » μὲ τοιούτους καὶ ἄλλους ὁμοίους λόγους συνδιαλεχθέντες
 » καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν, ἐχωρίσθησαν ἀπ' ἀλλήλων. Τὴν
 » δ' ἐπιοῦσαν ὑπῆγαν ὁ Μουχουρδάρης, Ἀμπάζης καὶ Πρό-
 » νιος, ὡς σχετικώτεροι φίλοι, διὰ νὰ πασχίσουν νὰ τοὺς
 » κερδίσουν· ἀλλὰ μὴ δυνηθέντες νὰ κατορθώσουν τίποτε,
 » τοὺς ἐταλάνιζαν, λυπούμενοι δῆθεν τὰ ἀθῶα γυναικόπαι-
 » δά των, τὰ ὅποια ἔμελλαν νὰ θυσιασθῶσι, καὶ αἰχμαλω-
 » τισθῶσιν ἀπὸ τὰ πολυάριθμα στρατεύματα· « μὴ λυπῆσθε,
 » φίλοι ἀγάδες, περὶ τούτου, ἀπεκρίθη ὁ Δακλῆς, ἐπειδὴ
 » οὔτε τὰ στρατεύματά σας εἶναι ἱκανὰ νὰ αἰχμαλωτίσωσι
 » τὰ γυναικόπαιδά μας, οὔτε ἡμεῖς τ' ἀφίνομεν ζωντανά,
 » ἂν ἤθελε μᾶς παρουσιασθῇ παρομοία περίστασις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΗ'.

Ἐκστρατεία τοῦ Χουροῦτ πασᾶ κατὰ τοῦ Σουλίου.

Μάχη τῆς Στρεθίτζης.

Τοιοῦτον τέλος ἔλαβεν ἡ μεταξὺ Τουρκαλβάνων καὶ Σου-
 λιωτῶν συνομιλία· καὶ οὕτω ἀμφότερα τὰ μέρη ἐπέστρεψαν
 εἰς τὰ ἴδια. Ὁ μὲν Ἀρχιστράτηγος λοιπὸν, πληροφορηθεὶς

(*) Ἀλληγορικῶς, ἀντὶ ἐφθεῖρε τὰ ἦθη των.

τὸ ἀμετάβλητον τῆς γνώμης τῶν Σουλιωτῶν, ὠργίσθη πλειότερον κατ' αὐτῶν, καὶ ἔδωκε νέας καὶ σφοδρότερας διαταγὰς νὰ στρατεύσωσιν ὅσον τάχος· οἱ δὲ Σουλιῶται ἠτοίμαζον καὶ αὐτοὶ τὰ ὅσα ἡ χρεία καὶ ἡ δύναμις τοῖς ἐσυγχώρει· ἡ μεγαλητέρα ὁμῶς ἐλπίς των ἐπεστηρίζετο εἰς τὴν ἐθνικὴν πρόνοιαν· ἀλλ' ἡ συνιστῶσα τότε τὸ ἔθνος διοικήσεις, ἡ ἐξ' ἀμελείας, ἡ διχονοίας, ἡ καὶ ἀπειρίας πολεμικῶν περιστάσεων, δὲν ἔλαβεν ἐγχαίρως μέτρα δραστήρια καὶ σύμφωνα μὲ τὸ πρὸς αὐτὴν τελευταῖον γράμμα τῶν Σουλιωτῶν, ἀλλὰ τότε μόνον ἐξύπνησε νὰ τὰ βάλλῃ εἰς ἐνέργειαν, ὅτε αὐτοὶ ἦσαν στενότατα πολιορκημένοι, καὶ οἱ πόλεμοι ἐγίνοντο πεισματικοὶ καὶ ἀδιάκοποι, τότε λέγω τὰ ἐνόησεν, ὅτε οὔτε τὸ ἔθνος, οὔτ' οἱ Σουλιῶται ὠφελοῦντο πλέον ἀπὸ τὴν συνδρομὴν τῆς· ἐπειδὴ ὁ δραστήριος καὶ πολεμικώτατος Χουρσίτ πασᾶς κατὰ τὴν δεκάτην πέμπτῃν Μαΐου τοῦ 1822 ἔτους ἐπεμψεν εἰς τὸ βουνὸν, ὀνομαζόμενον Σέλωμα τοῦ Ποπῶβου, τὸ ὁποῖον ἀπέχει τοῦ Σουλίου τρεῖς ὥρας μακρὰν κατὰ βορρᾶν, τοὺς δύο Σελικτάρηδες, δηλαδὴ τὸν τοῦ Χουρσίτ πασᾶ καὶ τὸν τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, μὲ πέντε χιλιάδας στράτευμα· καὶ τὴν ἐπιοῦσαν, ἥτις ἦν ἡμέρα πέμπτῃ, πρὶν τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου, ἐφάνησαν οἱ ἐχθροὶ ἀπὸ τρία μέρη, δηλαδὴ οἱ ἱμέρ Βρυόνης μετὰ τοῦ Ἄγου Μουχουρδάρη, ἐπὶ κεφαλῇς ὄντες ὀκτὼ χιλιάδων Τόσκηδων καὶ Λιάπηδων, καὶ, διαβάντες τὸ βουνὸν Βοῦτσι λεγόμενον καὶ ὑπερκείμενον τοῦ Σουλίου, ἐπαρουσιάσθησαν εἰς τὸν ἅγιον Νικόλαον, ὅπου ἦσαν τριακόσιοι Σουλιῶται καὶ Λακιῶται ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν τοῦ Νότῃ Μπότσαρη καὶ Νάσῃ Φωτομάρα, φυλάττοντες ἐκείνην τὴν θέσιν· ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ θέσις ἦτον ἐπίπεδος καὶ ἐκτεταμένη, δὲν ἐδυνήθησαν ν' ἀνθέξωσι τὴν πληθὺν καὶ ὁρ-

μὴν τῶν ἐχθρῶν, καὶ ὀπισθοδρόμησαν εἰς τὴν Στρέβιζαν καὶ
 Στρούμπουλον καλούμενον καὶ ὑπερκείμενον τῆς Κιάφας,
 ὅπου τοποθετηθέντες, ἀντεμάχοντο ἕως τὰς δύο ὥρας τῆς
 νυκτός.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΘ΄.

Μάχη τοῦ Μαμάκου.

Οἱ δὲ ῥηθέντες δύο Σελικτάρηδες μετὰ τῶν πέντε χιλιάδων
 Γκέγκηδων καὶ Λιάπηδων, ὥρμησαν συγχρόνως κατ' εὐθείαν
 διὰ τὸ Σούλιον· ἀλλ' εἰς ἓν μέρος λεγόμενον Μαμάκου μίαν
 ὥραν μακρὰν τοῦ Σουλίου ἦσαν τοποθετημένοι δικοῖσιοι Σου-
 λιῶται ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ Γ. Δράκου καὶ Γ. Δαγκλῆ, καὶ
 ἀπῆντησαν δυσκολίαν, δοκιμάσαντες ὅχι ὀλίγην φθορὰν τῶν
 Τουρκαλχανῶν· ἐπειδὴ τρεῖς ἐκ διαλημμάτων ἐφώρμησαν με-
 τὰ ξίφη εἰς τὰς χεῖρας, ἀλλὰ δὲν ἐδυνήθησαν ποτὲ νὰ
 τοὺς σαλεύσουν ἀπὸ τὴν θέσιν· ὥστε ἐβιάσθησαν νὰ τοπο-
 θετηθῶσι, καὶ πυροβολίζωσιν ἐκ τῆς θέσεώς των· ὁ δὲ
 Ἰμέρ Βουόνης, ἰδὼν, ὅτι οἱ Σελικτάρηδες δὲν προχωροῦσιν,
 ἐπεμψε δύο χιλιάδας Τόσκηδες νὰ κτυπήσωσι τοὺς Σου-
 λιῶτας ἀπὸ τὰ πλάγια, καὶ οὕτω νὰ εὐκολύνουν τὴν προχώ-
 ρησίν των· καὶ βέβαια ἡ ἀποστολὴ τῶν δύο τούτων χιλιά-
 δων Τόσκηδων, ἔμελλε νὰ βλάβῃ αἰσθαντικότερα τοὺς Σου-
 λιῶτας, ἐὰν ὁ Λάμπρος Ζάρμπας καὶ ὁ Βέλιος Καραμπίνης,
 οἵτινες ἦσαν ὀπισθοφυλακὴ τοῦ Δράκου, δὲν ἀνεχαίτιζαν τὴν
 ὁρμὴν των με' ἑκατὸν πεντήκοντα συναγωνιστὰς, οἵτινες
 ταυτοχρόνως ἀνήγγειλαν καὶ τὸν Δράκον ν' ἀφήσῃ τὴν θέσιν

ἐκείνην, καὶ νὰ ὀπισθοδρομήσῃ μὲ τὸν πλέον ἀκίνδυνον τρόπον, διὰ νὰ μὴ πολιορκηθῇ· ὁ δὲ, εὐρὼν εὐκαιρίαν, ἀνέβη εἰς τὴν ῥάχην Κοῦγκι λεγομένην, εἰς τῆς ὁποίας τοὺς πρόποδας κεῖται τὸ Σούλιον, καὶ ἐπάνω εἰς αὐτὴν ἦτον ἡ κατοικία τοῦ Δράκου, τὴν ὁποίαν καὶ κατέκαυσε παρευθὺς μόνος του, διὰ νὰ μὴ κατοικήσωσιν οἱ Τοῦρκοι· πλησίον δ' αὐτῆς ἔκειτο καὶ ἓνας ναὸς μικρὸς ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἁγίου Δονάτου τὸν ὁποῖον πρὸ ἡμερῶν εἶχαν περιτοιχίσῃ μὲ περίβολον καὶ εἰς τὸ τέλος αὐτῆς τῆς ῥάχης ὥζεται καὶ ἐν παλαιὸν καὶ κατηδαφισμένον φρούριον, λεγόμενον Κάστρον τῆς ἁγίας Παρασκευῆς· ὅλα ταῦτα κεῖνται ἐπάνω εἰς τὸ ἴδιον Κοῦγκι, καὶ κατ' εὐθεῖαν γραμμὴν, δηλαδή ἡ κατοικία τοῦ Δράκου, ὁ ναὸς τοῦ ἁγίου Δονάτου καὶ τὸ Κάστρον τῆς ἁγίας Παρασκευῆς, ἀπέχοντα ἀπ' ἀλλήλων πυροβόλου βολῆς διάστημα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Κ'.

Μάχη τοῦ Ζαβρούχου

Τὸ δὲ τρίτον σῶμα τῶν Τσάμηδων καὶ δύο χιλιάδων Ἀσιανῶν, ἐννέα χιλιάδων ἀπάντων ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ Κεσέρ (*) Ἀχμέτ Χουρσίτ πασᾶ, εἰσέβαλεν ἀπὸ τὸ Ζαβρού-

(*) Κεσέρ λέξις Ὀθωμανικὴ, δηλοῦσα σφάτειν· τοιαῦτον ἐπίθετον ἐδόθη πρὸς αὐτὸν ἐπειδὴ ἦτον αἰμοβόρος· αὐτὸς ὁ ἴδιος εἶχε σφάξῃ τρεῖς πασάδες εἰς τὴν Ἀσίαν, ὁμοίως τὸν Βελῆ πασᾶν εἰς τὴν Κιουτάϊαν καὶ τὸν πατέρα του Ἀλῆ πασᾶν εἰς τὴν Ἰωνάνην· χριστιανούς δὲ ἐθυσασε πολλούς εἰς διάφορα μέρη,

χον, χωρίον τοῦτο κείμενον κατὰ δυσμὰς τοῦ Σουλίου, ὅπου ἦσαν τοποθετημένοι διακόσιοι πεντήκοντα Σουλιῶται, ἔχοντες ἀρχηγούς τὸν Τοῦσαν Ζέρβαν, Διαμάντην Ζέρβαν καὶ Θανάσην Κουτσουνίκαν, ἡ δὲ ὀπισθοφυλακὴ αὐτῶν ὠδηγεῖτο ἀπὸ τὸν Κῆτσον Διαμάντην Τζαβέλλα καὶ Ἰωάννην Δούλου Κουτσουνίκα μὲ ἄλλους ἑκατὸν τριάκοντα συντρόφους· ὁ Κεσέρ πασᾶς, ἰδὼν ὀλίγους τοὺς Σουλιώτας, ἐφιλοτιμήθη νὰ ὀρμήσῃ κατ' αὐτῶν ὁ ἴδιος μὲ τοὺς Ἀσιανούς, ἀλλ' οἱ Τσάμηδες, ὄντες φιλοτιμώτεροι καὶ ὠκυποδέστεροι, προέδραμον μὲ τὰ ξίφη εἰς τὰς χεῖρας· ἡ γενναία ὁμῶς ἀνθίστασις καὶ ἰσχυρὰ θέσις τῶν Σουλιωτῶν, ἐταπείνωσεν ἐντὸς ὀλίγου τὸν θυμὸν των, διότι ἐκτὸς ὅτι δὲν ἐδυνήθησαν νὰ τοὺς σαλεύσουν ἐκεῖθεν, οὔτε ὁ τόπος ἐκεῖνος ἦτον ὑποκείμενος νὰ πολιορκηθῇ ἀπὸ τὴν πληθὺν τῶν στρατευμάτων, ἐπειδὴ ἦτον ἄβατος καὶ ἀπὸ τὰς δύο πλευρὰς, ἀπὸ δὲ τὸ ὀπισθεν μέρος εἶχε μόνον μίαν στενωπὸν, τὴν ὁποίαν ἐπίτηδες κατέλαβεν ὁ Τοῦσας Ζέρβας, διὰ νὰ μὴ μελετήσῃ τις ἐκ τῶν συντρόφων τὴν ὀπισθοδρόμησιν, ἀλλὰ ν' ἀποφασίσουν τὴν νίκην, ἢ τὸν θάνατον· δι' ὅλης ἐκείνης τῆς ἡμέρας, καὶ ἕως τὰς δύο ὥρας τῆς νυκτὸς ὁ πόλεμος ἐγίνετο ἀδιάκοπος καὶ πεισματώδης καὶ εἰς τὰς τρεῖς τοποθεσίας·

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ. ΚΑ'.

Μάχη τοῦ Ἀγίου Δοράτου

Εὐκαιρίαν λοιπὸν λαβόντες οἱ δύο Σελικτάρηδες, εἰσῆλθον

καὶ μάλιστα εἰς τὴν Θεσσαλίαν· ὥστε ὁ Σουλτάνος ἐπρόσταξε καὶ τὸν ἔφεραν ἀπὸ Λάρισαν εἰς Κωνσταντινούπολιν σιδηροδέσιμιον, ὅπου καὶ τὸν ἀπεκεφάλισαν

ἀκινδύνως εἰς τὸ Σούλιον· ἀλλ' ἰδόντες τοὺς Σουλιώτας περφορομένους ἐκτὸς τοῦ περιβόλου τοῦ ἁγίου Δονάτου, καὶ ἔχοντες πρὸ ὀφθαλμῶν τόσους συντρόφους σκοτωμένους καὶ πληγωμένους, ἀμέσως ὤρμησαν. Ὁ δὲ Ζηγούρης Τζαβέλλας, Γ. Δράκος καὶ Γ. Δαγκλῆς, ἐμβάντες εἰς τὸν περίβολον μ' ἄλλους ὀγδοήκοντα πέντε συντρόφους, ἀντεμάχοντο δι' ὅλης τῆς ἡμέρας. Περὶ δὲ τὸ μεσάνυκτιον ὁ Κῆτσος Πάσχου Ζάρμπας ἐπρότεινε πρὸς τοὺς λοιποὺς συναγωνιστὰς τὸ ἐφεξῆς στρατήγημα· νὰ πύσωσι τὸν ἀκροβολισμόν, καὶ νὰ φυλάξωσιν ἄκραν σιωπὴν· ὑπῆκουσαν μὲν οἱ συναγωνισταί του· οἱ δὲ Τοῦρκοι, ὑπολαβόντες ὅτι ἀνεχώρησαν κρυφίως ἀπὸ τὸν περίβολον, ἐφόρμησαν πρῶτοι οἱ σηματοφόροι, καὶ ἐπομένως οἱ στρατιῶται, ἀμιλλόμενοι, τίς ἐξ αὐτῶν νὰ πρωτοέμβῃ, διὰ νὰ λάβῃ τὰ ἀριστεῖα. Οἱ Σουλιῶται, ἐπιμείναντες εἰς τὴν ἰδίαν σιωπὴν ἕως οὗ ἔφθασαν οἱ ἐχθροὶ εἰς τὸν τοῖχον, τότε ἄρχισαν νὰ τοὺς πυροβολίζωσιν εἰς τρόπον, ὥστε διὰ τὸ ἀπροσδόκητον στρατήγημα καὶ θανασίμους πληγὰς, ἔμειναν δι' ὀλίγας στιγμὰς ἐκστατικοί, καὶ ἔπειτα ἐτράπησαν εἰς φυγὴν, χωρὶς νὰ σώσουν οὔτε τοὺς πληγωθέντας. Ἐφρονεύθησαν μὲν εἰς ταύτην τὴν μάχην ὑπὲρ τοὺς ἐξήκοντα, ἐξ ὧν δεκατρεῖς ἦσαν σηματοφόροι· ἀπὸ δὲ τοὺς Σουλιώταις εἰς μόνος ἐπληρώθη καιρίως, ὅστις τὴν δευτέραν ἡμέραν καὶ ἀπέθανε.

Τὴν ἰδίαν νύκτα μετὰ τὴν ῥηθείσαν μάχην, ἐνῶ ἦσαν ἀκόμῃ κλεισμένοι εἰς τὸν ἅγιον Δονάτον, ὁ γραμματεὺς τοῦ Ἁγίου Μουχουρδάρη ὀνόματι Δημήτριος ἀνήγγειλεν εἰς τὸν Δράκον καὶ Δαγκλῆν, ὅτι οἱ Τοῦρκοι ἔχουν ἀπόφασιν νὰ ὀρμήσουν εἰς τὸ φρούριον τῆς Κιάφας, ἐπειδὴ αἱ περιστάσεις καὶ ἡ σφοδρὰ προσταγὴ τοῦ ἀρχιστρατήγου δὲν τοὺς συγχωροῦσι διὰ πολυχρόνιον πολιορκίαν· ὅθεν δὲν πρέπει νὰ ἐν-

ασχολῶνται εἰς μακρυνὰς τοποθεσίας, ἀλλὰ νὰ ἐνδυναμώσουν καὶ φυλάξουν μόνον τὸ φρούριον· οἱ δὲ Σουλιῶται, καὶ μολοντί ταύτην τὴν ἀγγελίαν ἐνόμισαν ὡς ἀπάτην, δὲν ἀγνοοῦσαν ὁμῶς πρὸς τούτοις, ὅτι αἱ προσεχεῖς εἰς τὸ φρούριον τοποθεσίαι εἶναι γυμναὶ ἀπὸ δυνατὰ ὄπλα· διὸ ἐγνωστοποίησαν ταῦτα πάντα εἰς τὴν ἐπιτροπὴν, ἥτις παρευθὺς ἐδιώρισε ν' ἀφήσουν ὅλας τὰς μακρυνὰς θέσεις, καὶ νὰ πλησιάσωσιν εἰς τὴν Κιάφαν, διὰ νὰ μὴ τοὺς συμβῇ τι ἀπενκατῶν, καὶ μάλιστα ἐπειδὴ περὶ τὸ φρούριον ἦσαν ὑπὲρ τὰς τρεῖς χιλιάδας γυναικόπαιδα, τριάκοντα αἰγοπρόβατα, δέκα βόες, ἵπποι καὶ ἡμίονες τῶν καταφυγόντων χωριάτων· ἡ δὲ ἀγγελία τοῦ γραμματέως, καθὼς τὰ πράγματα τὴν ἀπέδειξαν μετὰ ταῦτα, ἦτον εἰλικρινὴς καὶ θεαία, ἀλλ' ἡ φθορά, ὁ ἀγὼν, ἡ δίψα, ἡ πείνα καὶ ἀγρυπνία, τὰ ὅποια ὑπέφεραν ὅλην τὴν νύκτα, τοὺς ἐδειλίασαν· διότι ἐφονεύθησαν ὑπὲρ τοὺς ὀκτακοσίους, ἐκτὸς τῶν πληγωμένων, ἀπὸ δὲ τῶν Σουλιωτῶν ἑνδεκα, καὶ δεκαεὶ ἐπληρώθησαν· διήρκεσεν ἡ μάχη αὕτη ὥρας δεκαεπτὰ.

Ἐπεριωρίσθησαν λοιπὸν οἱ Σουλιῶται εἰς τὰς ἐξῆς θέσεις, Κιάφαν, Ναβαρίκον καὶ Χώνια (*). ὁ δὲ πλειότερος ἀριθ-

(*) Κιάφα· λέξις Ἀλβανικὴ, ἥτις δηλοῖ καθ' ἡμᾶς, τράχηλος· ἐπάνω εἰς τὸν ὅποιον ἦτο τὸ χωρίον Κιάφα, ὕπου καὶ κατόκει ἡ φυλὴ τῶν Ζερβάτων. Κιάφα ὠνομάσθη, ἐπειδὴ κεῖται εἰς τὸ κοῖλεν καὶ ὑπὸρείας μεταξὺ δύο βουνῶν, δηλαδή τῆς Στρεβίτζης καὶ Στρουμπόλου λεγόμενον κατ' ἀνατολὰς, καὶ τῆς ἐπιμήκους ῥάχης κατὰ δυσμὰς, ἐπάνω εἰς τὴν ὁποίαν κεῖται τὸ μικρὸν φρούριον, ἡ δὲ ῥάχη αὕτη ἐκ μέρους τοῦ ποταμοῦ καὶ τῶν δύο πλευρῶν εἶναι ἀπόρρητος· διότι σχηματίζει κρημνοὺς ἡλιοβατοῦς· ἀπὸ δὲ τὸ ἀνατολικὸν μέρος ἔχει χρεῖαν φυλακῆς.

Ναβαρίκος· αὐτὸ τὸ χωρίον ἀπέχει τῆς Κιάφας κατὰ μεσημβρίαν τρία σχεδὸν τέταρτα τῆς ὥρας· πρὸ αὐτοῦ ὑπάρχει τις λίφος πετρώδης ἐπάνω εἰς τὸ ὅποιον ἐτοποθετήθη ὁ Δράκος μὲ ἑκατὸν πενήντηκοντα, διὰ τὰ ἐμποδίζει

μὲς τῶν ὠπλισμένων διέκειτο περὶ τὸ φρούριον τῆς Κιάφας, τόσον διὰ τὴν ἀσφάλειαν τοῦ φρουρίου, ὅσον καὶ διὰ νὰ δίδῃ βοήθειαν εἰς τὰς ῥηθείσας τοποθεσίας, ἂν ἡ ἀνάγκη τὸ καλέσῃ· μέσα εἰς αὐτὸ ἦσαν γυναικόπαιδα καὶ ἕως τεσσαράκοντα γέροντες ὠπλισμένοι· ἀλλὰ δὲν ἐτολμοῦσε κανένα, πολεμικὸς νὰ ἔμβῃ, χωρὶς εὐλογον αἰτίαν· διότι αἱ γυναῖκες τὸν ὕβριζαν ὡς δειλὸν καὶ ἀνανδρον, καὶ οὕτως ἐφιλοτιμεῖτο ἕκαστος, καὶ ἐσυστέλλετο νὰ πλησιάζῃ πολλάκις καὶ εἰς τὴν ἰδίαν γυναῖκα του· καὶ εἰς ὅλας αὐτὰς τὰς θέσεις ἐν καιρῷ μάχης αἱ γυναῖκες εἶχαν τὴν φροντίδα νὰ ἐξοικονομῶσι τοὺς μαχομένους ἀπὸ τροφᾶς, νερὸν καὶ πολεμεφόδια, νὰ φέρουν τοὺς πληγωμένους εἰς τὸ φρούριον καὶ νὰ τοὺς περιποιῶνται, καὶ πολὺ περισσότερον τοὺς ξένους· ἀπεστρέφοντο δὲ πολὺ τοὺς ἀνάνδρους, καὶ συνεχῶς τοὺς ἐπεριγέλουν· ἐξ ἐναντίας δὲ ἀγαποῦσαν καὶ ἐγκωμιάζον εἰς τὰς συναναστροφάς των τοὺς ἀνδρείους, καὶ μάλιστα ἔμπροσθεν τῶν γυναικῶν καὶ συγγενῶν των, ὥστε μὲ ταύτην τὴν συνήθειαν, καὶ οἱ ἀνάνδροι βιάζονται ν' ἀποκτῶσι γενναῖα φρονήματα, καὶ οἱ ἀνδρεῖοι ν' ἀμιλλῶνται μετὰ τῶν, τίς πρῶτος νὰ ὑπερβῇ τὸν ἄλλον εἰς τὰς ἀνδραγαθίας.

Ἐπειδὴ ἐδιηγήθη, καὶ μέλλω νὰ διηγηθῶ ἀκόμη ἱκανὰς

τὴν διάβασιν τοῦ ἔχθρου διὰ τὰ Χώνια, ὅθεν ἐλάμβανον τὸ νερὸν οἱ Σουλιῶται· κεῖται ἐπ' αὐτοῦ τοῦ λόφου καὶ μικρὸς ναὸς ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἁγίου Δημητρίου, ὃ δὲ Παθαρῖκος εἰς τὰς ὑπηρεσίας τοῦ ὅρου Ραῖδοβοῦνι καλουμένου.

Χώνια· λέξις Ἀλβανικὴ· δηλοῖ τόπος βαθύς καὶ καταχθόνιος· καὶ τῶντε τοιοῦτος εἶναι, ἐπειδὴ τὰ ἐκ δυσμῶν καὶ ἀνατολῶν ἀλληλένδετα βουνὰ σχηματίζουσι μίαν βαθεῖαν καὶ ἐπιμήκη κοιλιάδα, δι' ἧς ῥέει ὁ Θύαμις ποταμὸς, διαρκεῖ δὲ ὑπὲρ τὰς ἑξ ὥρας ἡ κοιλὰς, τὰ δὲ ρεύματα τοῦ ποταμοῦ ἀπὸ τὸ Γλυκὺ ἀρχίζουσι νὰ λαμβάνουν τὸν ἥσυχον ῥοῦν· αὕτη ἡ θέσις ἦν ἀναγκαιοτάτη νὰ φυλῃ διὰ μόνον τὸ νερὸν, διότι στερεῖται ὕδατος τὸ φρούριον.

πράξεις τῶν Σουλιωτῶν καὶ Τουρκαλθανῶν, αἱ ὁποῖαι φέ-
ρουν ἴσως εἰς ἀπορίαν πολλοὺς, ὅσοι ἀγνοοῦν τὸν τρόπον,
καθ' ὃν μάχονται ἐν γένει οἱ Τουρκαλθανοὶ καὶ ὅλοι σχεδὸν
οἱ κάτοικοι τῆς Ἑλλάδος, ἐπεὶ δὲ καὶ καθ' ὃν ὁδοιποροῦσιν εἰς
τὰς ἐκστρατείας των· δι' αὐτὸ κρίνω εὐλογον νὰ κάμω μίαν
περίεχασιν, διὰ νὰ εὐχαριστήσω τὴν περιέργειαν τοῦ ἀνα-
γνώστου, δίδων μίαν ἰδέαν σύντομον τῆς τάξεως, τὴν ὁποίαν
ἀκολουθοῦν οἱ Τουρκαλθανοὶ εἰς τὰς μάχας, ὁρμὰς καὶ ἐκ-
στρατείας.

Αὐτοὶ, ὅταν ἀποφασίζωσι νὰ ὁρμῶσι κατὰ τῶν ἐχθρῶν,
μετὰ τὴν συνήθη προσευχὴν των κάμνουν πρῶτον πολλάκις
καὶ ἐκ δευτέρου πυροβολισμόν τινα (αὕτη ἡ συνήθεια εἶναι
ὥς τις νόμος εἰς αὐτοὺς, διὰ νὰ ἐμψυχώνεται καὶ λαμβάνῃ
θάρρος τὸ στρατεύμα), καθὼς καὶ τινὰς λέξεις καὶ φωνὰς,
τὰς ὁποίας μεταχειρίζονται εἰς μάχας καὶ ὁρμὰς, ἔπειτα,
προτρεχόντων τῶν σηματοφόρων μὲ τὰς σημαίας ὑψωμένας
καὶ ἀνεμοκυμάτους, κάμνουν τὴν πρώτην, δευτέραν σπανίως
δὲ καὶ τὴν τρίτην ὁρμήν· ἂν ὁμως δὲν θυνηθῶσιν οὕτω νὰ
ἐβγάλῃσι τοὺς ἐχθροὺς ἀπὸ τὴν τοποθεσίαν των, τότε πιάνουν
ἄλλος πέτραν, ἄλλος δένδρον, καὶ ἕκαστος ὃ, τι ἤθελεν εὑρεῖ
παρὸν ἐπιτήθειον εἰς προφύλαξίν του, καὶ οὕτως ὀπισθεν αὐ-
τῶν τῶν προφυλακτηρίων συγκροτοῦσι τὴν μάχην. Σημειο-
τέον ὁμως, ὅτι οἱ Τουρκαλθανοὶ ἐνίοτε δὲν ἐμβαίνουν ὅλοι
εἰς τὴν μάχην, παρὰ τὰ δύο τρίτα τοῦ στρατεύματος κατὰ
τὴν ἀξιότητά καὶ τὸν ἀριθμὸν τοῦ ἀντικειμένου στρατεύμα-
τος, τὸ δὲ ἐπίλοιπον μέρος μένει ἢ εἰς τὸ ἴδιον στρατόπεδον,
ἂν τύχῃ πλησίον τῆς μάχης, ἢ εἰς κἀνένα ὑψηλὸν τόπον, καὶ
ἐκεῖθεν κάμνει συχνοὺς πυροβολισμοὺς διὰ τοὺς ἀνωτέρω
λόγους, συχνότερα ὁμως ὅταν ἴδῃ τοὺς ἰδικούς του τρεπο-
μένους εἰς φυγὴν, ἢ ὑποδειλιάζοντας· ἐπειδὴ οἱ ἔμπειροί του.

του τοῦ εἶδους τῆς μάχης γνωρίζουν μακρόθεν ποῖον μέρος
 ἐδειλίασε καὶ ποῖον ἀνδρίζεται· κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, καὶ
 ὅταν ἐβγαίνῃ ἀπὸ κάμμιαν πόλιν, ὁδοιπορεῖ τὸ Τουρκαλθα-
 νικὸν στράτευμα· προπορεύονται οἱ σημαιοφόροι μὲ τὰς ση-
 μαίας ὑψωμένας, μὲ ταύτην ὁμῶς τὴν διαφοράν, ὅτι, ὅπῃταν
 ὁρμῶσι κατὰ τῶν ἐχθρῶν, προτρέχουν, ὡς ἀνωτέρω εἴρηται,
 τοῦ στρατεύματος ὅλοι ὁμοῦ οἱ σημαιοφόροι, ὅταν δὲ ὁδοι-
 πορῶσι προπρεύεται ἕκαστος τοῦ ἰδίου λόχου, τοῦ ὁποῖου
 εἶναι σημαιοφόρος· καὶ διὰ τοῦτο ἐκλείγοντι, ὥστε νὰ ᾔναι
 ταχύποδες, ὑψηλοὶ τὸ ἀνάστημα, βωμολαῖοι καὶ τολμηροί·
 κάθε πεντηκονταρχία ἔχει ἓνα σημαιοφόρον, ἐνίοτε δὲ καὶ
 δύο· ἔχουσιν ἀκόμη καὶ τοῦτο ὡς νόμον οἱ Τουρκαλθανοί,
 ὅτι ὅπου καὶ ἂν στρατοπεδεύσωσι, χωρὶς προμαχῶνας δὲν
 ἀναπαύονται, ἐκτὸς μόνον ἂν ὁ ἐχθρὸς ἀπέχη πολλὰ μα-
 κράν· πρὸς τούτοις οἱ στρατηγοὶ τῶν σπahnίως ἐμβαίνουν εἰς
 τὰς μάχας, ἀλλὰ μακρόθεν, θεωροῦντες τοὺς μαχομένους, δια-
 τάττουν, πέμπουν βοήθειαν, ἂν ᾔναι ἀνάγκη, καὶ τοὺς ἐμπο-
 δίζουν ὅταν τραπῶσιν εἰς φυγὴν ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς, μὲ φρε-
 ρισμούς, παρακλήσεις, ὑποσχέσεις, ἐνθουσιαστικούς λόγους
 καὶ πειρακτικούς τῆς φιλοτιμίας τῶν· οἱ χιλιάρχοι ὁρμῶν
 συχνὰ, συχνότατα δὲ καὶ ἄρρυκτα προτρέχουσιν οἱ λοχαγοὶ
 μετὰ τοὺς σημαιοφόρους διὰ τὴν ἀτράλειαν τῶν σημείων·
 τὴν νύκτα ποτὲ δὲν ὁρμῶν εἰς κένενα στρατόπεδον, οὔτε
 αἰτίαν μάχης δίδουσιν, ἀλλὰ φυλάττουσι τὴν θέσιν τῶν·
 πάντοτε δὲ περὶ τὸ λυκαυγὲς κείμενον τὰς ὁρμὰς, καὶ ἀρχί-
 ζουν τὰς μάχας, καὶ περὶ τὸ δειλινὸν (ἂν δὲν νυκτῶσιν) ἐπι-
 στρέφουν πάλιν εἰς τὸ στρατόπεδόν των, ἢ διωκόμενοι, ἢ
 ἀπισθοδρομοῦντες ἀκινδύνως· οἱ Σουλῶται ὁμῶς συνεθίζουσιν
 ὅλον τὸ ἐναντίον, πολλάκις ὁρμῶσι τὴν νύκτα κατὰ τῶν
 ἐχθρῶν· καὶ μολονότι κατὰ τὰ ἄλλα φαίνονται νὰ ἐξήκα-

λουθῶσι τὴν ἰδίαν τάξιν μ' ἐκείνους, μολοντοῦτο ἔχουσι δια-
φοράν τινα· δηλαδὴ, ἐκείνων μὲν οἱ ἀρχηγοὶ, ὡς προείρηται,
δὲν πλησιάζουσι συχνὰ, ὅπου συγκροτεῖται ἡ μάχη, τούτων
δὲ και προκινδυνεύουσι πάντοτε· ἀκόμη δὲν μεταχειρίζονται
συχνοὺς πυροβολισμοὺς, καθὼς ἐκεῖνοι, εἰ μὴ δι' ἐπινίκιον
ἐνίοτε, ἢ ὅταν κάμνουν τὴν ὁρμὴν ἐκ τοῦ φανεροῦ ἐναντίον
τῶν ἐχθρῶν, διὰ νὰ τοὺς δειλιάσωσι περισσότερον, ἢ ὅταν
ὑπάγωσιν εἰς βοήθειαν τινός· πρὸς τούτοις οἱ Σουλιῶται δὲν
πολεμοῦν ὅλοι ὁμοῦ σωρευμένοι, καθὼς οἱ Τουρκαλθανοὶ καὶ οἱ
ἄλλοι Ἕλληνες, ἀλλ' ἐκτείνονται εἰς τρόπον, ὥς εὐτε δίοδον
τινὰ ἀφίνουν εἰς τὸν ἐχθρὸν μεταξύ αὐτῶν, καὶ οἱ ἴδιοι φυλατ-
τουν ὁ ἓνας τὸν ἄλλον ἀπὸ τοῦ ἐχθροῦ. Οὗτος ὁ τρόπος τοῦ
πολεμεῖν δίδει μεγάλην ὠφέλειαν καὶ ὑπεροχὴν εἰς τοὺς
Σουλιώτας ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν, διότι ὀλίγοι ὄντες, ἀνθ-
ίστανται καὶ νικῶσι πολλοὺς· καὶ γνωρίζουν καὶ οἱ ἐπίλοι-
ποι κάτοικοι τῆς Ἑλλάδος τόσον Ἕλληνες, ὅσον καὶ Τουρ-
καλθανοὶ, ὅτι αὕτη ἡ χρῆσις ἢ, ἀληθέστερον εἰπεῖν, τοῦτο τὸ
στρατήγημα τῶν Σουλιωτῶν εἰς τὸν πόλεμον εἶναι ὠφέλι-
μον, πλὴν δὲν δύνανται νὰ τὸν μεταχειρισθῶσιν, ἐπειδὴ δὲν
ἔχουν ἴσην τὴν ἀνδρείαν, ὥστε ἕκαστος στρατιώτης νὰ ᾔηαι
ὡς ἓνας στύλος εἰς τὸν πόλεμον, καθὼς οἱ Σουλιῶται.

Εἵπομεν ἀνωτέρω, ὅτι οἱ Σουλιῶται ἀπεφάσισαν νὰ βα-
ρύνουν τὰς τρεῖς ἀναγκαιοτέρας θέσεις, δηλαδὴ Κιάφαν,
Ναβαρίκον καὶ Χώνιαν· καὶ εἰς μὲν τὴν πρώτην ἐδιωρίσθη
ἡ ἰδία ἐπιτροπὴ, καὶ ἄλλοι τινὲς ἀξιωματικοὶ μὲ τοὺς πε-
ρισσοτέρους ὅπλοφόρους· εἰς δὲ τὴν δευτέραν, ὁ Γεώργιος
Δράκος καὶ Φῶτος Μπιθηφίκος· καὶ εἰς τὴν τρίτην, ὁ Θα-
νάσης Δράκος, Λάμπρος Ζάρμπας καὶ Χριστοφόρος Περ-
ραιβός· οἵτινες, ἕως οὗ νὰ καταλάβωσιν αὐτὰς τὰς θέσεις,
ἐπλησίασαν καὶ οἱ Τούρκοι, καὶ οὕτως οἱ πόλεμοι ἐγένοντο

σχεδὸν καθημερούσιοι· οἱ δὲ Τουρκαλβανοὶ ἐτοποθετίθησαν ὡς ἀκολούθως· οἱ μὲν δύο Σελικτάρηδες εἰς τὸ Σούλιον (1)· οἱ δὲ ἄλλοι δύο, Ἰμέρ πασᾶς Βρυόνης καὶ Ἄγο Μουχουρδάρης, εἰς τὴν Στρέθιζαν (2)· καὶ ὁ Κεσέρ πασᾶς εἰς τὸ Γλυκὺ (3) ἐξ' ὧν οἱ μὲν δύο, πρῶτοι καὶ δεύτεροι, ἔπεμψαν χιλίους διακοσίους φρουρὰν καὶ εἰς τὴν Σαμωνίβαν (4)· ὁ δὲ τρίτος καὶ εἰς τὴν Γαρδελίναν (5), Σαμωνίκι (6) καὶ Σκοῦπαν· καὶ ἐπάνω εἰς τὴν Στρέθιζαν ἔστησαν τρεῖς βομβάρδας καὶ δύο κανονοστάσια, μετὰ τὰ ὁποῖα ἐκτυποῦσαν τὸ φρούριον τῆς Κιάφας ἀδιακόπως, ὁμοίως καὶ τὰ δυτικὰ πλάγια τοῦ φρουρίου, εἰς τὰ ὁποῖα ἐκατοικοῦσαν ὑπὸ μικρὰς ἐκ κλάδων κατασκευασμένας καλύβας, σπηλαία καὶ ὅπας τῆς γῆς, τέσσαρες σχεδὸν χιλιάδες γυναικόπαιδα τῶν χωριάτων· τόσον εἰς τὸ φρούριον, ὅσον καὶ εἰς τὰ πλά-

(1) Ἀπέχει τὸ Σούλιον ἀπὸ τὴν Κιάφαν κατὰ βορρᾶν μίαν ὥραν, καὶ κεῖται εἰς θέσιν ἐπίπεδον καὶ πλαγίαν.

(2) ἔχει δύο ὀνόματα αὐτὸς ὁ τόπος, δηλαδὴ Στρέθιζα καὶ Στρούμπουλον, ὑπερκείμενος τῆς Κιάφας, καὶ ἀπέχον ἐν τέταρτον τῆς ὥρας, ὅπου ἦν καὶ τὸ γενικὸν στρατόπεδον.

(3) Γλυκὺ· ἦν ποτὲ χωρίον παρὰ τὸν ποταμὸν Θύαμιν καὶ κατηδαφίσθη, ἔθεν ὠνομάσθη καὶ ὁ ποταμὸς ποτάμι τοῦ Γλυκὺ· ἀπέχει δύο καὶ ἡμίσειαν ὥρας ἀπὸ τοῦ Σουλίου κατὰ δυσμᾶς· καὶ ἐντεῦθεν ἀρχίζει ὁ κάμπος τοῦ Φαναρίου λεγόμενος.

(4) Ἡ Σαμωνίβα εἶναι πλησίον τῆς Κιάφας καὶ παρὰ τὰς ὑπαρείας σχεδὸν τοῦ φρουρίου, μόλις ἐν τέταρτον τῆς ὥρας ἀπέχουσα.

(5) Ἡ Γαρδελίνα ἀπέχει τῆς Κιάφας ἡμίσειαν ὥραν κατὰ βορρᾶν. ἔχει δὲ τὸ ὄνομα αὐτὸ ὁ τόπος καὶ ἔχει χωρίον.

(6) τὸ Σαμονίκι· μίαν ὥραν μακρὰν ἀπὸ τὴν Κιάφαν κατὰ δυσμᾶς· θέσις δυνατὴ καὶ πλησίον τῆς ὁδοῦ.

Μετὰ τὸ Σαμονίκι ἔπεται ἡ Σκοῦπα, ὅπου γίνεται ἡ στενοτέρα διάβασις εἰς τὸν εἰσερχόμενον διὰ τὸ Σούλιον, καὶ ἐξερχόμενον διὰ τὸ Γλυκὺ· καὶ τῇ δυτικῶς ἀπὸ τοῦ Σουλίου, καὶ ἀπέχει μίαν καὶ ἡμίσειαν ὥρας.

για, αἱ βόμβαι ἐπροξένησαν πολλὴν ζημίην εἰς τὰ ἀδύνα-
τα μέρη, δὲν ἄφιναν οὔτε καὶ τοὺς ἄνδρας ν' ἀναπαυθῶσι
τὴν νύκτα, ἀπηυδισμένους ὄντας ἐκ τῶν ἀδιακόπων πολέ-
μων· πρὸς τούτοις δὲν ἔπαυαν μήτε οἱ Λιάπηδες, ὄντες
νυκτοκλέπται, ἀπὸ τοῦ ν' ἀρπάζουσιν τὴν νύκτα αἰγίδοπρόβα-
τα, βόας, ἵππους καὶ ἡμιόνους.

Ἐν τούτοις ἦλθε καὶ ὁ ἀρχιστράτηγος ἀπὸ Ἰωάννινα, διὰ
νὰ δώσῃ τέλος εἰς τὰ πράγματα τῶν Σουλιωτῶν· ἐπειδὴ
ἐβεβαιώθη, ὅτι τὸ Σούλιον ἐκυριεύθη, καὶ ὅτι ἄλλη ἐλπίς
δὲν ἔμεινε πλέον εἰς αὐτοὺς, εἰ μὴ, νὰ παραδοθῶσιν, ἢ θυ-
σιασθῶσιν ἅπαντες· καὶ, στήσας τὴν σκηνὴν του εἰς τὸ γε-
νικὸν στρατόπεδον τῆς Στρεβίτζης, καὶ παρατηρήσας ἀκρι-
βῶς τὸ φρούριον τῆς Κιάφας καὶ τὴν θέσιν τοῦ Ναβαρίκου,
ἐσυγκρότητε τὸ ἐσπέρας πολεμικὸν συμβούλιον, εἰς τὸ ὁποῖον
ὡμίλησε τὰ ἑξῆς.

- « Δὲν ἤλπιζα ποτὲ μὲ τόσα πολυάριθμα καὶ ἀνδρεῖα
» στρατεύματα, ὀδηγούμενα καὶ ἀπὸ τοιούτους ἐμπειροπο-
» λέμους ἀρχηγούς, νὰ μὴν εἴχετε κατασφάξῃ, καὶ σκλαβώ-
» σῃ ἕως τέρα μόνις δύο χιλιάδες ὀπλοφόρους ῥαγιάδες·
» δὲν ὑποφέρω πλέον νὰ βλέπω ζωντανούς τοὺς ὑβριστὰς
» τοῦ βασιλέως μου, ἀλλὰ μὲ μίαν μόνην ἀπόφασιν ἐπιθυ-
» μῶ, κατὰ τὸν ὅρκον μου, νὰ τοὺς περάσω ὅλους ἀπὸ τὸ
» Ὀθωμανικὸν σπαθί, καὶ μάλιστα οὔτε τὰ βασιλικά συμ-
» φέροντα μὲ συγχωροῦν νὰ χάνω ἄλλον καιρὸν, οὔτε τιμὴν
» ἰδικήν σας· εἶναι νὰ βλέπετε ἀδιαφόρως τόσα ἀνδρεῖα στρα-
» τεύματα, ἐνσχολούμενα εἰς ἀκροβολισμούς ἀναρμόστους
» εἰς τὴν γνωστὴν σας ἀνδρείαν· ὅθεν πρέπει, καὶ θέλω νὰ
» ὁρμήσῃτε αὔριον μὲ ὅλα τὰ στρατεύματα, καὶ συλλάβετε,
» ἢ κατασφάξετε ὅλους αὐτοὺς τοὺς κιαφίρηδες Σουλιώτας.
» Ἀρ' ὅλους τοὺς ἀρχηγούς καὶ πησάδες, κἀνεις ἄλλος.

» δὲν ἐτόλμησε ν' ἀποκριθῇ εἰς τοὺς λόγους τοῦ ἀρχηγοῦ,
» παρὰ ὃ Ἄγο Μουχουρδάρης, ὡς ἐφεξῆς.

» Ὑψηλότατε καὶ πολυχρονημένε Βεζίρ ἔφεντη! ἡ προ-
» σταγή σου εἶναι προσταγή βασιλική, καὶ δὲν πρέπει νὰ
» γυρίσῃ ὀπίσω· ἐγὼ ὅμως ὡς πιστός σου ὑπηρετῆς καὶ
» σκλάβος παντοτεινός τοῦ βασιλέως μας, παρακαλῶ νὰ
» μὲ δώσετε τὴν ἄδειαν νὰ εἶπω τὸ ὅποῖον γνωρίζω συμ-
» φέρον, καὶ τὸ ὅποῖον ἡ πολυχρόνιος πεῖρα μ' ἐδίδαξε
» περὶ τῶν Σουλιωτῶν καὶ τοποθεσιῶν αὐτῶν. Δὲν κρίνω,
» Ὑψηλότατε, συμφέρον νὰ ὀρμήσωμεν κατ' εὐθείαν εἰς τὸ
» φρούριον τῆς Κιάφας· ἐπειδὴ κοντὰ εἰς τὴν ὁποίαν θὰ ὑ-
» ποφέρουν φθορὰν τὰ στρατεύματά μας, δυσκολεύομαι νὰ
» πιστεύσω ἂν ἀπολαύσωμεν καὶ τὸ ποθοῦμεν, διότι οἱ
» ἐχθροί μας εἶναι ἀνδρεῖοι καὶ ἀπληκτισμένοι· καὶ ὅταν
» (ὃ μὴ γένοιτο) ἀποτύχωμεν τοιαύτης σημαντικῆς καὶ
» κρισίμου μάχης, τότε μετὰ τῶν Σουλιωτῶν θέλομεν ἰδῆ
» καὶ ὅλους τοὺς κατοίκους τῶν χωρίων τῆς Ἡπείρου νὰ ὀ-
» πλισθῶσι καθ' ἡμῶν· καλῆτερον δὲ νομίζω νὰ κυριεύσω-
» μεν πρῶτον τὸν Ναβαρῖνον καὶ τὰ Χώνια· καὶ ἀφοῦ ἐξου-
» σιάσωμεν αὐτὰ, τότε καὶ τὸ φρούριον βιάζεται νὰ παραδο-
» θῇ, μὲ τὸ νὰ μὴ δύναται νὰ βαστάσῃ διὰ πολλὰς ἡμέρας,
» χωρὶς νερόν. »

Ταύτην τὴν ὁμιλίαν ἐνέκριναν καὶ οἱ λοιποὶ πασάδες καὶ
ἀρχηγοί· ὅθεν κοινῇ γνώμῃ ἀπεφασίσθη ἡ κυρίευσις τοῦ Ναβα-
ρίκου καὶ Χωνίων· καὶ διὰ μὲν τὸν Ναβαρῖνον διετάχθη ὁ
Ἰμπέρ Βρυόνης καὶ Ἄγο Μουχουρδάρης μὲ ἑξ' ἑκατὸν Τουρ-
καλβανούς· διὰ δὲ τὰ Χώνια ὁ Ἰσλάμ Πράνιος, ὁ Ταῦρ Τσα-
πάρης καὶ ὁ Μπάλις Χοῦσος μὲ τέσσαρας ἑκατὸν Τσα-
μηδες· τὸν δὲ Σελικτάρην Μπόταν διέταξε, λαβόντα δύο
ἑκατὸν στρατιώτας, νὰ πλησιάσῃ καὶ ἐπαπειλῇ τὸ φρού-

ριον, διὰ νὰ μὴ στείλῃ βοήθειαν εἰς τὰς ῥηθείσας τοποθεσίας· αἱ ῥηθησόμεναι τρεῖς σύγχρονοι μάχαι θὰ φανοῦν ἴσως εἰς τὸν ἀναγνώστην μας ὡς μυθιστορίαι, ἀλλὰ τὸν παρακαλοῦμεν, ἀφοῦ ἀκούσῃ πρῶτον μὲ προσοχὴν τὰ ἐν αὐταῖς ἀληθῶς συμβάντα, ἃς δώσῃ ἔπειτα εἰς αὐτὰς ὅποιανδήποτε ἐπικρίσιν ἤθελε τῷ φανῇ ἀρμοδιωτέρᾳ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΒ΄.

*Μάχη τοῦ Ναβαρίκου, Χωρίων καὶ γρουρίου
τῆς Κιάφας κατ' αὐτὴν τὴν ἡμέραν.*

Εἶπομεν ἀνωτέρω, ὅτι τὸν ῥηθέντα λόφον τοῦ Ναβαρίκου ἐδιωρίσθησαν νὰ φυλάξουν ὁ Γεώργιος Δράκος καὶ Φῶτος Μπιθηφῆκος μὲ ἑκατὸν πεντήκοντα Σουλιώτας, ὁμοίως μὲ ἄλλους τόσους καὶ οἱ εἰς τὰ Χώνια ἀρχηγαί· ἀλλ' ὅταν ὁ ἐχθρὸς ὥρμησε ταυτοχρόνως καὶ εἰς τὰ δύο μέρη, εἰς μὲν τὸν λόφον τοῦ Ναβαρίκου εὐρέθησαν μόνον τριάκοντα ἐννέα στρατιῶται μὲ τὸν ἀρχηγὸν Δράκον, εἰς δὲ τὰ Χώνια ἑκατὸν ἑπτὰ· καὶ κατὰ τὴν δεκάτην ἐβδόμην λοιπὸν τοῦ Ἰουνίου μηνὸς πρὸς τὸ λυκαυγὲς ἔβαλαν εἰς πρᾶξιν οἱ Τουρκαλβανοὶ τὸ σχέδιόν των· ὁ Δράκος ὅμως ἀκούσας τὸν κρότον τῶν στρατευμάτων, καταδαινόντων ἐκ τοῦ ὄρους καὶ διευθυνομένων πρὸς αὐτοὺς, εἶπε τοὺς λόγους τούτους. « Ἀδελφοὶ συμπατριῶται! ὁ ἐχθρὸς ὀλονένα καταδαίνει, ὡς χεῖμαρρος, »
 « κzteπάνω μας, ἂν θέλετε λοιπὸν νὰ τὸν ἀντισταθῶμεν, ἃς »
 « ἀποφασίσωμεν, καὶ ἐλπίζω νὰ τὸν νικήσωμεν, μολονότι εἰ- »
 « μελx ὀλίγοι· ἂν πάλιν δὲν θέλετε, πρέπει νὰ φύγωμεν,

» πρὶν πλησιάσῃ, διὰ νὰ μὴ μᾶς πιάσῃ ἔπειτα ζωντανούς·
 » στοχασθῆτε ὅμως καλὰ, ὅτι ἡ σωτηρία καὶ ὁ χαμὸς τῆς
 » πατρίδος μας κρέμαται ἀπ' ἐδῶ καὶ ἀπὸ τὰ Χώνια». οἱ
 δὲ ὅλοι ἀπεκρίθησαν ἐκ συμφώνου, ὅτι ἡ ἀπόφασίς των εἶ-
 ναι ἢ νὰ τελειώσουν ἔως τὸν ἔσχατον, ἢ νὰ νικήσουν· καὶ
 ἄντις ἐξ αὐτῶν ἤθελε δειλιάσει, ἢ λειποτακτῇσει, θέλουσι τὸν
 φονεύσει οἱ ἴδιοι. Διετάχθη λοιπὸν ἕκαστος ἐντῷμα εἰς τὰς
 ἀναγκαίας θέσεις, καὶ ἀπέσπασαν ἀπὸ τὰς θήκας ὅλα τὰ
 κοπτερὰ ὅπλα, διὰ νὰ τὰ ἔχωσι πρόχειρα, ἐὰν ὁ ἐχθρὸς ἤ-
 θελεν εἰσπηδήσει τοῦ προμαχώνος. Ὅθεν τετρακόσιοι μὲν
 ἐκλεκτοὶ Τουρκαλβανοὶ ἐπροπορεύοντο μὲ τὰ ξίφη εἰς τὰς
 χεῖρας, πρὸς τοὺς ὁποίους οἱ ἀργηγοὶ ὑπεσχέθησαν νὰ δώ-
 σωσιν ἀνὰ πεντακόσια γρόσια εἰς τὸν καθένα, ἂν ἤθελε κυ-
 ριεύσωσι τὸν λόφον τοῦ Ναβαρίκου· ἡ δὲ δίοδος τοῦ περι-
 χαρκώματος, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἔμελλον νὰ εἰσβάλουν, δὲν
 ἐχώρει περισσοτέρους ἀπὸ δώδεκα κατὰ πρόσωπον· καὶ, πλη-
 σιάσαντες μὲ ὄρμην, κατεγίνοντο νὰ κρημνίσουν τὸν πετρό-
 τοιχον μὲ τοὺς ὤμους· ἀλλ' ἔπιπτον οἱ δυστυχεῖς σωρηδὸν
 πρὸ τοῦ τοίχου, ἄλλοι δὲ τραυματιζόμενοι, ὠπισθοδρόμουν
 ὀδυρόμενοι· μολοταῦτα ἡ ὄρμη των, οὔσα μανιώδης, ἐφαί-
 νετο ἀκαταδάμαστος· οἱ δὲ ἀτρόμητοι τριάκοντα ἐννέα,
 παρακλειυόμενοι πρὸς ἀλλήλους, καὶ ἀμιλλόμενοι, ἀντεμά-
 χοντο· ἐνταυτῷ ἰδόντες καὶ οἱ ἐν τῷ φρουρίῳ τὴν μάχην, ἀμέ-
 σως ἔδραμον εἰς βοήθειαν, ἔως πεντακόσιοι, ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν
 τοῦ Νότῃ Μπότσαρη, Γιώτῃ Δαγκλῇ καὶ Νάσῃ Φωτομάρα·
 οἱ δὲ Τουρκαλβανοὶ, μὴ δυνηθέντες ἔπειτα ἀπὸ τέσσαρας ἐφ-
 ὅδους νὰ κυριεύσωσι τὸν λόφον, ἰδόντες ἐνταυτῷ καὶ τὴν
 ταχεῖαν ἄφισιν τῶν Σουλιωτῶν, παραλαβόντες τοὺς πληγω-
 μένους ὠπισθοδρόμησαν, τοποθετηθέντες διασκορπισμένοι
 ὀπισθεν τῶν παρακλειμένων δένδρων, πετρῶν καὶ κοιλάδων·

καὶ ἐνῷ ταῦτα ἐγίνοντο, ἔφθασαν καὶ οἱ Σουλιῶται· καὶ ὁ μὲν στρατηγὸς Δαγκλῆς μὲ τοὺς ἡμίσεις κατέλαβε τὸ δεξιὸν μέρος τοῦ λόφου, τὸ κλίνον κατὰ δυσμὰς, ὁ δὲ Μπότζαρης καὶ Φωτομάρας μὲ τοὺς λοιποὺς τὸ ἀριστερὸν, καὶ οἱ ἐπὶ τοῦ λόφου ἐσχημάτιζαν τὸ κέντρον· καὶ οὕτως ἡ μάχη ἐγένετο ἀδιάκοπος καὶ βαθμυδὸν σκληροτέρα.

Εἰς τὸ πλάγιον λοιπὸν μέρος τοῦ φρουρίου τῆς Κιάρας ἐδιωρίσθησαν ὁ Ζηγούρης Τζαβέλλας καὶ Θανάσης Κουτσονίκας μὲ τριακοσίους στρατιώτας νὰ πολεμῶσι καὶ βεβαιοὶ μακρὰν τοῦ φρουρίου τὸν Σελεκτάρην Μπόταν. Ἀλλ' αὕτη ἡ μάχη ἐγένεε τρόπον τινὰ ἀλλόκοτος καὶ περιέργος· διότι, ἐνῷ οἱ ἄνδρες ἀντεμάχοντο πρὸ μιᾶς ὥρας μὲ τοὺς ἐχθροὺς, ἀγωνιζομένους νὰ πολιορκήσωσι τὸ φρούριον καὶ βιάσωσι τὴν εἰς Νάξοτον σταλεῖσαν βοήθειαν, διὰ νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς διαθήρησιν τοῦ Φρουρίου, αἱ γυναῖκες δὲν ὑπέφεραν, οὔτε εἰς τὸ φρούριον, οὔτε εἰς τὰ σπήλαια καὶ καλύβας νὰ μείνωσιν, ἀλλ' ἀφήσασαι τὰ φίλτατα τέκνα των ἐνθεν κακέσσε ἀπεριποίητα, καὶ λαβοῦσαι πασσάλους καὶ σιδηροῦς καὶ ξυλίνους, ὥρμησαν εἰς τὴν ἀριστερὰν πτέρυγα, ὅπου ὁ τόπος ἦν μᾶλλον κατωφερὲς καὶ εἰς τὰς ὑπωρείας τοῦ ὁποίου διέκειτο ὁ ἐχθρὸς, καὶ ἐκεῖ ἄρχισαν διὰ τῶν πασσάλων ν' ἀνασηκώνουν λίθους μεγάλους, καὶ νὰ τοὺς κυλίσουν κατὰ τῶν ἐχθρῶν συνεχῶς, συντροφευμένους μὲ φωνὰς ὕβριστικὰς· ἐκπλαγέντες δὲ οἱ Τοῦρκοι ἀπὸ ἐν ἀνέλπιστον καὶ τρομακτικὸν στρατήγημα τῶν γυναικῶν, πρὶν ὑποπέσωσιν εἰς μεγαλήτερον κίνδυνον, ἐτρέπησαν ἀτάκτως εἰς φυγὴν, σωθέντες εἰς τὰς πλησίον οἰκίας τῆς Σαμωνίβας. Τὸ ἴδιον παράδειγμα ἠκολούθησε καὶ τὸ ἐπίλοιπον στράτευμα· ἐπεὶ δὲ ἡ μεγαλοψυχία καὶ ἀνδραγαθία τῶν γυναικῶν, καὶ ἡ φυγὴ τῆς ἀριστερᾶς πτέρυγος, ἔφεραν εἰς αἰδῶ καὶ φιλοτιμίαν τοὺς ἄνδρας, ὥστε νὰ

ὀρμήσουν καὶ διώξωσι διὰ τῶν ὅπλων καὶ τὴν δεξιὰν πέ-
ρυγα· αἱ δὲ γυναῖκες, ὡς εἶδον αὐτοὺς νικηθέντας, ἐφώνησαν
τὰ ἐξῆς· « Ἐντροπή σας βρωμόσκυλα, αἱ γυναῖκές σας εἶναι
» πλέον παληκάρια ἀπ' ἐσᾶς, καὶ ἀφοῦ τὸ μάθουν ὅτι ἐνική-
» θητε ἀπὸ γυναικας, μὲ ποῖον πρόσωπον θὰ τὰς κυττάξετε;

Καθ' ἣν δὲ ὥραν ἔγεινεν ἡ ἐφόρμησις εἰς τὸν λόφον τοῦ
Ναβαρίκου, τὴν αὐτὴν ὥρμησαν καὶ οἱ Τσάμηδες εἰς τὰ Χώ-
νια μὲ τέσσαρας χιλιάδας, ἐκ τῶν ὁποίων μέρος μὲν κατέβη
ἀπὸ τὸ βουνὸν Καμάραν ὀλομαζόμενον, μέρος δὲ ἀπὸ τὴν
Γαρδελίαν, καὶ ἄλλοι ἀπὸ τὸ Σαμωνίκι, οἵτινες, διαπεράσαν-
τες τὸν ποταμὸν, παρετάχθησαν εἰς μάχην· καὶ οἱ μὲν Ἕλλη-
νες, ὀλίγοι ὄντες καὶ εἰς θέσιν ἀδύνατον νὰ παραταχθῶσι κατὰ
πρόσωπον, διὰ νὰ ἔχωσιν ἀσφαλεσέρας τὰς ἐλπίδας τῆς νίκης,
τόσον διὰ τὴν τοποθεσίαν, ὅσον καὶ διὰ τὴν ὁποίαν ἀνέμενον
βοήθειαν, ὀπισθοδρομήσαντες, ἐτοποθετήθησαν ὑπεράνω τῶν
ὑπωρεῶν τοῦ βουνοῦ. Οἱ δὲ Τουρκάλβανοι, νομίζοντες τοῦτο
ὡς σημεῖον δειλίας, ἐφώρμησαν μὲ πλειότερον θυμόν· πλη-
σιάσαντες ὁμῶς ἀπῆντησαν τόσῃ ἀντίστασιν, ὥστε (μολονότι
ἦτο τόση πληθὺς) δὲν ἐτόλμησαν νὰ προχωρήσωσιν εἰς τὰς
ὑπωρείας τοῦ βουνοῦ· ὁ πόλεμος συνεκροτεῖτο ἀμφοτέρωθεν
ὑπὲρ τὰς δύο ὥρας, χωρὶς νὰ φανῇ τι σημεῖον νίκης εἰς ἓν
ἀπὸ τὰ δύο ἀντιμαχόμενα μέρη. Οὕτως οὖν ἐχόντων τῶν
πρηνιμάτων, ἐφάνη ἀπροσδόκητος εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ βου-
νοῦ τοῦ φρουρίου ἓνας ἀριθμὸς πεντακοσίων σχεδὸν ἀνθρώ-
πων, οἵτινες, πυροβολίσαντες κατὰ τὸ σύνηδες, καὶ φωνὰς
ὑβριστικὰς ἐκφωνοῦντες κατὰ τῶν Τσάμηδων, κατέβαινον
εἰς βοήθειαν μὲ ταχύτητα, ἀλλ' ἐξ αὐτῶν μόλις ἦσαν δια-
κόσιοι ἄνδρες ἐνοπιοι, τὸ δὲ ἐπίλοιπον, γυναῖκες, φέρουσαι
διάφορα ὅπλα, καὶ ἄλλαι ῥάβδους μακράς· τοῦτο τόσον ἐμ-
ψύχωσε τοὺς Ἕλληνας, ὅσον ἐδειλίωσε τοὺς Τσάμηδες· οἱ

ὁποῖοι, ἀμφίβολοι ὄντες διὰ τὴν νίκην ἐξ αἰτίας τῆς νέας ἐπι-
 κουρίας, καὶ βέβαιοι προσέτι, ὅτι ἡ ὀπισθοδρόμησις τῶν
 ἔμελλε νὰ συμβῇ φθοροποιᾶ, ἂν ἐπέμενον μέχρι τῆς ἀφίξεως
 τῆς βοηθείας, (ἐπεὶ δὲ ἡ διάβασις τοῦ ποταμοῦ καὶ ἀνάβασις
 τοῦ βουνοῦ, τὸ ὁποῖον εἶναι ἀνώμαλον, δασῶδες καὶ κλίνον
 πρὸς τὸ ὄρθιον μᾶλλον, ἢ πλάγιον ἔπρεπε νὰ τοὺς χρονατρι-
 θέσουν,) ἀπεφάσισαν νὰ ὀπισθοδρομήσωσι προλαβόντως·
 ἀλλὰ μολοντί ἡ ὀπισθοδρόμησις τῶν ἔγινε κατ' ἀρχὰς τα-
 χτική, ἡ ὁρμὴ ὅμως τῶν Ἑλλήνων τοὺς ἔβαλεν εἰς ἀταξίαν,
 ὥστε κατήντησαν νὰ ῥίπτωσι τὰς φλωκάτας καὶ ὅπλα, διὰ
 νὰ ἐνασχολῶσι τοὺς νικητὰς εἰς τὰ λάφυρα, καὶ ἀποφύγω-
 σιν αὐτοὶ τὸν κίνδυνον τῆς ζωῆς· καὶ οὕτω διωκόμενοι, ἀνέστη-
 καν ἐκ νέου εἰς τὰς πρώτας αὐτῶν τοποθεσίας, ἀπολέσαντες
 πεντήκοντα ἑπτὰ, ἐκτὸς τῶν πληγωμένων· ἐκ δὲ τῶν Ἑλλήνων
 ἐτραυματίσθησαν ἀκινδύνως τέσσαρες. Μετὰ δὲ ταύτην
 τὴν νίκην, ὁ μὲν Χρῆστος Φωτομάρας καὶ Λάμπρος Ζάρμπας
 ἔδραμον εἰς βοήθειαν τοῦ Γεωργίου Δράκου, ὁ δὲ Περράιβος
 καὶ Ἀθανάσιος Δράκος ἔμειναν εἰς τὰ Χωνία, φυλάττοντες
 τὴν θέσιν μὲ πεντήκοντα στρατιώτας.

Τοιοῦτον τέλος ἔδωκαν οἱ δύο πόλεμοι, τοῦ φρουρίου δη-
 λαδὴ καὶ Χωνίων· ὁ δὲ τοῦ Ναβαρίκου ἐσυγκροτεῖτο εἰσέτι
 ἀδιάκοπος καὶ πεισματωδέστερος· ἐπεὶ δὲ οἱ Τουρκαλβανοὶ ἐξ
 ἀνάγκης ἔπρεπε νὰ ἀνθέξουν, διότι, ἂν ἀπεφάσιζαν νὰ ὀπισθο-
 δρομήσουν τὴν ἡμέραν, ἔμελλον νὰ θυσιασθῶσι καὶ ζωγρηθῶσι
 πολλοὶ ἐξ αὐτῶν διὰ τὸ ἀνωφελές καὶ ἀνώμαλον τῆς τοπο-
 θεσίας, καὶ τούτου ἕνεκα ἀνέμενον τὴν νύκτα διὰ ν' ἀποφύγωσι
 τὸν κίνδυνον. Γενομένης λοιπὸν τῆς νυκτὸς, οἱ Σουλῳᾶται,
 ὄντες ἐπιτήδειοι νυκτομάχοι, ἔξωσαν πολλοὺς, καὶ ἀπὸ δια-
 φόρους θέσεις τοὺς ἐβίασαν νὰ καταφύγωσιν εἰς τοὺς πρό-
 ποδας τοῦ ὄρους, ἀπὸ τὸ ὁποῖον εἶχαν καταβῇ τὸ πρῶτόν. Τούτους δὲ

ἀρχηγούς, ἱμὲρ πασῶν Βρυόνην καὶ Ἄγο Μουχουρδάρην,
 ἀπολέσαντας πᾶσαν ἐλπίδα τῆς νίκης, καὶ προβλέποντας
 ἀκόμη, ὅτι, ἂν ἤθελαν ἀνθέξῃ ἕως τὸ πρῶτ', ἐμελλον ν' ἀφα-
 νισθῶσι παντάπασιν (ἐπειδὴ τὸ σφάτευμα ἀπὸ τὸν ἀγῶνα, αὐ-
 πνίαν, πεῖναν καὶ ἔτι μᾶλλον δίψαν εἶχεν ἀτονίσει ὅχι ὀλίγον)
 περὶ τὰ μεσάνυκτα, ἄραντες αὐτοὺς ἐπ' ὤμων οἱ σωματο-
 φύλακες, ἐκόμισαν εἰς τὰς σκηνάς, καὶ οὕτως ἐπομένως
 ἀνέβαινε καὶ τὸ σφάτευμα, διωκόμενον παρὰ τῶν νικητῶν,
 ὅχι ὁμῶς μὲ τόσῃν ζημίαν, ἀπηυδισμένων ὄντων καὶ αὐτῶν.
 Ἀπὸ δὲ τοὺς Τόσκηδες καὶ Γκέγκηδες χίλιοι πεντακόσιοι,
 ἀγνοοῦντες τὴν φυγὴν τῶν ἀρχηγῶν, ἔμειναν κλεισμένοι εἰς
 τρεῖς πύργους τοῦ Ναβαρίκου. Ἡμέρας δὲ γενομένης, ἐπολιορ-
 κίσθησαν στενωῶς. Ἄλλ' ἀφοῦ ἐπληροφορήθησαν, ὅτι οἱ ἀρχη-
 γοὶ τῶν ἀνεχώρησαν μὲ τὸ ἄλλον σφάτευμα, χωρὶς νὰ τοὺς
 ἀναγγεῖλουν, (ὄντες ἐπίσης ἡττονισμένοι καὶ αὐτοὶ διὰ τὰ
 ῥηθέντα αἵτια), ἐπρόβαλαν συμβιβασμόν· οἱ δὲ νικηταὶ τὸν
 ἐδέχθησαν, χωρὶς νὰ ζητήσουν ἄλλην τινὰ συνθήκην, παρὰ
 νὰ τοὺς διώκουν πυροβολοῦντες ἕως εἰς τὰς σκηνάς τῶν, καὶ
 χωρὶς νὰ σκοτώσουν, οὐδὲ συλλάβουν τινὰ ἐξ αὐτῶν. Ἀλλό-
 κοτον καὶ δυσκατάληπτον ἐφάνη εἰς τοὺς Τουρκαλβανοὺς τὸ
 ζήτημα τῶν Σουλιωτῶν, καὶ ἂν δὲν ἦσαν βέβαιοι εἰς τὴν
 πασιφανῇ αὐτῶν πίστιν, ἤθελαν τὸ ἐκλάβει ὡς ἀπάτην·
 ἀλλ' ὁ κύριος σκοπὸς τῶν Σουλιωτῶν ἀπέβλεπε πρῶτον εἰς
 τὸ νὰ διαχύσουν τὸν πανικὸν φόβον εἰς τὰ Ὀθωμανικὰ
 στρατεύματα, καὶ δεύτερον, διὰ νὰ μὴ προφθάσῃ καὶ ἄλλη
 ἐπικουρία πρὸς αὐτοὺς, καὶ ἀνανεωθῇ ἡ μάχη· καὶ ἐνῶ δ
 ἀρχιστράτηγος ὑπὸ τὴν σκηνήν του ὕβριζε τοὺς ἀρχηγούς
 ὡς δειλοὺς καὶ ἀναξίους, καὶ ἐξ ἐναντίας ἐγκωμιάζε τοὺς
 περὶ ὧν ὁ λόγος, εἶδεν ἀπροσδοκῆτως διωκομένους καὶ αὐτοὺς
 μὲ ἀδιάκοπον πυροβολισμόν καὶ φωνὰς ὕβριστικὰς, καὶ

ἐξελθὼν τῆς σκηνῆς του μὲ τὸ ξίφος εἰς τὰς χεῖρας, εἶπε τοὺς ἐξῆς λόγους. « Βαῖ, βαῖ! ὁ θεὸς ἡσῆκουςε βέβαια τὴν » μεγαλοκαρδίαν ἀπὸ τοὺς Μωαμετάνους, καὶ τὴν ἐχάρισεν » εἰς τοὺς Γκιαούριδες ». Ἀλλ' ἀφοῦ, ὡς προεῖρηται, κατὰ τὴν συμφωνίαν, τοὺς ἐδίδωξαν ἕως εἰς τὰς σκηνάς των, ἐπέστρεψαν εἰς τὸν Ναβαρῖκον, καὶ δι' ὅλης ἐκείνης τῆς ἡμέρας αἱ μὲν γυναῖκες ἐλαφυραγώγουν, καὶ ἔθαπτον τὰ πτώματα τῶν ἐχθρῶν, οἱ δὲ ἄνδρες ἀνεπαύοντο, καὶ ἐκοιμῶντο. Καὶ μετὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου ἄρχισαν ἐκ συμφώνου τὸ φρυγίον, Ναβαρῖκος καὶ Χώνια νὰ πυροβολῶσι, ψάλλοντες τὰ ἐπινίκια, καὶ μελωδοῦντες τοὺς ἐφεξῆς στίχους τοῦ ἀοιδήμου Ῥῆγα τοῦ Φεραίου.

Αὐτοὺς τοῦ βλέπετ' ἀντικρὺ,

Εἶναι Δουδούμιδες χοντροί·

Χωρὶς πιλάφι δὲν μποροῦν,

Μιὰν ὥραν δὲν προσμένουν,

Χωρὶς καφέ πεθαίνουν·

Αἱ ἐλπίδες τοῦ Χουρσίτ πασαῖ πρὸ τῆς ῥηθείσης μάχης ἦσαν ἀσφαλεῖς διὰ τὴν εἰς Πελοπόννησον προσωπικὴν του ἐκστρατείαν, ἡ γενναῖα ὅμως ἀνθίστασις τῶν Σουλιωτῶν, καθὼς ἀπὸ τὴν ἀκόλουθον ὁμιλίαν τοῦ ἰδίου πληροφορούμεθα, ἀνέτρεψε τὰ σχέδιά του καὶ ἰδοῦ.

« Δὲν ἤλπιζα ποτὲ μὲ τόσα πολλὰ καὶ ἀνδρεῖα στρατεύματα Τουρκαλβανῶν, νὰ μὴ νικήσωμεν σήμερον μόλις δύο » χιλιάδας Σουλιώτας· τοῦτο δὲν ἐμπορῶ νὰ τ' ἀποδώσω » οὔτε εἰς τὴν ἀνδρείαν των, οὔτε εἰς τὴν ἰδικὴν σας δειλίαν » ἢ ἀναξιότητα, ἡ ὁποία τοὺς ἀπέδειξε νικητάς. Ἐὰν ἤξευρα, » ὅτι ἔμελα ν' ἀπαντήσω τοιαύτας δυσκολίας, ἤθελα προ- » κρίνει μυριάκις τὴν ἐκστρατείαν τῆς Πελοποννήσου, καὶ » νὰ μὴν ἀκούσω τὴν γνώμην σας. Γνωρίζω, ὅτι παρ' ἐλ-

» πίδα ἡπατήθην ἀπὸ τὰς ὑποσχέσεις σας, ἀλλὰ δὲν ἔμψιν
 » βάλλω, ὅτι θέλετε φιλοτιμηθῇ εἰς τὸ ἐξῆς νὰ τὰς ἐκπλη-
 » ρώσετε καθ' ὃν τρόπον γνωρίζετε ἐπιτηδειότερον καὶ ταχύ-
 » τερον· διότι ἐγὼ ἀναχωρῶ αὔριον διὰ Λάρισσαν, καὶ ἐκεῖ-
 » θεν θέλω πέμψῃ στρατεύματα κατὰ τῆς Πελοποννήσου,
 » κατὰ τὰς ὁποίας ἔχω ἀνωτέρας διαταγὰς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΓ'.

*Μάχη τῶν Δερβερακίων, κειμένων μεταξὺ Ἀργου
καὶ Κορίνθου.*

Ἀναχωρήσας ἀπὸ τὸ Σούλιον ὁ Χουρσίτ πασᾶς, καὶ φθά-
 σας εἰς Λάρισσαν, ἀμέσως ἐξεκίνησεν εἰκοσιδύο χιλιάδας
 στρατεύματα ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν δύο πασάδων, δηλαδὴ Ἰ-
 σουφ πασᾶ Δράμαλη καὶ Ἀλῆ πασᾶ Πελοποννησίου, ἐξ ὧν
 τὰ μὲν δύο τρίτα ἦσαν Ἀσιανοὶ, οἱ δὲ ἐπίλοιποι Τουρκαλ-
 βανοί· οὗτοι διαβάντες τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα καὶ τὸν
 Ἰσθμὸν ἀκωλύτως, καὶ κυριεύσαντες τὴν Ἀκροκόρινθον,
 δραπετευσάσης τῆς φυλακῆς, ἀπῆλθον εἰς τὸ Ἄργος,
 ὅπου καὶ ἐστρατοπέδευσαν πανστρατιᾷ. Τούτου τοῦ τό-
 που οἱ μὲν κάτοικοι κατέφυγον εἰς τὰ ὄρη καὶ κοιλάδας,
 τὰ δὲ μέλη τῆς διοικήσεως εἰσῆλθον εἰς τὰ παρὰ τὸν
 Ἀργολικὸν κόλπον παραπλέοντα Ἑλληνικὰ πλοῖα. Τότε
 πολὺς φόβος διεχύθη καθ' ὅλην τὴν Πελοπόννησον· καὶ βέ-
 βαια ἡ δύναμις αὕτη ἐμελλεν ἀναμφιβόλως νὰ τὴν καθυπο-
 τάξῃ, ἐὰν ἡ διχόνοια τῶν δύο πασάδων καὶ ἡ γενναία ἀπό-

(ΤΟΜ. Α.)

φασίς τοῦ Δημητρίου Ἰψηλάντη δὲν συνήργουν εἰς τὰ δια-
 τρέξαντα· διότι ἂφ' ἧς ὥρας ἐστρατοπέδευσαν, ὁ μὲν Ἀλῆ
 παῖς, ὡς αὐτόχθων καὶ εἰδήμων τῶν Πελοποννησιακῶν
 πραγμάτων καὶ τοποθεσιῶν, ἐγνωμοδότησε νὰ διαιρεθῇ τὸ
 στράτευμα εἰς τρία σώματα, ἐξ ὧν τὸ μὲν πρῶτον νὰ διευ-
 θυνηθῇ διὰ τὴν Τριπολιτζάν, τὸ δὲ δεύτερον μὲ τὸ πλειότε-
 ρον ἵππικὸν διὰ τὴν Ἡλίδαν, καὶ τὸ τρίτον διὰ τὴν Ναυ-
 πλίαν καὶ ὅλην τὴν ἐπαρχίαν τῆς Κορίνθου· ὁ δὲ στρατηγός
 τοῦ Δράμαλης, ἐπιστηριζόμενος εἰς τὴν πληθὺν τῶν στρα-
 τευμάτων, ἐφρόνει τὸ ἐναντίον, λέγων· ὅτι δὲν πρέπει νὰ
 ριψοκινδυνεύσωσι τὰ στρατεύματα κατὰ τὸν ῥηθέντα τρόπον,
 διότι οἱ Πελοποννήσιοι, βλέποντες τὴν τρομεράν των δύνα-
 μιν, θέλουσι βιασθῇ ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν νὰ προσκυνήσωσι·
 τοῦναντίον δὲ, τότε ἀνάγκη πᾶσα νὰ κυριεύσωσι πρῶτον
 τὸ φρούριον τοῦ Ἄργους, καὶ ἐπομένως νὰ ἐμβῶσι πανστρα-
 τιᾷ εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Πελοποννήσου. Τὸ δεύτερον σχέδιον
 τοῦ Δράμαλη ἔδωκεν εὐκαιρίαν εἰς τὸν ἀρχηγὸν τῆς Πελο-
 ποννήσου Θεόδωρον Κολοκοτρώνην νὰ διορθώσῃ τὸ σφάλμα
 τοῦ· ὅστις, ἐπειδὴ εἶχε τὴν πολιορκίαν τῶν Παλαιῶν
 Πατρῶν, ἐπροσπάθη νὰ καταλύσῃ καὶ τὴν τότε Διοί-
 κησιν, μὴ συγχωρήσασαν νὰ παραλάβῃ τὰς προσόδους τῶν
 Πατρῶν, τὰς ὁποίας ἐζήτησε προλαβόντως, ἐπὶ λόγῳ, διὰ
 νὰ πληρώσῃ τοὺς μισθοὺς τῶν στρατιωτῶν· καὶ τούτου ἐνε-
 κα ἐπρόκρινεν ἀναγκαιοτέραν τὴν ἱκανοποίησιν τῶν συμπο-
 λιτῶν τοῦ ἀπὸ τὴν σωτηρίαν τῆς πατρίδος. Ὁ δὲ Δημήτριος
 Ἰψηλάντης μετὰ πολλὰς νοουθεσίας καὶ παραγγελίας
 πατριωτικὰς, ἐπεμψε πρὸς αὐτὸν ἐγγράφως τοὺς τελευταίους
 τούτους λόγους. «Ἀθεόφοβε! ἐπῆρες τὴν πατρίδα εἰς τὸν λαί-
 » μόν σου· οἱ Τεῦρκοι ἐμβῆκαν εἰς τὴν Κόρινθον, καὶ αὔριον

ἢ ἴσως εἶναι ἐδῶ· ὅφει ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως ». Μετὰ δὲ τὴν παραλαβὴν τοῦ αἰσθαντικοῦ τούτου γραμματείου, διέβη ἀπὸ Τριπολιτζάν εἰς Ἄργος. Ὁ Ὑψηλάντης ὁμως, διὰ νὰ ρίψῃ ὅλην τὴν προσοχὴν τοῦ ἐχθροῦ εἰς τὸ παρημελημένον φρούριον τοῦ Ἀργους, ἀφοῦ ἐμβῆκε μὲ τετρακοσίους Ἕλληνας, ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ καὶ ἓνα υἱὸν τοῦ Πέτρου Μαυρομιχάλη καὶ ἕτερον τοῦ Κολοκοτρώνη, παρήγγειλε νὰ καλέσουν τὰ ὅπλα ἀφ' ὅλων τῶν ἐπαρχιῶν τῆς Πελοποννήσου, καὶ νὰ μὴν ἀφήσουν τὸν ἐχθρὸν νὰ προχωρήσῃ περαιτέρω, διότι ἀδύνατοι οὔσαι αἱ ἐπαρχίαι καὶ μεμονωμέναι ἀφανίζονται μία κατόπιν τῆς ἄλλης. Βλέπων ὁ ἐχθρὸς τότε τὰς καθημερινὰς στρατολογίας τῶν Ἑλλήνων, ἀπεφάσισε νὰ κυριεύσῃ μὲ ἔφοδον τὸ ῥηθὲν φρούριον. Ἀλλ' ὁσάκις ἐφώρμησε πάντοτε ἀπέτυχε μὲ ἱκανὴν ζημίαν· ἀφ' ὅσας δὲ τροφὰς ἔφερε μαζύ του μὲ καμήλους καὶ φορτηγὰ ζῶα, μέρος μὲν ἱκανὸν ἔπεμψεν εἰς τοὺς ἐν Ναυπλίᾳ λιμώττοντας ἐκ τῆς πρὸ μικροῦ διαλυθείσης πολιορκίας, αἱ δὲ λοιπαὶ, διὰ τὰς συνθήεις καταχρήσεις των, ὀλίγας ἡμέρας διήρκεσαν· ἐπειδὴ εἶχε βεβαίως πληροφορίας, ὅτι ἐξεκίνησαν ἄλλαι πλειότεραι ἀπὸ τὴν Θεσσαλίαν, καθὼς καὶ τῶν ὄντι ἦν ἀληθὴς ἡ εἰδῆσις. Ἀλλ' ὁ Ὀδυσσεύς, καὶ ἂν δὲν ἐδυνήθη νὰ ἐμποδίσῃ τὴν εἴσοδον τῶν Τούρκων, οὔσαν πολυάριθμον, τὰς τροφὰς ὁμως ὅλας ἤρπασε μετὰ ταῦτα καθ' ὁδόν· καὶ οὕτω τὸ στρατόπεδον, στερούμενον τροφῶν, κατήντησε νὰ τρώγῃ φύλλα τῶν ἀμπέλων καὶ διαφόρων δένδρων. Ἡ ἐλεεινὴ αὕτη κατάστασις τοὺς ἔφερεν εἰς τοιαύτην ἀμηχανίαν καὶ χάνωσιν· ὥστε τὸ στρατιωτικὸν ἄρχισε νὰ γογγύζῃ κατὰ τῶν ἀρχηγῶν, καὶ δὲν ὑπήκουε πλέον τὰς διαταγὰς των· καὶ οὕτως ἀπεφάσισαν τὴν γενικὴν διάλυσιν τοῦ στρατοπέδου καὶ φροντίδα

διὰ τὴν ἀσφαλῆ ἐξοδὸν τῶν στρατευμάτων. Οἱ δὲ ὀπλαρχη-
γοὶ Ἕλληνες, μαθόντες τὴν ἀπόφασίν των, ἔπειμψαν προλα-
βόντως ὑπὲρ τοὺς πεντακοσίους στρατιώτας ὑπὸ τὴν ὁδηγί-
αν τοῦ Νικήτα καὶ Κολιοπούλου εἰς τὰ Δερβενάκια καὶ Ἀγι-
ονόρι, διὰ νὰ πιάσουν τὰς στενὰς θέσεις, ἀπὸ τὰς ὁποίας
ἔμελλον νὰ διαβῶσιν οἱ Τοῦρκοι, οἱ ὅποιοι καὶ ἐδοκίμασαν
ἐκεῖ μεγάλην φθοράν· διότι ἀφ' ὅσους ἠγωνίσθησαν μὲ τὰς
ὑπολοίπους σωματικάς των δυνάμεις νὰ περάσωσι τὰ στενά,
μόλις ἐξ αὐτῶν ἐσώθησαν πέντε χιλιάδες· οἱ δὲ ἐπίλοιποι ἀπέ-
θαναν ἄλλοι εἰς τὸ Ἄργος ἀπὸ τὴν πείναν, καὶ ἄλλοι ἐσφάγη-
σαν εἰς τὰ Δερβενάκια ἀπὸ τὰ ἔργα τῶν Ἑλλήνων· ἐκ δὲ τῶν
Ἀρχηγῶν, ὁ μὲν Ἀλῆ πασᾶς εἰσῆλθεν εἰς Ναυπλίαν, ὅπου
διέτριψε μέχρι τῆς ἀλώσεώς της, ὅποτε καὶ αἰχμαλωτισ-
θεὶς σὺν τοῖς ἄλλοις μετὰ τριετίαν ἠλευθερώθη· ὁ δὲ Ἰσούφ
πασᾶς, μὴ δυνθεὶς κατὰ πρῶτον νὰ διαβῇ τὰ Δερβενάκια
οὔτε τὸ Ἀγιονόρι, ὀπισθοδρομήσας μὲ τρεῖς χιλιάδας ἱπ-
πικόν, ἐστρατοπέδευσεν εἰς Τίρυνθον, ὅπου τὸ ἐσπέρας ἐκεῖ-
νο ἐξ ἀπροσεξίας των ἐπυρπολήθη ἡ πυρίτις κόνις, καὶ τὴν
ἐπιοῦσαν, ἥτις ἦν ἡ εἰκοστὴ ὀγδὼν τοῦ Ἰουλίου, διέβη πολεμῶν
ἀπὸ τὸ Ἀγιονόρι μὲ ὀλίγην του ζημίαν διὰ Κόρινθον, ὅπου,
νυμφευθεὶς τὴν γυναῖκα τοῦ Κιαμίλμπεη, ἐκράτει τὴν Ἀκρο-
κόρινθον· ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἀπέθανε. Διήρκεσεν αὕτη ἡ ἐκ-
στρατεία ἡμέρας· εἰκοσιμίαν· διότι ἀπὸ τὴν ἐβδόμην τοῦ
Ἰουλίου καθ' ἣν ἐμβῆκαν εἰς τὸ Ἄργος, ἕως τὴν εἰκοστὴν ὀγ-
δὼν τοῦ αὐτοῦ ἐστάθησαν, καὶ ἔπειτα διελύθησαν καὶ ἠφα-
νίσθησαν. Εἰς ταύτην τὴν ἐπικίνδυνον περίστασιν συνετέλε-
σαν μετὰ ταῦτα ὅχι ὀλίγον καὶ τοῦ Κολοκοτρώνη τὰ στρατη-
γήματα, τὰ ὅποια ἐσφράγισαν ἐνδύως τὰ στήθη τῶν γεν-

ναίων ὀπλαρχηγῶν, Κολιοπούλου Πλαπούτα καὶ Νικήτα Σταματελοπούλου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΔ'.

*Κυρίευσίς τῶν ἐν Σαμωνίβᾳ καὶ Σαμωνίκῃ
ὀχυρωμάτων.*

Διηγηθεὶς ἐν συντόμῳ καὶ τὴν μάχην τῶν Δερβενακίων κατὰ τὴν ὑπόσχεσίν μου, ἐπιστρέφω ἐκ νέου εἰς τὰς πράξεις τῶν Σουλιωτῶν, οἱ ὅποιοι, ἐξώσαντες τοὺς Τουρκαλθανούς ἀπὸ δύο ὀχυρὰς θέσεις, κειμένας πλησίον τοῦ φρουρίου, καὶ καλουμένας ἡ μὲν Σαμωνίβα ἡ δὲ Σαμωνίκη, ἐκ τῶν ὀποιῶν τὴν πρώτην, ὡς πλησιεστέραν τῆς δευτέρας, ἐφύλαττον χίλιοι διακόσιοι ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν ἐνὸς Τουρκαλθανοῦ Σουλεμάνμπεη λεγομένου, οἱ ὅποιοι ἐνοχλοῦσαν πολὺ τοὺς Σουλιώτας, μὴ συγχωροῦντες αὐτοὺς νὰ συνάξουν χόρτα διὰ τὰ ζῶα καὶ ξύλα διὰ τὴν φωτίαν, ἐσυμβουλευθήσαν νὰ δοκιμάσωσι μὲ μίαν νυκτομαχίαν, καὶ εἰ δυνατόν, νὰ τοὺς βιάσωσι ν' ἀφήσουν ἐκείνην τὴν θέσιν· ἐπειδὴ τὴν ἡμέραν ὄχι μόνον ἦν δύσκολον νὰ τοὺς ἐξώσωσιν, ἀλλ' ἐβλάπτοντο πολὺ περισσότερον καὶ ἀπὸ τὴν ἐπιδρομὴν τῶν πέριξ Τούρκων· διὸ καὶ ἐδιωρίσθησαν ἀρχηγοὶ τῆς νυκτομαχίας ταύτης ὁ Γεώργιος Δράκος, Γιώτης Δαγλῆς καὶ Δάμπρος Ζάρπας, ἔχοντες ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν τῶν καὶ διακοσίους πεντήκοντα στρατιώτας. Τὴν δὲ δευτέραν νύκτα, καθ' ἣν ἔμελλον νὰ ἐκτελέσωσι τὸ διαταχθὲν, ὁ Νότης Μπότζαρης ἐπεννόησεν ἕνα περίεργον στρα-

τήγημα, ὅπερ εἶναι τὸ ἐξῆς· καθήσας ἐπὶ τινος παρακειμένης ῥάχης πλησίον τοῦ φρουρίου, ἐφώναξε τὸν ἀρχηγὸν τῆς Σαμωνίβας Σουλεμάνμπεην, καὶ τὸν ἠρώτησεν ἂν ἔχη εὐχαρίστησιν νὰ συνομιλήσωσι μακρόθεν φιλικῶς, ἐνὸς ἢ ἑλθῇ ἡ ὥρα τοῦ ὕπνου; Ὁ δὲ Τουρκαλβανὸς ἐδέχθη τὸ πρόβλημα, καὶ οὕτως ἄρχισαν νὰ συνδιαλέγωνται μεγαλοφώνως διὰ τὸ ἀπόστημα τοῦ τόπου. Ἀλλὰ τὴν στιγμὴν, καθ' ἣν αὐτοὶ διελέγοντο, διευθύνετο καὶ ὁ Δράκος κατ' αὐτῶν, ἀφεγκοῦς οὔσης τῆς νυκτός, μὲ τὸ πλεόν ἄψοφον βῆξιμα· διατάξας ὁμῶς προλαβόντως τὸν μὲν Δαγκλῆν, ἀφοῦ λάβῃ ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν του ἐξῆντα πέντε συντρόφους, νὰ πλησιάσῃ εἰς τὰ ἀριστερὰ μέρη τοῦ ἐχθροῦ, χωρὶς νὰ γνωρισθῇ, τὸν δὲ Ζάρμπαν μὲ ἄλλους τόσους εἰς τὰ δεξιὰ, καὶ αὐτὸς μὲ τοὺς ἐπιλοίπους ἐπορεύετο κατ' εὐθείαν πρὸς τοὺς ὁμιλοῦντας· καὶ πλησιάσας εἰς τὸ ὀχύρωμα, ἐγνωρίσθη ἀπὸ τὸν σκοπὸν, ὅστις, πρὶν δευτερώσῃ τὴν ἐρώτησιν, φονεύεται διὰ πυροβόλου ὅπλου, καὶ ἐντῷμα ἐφώρμησαν ἅπαντες εἰς τὸ περιχαράκωμα, ὅτε Δράκος καὶ αἱ δύο πτέρυγες. Ἐνῷ δὲ ὁ Σουλεμάνμπεης καὶ τινες τῶν ἀξιωματικῶν του ἐξηκολοῦθον ἀκόμη τὴν συνομιλίαν μετὰ τοῦ Μμότζαρη, καὶ ἄλλοι μὲν ἐκοιμῶντο, ἄλλοι δὲ ἀνεπαύοντο ὕπτιοι, ἡ ἀπροσδόκητος ἐπίθεσις συνωδευμένη μὲ κραυγὰς τῶν ἐπὶ τὸ φρούριον ἀνδρῶν, γυναικῶν, παίδων καὶ τῶν ἐφορμησάντων, διέχυσε τόσον τρόμον καὶ ἀταξίαν· ὥστε πολλοὶ ἐξ αὐτῶν, διὰ νὰ μὴ ζωγρηθῶσιν, ἐδραπέτευσαν χωρὶς ὅπλα· ὁ δὲ ἀρχηγὸς αὐτῶν, πληγῶθεις τὴν δεξιὰν χεῖρα, ἐφυγεν ἀνυπόδητος, καὶ πεντήκοντα τρεῖς μεθ' ἐνὸς λοχαγοῦ, μεθυσμένοι ἀπὸ τὸν ὕπνον, καὶ πλανεμένοι ἀπὸ τὸ σκότος τῆς νυκτός, ἐσυντρίφθησαν, πεσόντες ἀπὸ ἑνὸς ὑψηλὸν βράχον· οἱ δὲ ἐπίλοιποι κατέφυ-

γον εἰς τὸ Σούλιον, ὅπου ἦν τὸ στρατόπεδόν των. Ἐσκοτώθησαν εἰς ταύτην τὴν νυκτομαχίαν ὀγδοήκοντα δύο Τουρκαλ-
βανοὶ, καὶ πέντε Σουλιῶται πληγωμένοι, ἐξ ὧν οἱ δύο ἀπέ-
θανον.

Ἀποδιώξαντες λοιπὸν ἐκεῖθεν τὸν ἐχθρὸν, ἀπέκτησαν
περισσότεραν ἔκτασιν γῆς διὰ τὰ βόσκουν τὰ ζῶά των, μο-
λονότι ὀλιγώτατα εἶχαν μείνει· ἐπειδὴ ἄλλα ἐχρησίμευσαν εἰς
τροφὴν, ἄλλα ἀπέθανον ἀπὸ τὴν πείναν, καὶ ἄλλα ἀπὸ τοὺς
ἀδιακόπους κρότους τῶν πολέμων καὶ φωνῶν κατέφυγον εἰς
τοὺς ἐχθρούς. Τὴν δὲ τρίτην ἡμέραν ἔγινε καὶ ἡ δευτέρα ἀπό-
φασις διὰ τὰ κυριεύσωσι μὲ τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ τὴν Σαμωνί-
κην ἢ ὅποια ἔκοπτε τὴν κοινωνίαν τῆς Γαρδελίνας, Σκούπας
καὶ ἐπομένως τοῦ Σουλίου καὶ Γλυκὺ, μὲ τὸ νὰ ἐκλείετο ἡ δη-
μόσιος ὁδός. Τὴν θέσιν ταύτην τῆς Σαμωνίκης ἐρύλαττον ἑκα-
τὸν εἴκοσι Τσάμηδες, διότι οὐ μόνον ἐκ φύσεως ἦτο δυνατὴ,
ἀλλὰ καὶ κινδυνώδης καθ' ἑαυτήν· ἐπειδὴ εἰς μίαν ἐπίθεσιν ἡ
πολιορκίαν δυσκόλως ἐλάμβανε βοήθειαν, ὡς ἔχουσα μίαν μό-
νην δίοδον, ἡ ὁποία μὲ δεκαπέντε στρατιωτῶν δύναμιν ἐμ-
πόδιζε χιλίων τὴν διάβασιν· ὅθεν ἐδιωρίσθη καὶ ἐκ δευτέρου ὁ
Γεώργιος Δραῖκος μὲ διακοσίους στρατιώτας νὰ ἐξώσῃ καὶ
αὐτούς· καὶ κατὰ τὴν τρίτην ὥραν τῆς νυκτὸς ἐπλησίασαν
εἰς τὸ ὀχύρωμα ἡσύχως, χωρὶς ὁ ἐχθρὸς νὰ τοὺς ἀκούσῃ.
Ἀλλὰ κατὰ περίστασιν ἐκείνην τὴν στιγμὴν, ἐξεληθόντες δύο
στρατιῶται τοῦ ὀχυρώματος, διὰ τὰ πληρώσουν τὴν σωμα-
τικὴν των χρείαν, ἔπεσον ἀπροσδοκῆτως εἰς τοὺς ἐνεδρεύον-
τας, παρὰ τῶν ὁποίων καὶ συνελήφθησαν ζῶντες. Ἄλλ' ἡ
συμβᾶσα ταραχὴ καὶ φωναὶ τῶν συλληφθέντων ἐσύγχυσαν
καὶ τοὺς ἄλλους, καὶ ἀντὶ τὰ ὑπερασπίσωσι τὴν θέσιν μὲ
τὰ ὅπλα, ἐξεληθόντες τοῦ ὀχυρώματος, ἀτάκτως ἐτράπησαν

εἰς φυγὴν. Οἱ Σουλιῶται ὁμῶς πυροβολίσαντες κατ' εἰς τῶν ἐφόνευσαν δύο, οἱ δὲ ἐπίλοιποι κατέφυγον εἰς τὴν Γαρδελίαν, καὶ οὕτω κυριεύσαντες τὸ ὀχύρωμα, τὸ κατέσκαψαν, τοὺς δὲ συλληφθέντας ἀπέλυσαν γυμνοὺς, παραγγεῖλαντές τους νὰ εἰπωσι πρὸς τοὺς ἀρχηγούς των, ὅτι δὲν πολεμοῦν τοὺς Σουλιώτας, ἀλλὰ τὸν ἴδιον ἑαυτὸν των· διότι ὁ Σουλτάνος εἰς τὴν ἰδίαν κατηγορίαν ἔχει καὶ αὐτοὺς, καθὼς καὶ μετ' ὀλίγον καιρὸν θὰ τὸ καταλάβουν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΕ'.

Μάχη τῆς Σπλάντζας.

Ἐν δὲ τῷ μεταξύ ἐφάνησαν τέσσαρα πολεμικὰ πλοῖα εἰς τὸν λιμένα τῆς Σπλάντζας (*), τὰ ὅποια πρὸ πολλοῦ ὑπέσχετο ἡ Διοίκησις νὰ πέμψῃ μεστρατεύματα, τροφὰς καὶ πολεμεφόδια κατὰ τὴν αἴτησιν, ὡς εἴρηται, τῶν Σουλιωτῶν. Μαθόντες λοιπὸν οἱ Σουλιῶται τὸ φθάσιμον αὐτῶν τῶν πλοίων, ἔστειλαν ἐν πρώτοις διὰ νυκτὸς τὸν Λάμπρον Ζάρμπαν με ἄλλους ἐξήκοντα ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν του, ὅστις φθάσας εὗρεν ὀχυρωμένα τὰ δεξιὰ παράλια τοῦ λιμένος ἀπὸ τὸν Στρατηγὸν Κυριακούλην Μαυρομιχάλην Σπαρτιάτην με διακοσίους συμπατριώτας του, ἀλλὰ τροφὰς καὶ πολεμεφόδια τὰ πλοῖα δὲν

(*) Εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ ποταμοῦ Θουάμεως ὑπάρχει αὐτὸς ὁ λιμὴν, καὶ καλεῖται Σπλάντζα, ἀπέχει τοῦ Σουλίου ἐπτά ὥρων διέστημα· εἰς τὸν αὐτὸν ποταμὸν εἰσέρχεται καὶ ὁ κωκυτὸς (Λάβα), ἐνούμενος δύο σχεδὸν ὥρων μακρὰν τῶν ἐκβολῶν.

ἔφερον, καὶ μάλιστα τὸ πρῶτον ἦτον ἀναγκαιότερον· ἐπεὶ δὲ οἱ εἰς τὴν Κιάφραν καταφυγόντες χωριᾶται ἄρχισαν νὰ πεινῶσι, καὶ οἱ ἐνδεέστεροι ν' ἀποθνήσκωσι τῆς πείνας· ὁμοίως καὶ τὸ πλῆθος τῶν ζώων μὴ ἔχον τροφήν, ὥς προεῖρηται, ἀπέθνησκαν καθ' ἑκάστην ἀγέληδόν, ὥστε ἐκ τῆς ἀποφορᾶς αὐτῶν ἐμολύνθη ἡ ἀτμοσφαῖρα, καὶ ἐκ τούτου προέκυψε λοιμικὴ νόσος, ἡ ὅποια περισσότερον ἐθέριζε τὰς γυναῖκας καὶ βρέφη· διότι οἱ ἄνδρες κινούμενοι πάντοτε ἔπνεον ἀέρα καθαρότερον· κατόπιν δὲ τοῦ Ζάρμπα κατέβησαν εἰς τὴν Σπλάντζαν καὶ ὁ Ζῶης Πάνου καὶ Βασίλειος Ζέρβας μὲ ἄλλους ἑκατὸν καὶ ἐπέκεινα στρατιῶτας, οἵτινες ἔτρεχον κυρίως διὰ νὰ χορτάσωσιν ἄρτου, τὸν ὅποιον εἰς τὸ Σούλιον ἔτρωγαν μὲ πολλὴν οἰκονομίαν καὶ στέρησιν. Οἱ δὲ Τουρκαλβανοὶ, ἀκούσαντες τὴν ἄφικν τῶν πλοίων μετὰ τῶν στρατιωτῶν καὶ τὴν κατάβασιν τῶν Σουλιωτῶν, ἐξέλαβαν τὸ πρᾶγμα ὡς κακὸν οἰωνὸν διὰ τὸν ἑαυτὸν των, συμπεραίνοντες, ὅτι, ἂν ἡ παράλιος ἐκείνη θέσις ὠχυρωθῇ μὲ πῆζικὴν καὶ θαλάσσιον δύναμιν, μέλλει νὰ σχηματίσῃ ἓνα δεύτερον Σούλιον, καὶ τότε συμβοηθούμενα ἀλλήλοις κατασταίνοντο δυσνίκητα. Ὅθεν κοινῇ γνώμῃ ἀπεφάσισαν μὲ μίαν ἀνδρείαν ἐφόρμησιν νὰ ἀφανίσουν, ὅσον τάχος, αὐτὸ τὸ νεοφανὲς στρατόπεδον ἀδύνατον ἔτι ὄν· διὸ καὶ ἐνεκρίθη ἀρχηγὸς τῆς σημαντικῆς ταύτης ἐκστρατείας ὁ Σελικτάρης τοῦ Χουρσίτ πασᾶ, ἱσούφ ἀγᾶς λεγόμενος, ἀνὴρ ἀνδρεῖος καὶ ῥιψοκίνδυνος, ἔχων ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν του τέσσαρας χιλιάδας ἐκλεκτοῦς Τουρκαλβανούς· οὗτος, δεχθεὶς τὴν ἀρχηγίαν, διέταξε τοὺς ὀπλαρχηγούς τοῦ στρατεύματος νὰ διαιρέσουν τὸ στράτευμα εἰς μικρὰ σώματα, τὰ ὅποια, ἀφοῦ κινήσωσι τὴν νύκτα, καὶ περάσωσιν ἀπὸ ἀγνώστους ὁδοῦς, νὰ φθάσουν μιᾷς ὥρας μακρὰν τῆς Σπλάντζας, καὶ νὰ ἐνθῶσι,

καὶ ἐπομένως νὰ κρυφθῶσιν δασυεῖς τὰ τερα καὶ ἀκκινθωδέ-
στερα σπάλαθρα δι' ὅλην τὴν ἡμέραν. Τὴν δὲ δευτέραν νύκτα
ἔφθασε καὶ ὁ ἀρχηγὸς μὲ πεντακοσίους σωματοφύλακας εἰς
τὴν ἰδίαν θέσιν ὥστε ἀναφιμύλλως ἔμελλε νὰ ἀφανισθῇ ἐκεῖνο
τὸ στρατόπεδον διὰ τὴν ὁποίαν εἶχεν ἀταξίαν καὶ ἄγνοιαν
τῶν διατρεχόντων, ἂν κατὰ περίστασιν ἓνας βουκόλος ἀπὸ
τὸ πλησίον χωρίον Βαλανδόραχον δὲν ἔβλεπε πρὸς τὸ ἐσπέ-
ρας αὐτὸ τὸ στράτευμα, (τὸ ὁποῖον ἀνεκαλύφθη ἀπὸ τὴν τρο-
μακτικὴν φυγὴν τῶν ἐκεῖ βοσκόντων βοῶν,) ὁ ὁποῖος, ἀφίς
αὐτοὺς εἰς τὸ χωρίον, ἔδραμε κατὰ τὴν δευτέραν ὥραν τῆς
νυκτὸς εἰς τὴν Σπλάντζαν, καὶ ἐγνωστοποίησε τὰ ὅσα εἶδε
μὲ τὰ ἴδιά του ὄμματα.

Τοιαύτη ἀπροσδόκητος καὶ τρομερὰ εἶδησις τοὺς ἐσύγχυσεν
αἰσθαντικότερα· ἐπειδὴ, μὴν ὑποπτευόμενοι πρότερον ἓνα τόσο
γρήγορον κίνημα κατ' αὐτῶν, περιεφέροντο εἰς τὰ πρᾶγια
ἀπρόσεκτοι καὶ χωρὶς νὰ φροντίσουν προλαβόντως νὰ ὀχυ-
ρώσουν τοῦλάχιστον τινὰ θέσιν δι' ἀσφάλειάν των. Ἄλλ'
ἀπαῦ ἔμαθαν, τότε ἄρχισαν νὰ συμβουλευνται περὶ τοῦτου.
Τινὲς τῶν ζωματοικῶν, γνωρίζοντες τὴν ὀλίγην καὶ ἀπεριτεί-
χιστον δύναμίν των, ἐνέκριναν ν' ἀποφύγῃσι τὸν προκείμενον
κίνδυνον, μεταχειριζόμενοι διὰ προσωρινὸν καταφύγιον τὰ
πλοῖα. Οἱ δὲ γενναῖοι, Κυριακούλης Μαυρομιχάλης, Δάμπρος
Ζάρμπας καὶ Ζώης Πάνου, οὐ μόνον τὸ ἐνόμισαν δι' ἄκρον κα-
ταισχύνῃ των νὰ καταφύγῃσι εἰς τὰ πλοῖα, χωρὶς τινὸς
κατεπειγούσης ἀνάγκης, ἀλλ' ἐγνωμοδότησαν μάλιστα, ὅτι
δι' ὅλης ἐκείνης τῆς νυκτὸς ν' ἀνεγείρῃσι πετρώτοιχον δυ-
νατὸν, ὥστε ν' ἀνθέξῃσι τὴν ἐπίθεσιν τοῦ ἐχθροῦ· καὶ παρε-
τάχθησαν μὲν εἰς αὐτὸν ὁ Βασίλειος Ζέρβας καὶ Ζώης Πάνου
μ' ἑκατὸν εἴκοσι στρατιώτας, τιθέντες τὰ νῶτα κατὰ τὸν λιμένα,

ὁ δὲ Ζάρμπας μὲ πεντήκοντα κατέλαβεν ἓνα πύργον, κείμενον παρὰ τὰς ὄχθας τῶν ἐκβολῶν τοῦ ποταμοῦ, ὑποπτεύων μή-
τοι ὁ ἐχθρὸς φέρῃ ἵππικόν καὶ τοὺς κτυπήσῃ ἀπὸ τὰ ὀπισ-
θεν, καὶ ἀντικρὺ τῶν ἐκβολῶν παρετάχθησαν καὶ τὰ πλοῖα
ἐπ' αὐτὸ τοῦτο· ὁ δὲ Μαυρομιχάλης ἐτοποθετήθη μὲ τοὺς
Σπαρτιάτας κατὰ τὸ δεξιὸν μέρος, ἐκτεινόμενον ἕως τοῦ Με-
σημβρινοῦ καὶ κρημνώδους παραθαλασσίου· οὕτω λοιπὸν
παραταχθέντες, ἀνέμενον τὸν ἐχθρόν. Ὁ δὲ πρὸ μιᾶς ὥρας
τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου ἐφάνη ἔρχόμενος μὲ βῆμα ἡσυχον,
ἐλπίζων ὅτι ἔμελλε νὰ εὔρῃ τοὺς Ἕλληνας κοιμωμένους, ἢ
τοῦλάχιστον ἀπροφυλάκτους καὶ διεσκορπισμένους ἔνθεν κα-
κεῖσε εἰς τὰ παράλια· καὶ δὲν ἐπατήθη εἰς τοῦτο μόνον ὁ Σε-
λικτάρης, ἀλλὰ τῷ συνέβη καὶ ἄλλη ἀπροσδόκητος περί-
στασις, προκύψασα ἐκ τῆς ἀπροσεξίας τῶν στρατιωτῶν του·
ἐπειδὴ ἐκείνην τὴν νύκτα ἔπесε πολλὴ δρόσος εἰς τὰ σπάλα-
θρα, τὰ ὁποῖα, ὠθούμενα ἀπὸ τοὺς διαβάτας, ἔχυναν τὴν δρό-
σον ἐπ' αὐτῶν, ἐκ τῆς ὁποίας ὑγρανθεῖσα ἡ πυρίτις κόνις
ἐξώθεν, ἀπεκατέστησεν ἄχρηστα τὰ ὅπλα, διότι ἀφοῦ ἐπλη-
σίωσαν, καὶ διεύθυναν αὐτὰ κατὰ τῶν Ἑλλήνων, μάλιστα τὸ
ἐν τρίτον ἐπυροβόλισε, καὶ ἐκ τούτου ὠφεληθέντες οἱ Ἕλλη-
νες, οὐ μόνον τὴν ὁρμὴν ἀνεχαίτισαν, ἀλλὰ διὰ τοῦτο καὶ
πολλοὺς ἐφόνευσαν καὶ ἔτι μᾶλλον μὴν ἔχοντας προφυλα-
κτίρια ἀσφαλῆ, δηλαδὴ πέτρας καὶ δένδρα, μαχομένους δὲ
ὀπισθεν τῶν σπαλάθρων. Ὁ Σελικτάρης ἔφιππος ὢν, καὶ
κρατῶν τὸ ξίφος γυμνὸν, ἐβίαζεν, ἠπείλει, ὑπέσχετο, ἐμψύ-
χονε καὶ ὕβριζε τοὺς Τουρκλοῦς διὰ τὴν προχωρήσασθαι καὶ
κατατροπώσασθαι τοὺς Ἕλληνας, καθὼς τῷ ὑποσχέθησαν· καὶ
μολονότι τὰ ὅπλα, ὡς προεῖρεται, δὲν ἐχρησίμευσαν
διὰ πολλὴν ὥραν, ἢ φιλοτιμία ὁμῶς καὶ ὑπόσχεσις

τῶν ἀνδρείων Τουρκαλβανῶν καὶ πολὺ περισσότερον τοῦ Σελικτάρη, ἦσαν ἱκανὰ νὰ καταβάλουν τοὺς Ἕλληνας, ὀλίγους ὄντας καὶ διεσπαρμένους εἰς ἐκτεταμμένας θέσεις· διότι ὁ Ζάρμπας ἦτον ἀργός, μὲ τὸ νὰ μὴν εἶχεν ὁ ἐχθρὸς ἵππικόν, καὶ οὔτε ἡ πρόνοια τὸν ἐσυγχώρει ν' ἀφίση τὴν θέσιν, ὁμοίως καὶ ὁ Μαυρομιχάλης· ἀλλ' οὗτος φιλοτιμούμενος ἔδραμεν εἰς βοήθειαν τοῦ Ζώη Πάνου καὶ λοιπῶν συντρόφων συνοδευόμενος μὲ τρεῖς μόνον στρατιώτας· ἡ ἀπροφύλακτος ὁμῶς ὁρμή του καὶ φθονερὰ εἰμαρμένη ἔδωκαν τέλος τῶν ἡμερῶν τοῦ ἥρωος Σπαρτιάτου, πληγωθέντος καιρίως ὑπὸ τὴν μασχάλην· ὁ θάνατος τοῦ ἐποίου ἐπύκρυνε τοὺς συναγωνιστάς του αἰσθαντικώτατα καὶ ἐδειλίασε σφόδρα τοὺς Σπαρτιάτας· καὶ ἐνῶ ὁ Σελικτάρης περιεφέρετο εἰς τὸ στράτευμα ὡς μανιώδης, οἱ Ἕλληνες ὑπέκειντο εἰς τὸν ἴσχατον κίνδυνον ἀπὸ τὴν βαρεῖαν ἐπίθεσιν τοῦ ἐχθροῦ καὶ θάνατον τοῦ Σπαρτιάτου καὶ ἔλλειψιν πολλῶν ἀνδρείων ἀξιωματικῶν πληγωθέντων. Ἀλλ' ἐδῶ ἡ τύχη ἀπεφάσισε νὰ σώσῃ τοὺς Ἕλληνας διὰ τῆς ἀγχινοίας καὶ ἀξιοτήτος ἐνὸς ἀνδρείου στρατιώτου, ὅστις, παρατηρήσας τὴν πολεμομανίαν τοῦ Σελικτάρη, προσήλωσε τὴν προσοχὴν του εἰς αὐτὸν μόνον τὸν ὁποῖον ἰδὼν ἀμέσως ἐπυροβόλισεν, ἡ δὲ σφαῖρα ἐπληξεν αὐτὸν καιρίως κατὰ τὸν ἀριστερόν μαστόν· καὶ οὕτως ἔπεσε πρῶτον μὲν τὸ ξίφος ἀπὸ τὰς χεῖράς του, αὐτὸν δὲ πρὶν πέσῃ ἐκ τοῦ ἵππου κατέβασαν ἡσύχως οἱ σωματοφύλακες. Οἱ Τουρκαλβανοὶ, δειλιάσαντες ἔπειτα, ἄρχισαν ν' ἀπομακρύνωσι τοὺς πληγωμένους, καὶ ἐπομένως νὰ ὀπισθοδρομῶσι, τῶν ὁποίων ἡ δειλία ἐμψύχωσε τοὺς Ἕλληνας· ἀλλὰ τὸ ὀλιγάριθμον αὐτῶν καὶ ἡ πυκνότης τῶν σπαλάθρων δὲν ἐσυγχώρουν νὰ τοὺς διώξωσι μακρὰν, ὑποπευόμενοι τινὰ ἐν-

εδραν. Διήρκεσεν αὕτη ἡ μάχη τρεῖς σχεδὸν ὥρας, ἐν ᾗ ἐφονεύθησαν ἀπὸ μὲν τοὺς ἐχθροὺς τεσσαράκοντα τρεῖς, καὶ πέντε συνελήφθησαν ζῶντες, τοὺς ὁποίους οἱ Σπαρτιᾶται ἔρριψαν ἀπὸ τὸν κρημνὸν εἰς τὴν θάλασσαν, διὰ νὰ ἐκδικηθοῦν τὸν θάνατον τοῦ ἀρχηγοῦ των· ἀγκαλὰ καὶ ἄλλοι πολλοὶ ἐφονεύθησαν καὶ ἐπληγώθησαν, ἀλλ' οἱ ἀγωνισταὶ καὶ συγγενεῖς των, ἔχοντες εὐκαιρίαν, τοὺς ἔλαβον μαζὺ των· ἐκ δὲ τῶν Ἑλλήνων, ἐκτὸς τοῦ αἰοδήμου Μαυρομιχάλη, ἀπέθανον ἄλλοι τρεῖς, καὶ πέντε ἀξιωματικοὶ ἐπληγώθησαν. Γέγονεν ἡ μάχη αὕτη τῇ δευτέρᾳ ἡμέρᾳ τοῦ Αὐγούστου 1822. Τὴν δ' ἐπιοῦσαν λαβόντες μὲν οἱ Σπαρτιᾶται τὸ πτώμα τοῦ ἀρχηγοῦ των, ἐπλευσαν μὲ τὰ τέσσαρα πλοῖα διὰ τὸ Μεσολόγιον, ὅπου καὶ ἔθαψαν αὐτὸ μετὰ τῆς ἀνηκούσης πομπῆς καὶ παρατάξεως· οἱ δὲ Σουλιῶται ἐπέστρεψαν εἰς τὰ ἴδια διὰ νυκτὸς, ἀρῆσαντες τὴν Σπλάντζαν εἰς τὴν πρώτην της κατὰστασιν.

Μὲ μεγάλην λύπην καὶ δυσἀρέσκειαν ἤκουσαν οἱ Σουλιῶται τὸν ἀναχωρισμὸν τῶν πλοίων, τῶν ὁποίων ἡ παρουσία καὶ παράπλευσις εἰς τὰ παράλια τῆς Ἡπείρου ἐπροξένει βλάβην καὶ ἀνησυχίαν εἰς τοὺς Τσάμηδες· ἐπειδὴ οὐ μόνον τὴν κοινωνίαν καὶ ἐμπόριον μετὰ τῶν Ἰονικῶν νήσων τοὺς ἐμπόδιζαν, ἀλλὰ καὶ πᾶν κίνημα πολεμικὸν ἐκτελούμενον διὰ θάλασσης. Ἐντοσούτῳ ἡ λοιμικὴ νόσος καὶ ἡ πείνα ἐθέριζαν εἰς τὸ Σούλιον· οἱ γογγυσμοὶ καὶ στεναγμοὶ τῶν χωριάτων ἐπερίσσευαν καθ' ἐκάστην ἀναλόγως μὲ τὰς ἐνεστώσας καὶ μελλούσας συμφοράς· τὰ κτήνη καὶ μάλιστα τοὺς βόας, διὰ τῶν ὁποίων ἤλπιζαν μίαν ἡμέραν νὰ μὴ στερηθῶσι τοῦλάχιστον τοῦ ἐπιουσίου ἄρτου, τὰ ἔχασαν· οἱ ψιθυρισμοὶ ἠύξανον μεταξὺ των· αἱ νυκτεριναὶ συνομιλίαι περὶ συνθήκης

ἐγίνοντο συνεχεῖς με τοὺς πρῶην ἡγεμονίσκους των Τουρ-
καλθανούς, δηλαδή Ἰσλάμ Πρόνιον ἐκ Παραμυθίας, Χασάν
καὶ Μπάλιο Χοῦσον ἀπὸ Μαργαρίτι καὶ ἄλλους μικροτέ-
ρους, οἵτινες ἐπολιόρκουν τὸ Σούλιον· ἀλλ' ὅλοι αὐτοὶ διὰ δύο
κύρια καὶ σημαντικὰ αἷτια ἐπεθύμουν νὰ συμβῇ τι σχίσμα,
προδοσία ἢ ἀποχωρισμὸς τῶν χωριάτων καὶ Σουλιωτῶν· τὸ
μὲν πρῶτον, διὰ νὰ ἀπολαύσουν τοὺς ὑπηκόους των, τὸ δὲ δεύ-
τερον, ὅτι με τὸν ἀναχωρισμὸν αὐτῶν ἐμελλον νὰ μείνωσιν
ὀλίγοι οἱ Σουλιῶται, καὶ ἐπομένως ἀνίκανοι νὰ ὑπερασπίσωσι
τὴν πατρίδα των, καὶ ἐκ τούτου ἐδιάσθησαν ἢ νὰ θυσιασθῶσι
μαχόμενοι, ἢ νὰ παραδοθῶσιν εἰς τὴν διάκρισιν τῶν νικητῶν·
ὅμως δὲν ἐβράδυναν νὰ γνωρίσουν οἱ Σουλιῶται τὰ φρονήμα-
τα καὶ κινήματα τῶν συναγωνιστῶν των χωριάτων· διὸ καὶ
προσκαλέσαντες τοὺς δημογέροντας αὐτῶν, τοὺς ὠμίλησάν
ὡς ἐφεξῆς.

« Ἀδελφοὶ γείτονες καὶ συναγωνισταί! ἡμεῖς δὲν σᾶς
» ἐπροσκαλέσαμεν εἰς τὸ Σούλιον με σκοπὸν διὰ νὰ σᾶς δυσ-
» τυχίσωμεν, ἀλλὰ νὰ σᾶς σώσωμεν ἀπὸ τὴν σφαγὴν καὶ αἰχ-
» μαλωσίαν τῶν Ἀγαρηνῶν, ἢ νὰ εἰπῶμεν ἀληθέστερον, νὰ
» σωθῶμεν ὅλοι μαζὴ συμβοηθούμενοι· ἂν ὅμως εἰς τὴν πα-
» ροῦσαν περίστασιν κατεφύγετε εἰς τὸ Σούλιον, τοῦτο δὲν εἶ-
» ναι πρᾶγμα νεοφανὲς καὶ παράδοξον· ἐπειδὴ καὶ οἱ πατέρες
» σας ἔπραττον τὸ ἴδιον αὐθορμήτως, ὡς ἂν οἱ Τοῦρκοι ἐκί-
» νοῦντο μετὰ ὅπλα κατὰ τοῦ Σουλίου, καὶ μάλιστα ἐπὶ
» Ἀλῇ πασᾶ· ἀλλὰ τώρα ἀκούομεν νὰ γογγίζετε ἐναντίον
» μας, ἐλέγχοντές μας ὡς αἰτίους τῆς δυστυχίας σας· ἐάν
» μεν βαρυκαρδίζετε διὰ τὴν λοιμικὴν νόσον, αὕτη εἶναι
» κοινὴ πληγὴ πρὸς ὅλους μας· ἐάν δὲ διὰ τὴν ἀπώλειαν
» τῶν ζώων σας, αὐτὰ καὶ ὅσα ἄλλα κινήτὰ εἴχετε ἐμελε

» λαν νὰ γίνουν λάφυρα τῶν Τουρκαλθανῶν ἐξ ἀρχῆς, καὶ
 » μολονότι πολλὰ ἐξ αὐτῶν σᾶς ἐχρησίμευσαν διὰ ζωοτρο-
 » φίαν· τὰ δὲ ἄλλα κινητὰ ἔχετε ἀσφαλῆ· ἀλλὰ τὸ μεγαλήτε-
 » ρον καὶ κυριώτερον εἶναι, ὅτι ἀπεφύγετε τὴν σφαγὴν καὶ
 » αἰχμαλωσίαν. Πρὸς τούτοις μὲ λύπην μας ὑπερβολικὴν
 » ἀκούομεν, ὅτι συνομιλεῖτε τὴν νύκτα μὲ τοὺς ἀγάδες Τζά-
 » μηδες διὰ νὰ ἐπιστρέψετε πάλιν εἰς τὰ χωρία σας, καὶ
 » νὰ ᾔσθε συγχωρημένοι καὶ ἀπείρακτοι· ἡμεῖς δὲν ἀμφιβά-
 » λωμεν, ὅτι αὐτοὶ σᾶς συγχωροῦν καὶ σᾶς δέχονται, ἐπειδὴ
 » ἔχουσι χρεῖαν ἀπὸ ῥαγιάδες, διότι ἀλλέως δὲν ἐμποροῦν
 » νὰ λέγωνται ἀγάδες· στοχασθῆτε ὁμῶς, ὅτι αὐτοὶ δὲν ἔ-
 » χουν ἐξουσίαν οὔτε νὰ σᾶς συγχωρήσουν, οὔτε νὰ σᾶς προ-
 » φυλάξουν· ἐπειδὴ δὲν ἐπταίσατε εἰς αὐτοὺς τοὺς ἰδίους, ἄλ-
 » λ' εἰς τὸν Σουλτάνον, κατὰ τοῦ ὁποίου ἐκινήσατε τὰ ὅπλα,
 » καὶ ὅς τις ἔχει ἀρχηγὸν καὶ πληρεξούσιον εἰς ὅλην τὴν Ρού-
 » μελην τὸν χριστιανομάχον Χουρσίτ πασᾶν. Συλλογισθῆτε,
 » ἀδελφοί, μὴ πάθετε ἀπὸ ἀνοησίαν σας ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον εἰς
 » τὴν ἀρχὴν ἀπεφύγετε μὲ φρόνησιν· καὶ ἂν λοιπὸν τὸ βᾶρος
 » τῆς δυστυχίας σας τὸ ρίπτετε ἐπάνω μας, ἀφήσατε καὶ
 » τὴν φροντίδα τῆς εὐτυχίας σας εἰς τὴν πρόνοιάν μας, καὶ
 » ἡμεῖς θέλομεν συμφωνῆσαι μετὰ τῶν ἀγάδων περὶ τῆς ἀ-
 » σφαλείας σας, ὥστε νὰ μὴ τολμήσουν νὰ σᾶς βλάψουν
 » μετὰ ταῦτα· καὶ ἐπειδὴ μερικαὶ πτωχαὶ οἰκογένειαι πά-
 » σχουν ἀπὸ τὴν πείναν, θέλομεν τὰς ἐξοικονομήσει, ὅσον τὸ
 » δυνατὸν, ἀπὸ τροφᾶς ἐνόσω τελειώσωσι τὰ ὅσα προείπομεν.

Εὐχαριστήθησαν οἱ δημογέροντες τῶν χωρίων εἰς τὴν
 φιλικὴν ὁμιλίαν τῶν Σουλιωτῶν, καὶ ὑπεσχέθησαν νὰ φυλά-
 ξουν τὴν συμβουλὴν των· ἀλλ' ἔμαθαν μολοντοῦτο καὶ οἱ
 Τσάμηδες ἀπὸ τοῦ χωριάτας τὴν ὁποίαν ἔδωκαν πρὸς αὐτοὺς

συμβουλὴν οἱ Σουλιῶται, καὶ ὑποπτευόμενοι μὴ τοὺς ἀπα-
τήσουν ἢ ὑποφέρουν κήμειαν βλάβην μετ' αὐτῶν, ἀπεφά-
σισαν νὰ προβάλλουν γενικὴν εἰρήνην πρὸς τοὺς Σουλιώτας,
τὴν ὁποίαν καὶ ἐπρότειναν διὰ φίλων. Ἀλλ' οἱ Σουλιῶται ἀπ-
εκρίθησαν, ὅτι, ὅποταν προβληθῇ ἀπὸ τοὺς πασάδες καὶ λοι-
ποὺς σημαντικοὺς ὀπλαρχηγοὺς τοῦ στρατοπέδου, τότε θέλου-
σι συσκευθῇ καὶ αὐτοὶ περὶ τοῦ πρακτέου. Ἄν ὁμως οἱ Σου-
λιῶται, διὰ τὰ ὁποῖα ἐδοκίμαζαν δεινὰ, καὶ διὰ νὰ μὴ φθά-
σωσιν εἰς τὴν ἐσχάτην ἀπελπησίαν δι' ἑλλειψιν τροφῶν,
ἐπιθυμοῦν τὴν εἰρήνην, ὅχι ὀλιγώτερον τὴν ἐξήτουν καὶ οἱ
Τουρκαλθανοί· διότι καὶ εἰς αὐτῶν τὰ στρατόπεδα ἐγίνετο
πλειότερα φθορὰ ἀπὸ τὴν λοιμικὴν νόσον. Ἐκτὸς τούτου, τὸ
ἄδηλον τῆς μελλούσης ἀποκαταστάσεως ἐβίαζεν ἀμφοτέρω
τὰ μέρη νὰ ἐπιθυμῶσιν ἐπίσης τὴν εἰρήνην καὶ κατάπαυσιν
τῶν πολέμων. Ὅθεν οἱ Τσαμήδες συνήργησαν ὅλαις δυνάμεσι
νὰ συγκατανεύσωσιν οἱ πασάδες καὶ ἐπίλοιποι ὀπλαρχηγοί,
τὸ ὁποῖον καὶ ἐπιτυχόντες, ἔπεμψαν πρέσβεις πρὸς τοὺς
Σουλιώτας διὰ νὰ τοὺς προβάλλουν τὴν εἰρήνην, συγχρόνως
νὰ τοὺς εἴπωσι καὶ ὅτι ὅποιονδῆποτε ἄλλον τόπον ζητήσου-
σι διὰ κατοικίαν των, θέλει τοῖς δοθῇ ἀνεμποδίστως μὲ οἰ-
κήματα ἑτοιμα, ὑποστατικὰ καὶ προνόμια βασιλικά. Οἱ Σου-
λιῶται ὁμως ἀπεκρίθησαν, ὅτι τὴν εἰρήνην δέχονται ὡς ἱε-
ρὸν πρᾶγμα, ὅταν γίνῃ νόμιμος καὶ σύμφωνος ἀμφοτέρωθεν·
τὴν δὲ εἰς Ρούμελην κατοικίαν των ἀποφεύγουν, ἐπειδὴ δὲν
εὐχαριστοῦνται νὰ ὠφεληθῶσιν αὐτοὶ ἀπὸ τὴν δυστυχίαν τῶν
ἄλλων· ἀλλ' ἡ ἐπιθυμία των εἶναι νὰ ἀπέλθωσιν εἰς τὴν
Ἐπτανήσον ἢ Πελοπόννησον. Ἡ ἀπόκρισις αὕτη ἐλύπησε τοὺς
Τούρκους, διότι ἤλπιζαν νὰ τοὺς ἀπατήσουν, καὶ ἐπομένως
νὰ τοὺς ἐξολοθρεύσουν, ἂν ἀπεφάσιζαν νὰ κατοικήσουν εἰς τι

μέρος τῆς Ἠπείρου· συσχεψάμενοι δὲ ἐνέκριναν νὰ δεχθῶσι τὸ πρῶτον· ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν ἦσαν βέβαιοι, ἂν οἱ Ἄγγλοι δέχωνται αὐτοὺς εἰς τὴν Ἑπτανήσον, ἀπεφάσισαν νὰ πέμψωσι δύο ἐκ μέρους των καὶ δύο Σουλιώτας πρέσβεις μὲ γράμματα πρὸς τὸν εἰς τὴν Ἑπτανήσον Βρετανικὸν διοικητὴν Φριδερικὸν Ἀδὰμ, ὅστις κατ' ἐκεῖνας τὰς ἡμέρας διέτριβεν εἰς Ζάκινθον· ἀλλ' οἱ ἀποσταλέντες δὲν τὸν εὑρον, ἐπειδὴ εἶχεν ἐκπλεύσει πρὸ δύο ἡμερῶν διὰ Κέρκυραν, καὶ οὕτως ἐπέστρεψαν ἄπρακτοι. Ἀλλὰ πρὸ τοῦ νὰ σταλῶσι καὶ ἐκ δευτέρου εἰς Κέρκυραν, οἱ Σουλιῶται ἐπρότειναν πρὸς τοὺς πασάδες τὰ ἀκόλουθα ἄρθρα τῆς εἰρήνης, κατὰ τὰ ὁποῖα θελον νὰ τελειώσῃ.

Συνθήκη μεταξὺ Σουλιωτῶν καὶ Ὀθωμανῶν.

Α'. Νὰ στείλουν ἐκάτερα τὰ μέρη γράμματα καὶ ἀνθρώπους πρὸς τὸν διοικητὴν τῆς Ἑπτανήσου, διὰ νὰ πληροφορηθοῦν οἱ Σουλιῶται, ἂν τοὺς δέχεται εἰς τὰς νήσους.

Β'. Ὅσα ἀναγκαῖα τροφῆς πολέμου καὶ κάθε περιττὸν κινήτὸν πρᾶγμα ἔχουν κοινὰ καὶ μερικὰ, νὰ τ' ἀγοράσουν οἱ Τοῦρκοι μὲ τὴν τιμὴν, καθὼς πολιτεύονται εἰς τὰ πέριξ.

Γ'. Νὰ ναυλώσουν οἱ Τοῦρκοι πλοῖα ὑπὸ Ἰονικὴν σημαίαν μὲ ἔξοδά των.

Δ'. Νὰ φέρουν οἱ ἴδιοι φορτηγὰ ζῶα, διὰ νὰ μετακομίσουν οἱ Σουλιῶται τὰ ἀδύνατα μέλη καὶ τὰ σκεύη των εἰς τὴν Σπλάντζαν (λιμένα.)

Ε'. Τὰ Ὀθωμανικὰ στρατεύματα, τὰ ὁποῖα στρατοπεδεύουν εἰς τὸ Γλυκὺ, ἀπὸ τὸ ὁποῖον μέλλουν νὰ διαβῶσιν αἱ οἰκογένειαι νὰ μετατοπίσουν εἰς ἄλλο μέρος μακρὰν.

ΣΤ'. Νὰ πάρουν ὁμήρους τοὺς πλησιεστέρους συγγενεῖς
(TOM. Α'.)

τῶν σημαντικῶν Τούρκων, τόσον τῶν πασάδων, μπέηδων καὶ ἀγάδων, οἵτινες εὐρίσκονται εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς Κιάφας, ὅσον καὶ τῶν γειτόνων ἀγάδων· αὐτοὺς δὲ τοὺς ὁμήρους νὰ τοὺς ἔχουν μαζήτων οἱ Σουλιῶται ἐωσέτου νὰ ἐμβῶσιν εἰς τὰ πλοῖα ὅλοι.

Ζ'. Χωρὶς νὰ συναχθοῦν τὰ ἀναγκαῖα πλοῖα εἰς τὴν Σπλάντζαν, καὶ χωρὶς νὰ λάβουν τοὺς ὁμήρους οἱ Σουλιῶται εἰς τὰς χεῖράς των, νὰ μὴν ἐξάγουν οὔτε πράγματα οὔτε ἀνθρώπους ἔξω τοῦ κάστρου.

Ἀπαράδεκτα ἐφάνησαν εἰς τοὺς πασάδες τὰ ζητήματα τῶν Σουλιωτῶν, καὶ δὲν ἤθελαν συγκατανεύσει ποτὲ, ἂν δὲν τοὺς κατέπειθον ὅλοι οἱ ὑπλαρχηγοὶ, προβάλλοντες ὡς δικαιολογήματα τὴν καταστροφὴν τῶν εἰς Πελοπόννησον εἰσελθόντων στρατευμάτων τοῦ Δράμαλη, τὴν εἰς τὰ στρατόπεδα ἐπικρατοῦσαν λοιμικὴν νόσον καὶ τὸ οὐσιωδέστερον καὶ σημαντικώτερον τὴν διὰ πάντα ἔξωσιν τῶν Σουλιωτῶν, ἡ ὁποία θ' ἀποσβύσῃ εἰς τὸ ἐξῆς κάθε ἐπαναστατικὸν πνεῦμα τῶν κατοίκων ὑπηκόων τῆς Ἠπείρου, τῆς ὁποίας μόνῃ ἡ δύναμις τῶν Σουλιωτῶν κρατεῖ σήμερον εἰς ἀπείθειαν. Ἀκούσαντες λοιπὸν τὰ ἰσχυρὰ δικαιολογήματα τῶν ὀπλαρχηγῶν οἱ πασάδες, καὶ πληροφορηθέντες πρὸς τούτοις, ὅτι, ἂν καὶ διαφορετικώτερα ἤθελαν πράξῃ, ἦτο πιθχὸν νὰ συμβῇ τις διάλυσις τοῦ στρατοπέδου, δυσαρεστημένου ὄντος, καὶ τότε τὸ πρᾶγμα ἦν χεῖριστον, ἐσυμφώνησαν καὶ ἐπέμψαν ἀμφοτέρω τὰ μέρη ἀνθρώπους μετὰ γράμματα πρὸς τὴν διοικητὴν τῶν Ἰονικῶν νήσων, ὅστις ἐπεὶ ἀπὸ κάποιας μυστικῆς συμφωνίας μετὰ τῶν Τούρκων φαίνεται νὰ ἐδέχθη τὴν ζήτησιν ἀμφοτέρων τῶν μερῶν, καὶ οὕτως ἔδωκε τὴν ἄδειαν εἰς τὰ πλοῖα νὰ μετακομίσουν τοὺς Σουλιώτας εἰς

τὴν Ἄσσω τῆς Κεφαλληνίας· διέταξε δὲ καὶ δύο πολεμικὰ πλοῖα νὰ συνοδεύουν τὰ φορτηγὰ, (τὰ ὅποια ἦσαν εἰκοσι-επτὰ,) διὰ νὰ μὴ συμβῇ τις ἀπιστία εἰς τὴν θαλασσοπλοῖαν παρὰ τῶν Ὀθωμανῶν (*).

Ἀλλ' ἐνύσφι νὰ λάβωσι τὴν ἀπὸ Κερκύρας ἀπόκρισιν, οἱ Σουλιῶται παρέδωκαν μὲ ξεχωριστὰς συμφωνίας τοὺς χωριάτας εἰς τοὺς γείτονας ἀγάδες, καὶ ἔμειναν εἰς τὸ Σούλιον ἄνδρες ἑνοπλοὶ μόνον ἑπτακόσιοι πεντήκοντα, ἐξ ὧν γνήσιοι Σουλιῶται μὲν ἦσαν τετρακόσιοι τριάκοντα, οἱ δὲ λοιποὶ ἀπὸ διάφορα μέρη. Ἐντοσούτῳ ἐπέστρεψαν καὶ οἱ ἀπεσταλμένοι μὲ τὰς ἐπιθυμητὰς ἀποκρίσεις. Τὰ πλοῖα ἔπειτα ἄρχισαν νὰ συνάζωνται εἰς τὴν Σπλάντζαν· οἱ ὀπλαρχηγοὶ Τσάμηδες διέταξαν τοὺς ὑπηκόους των νὰ φέρωσι φορτηγὰ ζῶα πρὸς μετακόμισιν τῶν Σουλιωτῶν· ὁ ἀρχιστράτηγος Κεσέρ πασᾶς ἤλλαξε γνώμην, ἀπαρρίψας τὰς πρώτας ἐγγράφους συμφωνίας, καὶ ἀπεφάσισεν ἐκ νέου πόλεμον, κατὰ τὴν ἐφεξῆς ὁμιλίαν του πρὸς τοὺς ἐπιλοίπους ὀπλαρχηγούς.

« Δὲν εἶναι ἐντροπή μας τόσοι περίφημοι ἀρχηγοὶ, ἔχον-
 » τες ὑπὸ τὰ νεύματά μας εἴκοσι σχεδὸν χιλιάδας ἀνδρείους
 » στρατιώτας, νὰ κλίνωμεν εἰς τὰ ὑπερήφανα ζητήματα
 » μὲν ἑπτακοσίων ἀπίστων Σουλιωτῶν; καὶ ὁπόταν ὁ Σουλ-
 » τάνος μάθῃ τοιαύτην κατησχημένην διὰ τὸ κράτος του
 » εἰρήνην, τί ἐλπίζομεν νὰ λάβωμεν ἀπὸ τὴν Μεγαλειότη-

(*) Ἡ σύμπλευσις τῶν πολεμικῶν πλοίων δὲν ἀπέβλεπε δι' ἀπιστίαν τινὰ τῶν Τούρκων πρὸς τοὺς Σουλιώτας, ἀλλὰ διὰ τὴν ὁποίαν ἔτρεψαν πρὸς αὐτοὺς ὑποψίαν οἱ Τούρκοι· διότι, ἂν ἔλειπαν τὰ ρηθέντα πλοῖα, οἱ Σουλιῶται ἐσκόπευαν νὰ ὑπάγωσιν εἰς Μεσολόγγιον καὶ ὄχι εἰς Κεφαλληνίαν· αὕτη ἡ μυστικὴ συμφωνία ἐπιδόθη παρὰ τινος φαυλοβίου Σουλιώτου.

» τὰ του; ἀλλ' ἂν καὶ ἀπ' αὐτὸν τὴν κρύψωμεν, εἰς ποίαν ὑπό-
 » ληψιν θὰ μᾶς ἔχουν εἰς τὸ ἐξῆς οἱ λοιποὶ ἐπαναστατήσαν-
 » τες βασιλῆες; Διὰ νὰ μὴ μᾶς μείνῃ τοιοῦτος λεκές (κηλὶς)
 » αἰώνιος ἀπάνω μας, καὶ διὰ νὰ δώσωμεν τρόμον εἰς τοὺς
 » ἄλλους βασιλῆες, ὥς ἐὺθὺς ἀφοῦ μᾶς βλέπουν νὰ ρίπτουν
 » κάτω τὰ ὄπλα καὶ νὰ προσκυνοῦν, ἀνάγκη πᾶσα νὰ ἐφορμή-
 » σωμεν αὐρίον ὅλοι μὲ σταθερὰν ἀπόφασιν νὰ τοὺς περά-
 » σωμεν ὅλους σὺν γυναιξὶ καὶ τέχνοις ἀπὸ τὸ ἀνίκητον
 » Ὀθωμανικὸν σπαθί. Εἰς τοὺς λόγους τούτους ἀπεκρίθη
 » ὁ Ἄγο-Μουχουρδάρης τὰ ἀκόλουθα·

« Ἰψηλότατε πασᾶ καὶ ἀρχηγὲ τοῦ στρατοπέδου! οἱ λό-
 » γοι σου εἶναι ὀρθώτατοι καὶ σύμφωνοι μὲ τὰ φρονήματα
 » καὶ ἐπιθυμίαν μας, καὶ ἐὰν ἡμεῖς βέβαιον ὅτι δυνάμεθα νὰ
 » τοὺς κατατροπώσωμεν, δὲν πρέπει βέβαια οὔτε συγμῆν περὶ
 » τούτου νὰ χάσωμεν· ἀλλ' ἂν κατὰ δυστυχίαν ἀποτύχωμεν,
 » τότε, ἐκτὸς τῆς τόσης ἐλεεινῆς θυσίας τῶν ὁμοπίστων μας,
 » οὔτε πίστιν θέλουσι μᾶς δίδει οἱ ἄνθρωποι εἰς τὸ ἐξῆς,
 » οὔτε στρατόπεδον πλέον ἐμποροῦμεν νὰ μεταστήσωμεν
 » ἐδῶ, καὶ οὕτως οἱ Σουλιῶται μένουν πάλιν εἰς τὴν πατρίδα
 » των, καὶ ἡμεῖς λαμβάνομεν χειροτέραν παρὰ τὸρα ἐντρο-
 » πὴν καὶ ζημίαν, καθὼς μᾶς συνέβησαν τοιαῦται περιστά-
 » σεις καὶ ἐπὶ Ἀλῇ πασᾶ, ὁ ὁπυῖος μὲ συνθήκας τοὺς ἐδίω-
 » ξεν ἀπ' ἐδῶ, καὶ ὅχι μὲ τὰ ὄπλα· ὁ ἀναχωρισμὸς τῶν χω-
 » ριάτων δὲν πρέπει, Ἰψηλότατε, νὰ μᾶς καταπίσῃ ὅτι ἐ-
 » σμικρύνθη ἡ δύναμις τῶν Σουλιωτῶν· ἐπεὶ δὲ τὰ πρόβατα
 » ἐβγήκαν, ἀλλ' οἱ μακελλαράιοι ἔμειναν μέσα.

Ταῦτα εἰπόντος τοῦ Μουχουρδάρη, ὁ πασᾶς διέλυσε παρ-
 εὐθὺς τὴν σύναξιν μὲ τὴν δυσάρεστον ἐξοδὸν τοῦ ἀπὸ τὴν
 σκηνῆν. Ἄγγελος δὲ ταχύπους ὑπῆγε πρὸς τοὺς Σουλιώτας,

καὶ ἀνήγγειλε τὰ διατρέχοντα· οὗτοι, πληροφορηθέντες τὴν ἀπιστίαν καὶ νέαν ἀπόφασιν τοῦ αἰμοδύρου Κεσέρ πασᾶ, ἀμέσως προσεκάλεσαν τοὺς ἱερεῖς, τοὺς ἐδιώρισαν νὰ ἐξαγορεύσουν ἄνδρας τε καὶ γυναῖκας δι' ὅλης ἐκείνης τῆς ἡμέρας, καὶ τὸ πρῶτ' (ἥτις ἦν δεκάτη πέμπτη Αὐγούστου) νὰ κοινωνήσουν τῶν Ἀχράντων Μυστηρίων. Τὴν δ' ἐπιοῦσαν μετὰ τὴν θείαν λειτουργίαν ἔβαλον τὸ ἱερὸν Εὐαγγέλιον ἐπὶ τινος τετραποδίου, καὶ ὠρκίζετο ἕκαστος, ἐπιθεὶς τὴν χεῖρα ἀπ' αὐτοῦ μετὰ τὴν ἐξῆς ἐκφώνησιν « Ὀρκίζομαι » εἰς τοῦτο τὸ ἅγιον εὐαγγέλιον καὶ εἰς τὰ αἵματα τῶν ὑπὲρ » πατρίδος ἀποθανόντων πατέρων μου νὰ χύσω καὶ τὴν » ὑπερινὴν σπλαγματίαν τοῦ αἵματός μου ἐδῶ, καὶ ὅχι » ποτὲ νὰ δεχθῶ μετὰ τῶν Τουρκαλβανῶν διαφορετικὴν συν- » θήκην, ἀπὸ τὴν ὁποίαν προχθὲς ἀποφασιστικῶς ἐσυμφώ- » νησα μ' αὐτοῦς. » Μετὰ τὸν ὅρκον τοῦτον ἔδραμον ἄνδρες τε καὶ γυναῖκες, καὶ ἐκτιζόντες τὴν ῥάχην τῆς Κιάφας πετρότοιχον διὰ ν' ἀντισταθῶσι τοῦ ἔχθρου. Οἱ δὲ Τουρκαλβανοὶ ἀνέφερον ταῦτα πάντα εἰς τὸν Κεσέρ πασᾶν, ὅστις, συσκεφθεὶς τὴν ἀπόφασιν τῶν Σουλιωτῶν καὶ ὀλίγην ὀρεξίν τῶν Τουρκαλβανῶν εἰς τὸ νὰ ριψοκινδυνεύσῃ, συγκατένευσε νὰ ἐνεργηθῶσι τὰ ἄρθρα τῆς συνθήκης. Εἰδοποιηθέντες λοιπὸν οἱ Σουλιῶται ἐπισήμως περὶ τούτου, ἔπεμψαν παρ-ευθὺς εἰς τοὺς Τούρκους κατάλογον ὀνομαστικὸν τῶν ὁμη-ρων, τοὺς ὁποίους ἐζήτησαν δι' ἀσφάλειαν τῆς ἐξόδου των· οὗτοι δὲ τὴν δευτέραν ἡμέραν τοὺς παρέδωκαν κατὰ τὴν ζήτησίν των, διορίσαντες συγχρόνως καὶ μίαν ἐπιτροπὴν νὰ καταγράψῃ καὶ ἐκτιμήσῃ τὰ τε κοινὰ καὶ μερικὰ αὐτῶν πράγματα, ὅσα δηλαδὴ ἀπεφάσισαν νὰ πωλήσωσιν. Ἀλλ' εἰς ἄκραν ἀπορίαν καὶ ἀδημονίαν εὗρέθη ἡ ἐπιτροπὴ, ὅταν

ἀφ' ὅλους τοὺς παρευρεθέντας εἰς τὴν Κιάφην δὲν ἐσύναξε περισσοτέρας τροφὰς ἀπὸ ἑκατὸν ἐξήκοντα τέσσαρα φορτώματα καλαμπόκι, ἥτοι ὀκάδας Τουρκικὰς χιλιάδες δεκατρεῖς καὶ ἑκατὸν εἴκοσι. Τότε ἐν μέλος τῆς ἐπιτροπῆς εἶπε τὸν ἐφεξῆς λόγον· « Ἡ ὁ Θεὸς σᾶς ἀγαπᾷ, καὶ δὲν θέλει νὰ »
 « σᾶς χάσῃ, ἢ μεγάλα ἁμαρτήματα ἔχετε, καὶ μέλλετε νὰ »
 « τὰ πληρώσητε ἔπειτα εἰς ἄλλον τόπον. » Ὅλον σχεδὸν τὸ στρατόπεδον ἦτο περίλυπον· ἐπεὶ δὲ δὲν ἐδυνήθη ποτὲ νὰ μάθῃ λεπτομερῶς τὴν ἐσωτερικὴν κατάστασιν τῶν Σουλιωτῶν, διότι πάντοτε ἐνόμιζε νὰ ἔχωσι τοῦλάχιστον ἐξ μηνῶν τροφὰς· καὶ τῶντι ἔμελλαν νὰ ἔχωσι καὶ διὰ τρεῖς χρόνους, ἀλλ' ἡ προλαβοῦσα κατάχρησις, τὸ ἀπροσδόκητον τῆς πολιορκίας, ἡ ἐλπίς τῆς ἐξοικονομήσεως παρὰ τοῦ ἔθνους καὶ ἡ ἔνδεια τοὺς ἠπάτησαν νὰ τὰς πωλήσωσιν.

Εἶπα κατ' ἀρχάς, ὅτι, ὅταν οἱ Σουλιῶται ἔκαμαν συμμάχίαν μὲ τὸν Ἀλῆ πασᾶν διὰ περισσοτέραν ἀσφάλειαν, ἐδόθησαν καὶ ὅμηροι ἐξ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν· ὑπεσχέθη προσέτι ὁ πασᾶς νὰ δίδῃ εἰς καθὲς στρατιώτην καὶ ἀνὰ ἑκατὸν γρόσια τὸν μῆνα μισθόν, τὸ ὁποῖον καὶ ἠκολούθησε, πέμψας ἐπιτηδες τὸν Σελικτάρην Μπόταν μὲ ἀρκετὰ χρήματα, διὰ νὰ ἐκτελῇ τὴν ὑπόσχεσίν του. Ἀλλ' ἐκεῖνος λαβὼν αὐτὰ ἐλείποτάκτησε, καὶ ἠνώθη μετὰ τῶν ἐχθρῶν· καὶ οὕτω, διὰ ἓνα ὀλόκληρον ἔτος ἐστεροῦντο τῶν μισθῶν οἱ Σουλιῶται, τοὺς ὁποίους καὶ ἐζήτουν παρὰ τῶν πολιορκητῶν. Ἀλλ' αὐτοὶ ἐδικαιολογήθησαν, ὅτι τὰ πράγματα ὅλα τοῦ Ἀλῆ πασᾶ κατὰ τοὺς νόμους ἔγιναν βασιλικά, καὶ ἡ βασιλεία χρὴ ἐνὸς ἀποστάτου δὲν πληρύνει ποτέ. Ἐπεὶ δὲ (ἀπεκρίθησαν οἱ Σουλιῶται) ἡ βασιλεία δὲν πληρύνει τοὺς ἰδρωτάς τῶν ἐργατῶν, οὗτοι βιάζονται νὰ κρατήσωσιν εἰς χεῖράς των τὸ μασέγ-

γυναι (ἐννοοῦντες τὸν ἔγγονον τοῦ Ἀλῆ πασᾶ) τοῦ Κυρίου ἐώσου λάβωσι τὸ δίκαιόν των. Πράξις λυπηρὰ καὶ ἐναντίον τῆς προληπτικῆς καὶ θρησκευτικῆς δόξης ἐφάνη εἰς τοὺς Ὀθωμανοὺς τὸ νὰ μείνῃ εἰς χεῖρας ἀλλοθρήτων. ἓνας Τοῦρκος ὡς ἐνέχυρον, καὶ πολὺ περισσότερον πασᾶς, καὶ νὰ περιφέρεται ἐνθεν κακεῖσε, καὶ δακτυλοδείκνυται ὡς τοιοῦτος. Δι' ἡμέρας θρησκευτικὸν καὶ ἀνάμνησις εὐγνωμοσύνης ἐκίνησαν, φέγγεται, ὅλους τοὺς ὀπλαρχηγοὺς Τουρκαλβανοὺς νὰ ἐλευθερώσωσι τὸν Κουσεῖν πασᾶν, καταβαλόντες ἐξ ἰδίων ἑκατὸν πεντήκοντα χιλιάδας γρόσια, τὰ ὅποια δόντες, παρακαλεστικῶς ἔλαβαν τὸν πασᾶν. Οἱ δὲ Σουλῳται διὰ τὴν παραλαβὴν τῶν χρημάτων παρέδωκαν ἔγγραφον, ὅτι τὰ λαμβάνουν διὰ λογαριασμὸν τῶν μισθῶν των καὶ ὅχι διὰ λύτρα τοῦ πασᾶ, τὰ ὅποια καὶ ἐμοίρασαν εἰς τρεῖς κλάσεις, ἐξ ὧν ἡ μὲν πρώτη ἔλαβε γρόσια τετρακόσια, ἡ δὲ δευτέρα τριακόσια καὶ ἡ τρίτη διακόσια· ἔπειτα τὰ ἀδύνατα μέλη καὶ ὅσα κινητὰ πράγματα ἦσαν ἀναγκάζοντες μετεκομίσθησαν ἐκ διαλημμάτων εἰς τὴν Σπλάντζαν· ὥστε κατὰ τὴν τριακοστὴν πρώτην Αὐγούστου ἔμειναν εἰς τὸ φρούριον μόνον οἱ ἄνδρες μὲ τοὺς δεκατέσσαρας ὁμήρους. Τῇ δὲ δευτέρᾳ τοῦ Σεπτεμβρίου κατὰ τὴν ὁγδόην ὥραν τῆς ἡμέρας ἐξῆλθον καὶ αὐτοὶ κατὰ τάξιν καὶ κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον· πᾶσα οἰκογένεια ἔλαβεν ἕνα ὄμιον διὰ νὰ τὸν προσέχῃ καθ' ὁδόν, καὶ οὕτω τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἔφθασαν εἰς τὸν λιμένα.

Τοιαῦτα ἐχρημάτισαν τὰ εἰς τὸ Σούλιον σημαντικώτερα συμβάντα καὶ αἱ πολεμικαὶ πράξεις· καὶ ἂν ἐσιώπησα καὶ μερικὰς αὐτῶν ἀταξίας καὶ ἐλλείψεις τῶν πρὸς τὴν γενικὴν καὶ μερικὴν πατρίδα χρεῶν των, δὲν τὸ ἔκαμα ἀπὸ φιλοπροσωπίας, ἢ φόβον τινά· διότι, ἀποβλέπων καὶ ἀγωνιζό-

μενος πάντοτε διὰ τὸ κοινὸν συμφέρον, δὲν ἐδειλίασα ποτὲ ἀπὸ τόσας ἐξωτερικὰς καὶ ἐσωτερικὰς ἀπειλὰς καὶ ῥυθιουργίας ὑπούλων καὶ ἀνοήτων πατριωτῶν (περὶ τοῦτου ἱκανῶς πληροφορεῖται ὁ ἀναγνώστης ἀπὸ τὰς εἰς τὴν παρούσαν ἱστορίαν πράξεις). ἀλλ' αἰτία, ἣτις μ' ὑπεχρέωσεν ἀσειπήσω τὰς ἀταξίας καὶ ἐλλείψεις τῶν Σουλιωτῶν καὶ ἐπιλοίπων Ἑλλήνων, εἶναι ὁ θαυμασμός μου, μὲ τὸ νὰ μὴν ἤλπιζα οὔτε τόσον ν' ἀκούσωσι τοὺς λόγους μου, οὔτε τόσα νὰ πράξωσι· διότι τὸ ὑπὲρ πατρίδος ἐπιχείρημα ἦν ἔργον μέγα, καὶ ἡ εὐτυχὴς ἔκβασις του ἐφαίνετο σχεδὸν ἀδύνατος, μὲ τὸ νὰ ἔλλειπαν τὰ ἀναγκαῖα μέσα, καὶ πρὸ πάντων τὰ εὐγενῆ ὑπὲρ πατρίδος αἰσθήματα, τὰ ὅποια γένωνται ἀπὸ τὴν ἀνατροφὴν καὶ γνώσεις τῆς ἱστορίας· μένω μολαταῦτα εὐχαριστημένος, ἀλλ' αἰσθαντικώτατα περίλυπος, ἐπειδὴ τοὺς ἐγνώρισαν μετὰ ταῦτα πραγματικῶς, καὶ ἔκλαυσαν πολλάκις πικρῶς.

Πρὶν διηγηθῶ τὰ εἰς Κεφαλληνίαν συμβάντα, τὰ ὅποια μέλλουν νὰ σφραγίσωσι τὸ τέλος τοῦ παρόντος τόμου, ἔκρινα ἀναγκαῖον νὰ γνωστοποιήσω μερικὰς συντόμους παρατηρήσεις, αἱ ὅποια εὐκόλυναν τὴν πρόοδον τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως· ὁ δὲ ἀναγνώστης, ἀφοῦ κρίνῃ, καὶ ἀνακρίνῃ αὐτάς, ἅς δώσῃ μετὰ ταῦτα τὸν ἀποχρῶντα λόγον· ἐγὼ θμῶς (μελονότι δὲν εἶμαι δεισιδαίμων) πρὶν ἀκούσω τὴν γνώμην τῶν ἄλλων, ὁμολογῶ, ὅτι διὰ τῆς παντοδυνάμου χειρὸς ἐσώθησεν μᾶλλον οἱ Ἕλληνες, ἢ διὰ τῶν ὀπλων· καὶ ἰδοὺ αἱ παρατηρήσεις.

Κατὰ τὸ 1819 καὶ 1820 ἔτος ἡ Ἑλληνικὴ ἐταιρεία κατήντησεν εἰς τόσον βαθμὸν ἐνθουσιασμοῦ, ὥστε δὲν ἦτο πλέον σύμφωνον τὸ ὄνομά της μὲ τὰς πράξεις, ἀλλὰ φανερὰ ἀποστασία, ἣτις ἐγνώρισθη εἰς πάσης τάξεως ἄν-

θρωπον· εἰς ἀγυῖας, οἰκίας, ἐργαστήρια, ὁδοὺς καὶ πάντα τόπον δὲν ἐγίνοντο, παρὰ δριμύτι καὶ σχέδιον κατὰ τῶν τυράννων χωρί· τινα συστολήν· πολὺ δὲ περισσώτερον ἐβλεπέ τις τὰ τοιαῦτα εἰς τὴν καθέδραν τοῦ Σουλτάνου· εἰς τὰ συμπόσια καὶ μερικὰς οἰκογενιακὰς τραπέζας ἀναφανδὸν ἔπινον ἄνδρες, γυναῖκες, τέκνα, γέροντες, δοῦλοι καὶ δοῦλαι διὰ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἔθνους. Ἐπάνω εἰς αὐτὸν τὸν βρασμὸν τῶν Ἑλλήνων ὠργισθεὶς ὁ Σουλτάνος ἀντὶ τοὺς Ἕλληνας) τὸν Ἀλῆ πασᾶν (*), ἐκίνησεν ὅπλα κατ' αὐτοῦ μὲ σταθερὰν ἀπόφασιν νὰ ἐξολοθρεύσῃ ὅλην του τὴν οἰκογένειαν. Εἰδοποιηθεὶς ἐκεῖνος ἐγκαίρως καὶ βεβαίως τὴν ἐπίμονον ἀπόφασιν τοῦ Σουλτάνου, ἠτοίμασεν ἰδικὰς δυνάμεις ν' ἀντιπολεμήσῃ τὰς βασιλικὰς εἰς τὴν Θεσσαλίαν. Χαλὲτ Ἐφέντης, ὁ τότε μυστικὸς καὶ ἐπιστήθιος συμβουλάτωρ τοῦ Σουλτάνου, προσποιούμενος φίλος τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, ἔγραψε πρὸς αὐτὸν συμβουλευὼν καὶ υποσχόμενος, ὅτι, ἂν δὲν κινήσῃ ὅπλα κατὰ τοῦ βασιλέως, καὶ διαλύσας τὰ στρατεύματα περικυλισθῇ εἰς τὸ φρούριον τῶν Ἰωννίνων, ἐλπίζει νὰ ἐξιλεώσῃ τὸν Σουλτάνον καὶ ἀξιωθῇ, ὅσον τάχος, τῆς συγχωρήσεως καὶ εὐνείας του. Πεισθεὶς ὁ Ἀλῆ πασᾶς, ἔπραξεν ὡς ὠδηγήθη ἀπὸ τὸν ἐπίβουλον φίλον του. Ἀλλὰ μετὰ μῆνας ἑπτὰ τῆς πολιορκίας του, μολονότι καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα ξηρὰν τε καὶ θάλασσαν ἐπλημύριζαν τὰ στρατεύ-

(*) Ἡ ἀργὴ του δὲν ἦτο τόσον παράλογος, διότι ὁ Ἀλῆ πασᾶς ἐτόλμησε νὰ πέμψῃ εἰς Κωνσταντινούπολιν ἀνθρώπους διὰ νὰ φονεύσουν τὸν Πασόμπεην ἀλλ' ἀπέτυχον τοῦ σκοποῦ μολονότι ἐπιποκινδύνευσαν διὰ πυροβολικῶν ὅπλων τὸν δὲ περὶ οὗ ὁλόγος Πασόμπεην τιμῆσας ἔπειτα ὁ Σουλτάνος μὲ βαθμὸν πασᾶ πεμψεν ἀρχηγὸν κατὰ τοῦ ἀντιδίκου του.

ματα τοῦ Σουλτάνου κατὰ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, ἄρχισεν ὁμῶς ἀπὸ τὴν Σπάρτην ἡ ἐπανάστασις κατὰ τῶν Ὀθωμανῶν, καὶ ἐκτείνεται ὥς ὁ παρὰ-σφοδρωτάτου ἀνέμου φερόμενος ὑετός· εἰς ὅλην τὴν Πελοπόννησον, ἀνατολικὴν καὶ δυτικὴν Ἑλλάδα, Σούλιον, Ὀλυμπον τῆς Θετταλίας, Θετταλομαγνησίαν, Ἄγιον ὄρος, Κασάνδραν, Μαδεμοχώρια, Ὑδραν, Σπέτζας, Ψαρὰ, Σάμον, Χίον, Κρήτην καὶ ἄλλας πολλὰς Νήσους τοῦ Αἰγαίου πελάγους. Γνωστοποιοῦνται ὅλα ταῦτα πρὸς τὸν Σουλτάνον, τὸν ὁποῖον συμβουλεύουν καὶ παρικνοῦν πολλοὶ ἄλλογενεῖς σημαντικοὶ φίλοι τοῦ νὰ συγχωρήσῃ καὶ λάβῃ ὑπὸ τὴν εὐνοίαν τοῦ τὸν Ἀλῆ πασᾶν, λέγοντες, ὅτι ἐκεῖνος μόνος εἶναι ἱκανὸς νὰ σβύσῃ τὴν φλόγα τῆς ἐπαναστάσεως τῶν Ἑλλήνων, μὲ τὸ νὰ ᾔῃαι τρομερὸν πρὸς αὐτοῦ· τὸ ὄνομά του, καὶ γνωρίζῃ ἀκριβῶς τὸ πνεῦμά των. Ἀλλ' ὁ Σουλτάνος ἐνχντιεῖται εἰς τὰς συμβουλὰς τῶν φίλων, καὶ δοξάζει ἐπιμόνως, ὅτι ἡ ἐπανάστασις τῶν Ἑλλήνων εἶναι τοῦ Ἀλῆ πασᾶ ἀποτέλεσμα, καὶ ὅτι ἡ πτώσις αὐτοῦ μέλλει νὰ φέρῃ τὴν κατὰπαυσιν καὶ ἡσυχίαν ὅλων τῶν ἀταξιῶν τῆς ἐπικρατείας του. Κινεῖ μολαταῦτα κατὰ τε ξηρὰν καὶ θάλασσαν μυριάδας στρατευμάτων καὶ πολεμικῶν πλοίων κατὰ τῶν Ἑλλήνων· Νικᾶται ὁμῶς εἰς τὰ πλείοτερα καὶ σημαντικώτερα μέρη ἀπὸ τοὺς κατὰ ξηρὰν ἀόπλους σχεδὸν Ἕλληνας· καὶ ἀπὸ τοὺς κατὰ θάλασσαν μὲ τὰ ἐμπορικὰ πλοῖα. Ἀλλ' οἱ Τοῦρκοὶ τῆς Πελοποννήσου, δηλαδὴ οἱ κάτοικοι Βαρδουνίων, Λακεδαιμονίας καὶ Λεονταρίου, ἀντὶ νὰ ὑπερασπίσωσι τὴν ὑπὸ ληψιν καὶ ὑπαρξίν των εἰς τὰς ὀχυρὰς αὐτῶν κατοικίας, φεύγουσιν ἐντρομοί, μηδενὸς διώκοντος αὐτοὺς, σὺν γυναίξιν καὶ τέκνοις, καὶ κλείονται εἰς τὴν Τριπολιτσάν· τὸ παράδειγμα των ἀκολουθοῦσι· καὶ ἐκεῖνοι τῆς Γασούνης καὶ τοῦ Λάλα, οἵτινες

ἔπειτα ἀπὸ μίαν καὶ μόνην μάχην καταφεύγουσιν εἰς τὰς Παλαιὰς Πάτραις· ἐκεῖνοι τῆς Βοστίτσας εἰς τὰ Σάλωνα· καὶ οἱ ἐν Ἄργει εἰς Ναυπλίαν καὶ καθεξῆς. Ἡ τοιαύτη ἐντρομος φυγή καὶ ὁ περιορισμὸς αὐτῶν ἐπροξένησαν γενναιότητα καὶ ἀφοβίαν εἰς τὰς ψυχὰς τῶν Ἑλλήνων, οἵτινες καὶ χωρὶς ἀναβολῆς καίρου τοὺς ἐπολιόρχησαν εἰς ὅλα τὰ φρούρια. Ὁ Σουλτάνος, ἀντὶ νὰ κολακεύσῃ ἢ ἐπαπειλήσῃ κατ' ἀρχὰς τὸ ἱερατεῖον καὶ τοὺς προὔχοντας, διὰ νὰ καταπαύσωσιν, εἰ δυνατόν, τὴν ἐπανάστασιν, μεταχειρίζεται τὴν ἀγχόνην ἢ τὸν σίδηρον δι' αὐτοὺς, τὸ ὅποion ἐρέθισε εἰς περισσοτέραν ὀργὴν καὶ ἐκδίκησιν τοὺς Ἕλληνας. Ὁ ῥηθεὶς Χαλὲτ ἐφέντης, ὅστις τὸν ἐσυμβούλευε νὰ παύσῃ ἀπὸ τοῦ νὰ θανατόνῃ τὸ ἱερατεῖον καὶ τοὺς προὔχοντας, ἂν θέλῃ νὰ ὑποταχθῶσιν ἀναιμωτὶ οἱ Ἕλληνες, ἐξορίζεται μὲ ὀργὴν, καὶ ἐπομένως κατατομεῖται καθ' ὁδόν. Ὁ Μεχμέτ Χουρσίτ πασᾶς, ὅστις, ὡς προείρηται, ἦτον ἱκανὸς διὰ τὰ φυσικὰ του προτερήματα καὶ φήμην νὰ καθυποτάξῃ τὴν Ἑλλάδα, ἀποθνήσκει μὲ τὸ κῶνιον, διότι ἐκατηγορήθη εἰς τὸν Σουλτάνον, ὅτι ἐσφετέρισε πολλὴν χρημάτων ποσότητα ἐκ τῶν θησαυρῶν τοῦ Ἀλῆ πασᾶ. Ὁ Αἰγύπτιος Ἰμπραῖμ πασᾶς, ἐνῶ βλέπει ὅλην τὴν στερεὰν Ἑλλάδα κατακυριευομένην ἀπὸ τὸν Κιουταχῆν καὶ τοὺς Ἕλληνας σχεδὸν ἀπυθιδισμένους ἀπὸ τὰς συνεχεῖς μάχας καὶ ἐλλείψεις τῶν ἀναγκαίων μέσων, δὲν κινεῖται νὰ καθυποτάξῃ καὶ τὸ ὑπόλοιπον τῆς Πελοποννήσου, χωρὶς ν' ἀπαντήσῃ τι· νὰ σχεδὸν ἀνθίστασιν, ἀλλ' ἐδιαφορεῖ ἕως οὗ οἱ στόλοι τῶν τριῶν δυνάμεων, Γαλλίας, Ἀγγλίας καὶ Ῥωσσίας, συνθεμένοι ἀπὸ τριάκοντα σχεδὸν πλοῖα πολεμικὰ κατακαίουσιν, καταβυθίζουν καὶ κατασυντρίβουν εἰς τὸν λιμένα τῆς Σφακτηρίας (Ναβαρίνου) ἑκατὸν δεκαπέντε πλοῖα τοῦ Σουλτάνου, τοῦ

Μεχμέτ Ἀλῆ καὶ τοῦ Μπέη τῆς Ἀφρικῆς, ὄντα ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν τοῦ ῥηθέντος ἱμπραῖμ πασᾶ. — Δὲν ἐκτείνομαι περαιτέρω, ἐπειδὴ ὁ ἀναγνώστης δύναται νὰ ἐξάξῃ καὶ ἄλλας πολλὰς παρατηρήσεις ἀπὸ τὰ ἐνταῦθα καὶ παρ' ἄλλων ἱστορούμενα· ὅθεν ἐπιστρέφω εἰς τὸ προκείμενον τοῦ λόγου.

Ἀφοῦ ἔφθασαν, ὡς εἴρηται, οἱ Σουλιῶται εἰς τὸν λιμένα τῆς Σπλάντζας, διέτριψαν ἐκεῖ δύο ἡμέρας δι' ἑλλειψιν πλοίων· συμπληρωθέντων δὲ, ἔπλευσαν διὰ τὴν Ἄσσω τῆς Κεφαλληνίας, ὅπου ἐδιωρίσθησαν νὰ καθαρισθῶσιν εἰς τὸ ἐκεῖσε φρούριον δι' ἡμερῶν τριάκοντα καὶ μιᾶς· τὸν δὲ Περρᾶιβὸν διέταξαν νὰ καθαρισθῇ εἰς τὴν μητρόπολιν τῆς νήσου Ἀργοςόλιον, ὅπου καὶ ὑπέφερε πολλὰ ἀπὸ τὴν διοίκησιν (*).

(*) Ἀφ' ἧς στιγμῆς παρέλαβαν οἱ Ἄγγλοι τὴν Κέρκυραν παρὰ τῶν Γάλλων, ὁ Περρᾶιβὸς ἐκυλοφαντήθη εἰς τὴν Κυβέρνησιν, ὡς γαλλοφρονῶν, ἄλλοτε δὲ ῥωσσοφρονῶν· διό καὶ ὁ Κυβερνήτης Λόρδ Μετλάνδ, χωρὶς νὰ δώσῃ παραμικρὰν ἀκρόασιν εἰς τοὺς λόγους του, τὸν ἐδίωξεν ἀπὸ τὴν Ἑπτανήσον αὐθιγέρως· καὶ ἐνῷ διέτριβεν ἀκόμη ὁ Περρᾶιβὸς εἰς τὸ ἐν Ἀργοςτολίῳ καθαρτήριον, παρουσιασθεὶς ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν ὁ τῆς Κεφαλληνίας διοικητὴς τὸ ἐξηγήθη κατ' ἰδίαν τὰ ἐφεξῆς.

«Κύριε Περρᾶιβᾶ! ἡ Αὐτοῦ Ὑψηλότης, ὁ μέγας ἀρμοστής τῆς Ἑπτανήσου, Λόρδ Μετλάνδ, μοὶ γράφει νὰ σᾶς εἰπῶ μὲ βεβαιότητα, ὅτι ὅχι μόνον σὲ συγχωρεῖ νὰ κατοικήσῃς ἐλευθέρως εἰς τὴν Ἑπτανήσον, ἀλλὰ καὶ ὅτι ἄλλο ἐπιθυμοῦμεν νὰ ζητήσῃς παρὰ τῆς Ὑψηλότητός του, καθὼς χρήματα, βαθμοὺς καὶ τὰ παρόμοια, ὑπόσχεται νὰ σᾶς τὰ δώσῃ κατὰ τὴν αἰτίσιν σου· ἀντὶ δὲ τούτων ὧν ζητεῖ νὰ λάβῃ παρὰ τῆς εὐγενείας σου ἐν μόνον μικρὸν γραμμάτιον, διὰ τοῦ ὁποίου νὰ ἀποδεικνύεται, ὅτι ὁ αἴτιος τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως ἐχρημάτισεν ὁ Ἰωάννης Καποδίστριας.» Δι' ὅλα ταῦτα ἔλαβε τὴν ἐφεξῆς ἀπάντησιν.

Κύριε Διοικητῆ! ὁ Περρᾶιβὸς οὐ μόνον δὲν γνωρίζει τὸν Καποδίστριαν οὔτε ἄλλον τινὰ πρωταγίστους τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, ἀλλ' ἐὰν ἦτο καὶ βέβαιος, ὅτι ἤσαν αἱ ἰδίαι, πάλιν ὑποιαδήποτε καὶ ὅσον σημαντικωτάτη ἦθε-

τὰ δὲ ὄπλα παρέδωκαν εἰς τὸν διοικητὴν Κεφαλληνίας Νάπτιερ καλούμενον ὄλα, τὰ ὅποια λαβὼν οὗτος ἐπεμψεν εἰς Ἀργυρόλιον. Ἀλλ' ἐνῷ ἐφυλάττοντο ἀκόμη αὐτὰ εἰς τὸ λοιμοκαθαρτήριον, οἱ στρατιῶται Ἀγγλοὶ ἔκλεψαν διὰ νυκτὸς τὰ πλεον πολίτιμα, καὶ ὅσα ἐξ αὐτῶν ἦσαν ἡργυρωμένα τὰ ἐσύντριψαν διὰ νὰ λάβωσι τὸν ἄργυρον· καὶ μολονότι οἱ κλέπται συνελήφθησαν, καὶ ἐτιμωρήθησαν ἔπειτα, ἐκ τῆς τιμῆς ὅμως τῶν κλαπέντων ὕπλων καὶ ἀργυρίου μόλις τὸ τρίτον μέρος ἔλαβον οἱ ἀδικηθέντες. Ἐνῷ δὲ διέτριβον εἰς τὸ προύριον καθαριζόμενοι, ἐπερίσσευσεν εἰς αὐτοὺς ἡ λοιμικὴ νόσος, ἐπεὶ δὴ δὲν ἐφύλαξαν δίαιταν καμμίαν· καὶ ἐπάνω εἰς αὐτὴν τὴν πληγὴν τοῖς ἐγεννήθη καὶ ἄλλη, ἡ Εὐλογία· αὕτη, εὐροῦσα τὰ σώματα ἀδύνατα καὶ μολυσμένα, ἐπέφερε τὰ αἵματα ἀπὸ τὴν πρῶτην εἰς ἐλεεινότεραν φθοράν· καὶ τούτου ἕνεκα ἡ διατριβὴ των εἰς τὸ λοιμοκαθαρτήριον ἐδιωρίσθη ἐκ νέου διὰ ἐβδομήκοντα δύο ἡμέρας. Ἀλλ' ἂν καὶ ἐβασανίζοντο ἀπὸ τὰς ῥηθείας ἀσθενείας, ἀπελάμβανον τοῦλάχιστον τοὺς ἐπαίνους τῶν ἀνδραγαθημάτων, τὴν συμπάθειαν καὶ βοήθειαν τόσον ἀπὸ τὸν διοικητὴν (*), ὅσον καὶ ἀπὸ τοὺς αὐτόχθονας Κεφαλλήνας. Ἀλλ' ἡ ἀνοησία τινῶν καὶ πλεονεξία ἐγέννησεν εἰς αὐτοὺς καὶ τρίτην πληγὴν, ἡ ὅποια αὐτὸν μόνον σωματικῶς, ἀλλὰ καὶ ἠθικῶς τοὺς ἔβλαψε, δηλαδὴ ἡ διανομή τῶν ἐκατὸν πεντήκοντα χιλιάδων γροσίων, τὰ

λεν ἦτο ἡ πρὸς αὐτὸν ὑπόσχεσις καὶ ἀνταμοιβή, δὲν ἠδύνατο ποτὲ νὰ τὸν καταστήσῃ προδότην· καὶ τίνων προδότης τῆς πατρίδος τοῦ ἐνδύσου τὸ φέρεμα τοῦ Περρραιβοῦ, καὶ δὲν θέλεις φανῇ ἄδικος κριτής, ἂν ᾗσαι τίμιος πατριώτης.

(*) Οὗτος ἦν Βρετανὸς καλούμενος Νάπτιερ, ἦν φιλέλλην, φιλόκρητος καὶ συμπαθητικὸς, καὶ ἐβούλησε μὲ χρήματα ἱκανοὺς ἐνδεεῖς.

ὅποια εἶχαν λάβει, ὡς εἴρηται, εἰς τὸ Σουλίου ἀπὸ τοῦς ὀπλαρχηγούς Τουρκαλβανούς διὰ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ Χουσεῖν πασᾶ· ἡ διανομὴ αὕτη ἔγινε κατ' ἀρχὰς ἡσύχως καὶ χωρὶς τινὰ θόρυβον· ἀλλ' ἐπειδὴ τινὲς ἐκ τῶν σημαντικωτέρων ἠθέλησαν νὰ σφετερίσουν κρυφίως ἱκανὴν ποσότητα χρημάτων, διήγειραν τοὺς μικροτέρους κατ' αὐτῶν εἰς τόσον βαθμὸν, ὥστε ὥρμησαν νὰ τοὺς λιθοβολίσουν, ὑβρίζοντες τοὺς ὡς προδότας τῆς πατρίδος, καὶ κηρύττοντες, ὅτι τὰ χρήματα ἐκεῖνα δὲν ἦσαν λείψανα τῆς διανεμηθείσης ποσότητος, ἀλλ' ἄλλη κρυφὴ τις δόσις τῶν Τουρκαλβανῶν διὰ τὴν παράδοσιν τοῦ Σουλίου. Μολονότι τὸ πρᾶγμα καθυσύχασε μετ' ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν δευτέραν νόμιμον διανομὴν, ὁ πρῶτος λόγος ὅμως διεσπάρη εἰς ὅλην τὴν Νῆσον· ὥστε οἱ Κεφαλλῆνες τοὺς ἐκατηγόρουν ἀυστόλως ὡς προδότας τῆς πατρίδος των καὶ ὅλης τῆς Ἑλλάδος, καὶ ἐπιθύρῃζον, ὅτι μετὰ τὸν λοιμοκαθαρισμὸν των νὰ φονεύσωσιν ὅλους ἐκείνους, τοὺς ὁποίους οἱ μικρότεροι ἠθελαν παραστήσει ὡς προδότας. Ὁ δὲ διοικητὴς, ταραχθεὶς διὰ τὰ κατ' αὐτῶν κοινολογούμενα, καὶ ἀπεικάζων, ὅτι ἔμελλαν νὰ γεννήσουν κακὰ ἀποτελέσματα, δηλ. νὰ στερηθῶσι τῆς ὁποίας ἔχαιρον ἕως τότε ὑπολήψεως καὶ εὐφημίας, ὑπῆγεν ἐπίτηδες εἰς τὴν Ἄσσω διὰ νὰ πληροφορηθῇ τὴν ἀλήθειαν παρὰ τῶν ιδίων. Ὁ Περραιβὸς, γνωρίζων τὴν ἀμάθειαν καὶ ἀσυμφωνίαν των, τοὺς προέγραψεν, ὅτι περὶ τῆς προσαπτομένης κατ' αὐτῶν συγκοφαντίας νὰ μὴν ἀπολογηθῶσι παντάπασιν, ἀλλὰ νὰ ρίψωσι τὸ βάρος τῆς ἀπολογίας εἰς αὐτόν. Εὐχαριστηθεὶς λοιπὸν κατὰ τοῦτο ὁ διοικητὴς, καὶ ἐπιστρέψας εἰς τὸ Ἀργυστόλιον, ἐζήτησε παρ' αὐτοῦ πληροφορίαν περὶ τῆς κατὰ τῶν Σουλιωτῶν κατηγορίας. Ὁ δὲ Περραιβὸς, δεχθεὶς προθύμως τὴν ζήτησίν του καὶ παρακάλεσιν τῶν Σουλιωτῶν, ὑπεσχέθη

νὰ τῷ δώσει μετὰ τρεῖς ἡμέρας μίαν ἔγγραφον καὶ σύντομον διήγησιν τῶν συμβεβηκότων τοῦ Σουλίου, ἥτις εἶναι ἡ ἀφεξῆς.

Ἐπειδὴ ἐκ περιστάσεως εὗρέθη ἐν τῷ Σούλιον, καὶ ἐπειδὴ ζητεῖται σήμερον παρὰ τοῦ διοικητοῦ καὶ τῶν προύχοντων τῆς νήσου Κεφαλληνίας μία πληροφορία περὶ τῶν ἐκεῖσε συμβάντων καὶ τῆς σημερινῆς συκοφαντίας τῶν Σουλιωτῶν· ἰδοὺ κατὰ τὴν ὑπόσχεσίν μου ἐκθέτω ἐν περιλήψει ὅλην τὴν ὑπόθεσιν.

» Ὅταν ὁ Σουλτάνος ὠργίσθη τὸν Ἀλῆ πασᾶν, καὶ ἐπεμψε στρατεύματα ἐναντίον του νὰ τὸν χαλάσῃ, οἱ Σουλιῶται διέτρεβον εἰς τὴν νῆσον Κέρκυραν, ζῶντες μόνον με τοὺς κόπους καὶ ἰδρωτάς τοῦ προσώπου των, καὶ μὴ τολμῶντες νὰ ὑπάγουν εἰς τὴν δούλευσιν καὶ σκέπην τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, ὅς τις εἶχεν ὠρκισθῇ πρὸ χρόνων, ὅτι τότε μέλλει ν' ἀποθάνῃ εὐχарιστημένος, ὁπότεν ἀξιωθῇ νὰ κάμῃ εἰς τοὺς Σουλιώτας, τὸ ὁποῖον ἔκαμε καὶ εἰς τοὺς Γαροδικιώτας (*). Ὅταν, λέγω, ὠργίσθη ὁ Σουλτάνος αὐτὸν τὸν ἡγεμόνα, ἐξέδωκε συγχρόνως φερμάνι, ὅτι, ὅσοι εἶναι κατατρεγμένοι καὶ ἐκπατριωτισμένοι ἀπὸ τὸν ῥηθέντα πασᾶν, Ὁθωμανοὶ καὶ Ἕλληνες, ἔχουν τόρα τὴν ἄδειαν καὶ ἐλευθερίαν νὰ ἐνωθῶσι μετὰ στρατεύματά του, διὰ νὰ χαλάσωσι τὸν Ἀλῆ πασᾶν, καὶ ἔπειτα καθένας νὰ λάβῃ τὴν πατρίδα του καὶ ὑποστατικὰ ἀνεμποδίστως.

» Ἀκούσαντες οἱ Σουλιῶται τὴν τοιαύτην προσταγὴν τοῦ Σουλτάνου, διὰ πληροφορίαν των ἐντελεσέραν, ἔπεμψαν τέσ-

(*) Περὶ τούτου ἀνάγνωθι τὴν ἱστορίαν τοῦ Σουλίου.

σπρας πρέσβεις εἰς τὸν Ὀθωμανικὸν ὑποναύαρχον, ὅστις τοὺς μὲν ἐδέχθη εὐμενῶς, τοὺς δὲ ἄλλους, διὰ τούτων προσεκάλεσε μὲ τὴν βεβαίωσιν τῆς βασιλικῆς προσταγῆς· καὶ ἐξεληθόντες ἐκ τῆς νήτου Κερκύρας ἕως διακόσιαι ἄνδρες, ὑπῆσαν εἰς τὸν Ἰσμηλ πασᾶν, ἀρχιστράτηγον ὄντα τότε τῶν κατὰ ξηρὰν στρατευμάτων, ὅστις τοὺς ἐγνώριζε σχεδὸν ὅλους προσωπικῶς, γέννημα ὦν καὶ θρέμμα τῶν Ἰωαννίνων, καὶ ὑπὲρ τοὺς εἴκοσι χρόνους εἰς τὴν δούλευσιν τοῦ Ἀλῆ πασᾶ.

» Ἐξακολουθοῦσαν δὲ μὲ ὑπακοὴν καὶ προθυμίαν τὴν βασιλικὴν δούλευσιν, τρέφοντες σταθερὰς ἐλπίδας διὰ τὴν ἀπόλαυσιν τῆς πατρίδος τῶν, κατὰ τὴν βασιλικὴν προκήρυξιν καὶ κατὰ τὴν ὑπόσχεσιν τῶν πασάδων· ἀλλὰ μὲ ὅλα ταῦτα ἡ τύχη τοὺς ἐφθόνησεν· ἐπειδὴ οἱ σημαντικώτεροι μπέηδες καὶ ἀγάδες, οἵτινες περιεκύκλοναν τὸν ἀρχιστράτηγον, ἦσαν Ἡπειῶται, ἔχοντες δὲ παλαιὰ πάθη ἐναντίον αὐτῶν, τὸν ἐπαραινοῦσαν νὰ μὴ τοὺς δώσῃ τὴν πατρίδα, κατὰ τὴν βασιλικὴν προσταγὴν, λέγοντες, ὅτι, ἅμα τὴν λάβωσι, θὰ τοὺς ἔχουν πάντοτε ἐναντίους, καθὼς καὶ πρῶτα.

Ὁ πασᾶς εἴτε ἀπὸ κακὴν τοῦ προαίρεσιν, εἴτε ἀπὸ τὴν παρακίνησιν τῶν ἀγάδων, παρήκουσε τὴν βασιλικὴν προσταγὴν, καὶ ὅχι πατρίδα δὲν τοῖς ἔδωκεν, ἀλλὰ καὶ νὰ τοὺς θανατώσῃ ἀπεφάσισεν· ἀλλὰ βλέπων, ὅτι ἦν δύσκολον νὰ τελειώσῃ τὸν σκοπὸν τοῦ, χωρὶς νὰ συμβῇ αἵματοχυσία εἰς τὸ στράτευμά του, ἐστοχάσθη εὐκολώτερον νὰ τοὺς διώξῃ διὰ τοὺς Κορφοὺς, καὶ οὕτως εἰς τὰ παράλια τῆς Ἡπείρου νὰ ἐνεργήσῃ εὐστόχως καὶ ἀκινδύνως τὴν Τουρκικὴν συνήθειαν· παρέπεμψε λοιπὸν διαταγὴν μυστικὴν νὰ μὴν τοὺς ἀφήσουν νὰ περάσουν, ἀλλὰ νὰ τοὺς φονεύσουν ὅλους διασκορπισμένους ὄντας. Ἀλλ' οἱ Σουλῳῶται δὲν ἐβράδυναν νὰ

μάθουν τοὺς ἐπιβούλους σκοποὺς τοῦ πασᾶ καὶ μπέηδων ὅθεν ὁ κίνδυνος τῆς ζωῆς των καὶ ὁ πόθος διὰ τὴν ἀπόλαυσιν τῆς πατρίδος των τοὺς ἐβίβαν νὰ συμμαχήτωσι μὲ τὸν παλαιὸν καὶ ἄσπονδον ἐχθρόν των Ἀλῆ πασᾶν, τὸ ὁποῖον μὲ πολὺν κίνδυνον ἐπέτυχαν.

« Παραδῶσαντες λοιπὸν πέντε ὁμήρους εἰς χεῖρας τοῦ πασᾶ δι' ἐμπιστοσύνην, καὶ λαβόντες ἀμοιβαίως καὶ αὐτοὶ τὸν ἑγγονόν του Χουσεῖν πασᾶν, ἀνεχώρησαν τὴν νύκτα διὰ τὸ Σούλιον, ὅπου καὶ φθάσαντες, ἔδειξαν τὴν προσταγὴν εἰς τὸν Μουρτοτζιάλην φρουράρχον, καὶ οὕτως ἤνοιξε τὰς θύρας τοῦ φρουρίου εἰς τοὺς νέους συμμάχους. Μεθ' ἡμέρας δὲ ἐστάλησαν εἰς αὐτοὺς καὶ χίλιοι πεντακόσιοι Τουρκαλβανοὶ ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ Σελικτάρη Μπότα, Ἀγού Μουχουρδάρη καὶ Ταχίρ Ἀμπάζη· οὗτοι, ἐνωθέντες μὲ τοὺς Σουλιώτας, ἐκτύπησαν τοὺς ἐχθροὺς εἰς διάφορα μέρη, καὶ ἀπὸ πολλὰς δυνατὰς τοποθεσίας μὲ ἀνδρείαν τοὺς ἔξωσαν.

« Κατὰ δὲ τὸ 1821 ἔτος, ὅτε εἶχαν πολιορκημένην τὴν Ἄρταν, ἔστειλαν τὸν Ταχίρ Ἀμπάζην εἰς Μεσολόγγιον, διὰ νὰ φέρῃ πολεμεφόνδια· ἀλλ' αὐτὸς φθάσας ἐκεῖ, καὶ ἰδὼν τὰς καταχρήσεις καὶ δυστυχίας, τὰς ὁποίας ὑπέφεραν οἱ Τοῦρκοι ἀπὸ τοὺς ἐκείσε Ἕλληνας, ἥλλαξε γνώμην· διὸ καὶ μετὰ τὴν εἰς τὸ στρατόπεδον ἐπιστροφὴν του ἐδιηγήθη κατὰ λεπτῶς εἰς τοὺς ὁμοπίστους του τὰ ὅσα εἶδε καὶ ἦσαν ἕως τότε ἄγνωστα πρὸς αὐτόν· τοὺς ἐπαρακίνησεν ἐνταυτῷ νὰ διαλύσωσι τὴν συμμαχίαν, καὶ νὰ ἐνωθῶσι μὲ τὰ βασιλικά στρατεύματα, παρασταίνων, ὅτι οἱ Σουλιῶται πολεμοῦν διὰ τὴν πίστιν καὶ ἐλευθερίαν των, καθὼς καὶ οἱ ἄλλοι ὁμογενεῖς των εἰς Πελοπόννησον καὶ Ρούμελην. Οἱ λόγοι του εἰσηκούσθησαν πληρέστατα· καὶ οὗτοι μὲν μὲ τὸ στράτευμά των ὑπῆγαν εἰς τὰ

Ἰωάννινά, ὅπου ἀπατήσαντες τὸν Ἀλῆ πασᾶν, τὸν παρέδωκαν ζῶντα εἰς χεῖρας τοῦ ἀρχιστρατήγου Μεχμέτ Χουρσίτ πασᾶ καὶ τὸν ἐθανάτωσεν, οἱ δὲ Σουλιῶται ἐπέστρεψαν ῥῶνι εἰς τὴν πατρίδα των.

» Μετὰ δὲ τὸν θάνατον τοῦ Ἀλῆ πασᾶ ὁ ἀρχιστράτηγος ἄρχισε νὰ συναρῇ νέα στρατεύματα Τουρκαλβανικὰ διὰ τὴν Πελοπόννησον· ἀλλ' οἱ ἀγάδες καὶ μπένδες τῆς Ἡπείρου τὸν ἐπαρκαλέσαν πρῶτον νὰ κῆμῃ μίαν προσωρινὴν συνθήκην μετὰ τοῦ Σουλιώτου, καὶ ἔπειτα νὰ κινηθῶσι κατὰ τῆς Πελοποννήσου· διότι πρὸ τοῦ νὰ φθάσουν ἐκεῖ, οὗτοι, ὥς γείτονες, δύνανται ἔπειτα νὰ σκλαβώσουν τὰ γυναικόπαιδά των. Οἱ λόγοι οὗτοι ἔκαμν μεγάλην ἐντύπωσιν εἰς τὴν κεφαλὴν τοῦ ἀρχιστρατήγου· ὅθεν καὶ χωρὶς ἀναβολῆς καιροῦ ἐπραγματεύθη μετ' αὐτῶν τὴν εἰρήνην· μὴ δυνηθεὶς ὅμως νὰ τὴν τελειώσῃ κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν του, ἐκινήθη κατ' αὐτῶν μετ' εἰκοσιῆς χιλιάδας ἐκλεκτὸν στρατεύμα· ἀλλ' ὅσοι ἐκατακοῦσαν τὰ πέριξ χωρία, φοβηθέντες τὴν πληθὺν τῶν στρατευμάτων, κατέφυγον εἰς τὸ Σούλιον, φέροντες μαζὴ των ὑπὲρ τὰς τριάκοντα χιλιάδας ζῶα, πρόβατα καὶ αἰγίδια, ἐκτὸς τῶν βοῶν, ἵππων καὶ ἡμιόνων, αὐτοὶ δὲ ἐσυμποσοῦντο ὑπὲρ τὰς ἑξ χιλιάδας ψυχάς·

» Κατὰ τὴν δεκάτην ἕκτην λοιπὸν τοῦ Μαΐου φθάσαντες οἱ Τοῦρκοι εἰς τὸ Σούλιον, ὥρμησαν πανταχόθεν. Οἱ δὲ Σουλιῶται μολονότι ἦσαν ὀλίγοι τὸν ἀριθμὸν, τοὺς ἀντεστάθησαν ἀνδρείως καθ' ὅλα τὰ μέρη· ἀλλ' ἔπειτα ἀπὸ δύο καὶ τριῶν ἡμερῶν ἀδιάκοπον πόλεμον καὶ αἱματοχυσίαν ἐκυρίευσεν ὁ ἔχθρὸς τὸν Ἅγιον Δονάτον, Γαρδελίαν, Σαμωνίβαν, Σαμωνίκιον καὶ τὸ βουνὸν Κούμπουλον καὶ Στρέθιζαν λεγόμενον, ὅπου ἔιτησε δύο βρόμβας καὶ τρεῖς κανόνια, καὶ ἐκτυποῦσε

τὸ φορῶριον τῆς Κιάφας· καὶ μετ' ὀλίγα· ἡμέρας ἀπεφάσισε νὰ κυριεύσῃ μὲ ἑφοδὸν τὸν Ναβαρῆκον καὶ Χώνια, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἐλάμβανον τὸ νερὸν καὶ ἔπινον. Ἡ ὁρμὴ μὲν ἔγινε μα-
νιώδης, καὶ ὁ ἀριθμὸς πολὺς, ἀλλ' ἡ ἀντίστασις τῶν Σουλιω-
τῶν ἐδείχθη τόσον ἀκαταδάμαστος, ὥστε διήρκησεν αὕτη ἡ
μάχη ὥρας εἰκοσιτρεῖς· καὶ μολονότι ἦσαν οἱ πρῶτιστοι καὶ
ἀνδρείότεροι ἀρχηγοί, ἐθιάσθησαν ὁμῶς νὰ στρέψουν τὰ νῶ-
τα πρὸς τοὺς Σουλιώτας, καὶ μὲ πολλὸν κίνδυνον ν' ἀνέβωσιν
ἐκ νέου εἰς τὸ βουνὸν τῆς Στρεθίζης, ὅπου ἦν τὸ γενικὸν
στρατόπεδον καὶ ὁ ἴδιος ἀρχιστράτηγος. Τόσον αὐτὸν, ὅσον
καὶ τοὺς ἄλλους πολέμους, ἡ καθολικὴ ἱστορία θέλει τοὺς
διηγηθῇ κατὰ πλάτος.

» Οἱ ἐχθροὶ τόσον στενωῶς ἐπολιορκήσαν τοὺς Σουλιώ-
τας, ὥστε μόλις τοὺς ἔμεινε μία περιφέρεια τόπου ἀπὸ ἐπτὰ
μύλλια, καὶ τόπου πετρώδους, δυσβάτου καὶ ἀχόρτου· διὸ
τὰ δυστυχή ζῶα, στερούμενα τροφῆς, δὲν ἤκουον πλέον τὴν
συνειθισμένην φωνὴν τῶν κυρίων των, ἀλλ' ἔτρεχον ἀγλη-
δὸν νυχθημερινῶς πρὸς τοὺς ἐχθρούς, οἱ ὁποῖοι καὶ ὑπὲρ τὸ
τρίτον σχεδὸν μέρος ἐκέρδισαν· ἄλλα ἐχρησίμευσαν εἰς τρο-
φὴν τῶν πολιορκουμένων, τὰ δὲ ἐπίλοιπα ἐτελείωσαν ἀπὸ
τὴν πείναν· ἐκ τούτου μολυνθεῖτα ἡ ἀτμοσφαῖρα ἐπέφερε τὴν
λοιμικὴν νόσον, ἐκ τῆς ὁποίας ἀπέθνησκον δέκα καὶ δεκα-
πέντε κατ' ἐκάστην ἀνθρωποί.

Τότε οἱ χωριᾶται βλέποντες τὴν φθορὰν τῶν ζώων, τὴν
ἀσθένειαν, τὸν θάνατον, τὴν ἔλλειψιν τῶν ἀναγκαίων τῆς συνη-
θους τροφῆς, πολλοὶ δὲ τὴν στέρησιν καὶ αὐτοῦ τοῦ ἐπιου-
σίου ἄρτου, καὶ μὴν ἠξεύροντες πόσον κχιρὸν μέλλει νὰ διαρ-
κῆσῃ ἀκόμη ἡ πολιορκία αὕτη, εἰς τόσον βαθμὸν ἀταξίας
καὶ ἀχρηιότητος κατήντησαν, ὥστε οὐ μόνον δὲν ἐπαγρυ-

πνεύσαν εἰς τὰς διωρισμένας φυλακὰς, ἀλλ' ἐσυνωμίζουν κρυφίως καὶ συχνὰ μὲ τὸν ἐχθρόν, ἐπιθυμοῦντες νὰ ὑποταχθῶσιν εἰς αὐτόν. Ἀλλ' οἱ Σουλιῶται, μαθόντες τοὺς σκοποὺς καὶ ἀπόφασιν τῶν χωριᾶτων, συνεχῶς τοὺς ἐσυμβούλευαν, λέγοντες, ὅτι τὴν ὁποίαν μελετοῦν νὰ κάμουν ὑποταγὴν εἰς τοὺς Τούρκους, μέλλει νὰ τοὺς φέρῃ ἀφανισμόν, καὶ ἐπομένως θέλουν γίνεαι πρὸς τοῦτους καὶ αἰτία τοῦ νὰ θυσιασθῶσι καὶ ἄλλοι χριστιανοί διό τοὺς ἐπρόφθασον μὲ τροφᾶς καὶ χρήματα, ὅσον ἐδυνήθησαν τοὺς ἐπαρακάλεσαν τέλος πάντων νὰ ὑποφέρωσι τὴν πολιορκίαν ἀκόμη δι' ἓνα μῆνα, καὶ ἂν εἰς αὐτὸ τὸ διάστημα δὲν ἤθελε φύγουν οἱ Τούρκοι, ἢ δὲν τοὺς ἔλθῃ βοήθεια ἐξωτερικὴ καὶ τροφαί, τότε συμφώνως θέλουν ζητήσῃ τὴν εἰρήνην μὲ συνθήκας ἐπωφελεῖς· αὐτοὶ δὲ ὡς μόνον δὲν ἐπείθοντο, ἀλλ' ἤθελαν νὰ ὑποταχθῶσι καὶ οἱ Σουλιῶται, καὶ νὰ παραδώσωσι καὶ τὸ φρούριον· τοὺς ἀπεκρίθησαν ὁμῶς οἱ Σουλιῶται, ὅτι μυριάκις προκρίνουν τὸν θάνατον, παρὰ τὴν πρὸς τοὺς Τούρκους ὑποταγὴν. Οἱ δὲ, στενοχωρημένοι ὄντες διὰ ν' ἀποφύγουν τὸν προκείμενον κίνδυνον, νὰ ματαιώσωσι καὶ τὰς ὁπτίας ἔδωκαν ὑποσχέσεις εἰς τοὺς Τούρκους διὰ νὰ παραδώσωσι τὰς τοποθεσίας καὶ φρούριον, τοὺς ἐβεβαίωσαν, ὅτι καὶ αὐτοὶ ζητοῦν τὴν εἰρήνην, πλὴν θέλουν ν' ἀπεράσουν εἰς τὴν Ἑπτάνησον· ἀλλὰ διὰ νὰ γένη τοῦτο, ἀνάγκη πᾶσι νὰ στείλουν ἀμφοτέρω τὰ μέρη ἀνθρώπους, διὰ νὰ ζητήσουν τὴν ἄδειαν ἀπὸ τὴν διοίκησιν.

• Ἐπιθυμοῦντες λοιπὸν οἱ Τούρκοι ν' ἀπολχύσωσι τοὺς ὑπηκόους των, καὶ νὰ στείλουν ἐκεῖθεν καὶ οἱ Σουλιῶται, ἐπρόβαλαν γενικὴν εἰρήνην· διὸ ἐγίνε δεκτὸν τὸ πρόβλημα, καὶ οὕτως ἐπεμψαν ἐκ συμφώνου γράμματα πρὸς τὸν εἰς Ζά-

κινθον ὄντα τότε διοικητὴν τῆς Ἐπτανήσου. Τοῦτο ἐμεταχειρίσθησαν οἱ Σουλιῶται, πρῶτον μὲν διὰ νὰ βιασθῶσιν οἱ χωριᾶται νὰ φύγωσι μετ' ἡσυχίαν· δεύτερον δὲ, νὰ μακρύνωσι καὶ τὸν καιρὸν, περιμένοντες τινὰ βοήθειαν, ἢ μεταβολὴν περιστάσεων· ἐπειδὴ οὐ μόνον δὲν ἦσαν ἱκανοὶ νὰ βραστάσωσι τὰς ἀναγκαίας θέσεις μετὰ τὰ ὄπλα, ἀλλὰ τοὺς ἐπαπείλει καὶ ἡ πείνα. Ἀλλ' οἱ ῥηθέντες ἀπεσταλμένοι δὲν ἐπέτυχον τὸ ζητούμενον, μετὰ τὸ νὰ εἶχε διαβῇ ὁ διοικητὴς εἰς Κέρκυραν, καὶ οὕτως ἡ βραδεῖα καὶ ἄπρακτος ἐπιστροφή τῶν ἀπεσταλμένων ἐδειλίασε μερικὸν χωριάτας καὶ παρεδόθησαν εἰς τοὺς Τούρκους· ἐπομένως ἠκολούθησαν τὸ παράδειγμά των καὶ οἱ ἐπίλοιποι· ἔμειναν δὲ μόνον οἱ Σουλιῶται, καὶ ἔως τριακῶσιαι ἐξήκοντα ἄνδρες ἀπὸ τὰ περίχωρα καὶ ἄλλα μακρυνὰ μέρη.

» Βλέποντες λοιπὸν οἱ Τούρκοι τὴν ἀργοπορίαν τῆς ἀποκρίσεως καὶ τὴν ἀδυναμίαν τῶν Σουλιωτῶν, ἥλλαξαν γνώμην, καὶ ἀπεφάσισαν νὰ παραβῶσι τὰς συνθήκας· διὸ καὶ μετὰ δύο ἡμέρας τῆς ἀναχωρήσεως τῶν χωριάτων, ἐπρόδωκαν μετὰ τρόπον προστακτικὸν νὰ τοὺς παραδώσουν τὸ φρούριον, καὶ λαβόντες παρ' αὐτῶν δέκα ὁμήρους, ν' ἀπέλθωσιν εἰς τὸ Σούλιον ἢ Τζικουράτι ἢ Σπλάντζαν, ὅπου ἔμελλαν νὰ εἰσπλεύσωσι σὺν γυναίξιν καὶ τέκνοις, καὶ ἐκεῖ νὰ περιμένουν τὴν ἀποφασιστικὴν ἀπόκρισιν τοῦ διοικητοῦ Ἀδὰμ (ἐπειδὴ καὶ εἶχαν πέμψει ἐκ δευτέρου ἄνθρωπος πρὸς τὴν ἐξοχότητά του) καὶ τὴν σύναξιν τῶν πλοίων. Οἱ δὲ Σουλιῶται τοὺς ἀπεκρίθησαν, ὅτι εἰς τῶν μεγάλων καὶ φρονίμων ἀνθρώπων τὸν χαρακτῆρα δὲν ἀρμόζει ἡ ἀπιστία· ἀλλ' ἐνόσω οὕτω ἐπρότεινον δικαιολογήματα, οἱ πασάδες καὶ μπέηδες ὀλίγην

ἀκρόασιν ἰδίδαν, καὶ μάλιστα τὰ ἐνόμιζαν, ὅτι προέρχονται ἀπὸ ἀδυναμίας.

Ἰδόντες ὁμῶς οἱ Σουλιῶται, ὅτι οἱ Τοῦρκοι ζητοῦν ἐπιμόνως τὸ φρούριον, ὡς εἴρηται, τοὺς ἔγραψαν καὶ αὐτοὶ ἀποφασιστικῶς, ὅτι ἢ νὰ φυλάξουν τὰ ὅσα ἐσυμφώνησαν, ἢ νὰ μεταχειρισθοῦν τὰ ὅπλα, διὰ νὰ τὸ λάβουν, ἂν ᾔναι ἄξιον· καὶ ὁ θεὸς ὅστις εἶναι δίκαιος κριτὴς, θέλει πληρώσει εἰς τὸν καθένα κατὰ τὰ ἔργα του· καὶ μετὰ τοῦτο ἐσυνάχθησαν, ὅλοι καὶ ὠρκίσθησαν ὅτι, ἂν κινηθῶσι κατ' αὐτῶν οἱ Τοῦρκοι, νὰ σφάξωσι πρῶτον τὰ γυναικίόπαιδά των, καὶ ἔπειτα ν' ἀποθάνουν μὲ τὰ ὅπλα μαχόμενοι, χωρὶς ποτὲ νὰ τοὺς παραδώσουν τὸ φρούριον καθ' ὃν τρόπον τὸ ζητοῦσι· καὶ οὕτω τὴν δευτέραν ἡμέραν, ἣτις ἦν δεκάτῃ πέμπτῃ τοῦ Αὐγούστου, ἐκοινώνησαν τῶν Θεῶν Μυστηρίων, καὶ ἡτοιμάσθησαν διὰ τὸν θάνατον.

Ταύτην τὴν μεγάλῃ ψυχῇ ἀπόφασιν τῶν Σουλιωτῶν δὲν ἐβράδυναν νὰ μάθωσιν οἱ Τοῦρκοι διὰ τῶν κατασκοπῶν, καὶ χωρὶς ἀναβολὴν νὰ ἀναενθυμηθῶσι καὶ ἐπικυρώσωσι τὰς πρώτας συνθήκας, αἵ τινες ἦσαν αἱ ἐξῆς·

Α'. Νὰ στείλωσιν ἐκάτερα τὰ μέρη γράμματα καὶ ἀνθρώπους πρὸς τὸν διοικητὴν τῆς Ἑπτανήσου, διὰ νὰ πληροφορηθῶσιν οἱ Σουλιῶται, ἂν τοὺς δέχεται εἰς τὰς νήσους.

Β'. Ὅσα ἀναγκαῖα τροφῆς πολέμου καὶ κάθε περιττὸν κινητὸν πρᾶγμα ἔχουσιν οἱ Σουλιῶται κοινὰ καὶ μερικὰ, νὰ τ' ἀγοράσουν οἱ Τοῦρκοι μὲ τὴν τιμὴν, καθὼς πολιτεύονται εἰς τὰ περίξ.

Γ'. Νὰ ναυλώσουν οἱ Τοῦρκοι πλοῖα ὑπὸ τὴν Ἰονικὴν σημαίαν μὲ ἑξοδὰ των.

Δ'. Νὰ φέρουν οἱ ἴδιοι φορτηγὰ ζῶα, διὰ νὰ μετακομίσ-

σουν οἱ Σουλιῶται τὰ ἀδύνατα μέλη καὶ τὰ σκεύη των εἰς τὴν Σπλάντζαν (λιμένα).

Ε'. Τὰ ὀθωμανικὰ στρατεύματα, τὰ ὅποια στρατοπεδεύουν εἰς τὸ Γλυκὺ, ὅπου μέλλουν νὰ διαβῶσιν αἱ φαρμείαι, νὰ μετατοπίσουν εἰς ἄλλο μέρος μακράν.

Ζ'. Νὰ πάρουν ὁμήρους τοὺς πλησιεστέρους συγγενεῖς τῶν σημαντικῶν Τούρκων, τόσον τῶν πασάδων καὶ ἀγάδων, ὅσους εὐρίσκονται εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς Κιάφας, ὅσον καὶ τῶν γειτόνων ἀγάδων· αὐτοὺς δὲ τοὺς ὁμήρους νὰ τοὺς ἔχουν μεταξύτων οἱ Σουλιῶται ἕως τοῦ νὰ ἔμβωσιν εἰς τὰ πλοῖα ὅλοι καὶ

Ζ'. Χωρὶς νὰ συναχθοῦν τὰ ἀναγκαῖα πλοῖα εἰς τὴν Σπλάντζαν, καὶ χωρὶς νὰ λάθουν τοὺς ὁμήρους εἰς χεῖράς των οἱ Σουλιῶται, νὰ μὴν ἐδγάλουν οὔτε πράγματα, οὔτε ἀνθρώπους ἔξω τοῦ φρουρίου.

» Εἰς ὅλα ταῦτα ἐπέμειναν ἀμφοτέρω τὰ μέρη, ἕως τοῦ ἐπεστρεφῆν οἱ ἀπασταλέντες μετὰ τὴν ἀποφασιστικὴν ἀπόκρισιν τοῦ ἐξοχωτάτου ἀρχιστρατήγου καὶ διοικητοῦ Ἀδᾶμ, ὁ ὅποιος ἐδέχθη τὰς παρακλήσεις καὶ τῶν δύο μερῶν, ὑποσχεθεὶς γενναίως τὰς Ἰονικὰς νήσους διὰ καταφύγιον τῶν Σουλιωτῶν· καὶ διὰ περισσοτέραν ἀσφάλειαν ἔπεμψε καὶ δύο πολεμικὰ πλοῖα, διὰ νὰ τοὺς φυλάξουν εἰς τὴν Ἰαλασσοπλοῖαν ἀπὸ καμμίαν ἐπιβουλὴν τῶν Τούρκων, ἕως τὴν Ἀσσω τῆς Κεφαλληνίας, ὅπου ἀπεφασίσθη ἡ λοιμοκαθαρσίς των δι' ἡμέρας τριάκοντα καὶ μίαν.

» Ἀφοῦ, ὥς εἴρηται, ἐποίησαν συμμαχίαν μετὰ τὸν Ἀλῆ πασᾶν, καὶ ἔδωκαν ἀμοιβαίως ὁμήρους ἀμφοτέρω τὰ μέρη, ἐσυμφώνησαν πρὸς τούτοις εἰς κάθε Σουλιώτην καὶ ὅσους στρατεύσουν μετ' αὐτῶν νὰ δίδῃ ἀνὰ ἑκάστην γρόστιον μισθὸν

τὸν μῆνα ὁ Ἀλῆ πασᾶς, ὁ ὁποῖος ἔστειλε μὲ τὸν Σελικτάρην Μπόταν τρεῖς χιλιάδας τάλαντα, διατάξας αὐτὸν νὰ πληρὼνῃ τὰ μνησιαῖα· ἀλλ' ἐκεῖνος ἐλειποτάκτησε χωρὶς νὰ δώσῃ οὔτε ὀβολὸν εἰς κανένα· καὶ οὕτως ἡ σενὴ πολιορκία δὲν συγχώρησε πλέον τὸν πασᾶν νὰ πέμψῃ ἄλλα χαρήματα. Ἐνῶ δὲ οἱ Σουλιῶται ἐπραγματεύοντο τὴν εἰρήνην, ἐξήτησαν καὶ τοὺς μισθοὺς τῶν ἀπὸ τοῦ πολιορκητάς. Ἀλλ' ἐκεῖνοι ἀπεκρίθησαν, ὅτι τὰ πρᾶγμα τοῦ Ἀλῆ πασᾶ κινητὸν καὶ ἀκίνητον ἔγνω βασιλικόν· καὶ κατὰ τοὺς ὀθωμανικοὺς νόμους δὲν πληρόνει ποτὲ ὁ Σουλτάνος χρεὴ τῶν καταδικασμένων ὑπαλλήλων του. Ἀλλ' οἱ Σουλιῶται ἀνταπεκρίθησαν, ὅτι ἂν ἔχη ὁ Σουλτάνος τέτοιον νόμον, βαστοῦν καὶ αὐτοὶ ὡς μεσεγγυον τὸν ἔγγονα τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, ἕως οὗ νὰ λάβουν τοὺς μισθοὺς των.

• Ἐταράχθησαν σφόδρα οἱ ἀρχηγοὶ Τουρκαλθανοὶ εἰς τὴν ἀπόκρισιν τῶν Σουλιωτῶν· καὶ τὸ ἐνόμισαν ὡς θρησκευτικὸν ἁμάρτημα καὶ βρεῖαν ἐντροπὴν τοῦ χαρακτηρὸς των, τὸ ν' ἀφῆσωσιν ἕνα πασᾶν, καὶ μάλιστα ἔγγονον τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, ὡς μεσεγγυον εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων· διὸ καὶ συμφωνήσαντες ὅλοι, κατέθεσαν ἑκατὸν πεντήκοντα χιλιάδας γρόσια, τὰ ὅποια δόντες εἰς τοὺς Σουλιώτας, πρὸς ἀπαίτησιν ἔλαβον τὸ μεσεγγυον. Οὗτοι δὲ λαβόντες αὐτὰ, ἐμοίρασαν πρὸς ἡμερῶν ἐν τῷ φρουρίῳ τῆς Ἄσσω, κατὰ τὰ πάτρια ἔθιμα, εἰς τρεῖς κλάσεις· καὶ εἰς μὲν τὴν πρώτην ἔδωκαν γρόσια τετρακόσια, εἰς δὲ τὴν δευτέραν τριακόσια καὶ εἰς τὴν τρίτην διακόσια. Ἀλλὰ διὰ τὴν ἄνισον αὐτὴν διανομὴν συνέβη ἡ μεταξὺ αὐτῶν σύγχυσις καὶ λογοτριβή, τὴν ὅποιαν τινὲς ἀντιστρόφως ἐξήγησαν.

Ταῦτα εἶναι ἐν περιλήψει τὰ ἀληθῶς συμβάντα, αἱ πρά-

Ξεις καὶ ἡ δευτέρα συμφορὰ τῶν Σουλιωτῶν, ἥτις ἔγινε κατὰ τὸ χιλιοστὸν ὀκτακοσιοστὸν εἰκοστὸν δευτερον ἔτος καὶ τὴν δευτέραν ἡμέραν τοῦ Σεπτεμβρίου μηνός.

1822 Σεπτεμβρίου 24, ἐν Ἀργυροπολίῳ Κεφαλληνίας.

Ὁ Πολίτης

Χρ: Περόραιβος.

Μετὰ τὸ ρηθὲν ἔγγραφον ἐπληροφορήθη ὁ διοικητὴς καὶ οἱ κάτοικοι, ὅτι δὲν προσάπτεται πλέον καμμία συκοφαντία κατὰ τῶν Σουλιωτῶν· ὅθεν ἡ πρώτη κατ' αὐτῶν ἀπέχθεια μετετρέπη εἰς εὖνοιαν καὶ φιλοξενίαν. Ἀλλ' ἂν τὴν ὑπόληψιν των ἢ καὶ πλειοτέραν συμπάθειαν ἀπήλαυσαν, τ' ἄλλα ὁμῶς σωματικὰ βάσανα ἐπερίσσευσαν εἰς αὐτούς· διότι εἰς τὸ λοιμοκθαρτήριον διέτρυψαν ἡμέρας ἐβδομήκοντα δύο, ἀντὶ τριάκοντα καὶ μίαν. Ἀφοῦ δὲ ἐκαθαρίσθησαν, ἀπέπλευσε τὸ πλεῖστον μέρος μετὰ τῶν οἰκογενειῶν τινεῖς Κέρκυραν· ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ ἄρχισαν νὰ πεινῶσι καὶ γυμνητεύονται· καὶ ὁσάκις ἐζήτησαν προφορικῶς τὴν ἄδειαν παρὰ τοῦ γενικοῦ διοικητοῦ τῶν Ἑπτανήσων, διὰ νὰ ἐξέλθωσιν εἰς τὴν Ἑλλάδα, δὲν τοῖς ἐδόθη. Τέλος ἐξηγήθη πρὸς αὐτοὺς ὁ διοικητὴς, ὅτι, ἂν θέλουν ν' ἀναχωρήσωσιν ἐκεῖθεν, πρέπει νὰ συμπλεύσωσι μὲ τὰ γυναικόπαιδά των· βιασθέντες δὲ οἱ Σουλιῶται διὰ τὰ ρηθέντα ἀνυπόφορα δεινὰ, ἀνεφέρθησαν πρὸς τὴν διοίκησιν μὲ τὸ ἐξῆς ἔγγραφον·

Ἐξοχώτατε !

« Αἱ πράξεις μας καὶ τὰ σκληρὰ συμβεβηκότα, τὰ ὁποῖα
» μᾶς ἠκολούθησαν, ὅταν διετρίβωμεν εἰς τὴν πατρίδα μας,
» σὰς ἔγιναν γνωστὰ ἐκ τινος ἐκτεταμμένης ἀναφορᾶς μας,

» δοθείσης κατὰ τὸ 1822 ἔτος Σεπτεμβρίου 24 πρὸς τὸν
 » ἐν Κεφαλληνίᾳ Βρετανικὸν διοικητὴν Νάπιερ· σὰς εἶναι
 » ἀκόμῃ γνωστὸς καὶ ὁ τρόπος, καθ' ὃν ἤλθομεν εἰς τὰς
 » νήσους, τὰς ὁποίας διὰ μεσιτείας τῶν πολιορκητῶν μας
 » πκσάδων, σπλαγχνισθέντες, μᾶς ἐχαρίσατε διὰ κατα-
 » φύγιον.

» Ταῦτα λοιπὸν ὡς γνωστὰ τὰ παρατρέχοντες, καὶ ἐρχό-
 » μεθα πρῶτον νὰ βεβαιώσωμεν, ὅτι θέλομεν ὁμολογεῖ πάν-
 » τος χάριν καὶ ἐγκωμιάζοντες τὴν γενναιότητά σας καὶ
 » φιλάνθρωπον ὑποδοχὴν, τὰ ὁποῖα ἐδείξατε πρὸς ἡμᾶς τοὺς
 » ἐκπατριωτισμένους, θέλομεν κηρύττει τὴν εὐεργεσίαν.

» Δεύτερον δὲ, νὰ ἐπαριθμῶμεν ἐκτραγηδουῦντες τὰς
 » δυστυχίας μας, ἀπὸ τὰς ὁποίας πρώτη εἶναι ὁ θάνατος,
 » τὸν ὁποῖον ἐπροξένησεν εἰς ἡμᾶς, πολεμοῦντας δύο ἡμιση-
 » ἔτη διὰ τὴν πατρίδα, ὁ ἀνδροφόνος πόλεμος κατὰ τὴν
 » συνθήειάν του, καὶ ἡ φθοροποιὰ λοιμικὴ νόσος, ἣτις ἐμ-
 » φωλεύσασα, ὅταν ἡμεθα πολιορκημένοι, μᾶς ἐσυντρόφεισε
 » καὶ εἰς τὴν ἄσσω, ὅπου ἀνέφυσεν εἰς ἡμᾶς καὶ ἄλλη νό-
 » σος, δηλονότι ἡ εὐλογία· αὗται αἱ δύο μάστιγες, ἐνεργοῦ-
 » σαι συγχρόνως, τοὺς μὲν ἐξαπέστειλαν εἰς τὴν ἄλλην
 » ζῶν, τοὺς δὲ ζῶντας ἀπεκατέστησαν ἐλεεινὸν θέαμα.
 » Τρίτη δὲ τούτων συμφορὰ, ἣτις μᾶς ἐπαπειλεῖ ὀλέθρια
 » ἀποτελέσματα, καὶ προμηνύει σχεδὸν τὸν τέλειον ἀφ-
 » νισμὸν, εἶναι ἡ ἐξῆς·

» Ἡμεῖς, Ἐξοχώτατε, ἐν ὅσῳ χρόνῳ διετρίψαμεν εἰς τὴν
 » Πατρίδα μας, τὰ σκληρὰ περιστατικὰ δὲν μᾶς ἐσυγχώρη-
 » σαν νὰ χορτάσωμεν οὔτε τὴν ποθητὴν μας πατρίδα, οὔτε
 » μικρὸν τι εἰσὸδῆμα ν' ἀπολαύσωμεν ἀπὸ τὰ ὑποστατικά
 » μας, ἀλλὰ καθὼς ἐπῆγάμεν, τὸ δὲ λεγόμενον, ἐπὶ ζύλου

» κρεμάμενοι, οὕτω καὶ ἀνεχωρήσαμεν ἐκεῖθεν· ἐκ τούτου
 » συμπεραίνεται, ὅτι ἡμεῖς κατηντήσαμεν εἰς τὴν παντελῇ
 » ἔνδειαν τῶν πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαίων. Ὅθεν καὶ ἀντιφάρμα-
 » κον ἄλλον διὰ ταύτην τὴν νόσον δὲν ἔχομεν· ἐπειδὴ οὔτε
 » τέχναις ἐξεύρομεν οὔτε πραγματείας ἰδέαν, ἀλλ' οὔτε ὑπο-
 » στατικὰ ἔχομεν διὰ τὴν ζήτωμεν ἐδῶ εἰς τὰς νήσους· πα-
 » ρὰ γ' ἀπεράσωμεν εἰς τὴν ἀντικρὺ ξηρὰν, ὅπου θέλο-
 » μεν πασιγίσει νὰ εὕρωμεν καμμίαν τοποθεσίαν, ἥτις νὰ
 » ᾔηται ἀσφαλὴς καὶ ἱκανὴ νὰ θρέψῃ καὶ ἡμᾶς καὶ τὰς ἄδυ-
 » νάτους οἰκογενείας μας.

» Τούτου ἕνεκα παρακαλοῦμεν θερμῶς, κατὰ τὴν ἔμφυ-
 » τὸν σας καλοκάγαθίαν καὶ Βρετανικὴν γενναιοῦτητα καὶ
 » φιλάνθρωπίαν, τὰ ὅποια ἐξ ἀρχῆς ἐδείξατε πρὸς ἡμᾶς,
 » νὰ συγκατανεύσετε διὰ τὴν μᾶς δοθῇ ἡ ἄδεια. Παρακαλοῦ-
 » μεν ἀκόμη· ἐπειδὴ εἰς τὴν ἀντίπερα ξηρὰν τρέχουν πόλε-
 » μοι καὶ ἀκαταστασίαι, καὶ ἄνισπλός τις ἐκεῖ νὰ περιέλθῃ
 » κινδυνεύει, καὶ ἐπειδὴ, ὅταν ἐφθάσαμεν εἰς τὴν Ἄσσω τῆς
 » Κεφαλληνίας, ὁ ἐκεῖ Βρετανικὸς διοικητὴς μᾶς ἐζήτησε
 » τὰ ὅπλα δίδων ἡμῖν λόγον τιμῆς, ὅτι μετὰ τὸ ἀπολοιομο-
 » καθαρτήριον θὰ μᾶς τὰ ἐπιστρέψῃ, (ἀπὸ τὰ ὅποια καὶ ἐ-
 » κλέβησαν μερικὰ ἀπὸ τὴν ὑπλοότηκην) νὰ διατάξετε νὰ
 » μᾶς δοθῶσι.

» Πρὸς τούτοις δεόμεθα ἐπιπόνως νὰ εὐδοκήσετε νὰ μεί-
 » νωσιν ἐν ταῦτις κατὰ τὸ παρὸν αἱ ἀδύνατοι οἰκογένεαί
 » μας, ἕως οὔ, ὡς προείπομεν, εὕρωμεν καλένα τόπον διὰ
 » νὰ τὰς μετακομίσωμεν· διότι τόρα οὔτε τόπον ἔχομεν,
 » οὔτε μαζὴ μας εἶναι δυνατόν νὰ περιφέρωνται γυναῖκες
 » καὶ ἀνήλικα βρέφη καὶ οὕτως ὑποσημειούμεθα.

1823 Ἰαννουαρίου 16, Ἐν Κερκύρᾳ.

Τῆς ὑμετέρας ἐξοχώτητος δοῦλοι ὑποκλιναῖς.

Νότης Μπόσαρης.

Γεώργιος Δράκος.

Γιώτης Δαγκλῆς.

Διαμάντης Ζέρβας.

Ζηγούρης Τζαβέλλας.

Τοῦσας Ζέρβας.

Λάμπρος Ζάρμπας.

Νάσης Φωτομάρας.

Καὶ λοιποὶ Σουλιῶται.

Τὰ πολιτικὰ συμφέροντα τῆς Βρετανικῆς καὶ Ὀθωμανικῆς αὐλῆς δὲν ἐσυγχώρουν, φαίνεται, τὴν ἐλευθέραν ἔξοδον τῶν Σουλιωτῶν ἀπὸ τὴν Ἑπτάνησον, καθ' ὃν τρόπον τὴν ἐζητοῦσαν· ἀλλὰ καὶ μολονότι κατ' ἐπιφάνειαν τοὺς ἐπολιτεύοντο οὕτως, οἱ Σουλιῶται ὡς τόσον καὶ ἄλλοι πολλοὶ Ἕλληνες ἀνεχώρουν μετὰ ταῦτα κρυφίως διὰ τὴν ἐλευθέραν Ἑλλάδα, τὸ ὅποῖον ἂν ἤθελαν, ἐδύναντο εὐκόλως νὰ ἐμποδίσουν· ἀλλ' ἡ φανερά ἐντοσούτω αὐτῶν αὐστηρότης ἐλύπησε, καὶ ἔρριψεν εἰς ἀμηχανίαν τοὺς Σουλιώτας, ὥστε πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἀπεφάσισαν πλεόν νὰ μείνωσιν εἰς τὰς νήσους, ὡς ξυλοφόροι καὶ ὑδροφόροι, ἀπὸ τοὺς ὁποίους καὶ ἔμειναν ἕως τῆς σήμερον ἱκανοί. Ἐκτὸς τῆς Βρετανικῆς αὐστηρότητος, ὡς ἀνωτέρω ἐλέγχθη, ἦσαν καὶ πολλοὶ μισθοτοὶ κατάσκοποι, οἵτινες τοὺς ἐσυμβούλευαν νὰ ἐπιστρέψουν καὶ ὑποταχθῶν εἰς τοὺς τοπάρχας Τουρκαλβανούς τῆς Ἡπείρου, οἱ ὅποιοι ὑπέσχοντο εἰς αὐτοὺς ὁποιανδήποτε συμφωνίαν ἐπιθυμοῦν νὰ ζητήσωσι. Μὲ βαθεῖαν λύπης αἰσθησιν ἔβλεπεν ὁ Περβραϊτὸς τὴν περίστασιν τῶν Σουλιωτῶν, καὶ ἐταράττετο ἡ ψυχὴ του σφόδρα, μὴ δυναμένου νὰ τοὺς ὠφελήσῃ, ἢ συμβουλευέσῃ ἐλευθέρως, καθὼς καὶ εἰς τὸ Σούλιον· ἀλλ' αἰτία ἦτο, διότι ἡ Βρετανικὴ διοίκησις τὸν εἶχε προλαβόντως ἐξόριστον ἀπὸ τὴν Ἑπτάνησον, καὶ ἔπειτα τὸν κατέτρεχεν ὡς ἓνα τῶν πρωτίστων καὶ ἀρχαιοτέρων ἐταριστῶν τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως. Μολαταῦτα, καταφρονήσας πάντα ἰδιαιτέρον κίνδυνον, ἔγραψε μυστικῶς τὴν κάτωθεν ἐπιστολὴν πρὸς τοὺς κυρίους Νικόλαον Τζαβέλλαν, Γεώργιον Δράκον καὶ Λάμπρον Ζάρμπαν.

Ἀγαπητοί μου ἀδελφοί.

• Πολλάκις, ὅταν σὰς ἐσυμβούλευα εἰς τὸ Σούλιον, μ' ἐλέ-
 • γετε, ὅτι χάνω τὰ χρυσά μου λόγια εἰς ἀνθρώπους ἀνοή-

» τους, (ἐννοοῦντες πάντοτε τοὺς ἄλλους καὶ ὄχι τὸν ἑαυτὸν
 » σας·) ἰδοὺ καὶ τόρα χρυσᾶ καὶ ἴσως πλέον χρυσότερα καὶ
 » σημαντικώτερα λόγια λέγω εἰς σᾶς τοὺς τρεῖς, τοὺς ὁποί-
 » οὺς ἔχω εἰς ὑπόληψιν περισσοτέραν, καὶ στοχάζομαι νὰ
 » μὴν ἀπατῶμαι· ἂν λοιπὸν τὰ λόγια μου εἶναι χρυσᾶ, πρέπει
 » νὰ τ' ἀκούσητε, καὶ ἂν δὲν τ' ἀκούσητε, θὰ εἴπῃ, ὅτι εἶναι
 » σιδηρένια, ἢ χαλκωματένια, ἢ σεῖς ἀνύητοι καὶ δὲν τ' ἀπει-
 » κάξετε·

» Ἐπληροφωρήθητε μετὰ βεβαιότητος, ὅτι οἱ Τοῦρκοι ἐνι-
 » κήθησαν μὲ πολλήν των φθορὰν εἰς τὸ Μεσολόγγιον, καὶ
 » ἐπομένως, διαλύσαντες τὴν παλιορκίαν, ἔφυγαν ἔντρομοι·
 » ἐξ αὐτῶν κατέσυραν καὶ κατέπνιξαν τὰ ὀρμητικὰ ρεύματα
 » τοῦ Ἀχελϋοῦ ποταμοῦ ὑπὲρ τοὺς ἑπτακοσίους· τὸ Ναύπλιον
 » παρεδόθη εἰς τοὺς πολιορκητὰς Πελοποννησίους· ὅθεν ἐκ
 » τούτου βλέπομεν φανερᾶ, ὅτι ὁ Θεὸς κάμνει θαύματα διὰ
 » τοὺς Ἕλληνας· διότι ποῶς ἐπίστευεν, ὅτι οἱ μὲν ἀνδρεῖοι
 » Σουλιῶται, οἱ ὁποῖοι κατετρόμαξαν τόσα πολυάριθμα στρα-
 » τεύματα τῶν Ὀθωμανῶν, θέλουν καταντήσει ν' ἀφήσωσι
 » τὴν πατρίδα των, καὶ νὰ κρυφθῶσιν εἰς τὰ νησιά, οἱ δὲ
 » Μεσολογγῖται μετὰ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων καὶ Πελοποννη-
 » σίων ἐμελλαν νὰ νικήσουν καὶ ἀφανίσουν τοὺς θριαμβευ-
 » τὰς Τούρκους; Οὐδεὶς βέβαια· μολοντοῦτο τὸ βλέπομεν.

» Ἐνῶ ἤμεθα εἰς τὸ Σούλιον, ἐκαυχώμεθα μερικοὶ, ὅτι τὸ
 » σπαθί μας τότε θὰ τὸ βάλωμεν εἰς τὴν θήκην, ὅταν φθά-
 » σωμεν εἰς Κωνσταντινούπολιν· ἐγὼ (καθὼς πολὺ καλὰ
 » τὸ ἐνθυμεῖσθε) συχνὰ σᾶς ἔλεγα, ὅτι ἡ Κωνσταντινούπο-
 » λιν τοῦ Σουλίου εἶναι ἡ Πάργα καὶ ἡ Πρέβεζα, καὶ ὅτι,
 » ὅποταν ἐξουσιάζωμεν αὐτὰ τὰ φρούρια, τότε δίδομεν τὴν
 » εἰδῆσιν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὅτι ζῶμεν· ἐν ὅσῳ
 » ὁμῶς δὲν τὰ ἔχομεν, ἢ δὲν φροντίζομεν νὰ τὰ λάβωμεν,

» τότε ὁ Θεὸς νὰ μᾶς φυλάξῃ ἀπ' ἄλλα χειρότερα· εἶδате,
 » ἀδελφοί, πόσον ὁ Θεὸς παιδεύει τοὺς ὑπερηφάνους; ἢ νὰ
 » εἶπω ἀληθέστερον, τοὺς κακοήθεις; ἐκαταλάβετε, ὅτι ἡ
 » ἀνδρεία χωρὶς φρόνησιν βλάπτει, παρὰ ὠφελεῖ; ὅταν
 » ὅμως ἡ ἀνδρεία διδῇ εἰς τὴν φρόνησιν τὰ πρωτεῖα, τότε
 » εἶναι ἀνίκητος·

» Ἐνθυμηθῆτε, ὅτι εἰς τὴν Κεφαλληνίαν ἀπὸ ἑν σφάλ-
 » μα σας ἐμισήθητε, καὶ ἂν δὲν ἐπρολάβανα νὰ γνω-
 » στοποιήσω ἐγγράφως τὰ διατρέξαντα, ὅχι μόνον ἡ ὑπόλη-
 » ψίς σας, ἀλλὰ καὶ ἡ ἰδία ζωὴ ἐκινδύνευε· τέλος πάντων
 » τὸ εἰς τὴν Κεφαλληνίαν συμβῆν τὸ ἡσυχάσαμεν· τὸ ἔθνος
 » ὅμως καὶ ὁ κόσμος ὅλος προσμένει νὰ ἴδῃ, ἂν ὅλα ἐκεῖνα,
 » ὅσα εἴπαμεν καὶ ἐγράψαμεν πανταχοῦ, ἦσαν ἀληθῆ. Στο-
 » χασθῆτε, ἀδελφοί, ὅτι ἐνόσω ἐπολεμεῖτε εἰς τὸ Σούλιον,
 » αἱ ἐφημερίδες τοῦ ἔθνους καὶ ὅλης τῆς Εὐρώπης ἐκωδό-
 » νιζον ἀπὸ ἐπείνους καὶ ἐγκώμια τῶν Σουλιωτῶν, καὶ τό-
 » ρα ὅχι μόνον κινδυνεύει νὰ σβύσῃ δι' οὗλου τὸ ὄνομά σας, ἀλλ'
 » ἀντὶ τῶν πρώτων ἐπαίνων, ἐτοιμάζονται νέαι κατηγορίαι
 » ἐναντίον σας! Λυπηθῆτε τοὺς κόπους σας, πονέσατε διὰ
 » τὰς ἀνδραγαθίας σας, τὰς ὁποίας ἐπράξατε ἕως τώρα ὅλοι,
 » καὶ μὴ τὰς ἀφήσετε νὰ σβυσθῶσιν, ἀλλὰ νὰ βεβαιώσετε
 » τὰς παλαιὰς μὲ ἄλλας νέας ἀνδραγαθίας· προσθάσατε νὰ
 » ἔμβετε εἰς τὸ στάδιον τῆς μάχης, πρὶν ὁ κόσμος σᾶς προ-
 » σάψῃ ὕβρεις· δείξατε εἰς αὐτὸν ὅτι ζητε, καὶ ὅτι οἱ μέλ-
 » λοντες ὑπὲρ τῆς κοινῆς πατρίδος ἀγωνέσας θὰ εἶναι ση-
 » μαντικώτεροι καὶ λαμπρότεροι ὅθεν ἐνδοξότεροι καὶ ἀξιο-
 » μνημόνευτοι.

» Τὸ ἔθνος μας, ἀδελφοί, μέλλει νὰ ἐλευθερωθῇ ἀπὸ τὰς
 » χεῖρας τῶν Ἀγαρηνῶν ἐξ ἀποφάτεως· ἐπειδὴ καθ' ἡμέραν
 » βλέπομεν φανερά θαύματα διὰ τὴν πρόοδόν του· τὰ σφάλ-

» ματα ὅμως τὰ ἰδικά μας εἶναι ἐκεῖνα, τὰ ὅποια θὰ βρα-
 » δύνουν ὀλίγον τὴν ἀνάστασίν του· ὅχι ὅμως ποτὲ καὶ νὰ
 » τὴν ἐμποδίσουν· καλῆτερον ἦτο νὰ μάθῃ τινὰς, καὶ νὰ
 » μὴ πάθῃ, μὰ ἂν πάθῃ, καὶ ἂς μάθῃ νὰ μὴ πῆσῃ πάλιν
 » εἰς λάθῃ· διότι ὅποιος πάσχει, καὶ δὲν μανθάνει, αὐτὸς
 » εἶναι χειρότερος καὶ ἀπὸ τὰ τετράποδα ζῶα.

» Πάλιν ἐπαναλαμβάνω τὰ ἄνω ρηθέντα· οἱ θρίαμβοι
 » τῶν Μεσολογγίτων, τῶν Στερεοελλαδῖτων, τῶν Πελοπον-
 » νησίων καὶ τῶν Θυλασσίων τὰ ἀπραδειγματίστα τερά-
 » στια, δὲν ἀνάπτουν τὸ αἷμά σας; δὲν κινοῦν τὴν φιλοτι-
 » μίαν σας; δὲν ζαλίζουν τὰ μυαλά σας; καὶ πότε θέλετε
 » ἔξγει, Σουλιῶται, εἰς τὴν Ἑλλάδα; ὅταν παύσουν οἱ ἀγῶ-
 » νες καὶ οἱ κίνδυνοι; καὶ τίς ποτε μετὰ τοὺς ἀγῶνας καὶ
 » κινδύνους ἐστεφανώθῃ, καὶ ἀνταμείβῃ; καὶ καταδέχον-
 » ται ἄρά γε οἱ Σουλιῶται νὰ φανῶσι (καὶ νὰ τὸ ἴδω δὲν
 » πιστεύω) κατώτεροι τῶν ἄλλων Ἑλλήνων; τὰ καφεπω-
 » λεῖα, πνευματοπωλεῖα καὶ περιδιαβάσεις τῶν ἀγυιῶν καὶ
 » προαστίων τῆς Κερκύρας δὲν εἶναι συγχωρημένα καὶ πρέ-
 » ποντα εἰς τοὺς ἥρωας, ἀλλ' εἰς τοὺς ἀνάνδρους καὶ τρυ-
 » φηλοὺς· τὸ καλὸ τὸ παληκάρι δὲν ἀπόσταίνει ποτὲ εἰς
 » τοὺς ὑπὲρ πατρίδος ἀγῶνας, ἀλλ' ἐξυκολοῦθεὶ τὴν ἀν-
 » δρείαν του μέχρι τέλους· ἐπειδὴ δὲν εἶναι ἐπιχείρημα εἰς
 » τὸν κόσμον, τὸ ὅποῖον νὰ ᾔναι μεγαλῆτερον ἀπὸ τὴν δύ-
 » ναμιν τοῦ ἀληθινοῦ πατριώτου, οὔτε ἀνδρεία εὐρέθη νὰ
 » μὴ τελεσφορήσῃ, ὁπότεν ἐμψυχοῦται ἀπὸ τὸν ἱερὸν τῆς
 » πατρίδος ἔρωτα·

» Τὸ παρὸν γράμμα ἐπεθύμουν νὰ σᾶς γράψω κοινῶς,
 » ὅμως ἡ περίστασις καὶ ὁ τόπος (καθὼς τὴ εἰξεύρετε) ὅχι
 » μόνον δὲν με συγχωροῦν, ἀλλὰ μ' ἐπαπειλοῦν καὶ χειρότερα
 » βάσανα· οὖν ὅμως δεῖξά τέ το μυστικῶς εἰς τοῦ τιμίους

» πατριώτας, Ἀθανάσιον Τοῦσα Μπότσαρην, Γιώτην Δα-
 » γκλῆν, Τοῦσαν Ζέρβαν, Διαμάντην Ζέρβαν, Νάσσην Κου-
 » τσονίκαν καὶ ὅσους ἄλλους γνωρίζετε φίλους εἰλικρινεῖς τῆς
 » πατρίδος, καὶ ἱκανοὺς νὰ φυλάξουν μυστικόν· ἐντοσούτω
 » ἐγὼ μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἀναχωρῶ ἐντεῦθεν, καὶ ὑπάγω εἰς
 » τὸ Μεσολόγγιον· ὑπάγω νὰ ἐκπληρώσω τὸ ὅποῖον χρεω-
 » στῶ στάδιον διὰ τὴν πατρίδα, ἢ νὰ εἶπω σαφέστερον,
 » τὰ χρέη μου· διότι ποῖος εὐαίσθητος πατριώτης ὑποφέρει
 » νὰ βλέπῃ μὲ ἀδιάφορον ὄμμα τὸν κίνδυνον τῆς πατρίδος
 » του, καὶ νὰ μὴ τρέξῃ νὰ τὴν βοηθήσῃ; ἐκεῖ προσμένω
 » τὴν ταχεῖαν παρουσίαν σας, ὅπου ἐκ νέου καὶ μὲ πλειοτέ-
 » ραν ἄμιλλαν καὶ φιλοτιμίαν νὰ συναγωνισθῶμεν, ὥστε νὰ
 » λάμψουν τὰ ἡρωϊκά σας κατορθώματα, καθὼς ὁ φωτεινὸς
 » ἀστὴρ τῆς ἡμέρας. Ὁ Ἅγιος Θεὸς ἐλπίζω νὰ μᾶς ἀντα-
 » μώσῃ γρήγορα, καὶ νὰ εὐλογήσῃ καὶ ἐνδυναμώσῃ τοὺς
 » ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος ἀγῶνάς μας· ὑγιαίνειτε ἀδελφοί.
 18 Ἰαννουαρίου 1823, ἐκ τῆς Νήσου Παξῶν.

Ὁ Ἀδελφός σας.

Χρηστοφόρος Πεῤῥαϊδός.

Μολονότι ἡ ῥηθεῦσα ἐπιστολὴ ἐστάλη ἀσφαλῶς, καὶ ἐκ
 τῶν πρὸς τοὺς ὁποίους διευθύνθη καὶ ἀνεγνώσθη τιμίων
 πατριωτῶν δὲν ἠλπίζετό τι· προδοσίᾳ πρὸς τὴν Κυβέρνη-
 σιν, ὁ Πεῤῥαϊδὸς ὅμως ἀνεχώρησε πρὶν τὸ πρᾶγμα κοινολο-
 γηθῇ, ἢ τυχὸν φθάσῃ εἰς τὰ ὦτα τῆς Κυβερνήσεως· ἐκτὸς
 τούτου, ἐστοχάσθη συμφερότερον ν' ἀναχωρήσῃ γρήγορα·
 ἐπειδὴ τὸ γράμμα καὶ ὁ σύγχρονος ἀναχωρισμὸς τοῦ ἐμελ-
 λαν νὰ κεντίσουν πολὺ τὴν φιλοτιμίαν των, διὰ τὸ ὅποῖον
 καὶ δὲν ἐλανθάσθη· διότι μετὰ ταῦτα διέβησαν εἰς Μεσολόγ-
 γιον ἕνας κατόπιν τοῦ ἄλλου καὶ πολλοὶ ὁμοῦ, τῶν ὁποίων
 τὰ πρακτικὰ ὁ δεῦτερος τόμος θέλει περιγράψῃ μετὰ τῶν
 ἄλλων συναγωνιστῶν Ἑλλήνων.

ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΥ ΤΟΜΟΥ.

5897

НБ ОНУ імені І.І.Мечникова

НБ ОНУ імені І.І.Мечникова

НБ ОНУ імені І.І.Мечникова

НБ ОНУ імені І.І.Мечникова